T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YAKIN ÇAĞ TARİHİ ANABİLİM DALI

MUSTAFA RASİH EFENDİ'NİN 1793 TARİHLİ RUSYA SEFÂRETNÂMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Yılmaz KARAKAYA

Danışman
Prof. Dr. Kemal BEYDİLLİ

İSTANBUL 1996

ÖNSÖZ

Yazma eserler tarihimizin en önemli kaynak türlerinden birini teşkil etmektedir. Bu bakımdan yazma eserlerin ilmi çercevede edisyon kritiklerinin yapılarak bir tek metin haline getirilmesi hem metin sağlamlığı hem de kullanım kolaylığı bakımından gereklidir.

Osmanlı Devleti Kırım'ın Rusya tarafından ilhâkını kabul etmeyerek geri alma isteği ile girdiği 1787-1792 savaşını kayb etmişti. Kırımı geri almak şöyle dursun, Kırım yanında bir çok toprağın da elden çıkmasıyla savaşa sonverildi. Yapılan Yaş antlaşmasının 10. maddesi geriği karşılıklı eliçiler gönderilir.

Osmanlı Devleti tarafından Rikâb-ı hümâyûn kethüdâlığından mazul Mustafa Rasih Efendi elçi olarak seçilir. Mustafa Rasih Efendi 31 ocak 1793 tarihinde İstanbul'dan çıkarak 10 temmuz 1794 günü İstanbul'a geri döner.

Mustafa Rasih Efendi gittiği Petersburg'da görevli olduğu konularda temas ve teşebbüslerde bulunmanın yanında Rusyanın siyâsî, askerî, ekonomik yapısını inceleyerek dönüşünde dönemin padişahı III. Selim'e bir rapor sunar.

Biz, Mustafa Rasih Efendi'nin yazmış olduğu bu raporun altı yazma nüshasından üçünü esâs alarak ilmî usuller çercevesinde edisyon kritiğini yaptık. Ayrıca tezimin diğer kısmını oluşturan ve elçinin sırkâtibi Seyyid Abdullah Efendi'nin kaleminden çıkan; İstanbul'dan hareketle yol üzerindeki kasaba ve şehirleri; Petersburg'daki temas ve teşebbüslerle izlenimlerini ihtivâ eden sefâret-nâmenin beş yazma nüshasından iki müstakil yazmayı esâs alarak edisyon kritikli metnini hazırladık.

Savaş sonrası Nizâm-ı Cedîd hareketi ile girişilen Devleti ihyâ hareketinde III. Selim'e verilen lâyıların yanında Mustafa Rasih Efendi'nin sunduğu arîzanın da payının olduğunu söylemek mümkündür.

Böyle bir eseri yüksek lisans tezi olarak belirleyen ve çalışmalarım konusunda karşılaştığım zorlukları aşmada anlayış, musâmaha ve yardımlarını gördüğüm danışman hocam Prof. Dr. Kemal Beydilli'ye çok teşekkür ederim. Yine, zaman zaman görüşlerine ve yardımlarına başvurduğum İ.Ü. Ed.Fak. Yakınçağ Anabilim Dalındaki diğer hocalarıma ve çalışma arkadaşlarıma da teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

YILMAZ KARAKAYA

I. BÖLÜM

II. BÖLÜM

III. BÖLÜM

A- SEFÂRETNÂME METNİ

IV. BÖLÜM

BİBLİYOGRAFYA

I. ARŞİV BELGELERİ

BOA. CH 30
BOA. CH 31
BOA. CH 113
BOA. CH 361
BOA. CH 1111
BOA. CH 1279
BOA. CH 1402
BOA. CH 1500
BOA. CH 1799
BOA. CH 2298
BOA. CH 2302
BOA. CH 2322
BOA. CH 2332
BOA. CH 2800
BOA. CH 4538
BOA. CH 5222 A
BOA. CH 5673
BOA. CH 5868
BOA. CH 6151
BOA. CH 6780
BOA. CH 7342
BOA. CH 7371
BOA. CH 7625
BOA. CH 7915
BOA. CH 8822
BOA. CH 8925
BOA. CH 9250
BOA. HH 1745
BOA. HH 1745 D
BOA. HH 1745 C
BOA. HH 1745 E
BOA. HH 6125
BOA. HH 12604 A

BOA. HH 13209
BOA. HH 13343
BOA. HH 14358
BOA. HH 14358 A
BOA. HH 14358 B
BOA. HH 14358 C
BOA. HH 14358 D
BOA. HH 14358 F
BOA. HH 14380
BOA. HH 14500
BOA. HH 14679
BOA. HH 14680
BOA. HH 14794
BOA. HH 14847
BOA. HH 14869
BOA. HH 15282
BOA. HH 15318
BOA. HH 15658
BOA. HH 15749
BOA. HH 40832 A
BOA. HH 40832
BOA. HH 43205 B
BOA. HH 51997
BOA. HH 56676
BOA. HH 56679
BOA. MD. 199 ; hüküm 1,82,,84,153,218,219,233,237-242,1051,1056
BOA. MD. 200; hüküm 349,350,351,352,364,365,375,380,491
TSMA D. 5161; D.10362; D.10363; D.10617

II. KİTAP, MAKALE VE İNCELEMELER

Abdülkerim Paşa, Abdülkerim Paşa Sefâretnâmesi, İkdâm matbaası, İst. 1316
Ahmed Cevdet Paşa, Ahmet Cevdet Paşa Tarihi, VI, İst. 1309
Ahmed Resmî, Sefînetü'r-rüesâ, İst. 1269
Aktepe, Münir, Mehmed Emnî Paşa Sefâreti ve Sefâretnâmesi, TTK. Ank. 1974
Babinger, Franz, Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri, Kültür Bakanlığı, Ank. 1992
Beydilli, Kemal , 1790 Osmanlı-Prusya İttifâkı, İ.Ü. Ed. Fak. İstanbul, 1984

Devellioğlu, Ferit,	Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Luğat, 10. baskı, Ank. 1992
Hayreddin Nedim,	Bir Elçinin Tarihce-i Sefâreti, TOEM. İst. 1333
Itzkowitz, Norman,	Mubâdele An Ottoman-Russian Exchange of Ambassadors, Chicago, 1970
Kuran, Ercümend,	Avrupa'da Osmanlı İkâmet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyâsî Faâliyetleri 1793-1821, Ank. TKAE. 1968
Kurat, A.N.,	Rusya Tarihi, TTK. Ank. 1993
Mehmed Süreyyâ,	Sicill-i Osmânî, I-III - İstanbul, 1308-1315
Raşit,	Raşit Tarihi, V. İstanbul
Unat, F. Reşit,	Osmanlı Sefirleri ve Sefâretnâmeleri, Ank. TTK.1987
Uzunçarşılı, İ.Ü.	Osmanlı Tarihi, IV, 2. kısım TTK. Ank. 1983

Mu'âhedât Mecmu'ası, IV, İstanbul, 1294

KISALTMALAR

TTK	: Türk Tarih Kurumu
TKAE	: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
İst.	: İstanbul
Ank.	: Ankara
TOEM	: Tarih-i Osmânî Encümeni Mecmu'ası
c.	: cilt
bk.	: bakınız
vd.	: ve diğer
v	: varak
İ.Ü.	: İstanbul Üniversitesi
İ.Ü. Ed. Fk.	: İstanbul Üniversitesi Edebiyât Fakültesi
Yay.	: Yayınları
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
BOA CH	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Cevdet Hariciye Tasnifi
BOA HH	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi
BOA NH	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Nâme-i Hümâyûn Tasnifi
BOA MD	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Mühimme Defterleri
TSMA	: Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi

I. BÖLÜM

I. BÖLÜM

A- Sefîrler ve Sefâret

Osmanlı Devletinde elçiler, dâimî elçiliklerin kuruluşundan önce gerekli durumlarda geçiçi olarak gönderilirdi.[1] İlk dâimî elçilik 1793 yılında kurulmuştur.[2]. Osmanlı Devleti dâimî elçilikleri 1793 yılından itibâren tesîs ederken, Avrupalı Devletler, gerek Osmanlı Devleti gerekse diğer devletlerin nezdlerinde dâimî elçiliklerini uzun yıllardan beri bulundurmaktaydılar.

Osmanlı Devletinin gönderdiği elçiler, gideceği devletin büyüklüğüne ve işin ehemmiyetine göre büyükelçi veya orta elçi olarak isimlendirilirdi. Bunun yanında ufak ve ehemmiyetsiz işlerin halledilmesinde veya mektubların gönderilmesinde çavuşlar ve diğer rütbesiz memurlar da görevlendirilmişlerdir. Muvakkat elçilere baktığımız zaman başlıca şu münâsebetlerle gönderilmiş olduğunu görmekteyiz.

1. Osmanlı Sultanlarının tahta culûs münâsebetleriyle.

---

[1] Dâimî elçilikler tesisine kadar gönderilen Osmanlı Sefîrlerinin tam listesi için bak.; F. Reşit Unat, *Osmanlı Sefîrleri ve Sefâretnâmeleri*, Ankara TTK. 1987. s.221-236

[2] Dâimi elçilikler için bk. Ercümend Kuran, *Avrupa'da Osmanlı İkâmet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyâsi Faâliyetleri 1793-1821*, Ankara, 1968.

2. İki devlet arasında yapılan muâhedelerin tastikli metnini ve hediyeleri teâti etmek münâsebetleriyle.

3. Dostluğu teyid etmek veya ittifâk kurulması münâsebetleriyle.

4. Herhangi bir ihtilâfı görüşmek ve taraflar arasında mutâbakat sağlamak üzere gönderildiklerini görmekteyiz.

B- Elçi seçimi: Elçilik belli sınıfa münhasır bir görev değildir. Bazen ilmiyyeden olduğu gibi bazen de askeriyyeden birisine elçilik görevi verilmiştir. Elçiler işin icâbına göre muhtelif mevkilerden seçilebilirdi. Seçilen kişinin lisân âşına, yazışma ve devletler arası ilişkilere vâkıf kişilerden seçildiği bilinmektedir.[3] 18 yy'dan itibâren ise reîs'ü'l-küttâbların veya reîs'ü'l-küttâb nâmzedlerinin yani devletin dış işlerini yürüten veya bu işlere yakın olan kimselerin elçi olarak seçilmeleri dikkati çekmektedir.

Elçiliğe seçilenlerin sıradan kişiler olmadığı, liyâkatlı olmaları, elçilik görevi yanında maiyetinde bulunan askerleri idâre etme vasıfları da göz önünde tutulmakta idi.

C- Elçilere Pâye ve Rütbe Verilmesi: Çeşitli meslek ve me'mûriyyetlere mensub kişilere elçilik görevleri verilirken, orta elçilik için Defterdârlık, Nişâncılık, Mekke pâyesi; büyükelçilik için ise Rumeli veya Anadolu Beylerbeyiliği, ulemâdan olursa Anadolu Kâdıaskerliği gibi pâyeler verilirdi.

Mustafa Rasih Efendi ise Rikâb-ı Hümâyûn Kethüdâlığından ma'zûl iken Rumeli Beylerbeyiliği pâyesi ve büyük elçilik rütbesiyle Petersburg'a büyükelçi olarak ta'yîn edilmiştir.[4]

---

[3] F.Reşit Unat, *aynı eser* s.23; F.Reşit Unat bu bilgiyi Raşit Tarihi (c.V s. 29-30) naklen veriyorsa da ilgili cilt ve sahifelerde böyle bir bilgiye rastlayamadım.

[4] *BOA MD* 199, hüküm 1, 82, 233; *MD* 200 hüküm 365; Ahmed Cevdet Paşa, *Ahmed Cevdet Paşa Tarihi*, İstanbul 1309 c.6 s. 86

D- Elçi Hazinesi: Elçiler devletin ihtişâm ve büyüklüğünü göstermek bakımından, Saray Hazînesinden kendilerine bir kısmı emâneten Elçi Hazînesi adıyla verilirdi. Bunların içinde çok kıymetli eşyalar mevcûd idi. Murassa‘ hançerler, sorguçlar v.s. gibi.[5]

Bunun yanında ta‘yîn edildikleri devletin hükümdârlarına, kraliçesine (çariçesine), hânedân mensûblarına ve diğer devlet ileri gelenlerine verilmek üzere kıymetli hediyelerle birlikte[6] aynı zamanda devlet ve hükûmet başkanlarına hitâben yazılmış Nâme-i Hümâyûn ve Mektûb-ı Sadrıâlîleri götürürlerdi.[7]

E- Elçilerin Ma‘iyyetleri: Dâimî elçilikler kuruluncaya kadar sınıfı ne olursa olsun elçilerin kalabalık bir maiyyetle görevli oldukları yerlere gittikleri ve bilhassa büyükelçilerin bir beylerbeyinin paşa kapısı halkını tam kadrosuyla beraberinde götürdükleri bilinmektedir.

Gerek gönderilen ve gerekse gelen elçilerin kalabalık maiyyeti olduğundan bir bölgenin mevcut beygirleri, yiyecek ve içecekleri kifâyet etmediği, o bölgeye civâr şehir, kazâ ve kasabalar tarafından takviye edilmesi gerektiği hakkında hükümler ve emirler görmekteyiz.

Rus elçisi Kutuzof'un İstanbul'a gelişi sırasında yol üzerinde olan Hezergrad Şehrine emir gönderilerek, gelecek olan Rus elçisinin ihtiyâclarının karşılanması hatırlatılır. Bunun üzerine Hezergrad ahâlisi, Rus elçisinin külliyetli maiyyetinin bulunduğunu, bunlar için 1200 beygir, bir hayli araba ve yiyecek, içecek ihtiyâclarının sadece Hezergrad ahâlisi tarafından karşılanmasının mümkün olmadığından

---

[5] F. Reşit Unat, *aynı eser*. s. 26; *BOA CH* nr. 1279, 1402,2302,5673, *BOA HH* nr. 43205 B; *TSA*; nr. *D*. 5161 nr. *D*. 10617 ve nr. 10363

[6] Mustafa Rasih Paşa ile gönderilen hediyeler için bk. *BOA*. *CH*. nr. 1279, 2302; *BOA*. *HH*. nr. 40832, 40832A, 43149 A, 43205 B, 51997.

[7] *BOA*'de R.1111 ilâ R. 1336 (1699-1918) yılları arasında İslam ve Hiristiyan hükümdârlara gönderilen "Nâme-i Hümâyûn" ları ihtivâ eden 16 adet "Nâme-i Hümâyûn Defterleri" mevcûddur. Nâme-i Hümâyûn için kullanılan kağıd ve diğer yazı mazemesi için bk. *BOA CH* 7915,

kendilerine yakın şehir ve kasabaların da yardım etmesi gerektiğini bildirmişlerdir.[8]

Sefâret heyetlerinde müsteşâr-ı sefâret veya tahrîr-i vekâyi'a memur sırkâtiblerini görmekteyiz.[9] Bunlar elçi ta'yîn edilen zâtın görevini yerine getirmekte yardım için seçilmiş oldukları anlaşılmaktadır.[10]

F- Elçilerin İstanbul'dan Hareketleri: Elçi, tayin olduğu memlekete hareket etmeden önce Sadrıazam ve Şeyhülislâmla birlikte padişahın huzuruna çıkardı. Burada padişah tarafından hil'at giydirilir ve nâme-i hümâyûn teslim edilerek gerekli emir ve tavsiyeler bizzat padişah tarafından yapılırdı. Elçi saraydan ayrılır konağına dönerdi.[11] Elçi gideceği yere hareket etmek üzere İstanbul'dan bir merâsimle uğurlanırdı. Merâsim alayı Yerebatan, Şengülhamamı, Alay Köşkü önünden Divânyoluna çıkardı. Elçi ve maiyeti Alay Köşkü önünden geçerken Padişâhı selamlarlardı. Edirne ve diğer büyük şehirlere girişi de merâsimle olurdu.

Elçiler gönderildikleri devlete gitmek üzere geçtikleri eyâletlerde vâliler tarafından eyâlet sınırında karşılanırlardı. Kendilerini karşılayan vâliler komşu eyâletin sınırına kadar elçiye refâkat ve mihmândârlık yaparlardı. Mübâdeleden sonra ise misâfir oldukları devlet tarafından elçilere yol boyunca refâkat eden mihmândârlar tahsîs edilirdi.[12]

---

[8] *BOA. CH. 765 ve* benzer hükümler için bk. *BOA CH* nr. 30, 1500 A, 4538, 7342

[9] Abdülkerim Paşa; *Abdülkerim Paşa Sefâretnâmesi*, İstanbul. 1316 s. 5; Mustafa Rasih Paşa: *M.Rasih Paşa sefâretnâmesi*, Süleymaniye Kütübhânesi, Esad Efendi Kitâpları, nr. 2281, v. 5b

[10] F. Reşit Unat, *aynı eser* s. 30.

[11] Abdülkerim Efendi'nin saraya kabulu için bk. Abdülkerim Paşa; *aynı eser* s. 5-7; Ahmed Cevdet Paşa, *aynı eser* c. 2, s. 7 ve Mustafa Rasih Efendi'nin saraya kabulu için bk. Mustafa Rasih Paşa, *aynı yazma*, v. 4 a-b; *BOA. HH.* nr. 14380, Ahmed Cevdet Paşa, *aynı eser* c. 6 s.86.

[12] *BOA. CH.* nr. 9250; *BOA. MD.* 199, hüküm nr. 84, 218, 219; *BOA. MD.* 200 hüküm nr. 350, 365.

Elçilerin mübâdelesi için sınıra yaklaşıldığında diğer devletin elçisi ile haberleşme sıklaşır ve mübâdele yeri, zamanı tesbit edilirdi.[13] İki elçinin mübâdele merâsimleri son derece önemli add edilerek en ince protokol kurallarına riâyetle icrâ edilirdi. Mübâdele husûsunda bir çok defalar ihtilâf çıktığını biliyoruz.[14]

Bir çok şehir, kasaba ve köylerden geçerler önemli yerleşim yerlerini, fabrikaları, atölyeleri, kaleleri gezerek nihâyet hükümet merkezine gelirlerdi. Elçilerin hükümet merkezine girişleri gâyet ihtişâmlı törenlerle olurdu.[15] Görevli oldukları konularda temâs ve teşebbüslerde bulunarak vazifesini ifâ edip geriye dönerlerdi. Dönüşlerinde ise sefâreti ile ilgili bir rapor "arîza" takdîm ederlerdi.[16]

---

[13] *BOA. CH.* nr. 522 A; *BOA. HH.* nr. 6125; *BOA. MD.* 200 hüküm nr. 349.

[14] Abdülkerim Paşa; *aynı eser* s. 16-20; Mustafa Rasih Paşa; *aynı yazma*, v 24b - v28b ; Norman Itzkowitz ; *Mubadele*, The University of Chicago Press, Chicago, 1970.

[15] Bk. F.Reşit Unat, *aynı eser* ek kısmı Ahmet Resmi Efendi'nin Berline girişi (9 teşrin-i sânî 1763); Yirmi Sekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin Parise girişi (7 kanûn-ı sânî 1742); Ebubekir Ratıb Efedi'nin Viyana'ya alayla girişi ile ilgili gravürler.

[16] Yakın zamana kadar Osmanlı elçilerinin gidip geldikden sonra sadece hatırât kabilinden bir şeyler yazdığı bilinirdi. Hayreddin Nedim Bey de Venedik Cumhuriyetinde elçilikle görevlendirilen kişiler memlekete dönüşlerinde rapor yazarak onu senatoda okuduklarını, Osmanlı da ise hatırât nevinden sefâretnâmelerin yazıldığını belirtiyor. Bk. Hayreddin Nedim, *Bir Elçinin Tarihçe-i Sefâreti, TOEM* 1333 s.107-108. Aşağıdaki vesika ve yazmalar bu iddianın tam tersini isbât ediyor. *BOA. HH.* nr. 13396 " Nemçe devletine sefâretle gidüp gelen Ratıb Efendi'nin müşâhâdât ve muâmelâtını havi kaleme almakda olduğu risâlenin mücmel kısımlarını takdimine dair.". Gerek bu Hatt-ı hümâyûndan gerekse Ebu Bekir Ratıb Efendi'nin ve Mustafa Rasih Efendi'nin sefâretleri ile ilgili arîzalarından durumun böyle olmadığını anlıyoruz.

G- Mustafa Rasih Efendi'nin Yollanışı Devrinde Osmanlı Rusya İlişkilerine Kısa Bir Bakış:

1768 yılında Rusya Lehistanın iç işlerine müdâhele ederek Rus taraftarı Ponyatofski'yi kral seçtirdi[17]. Yeni kral döneminde katoliklerin aleyhine bir çok kararlar alınarak uygulanması halkı iyiden iyiye rahatsız etmişti. Vatan perverler kralın ve Rusya'nın aleyhinde teşekküller oluşturmaya başladılar. Rusya ise asker sevk ederek Lehistanı işgâl etti. Osmanlı Devleti işgâli kabul etmeyerek defalarca protosto çekti. Lehistan'nın derhal boşaltılmasını istedi. Nihâyet Osmanlı Devleti Rusya'ya savaş açmaya karar verdi. Lehistanı işgâlden kurtarmak için girişilen savaşta Osmanlı Devletinin ordu ve donanmasının mağlubiyetleri neticesinde 12 temmuz 1774 'de akt edilen Küçük Kaynarca muâhedesiyle Kırım'a serbestîyet verildi. Azak denizini kapayan kaleler ve bu arada Kerç, Yenikale ve Kefe'nin elden çıkması ile Karadenizin kısmen kuzeyinde Osmanlı Devletinin hakimiyetine son verilmişti. Rusların Karadeniz ve Akdeniz'de ticâret gemilerinin seyri kabul edilmişti. Osmanlı Devletinin zayıflığından ve yorgunluğundan istifâde eden Rusya, Küçükkaynarca Antlaşmasından sonra baskıları artırarak Kırım'ı ilhak etti.

Osmanlı Devleti Kırım'ın elden çıkmasını hiç kabul edememişti. Bu dönemde Avrupa'da Rusya, Fransa, Avusturya buna karşılık İngiltere, Prusya, Felemenk devletleri karşılıklı iki gurub oluşturmuşlardı. Bir İslâm ülkesi olan Kırım'ı kurtarmak isteyen Osmanlı Devleti yapılan teşviklerle ikinci grub tarafına meyletti. İngiltere ve Prusya'nın yardım sözü ve tahrikleriyle acele olarak Ruslarla harbe girildi. Ruslarn müttefiki olan Avusturya'nın harbe iştirâki üzerine Osmanlı Devleti tek başına kaldı. Rusya ve Avusturya'ya karşı Prusya ve İsveç ile askeri ittifâklar yapıldı. İngiltere harbe iştirâk edecek gibi göründü ise de savaşa iştirâk etmedi. İngiltere, Fransa inkilâbı dolayısıyla inkilâbçılara karşı Ruslarla anlaştı ve Osmanlı Devletini Dinyester nehri hudut olmak üzere sulha zorladı. Osmanlı-Prusya ittifâkı Ziştovi antlaşmasıyla

---

[17] Osmanlı- Rusya ilişkileri için bk. Akdes N. Kurat, *Rusya Tarihi*; *TTK*. Ankara, 1993.

Avusturya'yı Rusya'dan ayırdığı gibi Osmanlı-İsveç ittifâkı da Rusların Baltık denizinden Akdenize gelmelerine mâni oldu.[18]

Kırım'ı geri almak için harbe atılan Osmanlı Devleti külliyetli asker, hazîne ve Özü gibi çok önemli bir eyâleti; Kafkas bölgesinde bazı yerleri ve bu bölgelerdeki hâkim nüfûzunu kaybettikten sonra Yaş antlaşmasıyla savaşa son verildi M 1791. Rusya bu antlaşmayla Eflak ve Boğdan Voyvodalıkları, Gürcü Hanlığı üzerinde de bir nufûz ve müdâhele hakkı elde etmişti.[19]

Yaş antlaşmasında " Devleteyn beyninde musâlaha-i mübârekenin ve safvet ve mevâlâtın ziyâde takviyesi zımmında iki devlet tarafından bi'l-ittifâk ta'yîn olunacak vakitde, cânibeynden tayin olınan fevkalâde büyükelçiler ba's ve tesyîr ve iki elçi re's-i hudûdda mu'âmele-i müşâbehe ile istikbâl olunup, Devlet-i Aliyye ve Rusya Devleti indlerinde ziyâde mu'teber olan Avrupa Devletleri elçileri hakkında ri'âyet olunan resm-i mu'tâd mûmâ-ileyhümâ haklarında dahi mer'î kılınup ve delâlet-i safvet-i cânibeyn olmak üzre elçiyân-ı mûmâ-ileyhümâ ve saltanatıyla şân-ı devletlerine layık hedâyâ irsâl oluna."[20] şeklinde kaleme alınan 10. maddesi gereği karşılıklı elçiler gönderildi.

Osmanlı Devleti Rikâb-ı Hümâyûn kethüdâlığından ma'zûl ve açıkta bulunan Mustafa Rasih Efendi'yi Rumeli Beylerbeyi ünvânı ile Rusya'ya büyükelçi ta'yîn etti. Rusya Devleti ise Kutuzof Smolenskoy'ı büyükelçi olarak İstanbul'a gönderdi.[21]

---

[18] geniş bilgi için bk. Kemal Beydilli, " *1790 Osmanlı-Prusya İttifâkı" İ.Ü. Ed.Fk. Yayınlar, İstanbul, 1984*

[19] İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* c.4, 2. kısım.*TTK*. Ankara 1983 s. 186-187.

[20] Mu'âhedât Mecmu'âsı, c.4 s. 12.

[21] Kutuzof Smolenskoy 1745-1813, bk.F.Reşit Unat, *aynı eser* s. 164.

II. BÖLÜM

II. BÖLÜM

A- SEFÎR MUSTAFA RASİH PAŞA VE SEFÂRET HEY'ETİ

a) Mustafa Rasih Paşa: Bazergânbaşı-zâde ailesine mensûb idi. Mektûbî-i Sadrıâlî odasında memûrluğa başladı. Katiblikde tecrübe kazanıp, Atıf-zâde Ömer Vahid Efendiye damad olduktan sonra Defterdâr kisedârı olup,[22] 1202 (1787-1788) senesinde Tatarcıkzâde Abdullah Efendi'nin tavassutu ile tezkere-i sânî; bir sene sonra ise tezekere-i evvel oldu.

1205 (1790-1791)'de Küçük Ali Efendi'nin azlinden sonra Rikâb-ı Hümâyûn kethüdâlığına getirildi. 1206 (1791-1792) yılında savaşın bitmesi ve ordunun İstanbul'a dönmesiyle bu görevden azl edildi. 1207 (1792-1793) cemaziyye'l-evvelinde (aralık-ocak) Rumelibeylerbeyi pâyesiyle büyükelçi olarak Rusya'ya gönderildi. Rusya dönüşünde kendisinden Rumelibeylerbeyi pâyesi alınıp eski mesleği olan kâtibliğe tayin edilerek Defter-i Hâkânî Emâneti emîni oldu. 19 C. 1210 (2 ocak 1796) Rumeli tîmâr ve zeâmet nazırı ve 14 S.1211 (20 temmuz 1796) Ratıb Efendinin azliyle onun yerine Reîsü'l-küttâb olmuştur. Bir yıl sonra hastalanarak görev yapamaz bir hale geldiğinden bu görevden alınarak Büyükrûznâmeçilik görevine atanmıştır. Daha sonra Zahire Nazırlığına, bilâhere Mısır seferine katılmak üzere Atıf Efendinin yerine ikinci def'a Reîsü'l-

---

[22] Bu iki görev *Sicill-i Osmânî*'de topcular kâtibi ve Suratçılar nâzırı olarak geçmektedir. Bk. Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî* c. 2 s.347.

küttâblığa getirilmiş idi. Bu sefer iki seneye yakın görev yaptıktan sonra azl edilerek İstanbul'a dönmüştür. İstanbul'a dönüşünde Nişâncılık görevi verilmiş ve sonra ise Rûznâmçe-i evvellik ve Rûznâmçe-i sânîlik görevlerine getirilmiştir. 14 Ca. 1218 (2 eylül 1803) de vefât ederek Üsküdar'da Harmanlık'a defn edilmiştir. Akıllı, vakur, güvenilir ve doğru bir kişi idi. [23]

b) Sefâret Katibi Hafız Seyyid Abdullah Efendi: Sefâret metninde geçen bilgilerden başka bir bilgi mevcûd değildir. Sırkâtibi olarak sefâreti tahrîrle görevlendirilmiş ve sefâret dönüşünde ise Silahdâr kâtipliği görevi uhdesine verilecektir.

c) Mustafa Rasih Paşa'nın Büyük Oğlu Abdu'ş-şekûr Efendi: :Bâb-ı âlî'de yetişmiş, kîsedâr re'îsi olmuş 1213'de (1798-1799) teşrifâtcı, 1215'de (1800-1801) azl edilip; bir çok görevlerde bulunduktan sonra 1223'de (1808-1809) topçular kâtibi ve sonra hasslar mukâtaacısı ve bir aralık silahdâr kâtibi olmuştur. 1228'de (1813) vefât etti. Kendisi için mizâhî yollu kendi yazdığını okuyamacak kadar câhil olduğunu söylerler ve cehli ile bilinir, "cehlin ercümendi" lakabıyla anılırdı. [24]

ç) Mustafa Rasih Efendinin Küçük Oğlu İbrahim Edhem Efendi: Kendisi Müderrisdir. 1237'de (1821-1822) Yenişehir mollası oldu. Daha sonra bilâd-ı hamse, Mekke pâyesi ve İstanbul ve Anadolu pâyesi almıştır.[25] Bir ara Mısır kadılığı görevinde de bulunmuştur.[26] 19 Ra 1258'de (1 mayıs 1842) vefât ederek Eyüp'de Bostan iskelesine defn edilmiştir.[27]

---

[23] *Sefînetü'r-rüesâ*da vefât tarihi 1219 olarak ay ve gün verilmeyerek zikr edilmiştir. Bk. Ahmed Resmi, *Sefînetü'r-rüesâ* İstabul 1269 s. 140

[24] Ahmed Resmi, *aynı eser* s. 141.

[25] Mehmed Süreyya, *aynı eser* c.1 s. 159.

[26] Ahmed Resmi, *aynı eser* s. 141.

[27] Mehmed Süreyyâ,*aynı eser* c.1 s. 159.

d) Mustafa Rasih Efendinin Oğlu Mehmed Nuri Efendi: Selanik kâdılığından mazûlen vefât etmiştir.[28]

B- Mustafa Rasih Efendi'nin Sefâretnâme ve Arîzasının Yazma Nüshaları :

Mustafa Rasih Efendi'nin arîza ve sefâretnâmesinin neşri yapılmamıştır. Hayreddin Nedim Bey " *Bir Elçinin Târihçe-i Sefâreti"* adlı eseriyle Mustafa Rasih Paşa'nın sefâreti ile ilgili arşiv belgelerini neşre hazırladıktan sonra, TOEM azası Ahmed Tevhid Bey'in ikâzı üzerine Esad Efendi Kütübhânesindeki sefâretnâmenin varlığından haberdâr olmuş, sefâretnâmeden iktibâs yaparak ilgili yerlere ilâvelerle neşr etmiştir.[29] Sefâretnâmenin metni neşr edilmediği gibi şu ana kadar da sefâretnâmeler ile arîzanın farklı metinler ve konuları ihtivâ eden yazmalar olduğu da anlaşılamamıştır. Franz Babinger, *"Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri"* ve F. Reşit Unat, *"Osmanlı Sefîrleri ve Sefâretnâmeleri"* eserlerinde Mustafa Rasih Efendi'nin sefâreti ile ilgili yazmaların hepsini sefâretnâme olarak göstermişlerdir. F. Babinger'in kitabında eserin yazmaları şöyledir:

1. Viyana Milli Kütübhânesi, no: 1150 (Flügel katolog; II. 319 v.d.).

2. Paris Milli Kütübhânesi, suppl turc. no: 1025 (Schefer Kolleksiyonu).

3. Kahire, T.K. 178 (Tarihü'l-vekâ'i; yeni düzenleme ile Mısır Millî Kütübhânesi nr. 2864 dir.),[1] 207.

4. İstanbul, Esad Ef. no: 2281.(Yeni düzenleme ile Süleymaniye Kütübhânesi, Esad Efendi kitâblığındadır.)

---

[28] Ahmed Resmi, *aynı eser* s.141.

[29] Hayreddin Nedim, *Bir Elçinin Tarihçe-i Sefâreti, TOEM* İstanbul, 1333, s. 106.

Faik Reşit Unat, aynı eserinde ise sefâretnâme olarak Franz Babinger'e ilâveten

1. İstanbul Topkapı Sarayı Emanet Hazinesi no: 1438

2-3 İstanbul, Fatih Millet Kütübhâsi no: 830 ve Raşit Efendi, no: 630/5 (v. 39-82) (Bu nüsha yeni düzenleme ile Süleymaniye Kütübhânesinde Raşit Efendi kitâblığındadır.)

4. İstanbul Üniversitesi, Yıldız yazmaları no:76 da ki nüshaları göstermektedir. İstanbul Üniversitesi Yıldız yazmaları nr. 76'da gösterilen nüsha ise yeni düzenleme ile Türkçe yazmalar olarak alınmış, fakat F. Reşit Unat'ın zikr ettiği gibi bir nüsha değil dört nüsha mevcut olduğundan hangisinin Yıldız yazmaları 76 numaralı yazma olduğu tesbiti mümkün olamamıştır. Nüshaların dört tanesinden üçü, İ. Ü. Kütübhânesi T.Y.nr. 3887; T.Y.nr. 5084 ve T.Y.nr. 9743 numaralarda kayıtlı nüshalardır. Dördüncü ise T.Y.nr. 6007 numarada kayıdlı nüshadır. Bu nüsha kütübhânenin kartlarına "Rasih Ahmed; Sefâretnâme-i Rasih Ahmed (1005 senesi evâhırında sulh akdi için Rusya'ya gönderilmiş olan Ahmed Efendi) sefâret nâmesi " diye yanlış geçilmiştir. Ahmed Rasih isimli bir sefîrin ne bu tarihde nede başka bir tarih de Rusya'ya gönderilmemiş olduğundan bu yazma nüshayı tetkik ettiğimde bununda Mustafa Rasih Paşa'ya ait bir arîza nüshası olduğu ortaya çıktı.[30]

a) Sefâretnâme Nüshaları: İstanbul Topkapı Sarayı Emânet Hazinesi 1438/I, İstanbul Fatih Millet Kütübhâsi nr. 830, İstanbul Süleymaniye Esad Efendi nr:2281 , Süleymaniye Raşid Efendi nr. 630/V 39v.-82v. ve Mısır Milli Kütübhânesi nr.2864 deki nüshalar sefâret nüshalarıdır.

1. İstanbul, Süleymaniye, Esad Ef. nr. 2281'de ki nüsha 24.5 x 16.5 ebâtında, 1. sahife iç yazı 18.5 x 11.5 diğer sahifeler 17.5 x 11 ebâtında; 13 satırdır. Yazısı talık kırması, ara başlıklar ve çerceve kırmızı mürekkeb olup, 66 varaktır. Başında bir konu fihristi vardır. En temiz ve düzgün nüsha olduğu için A nüshası olarak metni edisyon kritiğe esâs alınmıştır.

---

[30] Bk. Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Kültür Bakanlığı Ankara 1992, s. 359 vd. ve F.Reşit Unat, *aynı eser* s.167.

2. İstanbul Fatih Millet Kütübhânesi nr. 830'da ki nüshadır. Hattı rık'a ve 76 varaktır. Yer yer fazladan yazılmış cümleler, yer yer ise eksik yazılan yerler, sonradan fark edilerek işâretle derkenâr şeklinde ilâveler yapılmıştır. Edisyon kiritikte B nüshası olarak ele alınmıştır.

3. İstanbul, Süleymaniye Raşid Ef. nr. 630/V'de ki nüsha (39v.-82v.). 25 x 17; iç 21 x 10.5, 21 satırdır. Hattı kırık divânî, ara başlıklar kırmızı mürekkebtir. Muhtelif 4 eserle birlikte istinsâh edilmiş olduğu orjinal bir nüsha olmadığını gösterdiğinden edisyon kiritikte ele alınmayıp, elenmiştir.

4. İstanbul Topkapı Sarayı E.H. 1438 /I-II'de bulunan sefâretnâme ve sefâret arîzasıdır. Bu nüsha muhtelif 6 eserle birlikte istinsah edilerek bir kitab haline getirilmiştir. Aherli ince kağıt, 300 mm boy ve 175 mm eninde sekiz eser, 381 varaktır. Hattı nesih, uzunluğu 86 mm ve 19 satırdır: Başlıklar ve çerceveler yaldızlı. Miklep ve şemseli, siyah deri ciltdir. Müstensih gerek sefâretnâme gerekse arîzayı istinsah ederken istinsah ettiği metne sadık kalmayarak okuyup anladığı gibi yazmasının yanında, cümle ve kelimeleri takdîm ve tehirli yazılmıştır. Ayrıca müstakil bir eser olmaması da eserin orjinal nüsha olmadığını göstermektedir. Bunlardan dolayı edisyon kritiğe esâs alınmayarak elenmiştir.[31]

b) Sefâret Arîzasının Nüshaları: İstanbul Topkapı Sarayı Emânet Hazinesi 1438/II 79v., İstanbul Üniversitesi Kütübhânesi T.Y. 3887; T.Y. 5084; T.Y. 9743; T.Y. 6007 ve Viyana Milli Kütübhânesi nr. 1150 numaralardaki nüshalar ise sefâretnâme değil sefâret arîzasıdır.

1. İstanbul Ü. Kütübhânesi T.Y. nr. 3887'de ki nüshanın ebâdı 290 x 179 mm ve 67 varaktır. Yazısı nesih ve 17 satırdır. Yazının etrafı çerçeveli ve tezhiblidir. Cildi deri ve tezhiblidir. Yazı temiz ve düzgündür. Metni edisyon kritiğe A nüshası olarak esâs alınmıştır.

---

[31]Mısır ve Paris nüshalarına ulaşılamadığından evsâf ve ebâdı için ilgili Mısır Milli Kütübhanesi Kataloğu ve Paris Milli Kütübhanesi Kataloğlarına mürâcaat edilebilir.

2. İstanbul Ü. Kütübhânesi T.Y. nr. 5084'de ki nüshanın ebâdı 207 x 55 mm ve 85 varaktır. Yazısı nesih ve 17 satırdır. Yazının etrafı çerceveli ve tezhiblidir. Cild deri ve tezhiblidir. Yazı temiz ve düzgündür. Edisyon kiritikte B nüshası olarak karşılaştırılmıştır.

3. İstanbul Ü. Kütübhânesi T.Y. nr. 9743'de ki nüshanın ebâdı 209 x 44 mm ve 63 varaktır.[32] Yazısı rık'a ve 21 satırdır. Yazının etrafı çerceveli ve tezhibsizdir. Edisyon kritiğe C nüshası olarak esâs alınmıştır.

4. İstanbul Ü. Kütübhânesi T.Y. nr. 6007'de ki nüshanın ebâdı 287 x 80 mm ve 111 varaktır. Yazısı rık'a ve 15 satırdır. Yazının etrafı çerçeveli ve tezhiblidir. Karşılaştırdığımız ilk üç nüshaların birbirinden bir kaç kelime gibi farklılıktan başka önemli bir nüsha farkları olmamasından dolayı edisyon kiritikte karşılaştırılmamıştır.[33]

5. İstanbul, Topkapı Sarayı E.H. nr. 1438/II'de ki nüshayı sefâretnâme metinlerini izâh ederken zikr etmiştik.

Paris Milli Kütübhânesi, suppl turc nr. 1025 'de nüshanın ise katologda eserin başlangıçı iktibâs edilmediğinden eserin sefâretnâme mi yoksa arîza mı olduğu anlaşılamamıştır.

[32] İ. Ü. Kütübhânesi kartlarında yanlış olarak 41 varak diye kayd edilmiştir.

[33] Viyana Milli Kütübhânesi 1150 numarada ki nüshanın evsâfı için ilgili Fülügel kataloğuna murâcaat edilebilir.

C- Sefâretnâme Özeti

Seyyid Abdullah Efendinin kaleme aldığı sefâretnâme Allaha hamd, Hz. Muhammed'e salat ve selâmdan sonra dönemin padişahı III. Selim'e dua ile başlayarak manzûm bir methiye ile devâm eder.

I. Abdülhamid zamanında Rusya ile başlayan savaş Osmanlı Devletinin aleyhine gelişerek devâm etmekte iken, I. Abdülhamid Rusların Osmanlı topraklarında ilerlemelerinin verdiği sıkıntıyla vefat etmiş, yerine 7 nisan 1789 yılında III. Selim tahta geçmişti.

III. Selim'in tahta çıkmasıyla savaşa devâm edilmiş isede Osmanlı Devleti Rusya'ya karşı bir başarı gösteremeyerek Yaş antlaşmasıyla savaşa son verildi 9 ocak 1792.

Antlaşmaya taraf olan devletler uluslar arası ilişkilerdeki protokol gereği antlaşmanın tasdikli metinlerinin teâtîsi ve oluşturulan barışın pekiştirilmesi için taraflar arasında gönderilmesi gereken büyük elçilik için Rikâb-ı Hümâyûn kethüdâlığından mazul olan Mustafa Rasih Efendi seçilerek Rumeli Beylerbeyiliği rütbesi verilir.

Elçilik için gerekli olan hazırlıklar yaz mevsimince tamamlanmış, 24 ocak 1793 günü Rusya İmparatoriçesine gönderilecek hediyeler deftere yazılarak sadrazamdan teslim alınmıştır. 29 ocak 1793 ise antlaşmanın tasdikli metnini ve nâme-i hümâyûnu almak üzere Sadrazam, şeyhülislâm ve büyük elçi Mustafa Rasih Paşa saraya kabul edilirler.

Sarayda tasdîknâme ve nâme-i hümâyûnlar teslim alındıktan sonra, Elçi Mustafa Rasih Paşa ve maiyyeti Hoca Paşa Cami'i yanındaki müsâfirhaneye dönerler. Elçi paşa ertesi günü veda ziyâretlerine başlıyarak ilk önce sadrazamı daha sonra ise reisülküttâbı ziyâret ederek 31 ocak çarşamba günü İstanbul'dan

hareket için tören alayı ile Yusuf Efendi Mektebi, Çağalazâde Sarayı sokağı, Ayasofya, Soğukçeşme sokağı geçilerek Alayköşkü önüne inilir. Alayköşkünde bulunan pâdişâh selâmlanarak buradan Şengül Hamamı sokağından Divânyoluna çıkıp oradan da Silivri kapı yoluyla Küçükçekmeceye varılır ve burada konak kurulur.

İstanbul'dan Hareket: Ertesi günü Küçükçekmece'den hareket edilerek yolculuğun onuncu günü Edirne'ye varılır. Edirne'de Elçi Mustafa Rasih Paşa'yı Edirne kapucubaşısı, ayandan Hacı Mahmud Ağa ve diğer ileri gelenler kaşılarlar. Gidiş yolunu tesbit etmek için bir kaç gün Edirne'de konaklanır. Yapılan araştırmalarda Çalıkkavak Boğazının ve Kamçı denilen nehirden kışın geçişin meşakkatli olacağı kararına varılarak Kazgan balkanından daha kolay gidileceği fikri ile yol üzerindeki kazalara mektûblar yazılır. Edirne'de beş gün kaldıktan sonra yola çıkılarak tipi ve karlı bir havada binbir meşakkatle konak tertîb edilen yere varılır. Sabahleyin yola devâm edilerek Yanbolu'ya bağlı Sarraç Ali köyüne, oradan da Yanbolu'ya varılır. Yanbolu'da bir gece konaklandıktan sonra İslimye kasabasına gelinir. İslimye kasabasının ileri gelenleri, Edirne'den elçi heyetine yanlış yol gösterdiklerini, kışın Çalıkkavak Boğazının ve Kamçı nehrinin daha güvenilir bir yol olduğunu söylerler. Bunun üzerine tekrâr Yanbolu'ya dönerek orada bir gece ikâmet edildikten sonra sabahleyin hareket edilerek Karinabad kazasındaki iki merhalede geceledikten sonra Çalıkkavak köyüne gelinir. Ertesi gün Deraköy'e oradanda 28 şubat 1793 günü Şumnu'ya gelinir. Şumnu'da bir gün istirahat edilerek dört gün sonra Silistre'ye varılır. Elçilik heyetinin Tuna nehrinden geçmesi dört gün sürer. Eflak Voyvodası Kostantin oğlu Aleksandırı tarafından mihmândâr tayin edilen Dimitraki Hançeri isimli boyar elçi paşayı Silistre'de karşılar.

Tuna nehrinden karşıya geçildikten sonra Kalaraş isimli köyde müsâfir olunur. Ertesi günü İslabozye köyüne gidilir. İslabozye köyünde Yalamitçe nehri geçilerek daha sonra Çekine ve Özican köyüne gelinir. Bu arada Eflak Voyvodası, vilâyet merkezi olan Bükreş'den elçi paşanın ziyâretine gelir. Elçi paşa ise hediye ile iltifât ederek hatırını hoş tutar. Sefâret dâiresinin ulûfeleri verilerek yola devâm edilir. Diğer yandan da Rus elçisi Kutuzof'la yazışınalar sürdürülür. Mart ayının onbeşi 1793 cuma günü Boza menzilinde konaklanır. Ertesi günü Remnik kasabasına gelinir. Burada

mihmândâr boyar kendi hizmetinin sona erdiğini bildirerek gitmek üzere izin ister. Elçi paşa ise kendisine ve adamlarına hizmetlerinden dolayı çeşitli hediye ve paralar verir. Boğdan Voyvodası Mihal Bey tarafından gönderilen Boğdanlı boyarlardan Dimitraki isimli boyar Remnik kasabasında elçi paşanın mihmândârlık hizmetine girer. Remnik'ten Fokşan'a, Fokşan'dan Tikoriş köyüne geçilir. Daha sonra ise Borlat kasabasına, oradanda Bişeş köyü ve Hoş kasabasına gelinir. Boğdan voyvodası Hoş köyünde elçi paşa hazretlerini karşılayarak müsâfir eder.

Osmanlı Devletinin müzâkereleri sonucu Bender önleri mübâdele yeri olması karârlaştırılmıştı. Diğer taraftan Rus elçisinin ne zaman sınıra geleceği de belli olmadığından elçi paşa Keşno kasabasında Rus elçisini beklemeği tasarlar.

Boğdan Voyvodası elçi paşaya veda ederek Yaş'a döner ve daha sonra mihmândâr vasıtasıyla elçi paşaya sefâret dâiresinin ağırlığını Bender'e göndererek kendisinin Hoş kasabasında kalabileceğini ifâde eder. Bunun üzerine sefâret dâiresinin yarısı ayrılarak Bender'e gönderilir. Elçi paşa Hoş kasabasında yirmi dört gün kaldıktan sonra sekiz saat mesâfede olan Laposta köyüne gelir. Daha sonra Konşit köyünden geçilerek Keşno kasabasına vâsıl olunur. Ertesi günü elçi paşa, divân katibi ve dört aded Enderun ağaları Bender'e giderler. Bender Muhâfızı Vezîr Hasan Paşa'nın mübâdeleyi yapması için yazılan emir tebliğ edilir. Bunun üzerine mübâdil Vezîr Hasan Paşa mübâdele için gerekli olan malzemeyi gözden geçirerek eksiklerin tamamlanması yoluna koyulur. Elçi paşa ise Bender'den tekrâr Keşno kasabasına geri dönerek Rusya elçisinin sınara gelmesini beklemeye başlar.

Rus Sefâret Hey'eti ile Yapılan Yazışmalar: 29 nisanda Rusya elçisinden nisanın ondördü tarihli gelen mektûbta; Rusya tarafında yağışların fazla olmasından dolayı geç kaldıklarını; Bender'e yetmiş altı saat uzakta Lisavat'a geldiklerini; mübâdele yeri olan Tombasar'a aynı anda gelmek için haberleşmenin sürdürülmesi gerektiğini ve bundan başka mektûbu getiren Pini tercüman vasıtasıyla mektûbun cevâbının gönderilebileceği; mübâdelenin ise nisan ayında havaların bozuk olması nedeniyle gerekli düzenlemenin

yapılamayacağından mayıs ayı başlarında yapılmasının uygun olacağı yazılmıştı.

Elçi Mustafa Rasih Paşa cevâben bir mektûb yazarak, İstanbul'daki Rusya Maslahat güzârının Osmanlı Devletine verdiği takrîrde mübâdelenin mart ayının yirmibeşi ilâ nisan ayının beşi arasında on gün içinde yapılacağını bildirdiğini; bundan dolayı da mübâdele ile görevli Hasan Paşa ve gelecek Rus elçisinin mihmândârları Akkirmân muhâfızı İsmail Paşa ve Dergâh-ı âlî kapucubaşılarından Abdullah Beylerin Bender'de beklemekte olduğunu; diğer taraftan, mübâdele yeri Turla nehri olacağından Bender'in mübâdele yeri olması her bakımdan uygun olacağını, eğer mübâdelenin Bender değil de Tombasar'da yapılması durumunda olabilecek eksiklikler için problem çıkarılmamasını; ayrıca bütün bunların mübâdil olan Hasan Paşa ile görüşülerek ittifâk edilmesini, bildirir.

Rusya'dan İstanbul'a gitmekte olan Kolonel Baruç da Keşno kasabasına gelerek Elçi Mustafa Rasih Paşa'nın görüşü doğrultusunda mübâdelenin Bender'de yapılmasının uygun olacağını söyleyerek bunun için Rusya elçisine mektûb yazacağını söyler. Bütün bu gelişmeler ve teşebbüsler mübâdil Hasan Paşa'ya ve İstanbul'a bildirilerek yapılacak hareketin belirlenmesine çalışıldı.

Belo Rusya eyâleti Gabarnatörü General Anşef Piyer de Pask 'dan Hasan Paşa'ya gelen 1 mayıs tarihli mektûbda Osmanlı Devleti tarafından mübâdele yerinin yanlış anlaşıldığını; " Tombasar'a yakın tabirinin " Bender şehrini kapsamayacağını, her ne kadar Tombasar Kasabası Osmanlı heyetine göre uzak olsa bile, Rus heyetine Bender'den daha yakın olduğunu; ayrıca kendisinin mübâdeleyi yapmak üzere ikiyüz altmış saat uzaktan geldiğinden dolayı mübâdele yeri konusunda zorluk çıkarılmayarak muvâfakat gösterilmesini beklediğini, bildirir.

Mübâdil Hasan Paşa, Belo Rusya Gabarnatörüne yazdığı cevâbî mektûbda, yapılan barış antlaşmasına ve oluşturulan dostluğa binâen mübâdelenin Tombasar'da yapılmasını kabul ettiğini; fakat Tombasar'ın karşı tarafında Osmanlı toprağı olan Karaulan köyü mamûr bir yer olmadığından olabilecek aksaklıklardan dolayı

problem çıkarılmamasını isterken ayrıca mübâdelenin ne zaman yapılacağının bildirilmesini ister.

Rusya Devletinin mübâdili Piyer de Pask'ın 10 mayısda yazıdığı mektûb Osmanlı Devleti mübâdili Hasan Paşa'ya 27 mayısta ulaşmıştı. Mektûbda General Piyer de Pask mübâdelenin mayıs ayının sonlarına doğru gerçekleşebileceği ve mübâdele günün ve saatinin ise Rusya elçiliği müsteşârı Pizani'nin Hasan Paşa ile yapacağı görüşmede tesbit edilmesinin mümkün olduğu bildirilmiştir.

Bender Muhâfızı mübâdil Hasan Paşa, Elçi Mustafa Rasih Paşa'ya üç gün içinde mübâdele yerine gitmek üzere hazırlıklarını yapmasını bildirir. Bunun üzerene sefâret dâiresi yol için hazırlıklarını yaparak ertesi günü hareket eder. Elçi paşa Bender arâzisinden geçerken Mübâdil Hasan Paşa'nın ziyâretine gittiği gün Rusya sefâret müşteşârı Pizani gelerek mübâdele ile ilgili görüşmeler yapılır.

Mübâdele Töreni: Müsteşâr Pizan'nin getirdiği mektûbda mübâdele töreni şu şekilde yapılacağı yazılı idi. Mübâdele gününden bir gün önce elçiliklerin yükleri ve ağırlıkları karşıya taşınacak eğer taşıma işlemi o gün bitmez ise mübâdele günü öğleye kadar da kalan kısmı taşınmış olacaktır. Mübâdele, Rusyanın bu iş için hâzırlamış olduğu salda yapılacak olup, mübâdele için gerekli sandelye ve diğer malzeme eksiksiz yerine getirilecektir. Taraflardan biri mübâdele için hâzır olduğunda bir top atarak hâzır olduğunu diğer tarafa bildirecektir. Diğer tarafta hâzır olunca, aynı şekilde bir top atarak ve her iki tarafın hâzır olduğu böylece bilinerek hareket edilecektir. Her iki tarafın elçileri aynı anda sala çıkarak hâzırlanan sandelyelere mübâdiller ve mihmândârlarla birlikte oturacaklardır. Mübâdele öncesi ve sonrası gerektiği zamanlarda top ve tüfeng atışları yapılacaktır. Mübâdeleden sonra elçiler karaya çıktıklarında mihmândârlar elçilerin önünde ve maiyyetsiz gideceklerdir.

Diğer bir mektûbda ise mübâdele husûsunda çıkabilecek ihtilâfların giderilmesi için Müsteşâr Pizani'ye yetki verildiği yazılmıştı.

Daha önce mübâdele yerinin tesbiti konusunda çıkan ihtilâf üzerine İstanbul'a yazılan mektûbların cevâbları gelmişti. Sadâret bu

konu önemsiz olduğundan eğer Rus tarafı ısrâr eder ise mübâdelenin Tombasar'da yapılmasına râzı olunmasını bilidiriyordu.

Rusya Sefâreti Müşteşârı Pizani ile yapılan görüşmede sallar ve mihmândârların önde maiyyetsiz gitmeleri konularında ihtilâf çıkmıştır. Sal konusunda her iki taraf da kendi sallarında mübâdelenin yapılmasını istiyordu. Bu konuda Pizani, daha önceki mübâdele Osmanlı salında yapıldığından bu sefer bizim salımızda mübâdele yapılmalıdır; diyerek ısrâr ediyor. Hasan Paşa ve Elçi Mustafa Rasih Paşa ise Osmanlı salının dört ay önceden yapılarak hazır edlidiğini, Rus salının ise bir kaç gün önce yapılmaya başlandığını söyleyerek ısrârlarını belirtiyorlardı. Sonunda Hasan Paşa salların birleştirilmesi teklîfini getirdi. Pizani bunu da kabule yanaşmayınca, Hasan Paşa bir başka şıkkın kabûlü bizim tarafımızdan mümkün olmadığını Mübâdil General Pask'a bildir; diyerek görüşmeyi netîcelendirmiştir. Pizani kendi tarafına dönüp gittikten sonra ertesi günü akşamleyin Bender'e gelerek mübâdelenin Osmanlı salında yapılmasını kabul ettiklerini, yanlız mihmândârın maiyyetsiz yürümeleri konusunda da Osmanlı tarafının kendi isteklerini kabûl etmesini istedi. Fakat yapılan görüşmede bunun protokola uygun olmadığı önceki mübâdele tutanaklarına bakıldığında görüleceği; eğer istenirse az sayıda maiyyetle yürümesinin mümkün olduğu ifâde edilerek kabûl ettirildi. Böylece mübâdele konusunda çıkan ihtilâflar ber taraf edilerek haziran ayının beşi mübâdele günü olarak tesbit edilmiştir.

Mübâdele yerine gitmek üzere yola çıkan Osmanlı sefâret heyeti Kuruzova köyünden geçerek Turla nehri kenârında bulunan Karaulan köyüne karârgâh kurarlar. Elçiler mübâdele öncesi birbirlerine hediye gönderirler. Mübâdele için son hâzırlıklar yapılırken sandelyelerin eksik ve istenilen vasıfta olmamasından dolayı taraflar oturacakları sandalyeleri kendileri tedârük etme yolunu seçerler.

Mübâdelenin Yapılması: Mübâdele günü haziranın beşi cumartesi günü idi. Rusya tarafından hâzır olduklarına dâir bir top atılır. Osmanlı elçisi de hâzır olduğunu bildirmek için bir top atışı ile karşılık verir. Taraflar hâzır olduktan sonra tören çadırına doğru hareket edildiğinde karşılıklı onar top atılır. Elçiler mübâdillerin

yanına geldiklerinde yine karşılıklı birer top atıldıktan sonra sandallara binilir. Mübâdele salına aynı anda çıkılarak elçiler, mübâdiller ve mihmândârlar kendileri için konulmuş sandelyelere otururlar. Daha sonra mübâdiller elçileri elleri ile diğer tarafa teslîm ederek mübâdele sona erer. Vezîr Hasan Paşa, Rusya elçisinin koltuğuna girerek tören çadırına girerler. Tören alayından sonra elçi kendisi için kurulmuş çadırda istirâhata çekilir.

Elçi Mustafa Rasih Paşa karşıya geçtiğinde kendisi için hâzırlanmış olan yemek ve ikrâmlardan yedikten sonra yola devam edilerek Dobova köyüne gelirler. Dobava'dan hareket ederek, Ukni, Berzilova, Balta, Kodime Deresi, Büyük Bobrik, Karyova Ucaro, Kamarova, Aksu nehri, Elvibol, Lisağuri, Pişanovi Burut, Aclinka; Viska, Lisavat, Ocamka, Petroka, Aleksandıra Şehri, Potiski Şanic, Özi suyu (Binre nehri) geçilerek Germencik'e gelinir.

Germencik Atölyeleri: Kasabanın ortasında sahile yakın bir arsa üzerinde dört aded atölye yapılmış, ikisinin alt katında beygir değirmeni gibi beygirle idâre edilen birir büyük çark, üst katlarda yine büyük çarklar konulmuş ve çarkların yanlarına konulan tezgâhlarda ordunun ihtiyâcı olan tüfeng ve kılıç imâl ediliyordu.

Kurban bayramında Germencik kasabasından hareket edilerek, Omlink, Horuski, Reştilofka, Poltova Şehri, Kavalnika, Tehlotoka, Çotova, Valki Kasabası, Lobotne, Hırkova Şehri, Sentce, Teserbane, Milğurud, Takoluka, Abuyani Kasabası, 9 ağustos 1793'de Medvinka'ya gelindi. Oradan Kuruska Şehri, Kuratova, Sorkova, Lohotka, Uçki, Kurakine, Hotitova, Ural.Kasabası, Teşki, Emciniska, Kuratova, Plave, Glove'den geçilerek Tula Şehrine gelinir.

Tula Şehrinde Sanayi Tesisleri: Şehir ortasından geçen nehir kenârında sekiz adet atölye vardı. Bu atölyelerde kılıç, harbe ve tüfeng imâl edilmekte idi. Ruslar yaptıkları bu silâhlarda Avrupa yapımı silâhları taklîd ediyorlardı. İmâl edilen tüfengler atışlarla denenerek hatalı imâl edilmişler ayrılıyordu. Fabrikalar gezilirken elçi paşa ve maiyyetindekilere pişto ve üç filintalı tüfeng hediye edilir.

Sefâret heyeti Tula'dan hareket ederek Vehani, Jaludi, Serpoho Kasabası, Nasnise, Podol Kasabası geçilerek Moskova

Şehrine gelinir. Moskova Şehrinde dört gün kalınarak askerlere elbise ve yolluk verilir. Moskova'da bulunan Hazîne Dâiresi ve cephanelikler gezilerek görülür.

Hazîne Dâiresi; eski Rus kralları zamanında yapılmış krallık sarayıdır. İmparatoriçe önceki elçi Abdülkerim Efendiyi burada kabûl ederek nâme-i hümâyûnu teslîm almıştır. Saraya yirmi kademden fazla merdivenle çıkılır. Dört köşe sutunlar üzerine kurulmuş büyükçe bir kubbeli salonu vardır. Salonun sutunlarının etrâfına gümüş şamdânlar, onların kenârına da büyükçe sandelyeler konulmuştu. Sarayın odalarında camekân içinde eski kralların elbiseleri, murassa askıları, taçları, çok eskilerden kalma İran hükümdârlarının, Ermeni hanlarının ve Büyük İskender'in eşyâları saklanmaktaydı.

13 eylül 1793 günü Moskova'dan hareket edilerek Teşvorne'ye gelinir. Oradan Peşki, Kılın Kasabası, Zavidova, Korodine, İtor Şehri, Mednoye, Turjak Kasabası, Videroposki, Vişni, Vilaçok, Hotilova, Yedrova, Valday, Yezalbetce, Kiristi Kasabası, Zayçova, Yorvinçe geçilerek Nevgrad Şehrine gelinir.

Nevgrad Kalesi: küçük, sağlam çifte hendekli bir kale olup, içinde bin ev ve yirmi üç dükkân bulunmakta idi. Elçi Mustafa Rasih Paşa buradan Petersburg'a mektûb yazarak Enderûn ağalarından biri ile gönderir.

Nevgrad'dan 7 ekim 1793 günü hareket edilerek Potbereci'ye gelinir. Oradan İspaskya, Teşorva, Lubana, Dosna, Sofya, Sofya'dan Petersburg'a yakın Varış denilen yere gelinir. Burada hâzırlanan konağa yerleşilir. İki gün burada konakladıktan sonra törenle Petersburg'a hareket edilir.

Petersburg'a Geliş: İmparatoriçe tarafından gelen, kapıcılar kethüdâlığı makamında bulunan Sablikof isimli general ile kahve ve şerbet içildikten sonra hâzırlanan at ve arabalara binelerek Petersburg Şehrine doğru hareket edilir. Elçi paşa şehir girişinden itibâren süslenmiş atıyla bando ve tören alayı eşliğinde caddeleri dolduran halkın arasından geçerek elçilik için hâzırlanmış konağa gelir. Petersburg'a gelişin ikinci günü başvekile gidilerek sadrâzamın mektûbu verilir.

Havaî Fişeng Şenliği: Elçi paşa Petersburg'a gelişin yedinci günü çarşamba gecesi havaî fişeng şenliği seyretmeğe davet edilmeleri üzerine maiyyeti ile birlikte Çariçenin sarayı karşında bulunan şenliğin yapıldığı meydâna gelir. Havaî fişengler, havaya atılınca havada tane tane parçalara ayrılarak her biri bir ateş parçası şeklinde yere düşmekte idi. Elçi paşa bunun mûcidinin kim olduğunu sorduğunda, övünerek bir Rus generali olduğunu söylerler.

Nâme ve Hediye-i Hümâyûnların Teslimi: 26 ekim 1793 perşembe günü hediyeler arabalara yüklenerek gönderilirken elçi paşa ve maiyyetide rütbelerine göre bir nizâm ve intizâm içinde at ve arabalarına binerek saraya giderler. Tören alayının hâzırlanması için beklenildiği sırada kapıcılar kethüdâsı ve mübâdil general Pask elçi paşa ve maiyyetine kahve ve şerbet ikrâm eder. İkrâm sonrasında törenle saraya girilir. İmparatoriçenin huzûruna girilerek nâme-i hümâyûn teslîm edilir.

Çeşit ve cinslerine göre ayrılan hediyeler 32 tepsiye konularak saraya getirilmişti. Hediyeler imparatoriçenin bulunduğu salonun yanında bir salona bırakılır. Yabancı devlet elçileri, saray görevlileri ve ileri gelen subayların, huzûrda bulundukları sırada hediyeler de teslîm edilerek geri dönülür.

Saraya nâme ve hediyelerin tesliminin ikinci günü sırasıyla velîahd, başvekîl, ikinci vekîl ve diğer ileri gelen devlet adamları ziyâret edilerek münâsib hediyeler verilir.

Balo Daveti: elçi paşa nâme-i hümâyûnun teslîminin ikinci günü Balo denilen ve sarayda yapılan bir toplantıya davet edilir. Saraydan gönderilen arabaya binerek baloya gelinir. Elçi paşa saray girişinde karşılanarak kahve ve şerbet ikrâm edildikten sonra davetin verildiği salona geçilir. Salonda davetli olan bir çok general, yabancı devlet elçileri ve bunların eşleri ve kızları bulunmaktaydı. Bütün herkes ayakta iken imparatoriçe salona girer, sağa sola selâmlar vererek yürürken, elçi paşanın yanına varınca hatırını sorarak iltifâtlarını gösterir. Böylece baloda biraz vakit geçirdikten sonra izin alınarak geri dönülür.

Askerî sınıfların Tertîbi: Rus subayları emsâllerinden daha fazla çalışarak hırs ve azîmle rütbe kazanmakta idiler. Ayrıca Rus

askerleri dört sınıfa ayrılmakta ve her sınıf için imparatoriçenin verdiği özel bir ziyâfet günü bulunmakta idi. Birincisi Petersburg muhâfazası ile görevli suvâri askerleri polki subaylarına mart ayının yirmi beşinde verilirdi. İkincisi piyâde izmayılıski polki subaylarına ait ziyâfet olup mayıs ayının yirmi sekizinde verilirdi. Üçüncüsü piyâde perâvi perazaniskoy polki subaylarına ait ziyâfet olup, ağustos ayının altınsında verilirdi. Dördüncüsü ise simyonesko polki subaylarına ait ziyâfet olup, kasımın sekizinci günü verilirdi. Böyle günlerde yabancı devlet elçilerinin de katılması adet olduğu için Osmanlı heyetinin Petersburg'da bulundukları günlerde dördüncü ziyâfet olan kasımın sekizinci günü Simyonesko polki subaylarına ait ziyâfete davet edilirler.

Korboz (Okul): Petersburg'da bulunan okul büyük bir okul olup, dört salon ve ikiyüz elli odası vardı. Burada beşyüz yirmi zengin seksen fakir çocuğu olmak üzere altıyüz öğrenci okumakta idi. Eğitim-Öğretim on iki yol olup çocuklar kabiliyetlerine göre eğitim yaptırılarak diplama verilirdi. Eğitimi bitiren öğrenciler aldıkları diplomaya göre istihdâm edilirdi. Bunların eğitim-öğretim yiyecek-içecek ve giyim masrafları devlet tarafından karşılanırdı.

İmparatoricenin Nâme-i Hümâyûna Cevâbının Alınması: 22 ocak 1794 pazartesi günü imparatoriçenin nâme-i hümâyûna cevâbı alınmak üzere saraya gidildi. Elçi Mustafa Rasih Paşa burada bir nutuk irâd ederek cevâbnâmeyi teslîm aldı.Daha sonra 29 ocak 1794'de başvekîlin yerine bakan ikinci vekîlden sadrâzamın mektûbuna cevâbı alındı. Bir yandan dönüş için hazırlıklara başlanırken diğer yandan ise son görüşmeler yaparak müslüman esîrlerin ve gümrük tarifelerinin neticelenmesine gayret gösterildi. 9 şubat 1794 cumartesi günü geriye dönüş için hareket edilerek 10 temmuz 1794'de İstanbul'a dönüldü.

Rusya'nın Coğrafi ve Ekonomik Durumu: Aksu ile Özü Suyu arası elli saat mesâfe ağaçlı, dağlık ve verimsiz bir arâzi olup ekilen hubûbât bölge halkına yeterli değildir. Hubûbât, odun ve kereste Lehistan tarafından getirilmektedir. Halkı mobilya ve bakır kap-kaçak gibi eşyâlardan yoksundur.

Germencikten Moskova'ya kadar ikiyüz otuz saat mesâfe yer yer ağaç ve dağlık olup arazisi verimsiz olmakla birlikte zahiresi

halkına yettiği gibi fazla kısmını Moskova ve Moskova'dan ileri yerlere sevk edilmektedir.

Moskova'dan Petersburg'a kadar kırk saat mesâfe dağlık ve soğuk iklim olup,, yılın ekserisinde kar ve buz kaplı olduğundan, yolcuların geçtiği yollara keresteden kaldırım yapılmıştır. Tarım hınta, alaf ve çavdardan ibâret olup yıllık hâsılatı halkın dört aylık yiyeceğini karşılamaktadır. İhtiyâc duydukları yiyecekleri diğer eyâlet ve ülkelerden getirmektedirler. Nova nehri Petersburg'un ortasından geçerek Baltık Denizine dökülmektedir. Baltık Denizinden kayıklarla zahire, odun ve kereste getirilir.

Rusya Devletinin altın ve gümüş meskûkâtı halkın elinde hiç yok denecek derecede az olup, halk bakır ve kağıd parayı kullanmaktadırlar.

Rus zenginleri gösterişe diğer hrıstiyan milletlerinden daha fazla düşkün idiler. Bundan başka zenginler bahçelerinin bir köşesinde etrâfı ve tavanı camlı içleri soba ile ısıtılan çeşitli meyve ve zebze yetiştirilen yerler görülmekte idi.

D- Arîza Özeti

Mustafa Rasih Paşa arîzasında, Rusya'nın idârî ve askerî işleri ile hileli tavır ve hareketlerini ve gördüklerini nakletmeye çalışmıştır. Ruslar ezelden beri gönderilen mektûbları elegeçirerek okuduklarını, bu nedenle bazı olayları ve bilgileri hurûf-ı ma'hûde denilen şefreli yazı ile bildirmiş isede, olayların tafsîlâtını yazamayarak onları dönüşte kaleme aldığını yazıyor.

Mustafa Rasih Paşa, Tombasar yakınlarındaki Porkan köyünde sekiz islâm esirinin bulunduğu ve İsmail esirlerinden İsayif isimli zatın kızı Şerîfe Hatice'nin gelip bir çok şey anlattığı ve bu hanımın sefârette alıkonarak Ruslara teslim edilmediğini, bu olaydan sonra ise iki bölük askerle sefâret dâiresini gece ve gündüz tarassud altında tutarak izinsiz kimsenin girmesine ve çıkmasına müsâ'ade etmedikleri, Petersburg'a gelinceye kadar yolda böyle olduğu gibi Petersburg'da da sıkı karakollarla tam bir göz habsine aldıklarını, tüccârlardan bir şey almak istediklerinde o tüccârı karakollarda iyice sorup soruşturduktan sonra tercümânlarla birlikte sefâret dâiresine girip, alış-verişden başka bir şey konuşmaya fırsat vermeden dışarı çıkardıklarını yazıyor.

Mustafa Rasih Paşa; diğer yabancı devletlerin elçilerini sadece bir tören günü uzaktan gördüğünü ve önce ki elçilerin takrîrlerinde yazdıklarından ve şu ana kadar Avrupa devletlerine gidip-gelen Osmanlı sefîrlerinden duyduğuna göre bir devlete elçi olarak giden kişi diğer devlet elçileriyle ve beyzâdeleriyle gidip-gelerek çeşitli sohbetlerde bulunmaları âdet iken, Petersbug'da

elçilerden biri veya adamları M. Rasih Paşa tarafına gelmediği gibi, onlarla ilgili en ufak bir şeyde duymadığını, hatta sefâret dâ'iresine görevlilerden başka, kendilerinden de bir kimseyi etraflarına sokmadılarını; zaman zaman bu kadar muhâsara altına alınmalarının sebebini sorduklarında, lafı geveliyerek, bu sizlerin rahatı içindir, çünkü hırsızlık gibi uygunsuz hallerle karşılaşmamanız için bu tedbiri aldık demişler ise de işin aslı, kaçan esîrlerin sefârete gelmelerini önlemek ve diğer bir sebeb ise devletlerinin işlerine hiç kimsenin vâkıf olmamalarını istediklerinden böyle yaptıklarını yazıyor.

M. Rasih Paşa; bazı adamlara altın vererek yanlarına çekmeye çalışmışsa da, bunda pek de başarı kazanamadığını, Petersburg'a geldiğinde tertîb edilen ziyâfetlerden birinde bir general Osmanlı devletinin başka devletlerinin ahvâline vâkıf olmak için Âgâh Efendi'nin de İngiltereye gönderildiğini ifâde etmiştir ki, bu durumun, da onların başka devletlerin işlerini ve sırlarını nasıl sıkı takib ettiklerini, ayrıca kendilerininde bu tür devlet işlerini ise nasıl gizlediklerini gösterdiğini yazıyor.

M. Rasih Paşa; İmparatoriçe sarayı karşısında büyükçe bir meşverethâne binâ edilğini, ister istişâre edilecek iş olsun isterse olmasın her pazartesi ve perşembe günleri haftada iki kez toplandıklarını, çok önemli bir durumda bile bir başka gün ve zamanda toplanmayarak insanlarda merak uyandırmadıklarını ve o işin görüşülmesini te'hîr ederek pazartesi ve perşembeye bıraktıklarını, iştişâre odasının yakılarına müşteşârlardan başka kimse sokulmadığını, meşverethânede alınan kararları, ikinci vekîl olan Bezboritki ve imparatoriçenin eskiden yakını Potemkim'in şimdi vekili olan Zibof ve bazen baş vekilleri ihtiyâr Usterman'ın beraberce imparatoriçeye bildirdiklerini, bu meşverethâne gibi bütün eyâletlerde de birer meşverethâne oluduğunu, eyâlet meşverethânelerinde eyâlet işlerinin görüşüldüğünü, kendilerinin karar veremedikleri şeylerde ise Petersburg'a mürâcaat ederek çözüm bulduklarını; kanûnlarından hiç bir zaman tavîz vermediklerini ve kıyâmet kopsa tertib ve nizâmlarını değiştirmeyi câ'iz görmediklerini. Bunların değişmesi devletin yıkılması demek olduğunu düşündüklerini yazıyor.

M. Rasih Paşa; Büyük Petro imparator olduğunda İsveç, Nemçe, Fransa ve İngiltere'ye, talebeler göndererek bu devletlerin parlak ve ileri görünen kısımlarını tahsîl ve tedkîkle Rusya'ya gelip uyguladıklarını, devleti ilerletmek ve orduyu tertîb ve ticâreti tanzîm gibi tedbîrlerle devleti iyi duruma getirdiklerini, Rusya Büyük Petro'dan İmparatoriçe Katarina'ya kadar bir dizi iktidâr mücâdelesi geçirmişsede gelişmesini ve büyümesini korumuş olduğunu yazıyor.

M. Rasih Paşa; Rusya'da bir kişi bir suç işlediği zaman, onun en ağır bir şekilde cezâsını çektiğini, onu imparatordan başkasıda afv edemediğini; ölümle cezâlandırılan kişiler idâm edilmeyip, burnundan bir parça kesilerek Sibirya'ya sürüldüğünü ve o kişinin oradan asla kaçamadığını, kaçacak olsa bile burnundan tanınarak kim olduğu araştırılıp, neticede yine Sibirya'ya gönderildiğini yazıyor.

M. Rasih Paşa; bakır ve kağıt para altın ve gümüş meskûkâtdan daha fazla bilinip ve kullanıldığını, tüccârlar bile bakır ve kağıt paralara alışkın olduğundan altın ve gümüş paraların hesâbını karıştırdıklarını, bakır akçe bir, iki, üç, dört ve on akçelik olarak mevcud iken asignat tabir edilen kağıd paranın ise beş, on, yirmi, yirmibeş, elli, yüz rubleliğinin olduğunu; beyaz kağıda beş, mâî kağıda on ve kırmızı kağıda yirmi rublelik olmak üzere kağıd para mevcud olduğunu yazıyor.

M. Rasih Paşa; hazîne denilen yere emlâk, arâzî ve mücevherler rehîn olarak verip karşılığında borç para alındığını, alınan borç için belli bir vade takdîr edilerek, vadesi geldiğinde borçun ödendiğini, eğer borç belirlenen bir sürede ödenmez ise rehîn bırakılan emlâk veya eşyâ satılarak borçu kapatıldığını, ayrıca memleketin imâr olması için yirmi yıl gibi taksitlerle binâ yapmak üzere borç para verildiğini yazıyor.

M. Rasih Paşa; askerlerin maaşları yılda dört tertîb ile üç ayda bin bakır akçe veya kağıd para olarak verilmekte olduğunu, yüksek rütbeli askerin maaşlarının iyi olmasına rağmen küçük rütbeli askerlerin maaşları kendilerini geçindirmeyecek kadar az olduğunu yazıyor.

M. Rasih Paşa; hubûbât ve nebâtât her yerde yetişmediğini, Moskova'dan aşağı Kiev, Hırkova ve Kuruska taraflarından diğer taraflara sevk edildiği için fiatlarının yüksek olduğunu yazıyor.

Mustafa Rasih Paşa; içki ve ispirto imâlâtı devletin tek elinde olduğunu, imâl edilen içki ve ispirto resmî bayilerine istetikleri kadar satıldığını, içki ve ispirtonun imâlat maliyeti çıktıktan sonra geriye kalan kâr hazîneye îrâd kayd olunduğunu; tüccâr tarafından başka ülkelerden getirilen içkilere el konularak, mîrî şatış yerlerinde sattırılırdığını, Rusya'da imâl edilmeyen şarab vb. içkilerin de gümrükleri verilerek memlekete sokularak satışının yine devlet konturolünde olurduğunu, Rusya'nın sadece içkiden yirmi sekiz milyon ruble gümrük geliri sağladığını ve bu gümrük gelirinin diğer bütün gümrük gelirlerine eş değerde olduğunu yazıyor.

Mustafa Rasih Paşa; gerek Rus tüccârlar gerekse Rusya'ya yerleşmiş diğer yabancı devletlerin tüccârlarının gümrük vergilerini aynı oranda ödediklerini, diğer tüccârların ise farklı gümrük vergisine tâbi olduklarını, gümrük bedeli mâlın geldiği yerdeki râyic bedelinden alındığını yazıyor.

Mustafa Rasih Paşa; Rusya soğuk bir memleket olduğundan meyve ve sebzenin yetişmediğinden sıcak olan memleketlerden getirildiğini, getirilen meyve ve sebzelerin çok az kısmı tâze çoğu ise kurutulmuş şekliyle getirildiğini, fiâtlarının ise çok yüksek olduğunu, buna rağmen halk ithâl olan meyve ve sebze gibi elbise ve kumaşlara da düşkün olduğunu; kadınların erkekler üzerinde bir hâkimiyetleri bulunduğu gibi, fuhuşa, yemeye ve içmeye düşkün olduklarını yazıyor.

Mustafa Rasih Paşa; tüccârlar gümrük vergisinden başka işlerinin büyüklüğüne göre dört kısma ayrılarak vergi verdiklerini, birinci sınıf tüccârın senede yirmi beş ruble, ikinci sınıf tüccâr ise beşbin rublelik malı için senede altmış ruble, üçüncü sınıf tüccâr ise onbin rublelik malı için yüz yirmibeş ruble, dördüncü sınıf tüccâr ise beşyüz ruble vergi vermekle yükümlü olduğunu yazıyor.

Mustafa Rasih Paşa; Rusya'da eşyâ ve emti'aya râyic narh uygulaması olmadığını, ayrıca Rusya'da imâlâtı olan eşyâ, çuha,

kumaş, bardak vs. gibi maddelerin girişi yasaklanmış olduğunu yazıyor.

Mustafa Rasih Paşa; gümrüklerden geçen eşyâlara mühür vurulduğunu, mühür vurulamayan eşyâlara ise ip bağlayıp mumla damga basarak veya kurşun dökerek mühürlenerek gümrüğe dahil olarak gösterildiğini, gümrüklere çokca özen gösterilip, izinsiz ve gümrüksüz bir hardal tanesi bile geçirilmediğini,.gümrüklerin yeniden düzenlenerek, memleket dâhilinde imâl edilen malların satılması yoluyla devletin gelirlerinin daha arttığı görülmüş olduğunu yazıyor.

Mustafa Rasih Paşa; Rusya reâyâsının da dört kısma taksîm edilerek dört çeşit harâc tahsîl edilmekte olduğunu, birinci kısım reâyânın üç ruble harâc vermekle birlikte oturdukları köyden çıkmasına izin verilmediğini ve bu sınıftan istedikleri kadar saltat (asker) yaza- bildiklerini, ikinci sınıf reâyâdan ise senede altı kağıt ruble harâc alındığını ve bu reâyâların da başka köylere gitmesine müsâade edilmediğini, yanlız bunlardan asker almak reâyânın muvaffakiyyetine bağlı olduğunu; üçüncü sınıf reâyâdan ise on iki kağıd ruble harâc tahsîl edildiğini ve bu reâyâların bağlı bulunduğu sancak dâhilinde gezmesine müsâ'ade edildiği ve bu sınıf reâyâdan asker alınması da ikinci sınıf gibi olduğunu; dördüncü sınıf reâyâdan da onbeş kağıd ruble harâc alınıp, bunlar kendi sancaklarında rahat dolaştıkları gibi pasaportla Rusyanın diğer eyâletlerine de gidebildiklerini yazıyor.

Mustafa Rasih Paşa; Rusya'da her şehir, kasaba ve köyler yirmi dört senede bir defa tahrîr edildiğini, bu tahrîrde kişi başına konan vergiler ister nufûs artsın ister azalsın bir sonraki tahrîre kadar aynı şekilde alınmakta olduğunu yazıyor.

Mustafa Rasih Paşa; Rusya'nın idârî taksîmâtı sancak ve gobernalık denilen eyâletlere ayrıldığını, her eyâletin sınırları belli olduğunu ve eyâlet sınırında eyâlet ablemi ile diğer bir eyâlete kaç kilometre var olduğunu ve Petersburg'a kaç kilometre mesâfede olduğu gibi bilgilerin yazıldığını yazıyor.

Mustafa Rasih Paşa; işte bu suretle binbir eziyet ve yükümlülük altında ezilen halka rağmen devlet adamları bizim

reâyâmız bizlere sadâkatle bağlıdır diyerek insanları kandırmaya çalıştıklarını yazıyor.

Mustafa Rasih Paşa; Rus askeri çeşitli milletlerden meydana geldiğini bunların Rus, Ejderhân, Çerkez ve Kazaklardan oluştuğunu; askerlerin tertîbleri, rütbeleri, savaşta ki durumları ganimet paylaşımı ve ulûfeleri; asker yazımı, askerlerin yetişmeleri, iâşeleri ve giyeceklerinin belli nizâmlara bağlı olarak yürütüldüğünü yazıyor.

Mustafa Rasih Paşa; askerî âlet ve edevâtlar çeşitli şehirlerideki devlet fabrika ve atölyelerinde yapıldığını, bu âlet ve edevâtların belli yerlerde depolanarak sefer esnâsında askere dağıtıldığını, karakol işleri hazarda ve seferde dâimâ itinâlı bir şekilde yerine getirildiğini, nöbet ve karakol ile görevlendirelen askerlerin subayları nasıl emretmiş ise, o şekilde görevlerini yerine getidiklerini, bizzât kraliçeleri bile o emrin aksine bir şey yapmasını istese yerine getirmeyeceklerini ve kendi subaylarının emirlerini dinlediklerini, nöbet yerleri nöbetcilerin birbirlerini görebileceği duyabileceği şekilde tanzîm edildiğini, nöbetciler parola usûlunu kullanıp, parolayı bilmeyenleri asla askeri alana sokmadıklarını, parolanın her gece değiştirildiğini, parolayı eyâletin en yüksek rütbeli generali tesbit ederek bildirdiğini, Rus milleti adamın gözünden sürmesini çalan kimseler olmasına rağmen nöbet ve karakol sâyesinde en ufak bir şeyin kayb olmadığını yazıyor.

Mustafa Rasih Paşa; kumar ve içki aralarında çokca yaygın olduğunu, bir gecede zengin ve fakir olanlar olduğunu, her türlü fuhşiyâtın serbet olduğundan fakir ve zengin istediklerini mizâclarına göre işlemekte serbest olduklarını, bunların zevk ve eğlenceye düşkünlükleri hiç bir Avrupa devletinde dahi görülmemiş olduğunu yazıyor.

Mustafa Rasih Paşa; zaman zaman devlet adamlarının kendi aralarında çekişme ve mücâdele içinde olduklarını, herkes kendi adamlarını koruyup kolladığını ve önemli görevlere getirdiğini, diğer yandan ise devletlerinin nizâm ve intizâmlarının bozulmamasına çokca dikkat ettiklerini, devlete sadâkat ve fedâkârlıkla hizmet edenlere nişân ve berât verip onları ödüllendirdiklerini yazıyor.

Mustafa Rasih Paşa; Rusya ile Lehistan'ın arasının iyi olmadığı ve yakında bir savaşın olabileceğini, bundan dolayı da hazırlıkların yapılmakta olduğunu yazıyor.

Mustafa Rasih Paşa'nın Gidiş Yolu

İstanbul

Küçükçekmece

Edirne

Sarraç Ali

Yanbolu

İslimye

Yanbolu

Çalıkkavak

Deraköy

Şumnu

Silistre

Kalaraş

İslabozye

Yalamitçe nehri

Çekine

Özican

Boza

Remnik

Fokşan

Tikoriş

Borlat

Bişeş

Hoş

Leposta

Konşit

Keşno

Bender

Kuruzova

Karaulan

Tombasar

Dobova

Ukni

Bezilova

Balta

Kodime Deresi

Büyük Bobrik

Karyova Ucaro

Kamarova

Aksu nehri

Elvibol

Lisağuri

Pişanovi Burut

Aclinka

Viska

Lisavat

Ocamka

Petroka

Aleksandıra Şehri

Potiski Şanic

Özü Suyu (Binre nehri)

Germencik

Omlink

Horuski

Reşitlofka

Poltova Şehri

Kavalnika

Tehlotoka Çotova

Valki Kasabası

Lobotne

Hırkova Şehri

Sentce

Teserbane

Milğurud

Takoluka

Abuyani Kasabası

Medvinka

Kuruska Şehri

Kuratova

Sarkova

Lohotka

Uçki

Kurakine

Hotitova

Ural Kasabası

Teşki

Emciniska

Plave

Glove

Tula

Vehani

Jaludi

Serpoho Kasabası

Nasnise

Podol Kasabası

Moskova

Teşvorne

Peşki

Kılın Kasabası

Zavidova

Korodine

İtor Şehri

Mednoye

Turjak Kasabası

Videroposki

Vişni

Vilaçok

Hotilova

Yedrova

Valday

Yezalbetce

Kiristi Kasabası

Zayçova

Yorvinçe

Nevgrad

Potbereci

İspaskya

Teşorva

Lubana

Dosna

Sofya

Varış

Petersburg

Dönüş Yolu

Petersburg

Varış

Sofya

Dosna

Lubana

Teşorva

İspaskya

Potbereci

Nevgrad

Porvince

Zaycova

Kırısti Kasabası

Yezalbetçe

Valday Kasabası

Yedrova

Hotilova

Vişni

Placuk

Yedroporiska

Tozak Kasabası

Mennoya

İtor Şehri

Gurudna

Zavidova

Kilin Kasabası

Podselincova

Cornağas

Moskova Şehri

Podol

Loposna

Serpoho

Yaludi

Vişani

Tula

Solova

Serkiye

İskoratova

Çernetce Kasabası

Emciniska

Roşe nehri

Obduka

Orel Şehri

Hotitova

Kurakine

Ucki

Liho

Tako

İstolbova

Kurasova

Kuruska

Korka Nehri

Mednika

Abüyani Kasabası

Yakoloka

Milgurud

Nikoloska

Miçencova

Hirkova Şehri

Lobotino

Valki Kasabası

Çotova

Çarikova

Poltova Şehri

Riştiloka

Horiski Kasabası

Omlenik

Germencik Kasabası

Potoski

Aleksandırı Kasabası

Petrikoka

Ocamka

Lisavat Kalesi

Viska

Eclinka

Pezecani

Lisağori

Elvibol

Kabarova

Pazarova Kalesi

Bobrik

Balta

Berzilova

Ukni

Dobova

Tombasar

Karaulan

Fokşan

Yergöğü

Ruscuk

Hezergrad

Çalıkkavak

Karınabad

Kırkkilise

Bergos

İstanbul

SEFÂRETNÂME METNİ

(1 b) Hamd-ı nâ-ma'dûd cenâb-ı vâcibi'l-vucûd ve durûd-ı müteâkıbi'l-vurûd, resûl-i mecdûd-ı sâhib-i cûd ve sâhibi'l-âl ve'l-cunûdün leh. Du'â-yı Pâdişâh-ı a'zam şehenşâh-ı ma'azzam cihândar-i hilâfet-i dîhîm. Şehriyâr-i heft iklîm, şevketlü, kudretlü, azemetlü, mehâbetlü, veliyy-i ni'metimiz, efendimiz Sultan Selim *hallede'llahu hilâfetehu ve ebbede saltanatahu mâ-dâmeti'l-arzu ve's-semâvât ve mâ-kâmeti'r-ravzu ve's-sâbihât* hazretlerinin serîr-i ârâ-yı hâkânî ve sidre pîrânî-i hüsrevânîleri ki :

Cihânın mahz-ı emânı, emânın feyz-i sâmânî
Şehânın kutb-ı devrânı, zemânın zill-i rahmânı

O Şah-ı ma'deletrâ, pâdişâh-ı mülk-i ârânın
Melâz-i hâcet ü emn-i ümemdir; künc-i dâmânı

Hidiv-i Cem-hıdem şahinşa, Darâ haşem hakkâ
Mulûk-ı kişver-i âlem-mutî'-i emr ü fermânı

Aceb mi dehrin elhakk tâ be-kâf olmak hükümrânı
Ki ecdâd-ı ızâmı irsîdir mülk-i Süleymânı

(2 a)

Adâvet kasd idenlerde rezâvet bulmasun noksan
Şekâvet gösteren serde berâber ola hırmânı

Dûçâr-ı illet-i isyân olan bîmâr bed hâhı
Kenâr-ı seng-i dergâhında bulsun derde dermânı

İlâhî ömr-i sermed-i devlet ü iclâl-ı mümtedle
Müebbed kıl hemîşe pâdişâh-ı Âl-i Osmanı.

Mazmûnıyla edâya muvâzabet bî-mürâ kılınup ol pâdişâh-ı felek-bârgâhın mihr-ı sipeh-sa'âdet ve ikbâl olan sitâre-i devlet ve iclâlleri târîh-i hicret-i seniyye-i aleyhi-ecmeli't-tahiyye'nin bin ikiyüz üç sene-i mütetimmine, şehr-i recebü'l- müreccebinde vâkı' eyyâm-ı beyz-ı sa'âdet feyzinde revnak-efrûz-i matla'-ı mecd-ı asâlet ve asâl olup; sâye-i âsâşiy ve menn-i ibâd ve mâye-i ârâyiş-i emn-i bilâd olan zât-ı hümâyûnu mevhibet-makrûnları şukûh ve şân-ı şehâmet-nişân-i şehriyârileriyle taht-ı âlî-baht-ı Osmanî'ye culûs-ı meymenet-me'nûs-ı tâcdârî buyurup amm-ı vâlâ-şimleri, cennet-mekân Sultan Abdulhamit Han *aleyhi'r-rahmeti ve'r-ridvâ*'nın eyyâm-ı saltanatları encâm-nümâ olduğu a'vâmda Rusya devletiyle mukaddemâ güher-beste-i nizâm olan **(2 b)** rişte-i musâfât kesiste vü infisâm bulmağla, nâ'ire-i rezm ü hisâm-ı pîrâmen-gerd dâ'ire-i azm ü iktihâm olduğu hengâme tesâdüften nâşî îfâ-i farîza-i cihâd-i diniyyeye hamiyyet-i şahâneleri celâdet-bahş kılup, cunûd-ı islâmiyye olarak ikiyüz beş senesi evâhırına gelince sû be-sû hareket becâ meyâdin-i ma'rekede pâbercâ ve sâl-i cedîd-i ceyyidü'l-iştimâlde mülket-i müsâlemete nasb-ı alem kalem-i safvet ilticâ olunmağla, sâye-i livâ-yı sa'âdetü't-tevây-i Nebevîde müstezill, mesned-i riyâset Abdullah Efendi murahhas-ı evvel ve ulemâ-ı fehâmdan mevâlî-i kirâmın men bihi'l-iftihârı İsmet Bey Efendi, murahhas-ı sânî ve mektûbî hazret-i Sadr-ı âlî ve Ruznâmçe-i evvel, merâtibin ihrâzla hâcegân-ı divân-ı hümâyûnun mümtâzî, Dürrî Efendi, hazerâtı murahhas-ı sâlis tertîbiyle memâlik-i Boğdan'dan makarr-i emâret olan Yaş kasabasında Rusya devleti murahhasıyla akd-ı encümen-i maslahat güher-benderiş muhâdenet olup, tarafeyden şurûtnâme-i sadâkat itâsıyle mu'âvedetleri esnâda livây-i şerîf-i sa'âdet-redîf-i Muhammediyye sene-i mezkûre şa'bânü'l-mu'azzam evâsıtında, **(3 a)** sâye pirây-ı dârü's-saltanatü'l-aliyye olmağın kâ'ide-i[1] kadîme-i düvel ve âide-i müstedîme-i milel üzre tarafeynden tasdîk-ı muhâleset ve tevsîk-ı musâdakatdan ibâret sefîr-i kebîr tertîbine mübâşeretle taraf-ı saltanat-ı seniyyeden tebeyyünü müntehib ve ricâl-i devlet-i aliyyeden ta'yîni müstasvib, hâcegân-ı Divân-ı şâmihü'l-erkân-ı hüsrevânîden vaz'-ı kalem, münâsib ve kat'-ı sellemü merâtible, rikâb-kâmyâb-ı cihânbânî kethüdâlığından münfasıl, edîb ve âkıl-ı erîb ve kâmil, Mustafa Rasih Efendi hazretlerinin dûş-i istîhâl ve i'tinâlarına hil'at-ı sefâret-i kübrâ, Rumeli Beylerbeyiliği

[1] " Kâ'ide " kelimesi B nüshasında ikikez yazılmış ve birincisinin üzeri çizilmiştir.

pâyesiyle evâhır-ı şehr-i Ramazânü'l-mübârekde mefharet-pûş-i i'tilâ ve tanzîm-i levâzım-ı şeettâ ile tetmîm-i mevsim-i sayf ve nısf-ı şitâ idüp ikiyüz yedi cemâziye'l-âhırının onuncu çahârşenbe günü savb-ı mekârim evb-i cihândârîden; İmparatoriçe-i Rusya'ya irsâlı irâde-i aliyye-i mülûkâne buyurulan hediyye-i behiyye-i şâhâne, huzûr-ı hazret-i sadr-ı âlî-makâm vezîr-i Âsaf-kıyâm, devletlü Melek Mehmed Paşa, *dâme devletehu mâ-dâmetü'ş-şuhûr* (3 b) *ve'l-a'vâm*da yegân yegân mu'âyene ve kıymetde ğâlî murassa' sorguç ve mücevher ve zerrîn kemer-raht ü bisât ve kesme ve rikâb ve zîn ve mâ'adâ üç takım zerrîn tılâ ve nevîn vesâ'ir girânbahâ ve tuhaf emti'a-i püniyân-ı mütelemmi'a ve ıtr ve edhân-ı mütenevvi'a ve şâl-ı hindî üzre ma'mûl bir takım oba-i zer bifit şumûl-ı bi-aynihâ, imrâr-ı nazar-ı takvîm ve takdîr sefîr-i müşârun-ileyhe teslîm ve tahrîr buyurulup mâh-ı merkûmun onbeşinci yevm-i isneyn-i mübârekede teslîm-i nâme-i hümâyûn tasmîm buyurulduğu, Bâb-ı âlîden tefhîm ve da'vet-i fermân-ı vâcibü'l-iz'ânı vârid-i yed-i tekrîmleri olmağla ol rûz sa'd-efrûzda, Bâb-ı Âsafî'ye azîmet ve bir mikdâr ikâmetden sonra Sadr-ı Âsaf-kıyâm ve şeyh-i meşâyihü'l-islâm ve verâlarından müşârun-ileyh hazarâtı, rikâb-ı kamertâb-ı şehenşâhî'ye tevcîh-i rûy-ı ruhsat ve sarây-ı saltanat ârây-ı şehrîyârîde vâki' ağabağçesi nâm nüzhetgâh-ı meynev iştibâha muraca'atla temâşâ-ribây-ı ebsâr olan riyâz-ı behişt-âsâr ve hiyâz-ı kevser-nisârın seyr-i latafet-i hâtır-şekârîleriyle güzâr ve ağavât-i (4 a) kirâm-i şehriyâr-i melâ'ik hüddâmın ârâmgâh-ı sa'âdet karârlarında bir mikdâr teneffüs ve istinsârla, ol reşkinsâz-ı firdevs berîn ve pertev-endâz-i sedre-i vâlâ-terîn olan serîr-i saltanat-mekînde, Hazret-i şehriyâr-i İskender temkînin çâr-başliş-i nişîn hilâfet-âyîn oldukları hîn-i meymenet karbünde, ibtidâ müşârun-ileyhimâ ve ba'dehümâ elçi paşa hazaratı huzûr-ı mehâbet-i hüsrevânîlerine cebîn-sâ'î-i ubûdiyyetle zemîn-bûs-i minnet ve mazhariyyet-i nigâh mekârim-penâh-ı hakânîliriyle mübâhî-i mûrisü'l-behçet olduklarında yed-i müeyyed-i mulûkâne ile tasdîknâme-i hümâyûn dest-i Âsafî'ye teslîm ve anlar dahi kemâl-i ta'zîm birle ba'de't-tesellüm sefîr-i müşârun-ileyhe takdîmlerinde ol dahi devrâha-i mefharetbâha-i tekrîm ile takbîl ve telsîm ve bir dâşte-i ser-tebcîl ve tefhîm idüp hitâb-ı müstetâb-ı mulûkâneye sâmi'a küşâ-yı iz'ân ve irtikâb ve dürr-i şehvâr-ı vasâyâ-yı âlem-bahâ-yı şâhâne ile ezân-ı mebâhâtı ziver-i istikân ve isticâb olduğunu müte'akıb, sadr-ı vâlâ-makâm ve müftiyü'l-enâm ve paşa-yı sefâret-kıyâm hazâratına birer ferve-i samur müstevcibi's- surûr ihsân

ve iksâ ile kâmet-i kadr ü şânları (4 b) a'lâ ve elçi paşa hazretleri âdâb-ı ubûdiyyeti îfâ, du'â-yı istidâmet saltanatı itrân ve istihsânla edâ idüp, ol makâm-ı dârâ-huddâmdan birûna kadem-cenbân ve nâme-yi hümâyûnu seng-i rikâbda mahdûm-ı mükerremleri ve kâtib-i divânları, hâcegân-ı Divân-ı Hümâyûndan Abdüşşekûr Efendi yedine tevdî'-i bi'l-ihtirâm ve rukûb-ı esb, âheste-hırâm idüb, efendi-yi mûmâ-ileyh pişuvâ ve kendi müte'âkıbü'l-verâ olarak Hoca Paşa Câm'î ittisâlinde kâ'in müsâferethâne-i çendîn eyyâma kadem-resân kıyâm oldular. Ertesi gün te'dîne-i merâsim-i vedâ' nehzat ve hazret-i sadr-ı âlî-makâma rû-mâl-ı rakıyyet ve ba'dehu kethudâ-yı sâmî-câh ve re'îsü'l-küttâb me'âlî elkâb hazaratından avdet buyurdular. Ferdâsı evvel-i eyyâm-ı hamsin ve mâh-ı cumâdiye'l-âhırın onyedinci çahârşenbe günüdür; muhtâr-ı sa'd-âsâr olan altı sa'ât on iki dakîkada iken tahrîk-i rikâb-ı azîmet ve ber-siyâk-ı sâbık müretteb-i âlây ile matmah-i inzâr-ı kitî furûz-ı tâcdârîden murûra memûriyyete imtisâlen.

Sûret-i tertib-i âlây; ibtidâ delîlan ve gönüllüyân râyetleriyle neferât ve ağavâtı ve ba'dehu yükrek alemdâr ve tûğ **(5 a)** pür-furûğlar ve ba'dehu yelkendest ve kalkanlu esbler ve ba'dehu hedâyâ-yı hümâyûn meşhûn olan kıt'a dörder bârgîrlü arabalar müte'âkıben gediklü bîrûn ağavâtı ve ba'dehu sefîr-i müşârun-ileyhin mahdûmânı Mehmed Nuri Efendi ve İbrahim Edhem Efendi ve ba'dehumâ kâtib-i divân-ı mumâ-ileyhin tertîb-i reftârları olan mahall tehzîz-i inânîdir ki sâbıkda vak'a-i sefâret tahrîrine memûr Nahîfî Efendinin rehrevân olduğu nüvişte-i sahîfe-i beyân olup bu abd-i fakîr Hafız Esseyyid Abdullah kesîrü't-taksîr ol hidmet-i müstevcibü'l-minnete memûriyyetiyle, selefe mümâsil hayyiz-i i'tibâra nâ'il buyurulmak inâyeti iltâf-ı aliyye-i hâkânî ve i'tâf-ı behiyye-i hüsrevânîden sezâvâr ve erzânî ve bi-mennihî te'alâ avdetde zabt eylemek üzre silahdâr kitâbeti ihsânı hakk-ı âcizânemde mertebe-i ğâyet-mübâhâtı hâsıl buyurulmağla ol hüsrevdâverî-i nişân ve ferîd ü ne ünvân Efendimiz hazaretlerinin temennâ-yı devâm-ı saltanat-kitî sitânîleri ve müterâdif-i himem-i mekârim şîmîleri olan hüdâ-yegân kirâm ve hayır-hâhân-ı devlet-i ebed-bünyânın bekâ-yı eyyâm-ı sa'âdet ve kâmrânîleri da'avâtına sarf-ı ahkâb ve ahyân olunmakdadır.**(5 b)** Çünkü elçi paşa hazretlerine kethüdâlık hidmeti süpürde-i uhde-i bendegânem olmak takribi sâlifü'l-beyân mahallde kâtib-i divân-ı mumâ-ileyh feresrân olup ba'dehu atlas hemyân zümürd-fâm vikâye pirâyı ihtirâm oldığı

mübârek nâme-i hümâyûna muhtass altı bârgîrlu araba-i zîb endâmın tarafeyninde dörder nefer müsellah çukadârân piyâde-revân ve müte'âkıben dîvân takımlu at ve rikâbında müzeyyenü'l-esliha çukadârân ve şatırân kaplan postlu matharcıyân ve tüfengciyân hatve cenbân olarak elçi paşa ve verâlarında samur kunduş kürklü ve kemer rahtlu mu'teber gedüklüyân ve kafalarında şemselu kaputlu enderun-ı ağayân ve hidmetkârânı ve ba'dehu kethüdâyedekleri ve kethudâ[2] hazînedâr ağâ hemi'nân ve verâlarında etbâ'-ı enderûnîleri ve akabdârları olan sancakdarân ve ba'dehu mehterhâne tabl-sîne-gûbân ile tanîn-endâz-ı zemin ü zemân olarak der kafâ ve tetimme-i sâz-ı alây olan sakâyân teşne-reyyân ile mekân-ı sâbıkü'l-beyândan Yusuf Efendi Mektebi ve Cağalazâde Sarayı zokağıyla Ayasofya-i kebîre kurbünde vâkı' cebehânelu kolluğu önünden **(6 a)** Soğukçeşmeye mülâkî tarîk-ı neşîb ile revân ve elçi paşa hazretleri çeşme-i sâlifü'l-ityâna muttasıl bâb-ı devlet-me'âb sarây-ı şehriyârîye muhâzî vusûlde Padişah-ı İskender-mekân şehenşâh darâderbân şevketlu efendimiz hazretleri şukûh ve şân-ı hüsrevânîleriyle Alayköşkü nâm kasr-ı refî'i'-l-bünyânlarında sâye-bahş-ı saltanat-ı cihânbânî oldukları, emâret-i bâhirü'l-beşârât müşâhedesiyle elçi paşa esbinden zemîn-i ubûdiyyete nuzûl ve sâyîde-i cebîn-i meskenet ve su'âl eylediği hîn şeref-karînde taraf-ı cihân-mütref-i şâhâneden bol yenlü hıl'at samûr mekremet nüşûr ihsân ve ilbâsıyla düş-i i'tibârı melâ-i a'lâya mümâsil buyurulup tekrâr nâsiye-sâ-yı minnet ve sipâs olmağla matrah-ı nikâh kerâmetnâh-ı mulûkâneden meşy ü revberâh iderek güzâr ve esbine suvâr olup alây-ı müterâhi olduğu isirle Şengül hamâmı sokağından Divânyoluna çıkılup, dâr ü dakâkîn ve cidâr ü meyâdînde olan huzzâr-ı memeddü'l-enzâr-ı menâzıra ile temâşâ iderek Silivrikapu'sından güzer ve Küçükçekmece'ye ferşîde-i kâlîçe-i sefer olundu.

(6 b) Tahrîk-i Rikâb-ı Azîmet

Ferdâsı yevm-i pencşenbe merhale-i mezkûreden hareket ve menâzil-i mürettebede birer gice beytûtetle onuncu günü Edirne karârgâh-ı müsâferet olup, kenâr-ı şehr-i mezbûra vusûlda bostancıbaşı ağa ve Edirnevî kapucıbaşı Ahmed Ağa ve a'yân-ı belde Hacı Mahmud Ağa istikbâl itmeleriyle, elçi paşa hazretleri nâme-i hümâyûna ta'zîmen mûmâ-ileyhimi araba önüne isbâl idüp yürüyüşle şehr-i mezbûrdan murûr ve sarâya karîb tahlîye eyledikleri konağa îsâl eylediler. Egerçi

[2] " Kethüdâ yedekleri " ibâresi B nüshasında yazılmamıştır.

Asitâne-i devlet âşiyâne ile Edirne mâbeyni i'tidâl-i eyyâmla kat' ve tay olunmuşdı. Lakin hengâm-ı şitâ veri olmak takrîbi, Edirne'den kangı tarîk ile azîmetde terfîk suhûlet mümkündür tahkîkı içün meşveret ve iktizâsına göre tatarlar tesyârına mübâderet husûsıyla, çend-rûz ikâmete niyyet olunduğuna binâ'en lede'l-müzâkere, mühimmeye me'mûr Arnabud Mehmed Efendi dahi kudûm-ı müşârun-ileyhe tehniyyetle zuhûr itmeğin ibtidâ ahmâl-i sefâret içün Edirne kazâsından yirmi beş kıt'a araba istîcârı bâbında şeref-yâfta-i sudûr olan fermân-ı vâcibü'l-izân esnâ-i (7 a) râhdan[3] efendi-i mûmâ-ileyhe ib'âs olunduğu hasebiyle, tedârük ve tehiyyelerine ihtimâmları şifâhen dahi tavsıye ve ba'dehu tarîk-ı azîmeti müzâkerede, mûmâ-ileyhim Çalıkkavak Boğazından murûrda izhâr-ı su'ûbet ve bi'l-husûs Kamcı ta'bîr olunan nehr-i serî'ü'l-ceryânın vakt-i tuğyânı olmak, hatır ve bahtların serd ü beyânla tarîk-i mezkûrdan azîmete sedd-i mümâna'at idüp Kazgan balkanından güzarda vucûhla suhûlet göstermeleriyle sevk ve terğîbleri üzre konak yerleri tertîb ve iktizâ iden mahâfil-i kazâya mekâtib ile tatarlar ba's ve tesrîb olunup, irâhe-i hayvânat içün Edirne'de beş gün kıyâma karâr ve mâh-ı recebü'l-müreccebin üçüncü yevm-i pençşenbe tehzîz-i zimâm-i i'tizâm olunacağından, a'yân-ı merkûm haberdâr kılındı. Sâlifü'z-zikr arabalar istihzâr olundukca hâzırdır; şimdi ihzâr olunurlar diyerek, musammem olan yevm-i hareketden bir gün mukaddem gerek eyyâm-i ikâmet ve gerek Edirne kazâsında tertîb eyledikleri iki gice müsâferetde verilecek akvât (7 b) dâ'ire-i sefâretin ber- mûcib-i emr-i âlî bahâ-i maktû'ların a'yân-ı merkûm bi't-tamâm ahz ü kabz itdikden sonra tahrîr-i i'lâm içün takrîre ric'at ve hareket-i ferdâya vesîle müsâra'at ve husûl-ı mâ'adâya muhayyalet olmak içün ol gice beş araba gönderdiği ecilden, vakt-i mu'tâdede hazîne tahmîl ve mühimmât-i sefâret katârlarıyla tesbîl olunmuş olup, ba'de't-tulû' etbâ'-ı mevcûde-i dâ'ire suvâr ve sahn-ı müsâferethânede rukûb-i müşârun-ileyhe intizâr ve müşârun-ileyh dahi mezkûr arabaların vurûduna terkîble, sâ'at dörde kadar tavakkuf ve karâr edüp aharkâr ye's ve iztirârla hareket ve konak tertîb eyledikleri dokuz sâ'at mesâfe derbend-i kebîre sevk-i zimâm-ı azîmet eylediler. Lakin hedâyâ-yı hümâyûn arabaları çoyoğara muhtâc oldukları sebebiyle Edirne'ye dahi ol gün îsâl olundukları, kâdî-i belde ve a'yâna merkûma mukaddemce ifhâm ve lede'l-hareke ücretleriyle on çift câmûs **(8 a)** tedârüküne ihtimâm olunmak husûsu ihtâr bi't-tekrâr olunmuş

[3] B nüshasında " esnâ-i râhda " şeklindedir.

iken rûz-ı mezkûrde adem-i tehiyyeleri merkûm arabaların bâdî-i te'hiri ve bu husûsla abd-i fakîrin dahi tevakkufum müktezâ-yı zarûrî olmağla nâçâr ol gice Edirne'de karâr olundu. Elçi paşa hazretleri mezkûr merhaleye azîmetle ba'de'l-gurûb rûzkâr tûfânhîz ve berf-i bî-âmân-rîze tesâdüfen tarîk-i azîmetleri mesdûd, ma'iyyetlerinden etbâ' ve a'vân perîşân ve mefkûd olup, kendi ve mahdûmânı ve bir kaç âdemleriyle ba'de'l-işâ' merhale-i mezbûreye bir takrîb resânende-i ebdân olmuşlar. Ertesi günü abd-i fakîr dahi Edirne'den hareket ve hedâyâ-yı hümâyûn arabaların der-maiyyet idüp merhale-i mezkûreye iki sâ'at mesâfe mahallde sefîr-i müşârun-ileyhin dûçâr olduklarından efzûn-ıı berf ü tûfâna giriftâr ve hezâr meşekkatle ğask-i leylde cân eftân menzil-i meded-medâr olundu. Bu hâletle perîşân olan etbâ' ve hayvânât içün ferdâsı âdemler neşriyle üçer beşer **(8 b)** mülâkât eylediler; dahi ferdâda tarîk-i azîmete tevessül ve Yanbolu kazâsına muzâfa Serrâc Ali nâm karyeye tavassül gününde bir dere-i silâb-ı mükeddere men' itmekle nefs-i Yanbolu'ya licâm-ı müsâferet-ı tahâvvül birle, yek-şeb beytûtet ve andan İslimye kasabasına nakl-i sefâret olunmağın kâdî ve vucûh-ı ahâlî istikbâl ve resm-i bizbânyâneyi ba'de'l-ikmâl ifâde-i hâle dehen-bâz ve bu vechile makâle-perdâz oldılar ki eger civârda iken arz ü i'lâm eylemek şâyed beldelerin vikâye me'âliyle bast-ı i'tizâr iderler evhâmında makâlâtımıza havâle-i sem'-i i'tibâr olunmaya idi. Ancak şimdi müsâfir-i diyârımızsız memleket şevketlü padişah-ı âlem-penâh efendimiz hazretlerinin ve cümlemiz abd-i hayır-hâhlarıyuz, lâkin Edirne ağavâtı muhâlif tedbîr ile sizi tarîk-i râst-ı azîmetden iğvâ ve mücerred Karinabâd kazâsından murûrunuzu def' içün girîve-i gûhsârdan güzârına reh-nümâ oldukları zâhir olan kazâyâdandır. Zirâ Çalıkkavak boğazı sâ'ir balkanların ehveni ve husûsan Kamçı nehrinin cisri mevcûd olmağla ebnâ-yı sebîlin memer ü me'menidir. Eger takrîrimize i'timâd gelmez ise **(9 a)** tarafeyne âdemler tesyâr ve bi'l-mu'âyene gelüp ihbârlarına kadar diyârımızda karârla cümlemizi minnetdâr edersiz, makâline ibtidâr eylediler. Vâkı'â Edirne'den konak tertibâtıyla tesyâr olunan tatarlar tarafeynden murûr ve ubûrla ol gün zuhûr edüp lisânen takrîrleri ve mahâfil-i kazâdan getürdükleri i'lâmât ü tahrîrâtda inhâ vü tastîrleri, ahâlî-i belde-i merkûma takrîrlerin tasdîk edüp keyfiyyet-i tarîk tahkîk olunmağla hemân ol gün hazîne ve ahmâl-i sefâret tefrîk ve câdde-i azîmete tesvîk olunup, ertesi günü elçi paşa hazretleri dahi hareket ve Yanbolu kazâsında bir gice ve Karinabâd kazâsında hasbe't-tarîk iki

merhalede beytûtetle mâ-i mârru'z-zikr cisrinden meymene ve meysere ubûr ve Şumnu kazâsına muzâfa Çalıkkavak karyesine murûr olundu. Ferdâsı Deraköy nâm karyede müsâferet ve mâh-ı mezkûrun on altıncı günü nefs-i Şumnu'ya vusûlle bir gün istirâhat olunup andan nefs-i Silistre tevâtüren ma'lûm-ı umûm olan on sekiz sâ'at **(9 b)** mesâfe iken Şumnu yâdikârları dahi kable'd-duhûl ve ba'de'l-vusûl Cumapazarı ve Hezârgrad kazâlarına düşürmek îrâdıyla hayli makâl müeddîyyü'l-iğfâl eylediler. Lâkin temâyül gösterilmeyüp tertîb-i râst-revî ile Şumnu'dan hareketin dördüncü günü Medine-i Silistereye kadem-nihâde-i müsâferet olunup dâ'ire-i sefâretin nehr-i Tunadan imrârları meşğûliyyetiyle dört gün karâr kılındı. Vezîr-i mükerrem sa'âdetlü Arslan Paşa hazretleri[4] ma'zûlen makarr-ı vülâtda cânişîn-i ikâmet bulunmalarıyla Elçi Paşa hazretleri varup ziyâret ve ikinci günü müşârun-ileyh hazretleri ihtiyârâna îfâ-yı resm-i kudûm-i sefârete himmet buyurmalarıyla elçi paşa dahi şâyân-ı takdîm olur boğça ta'kîbiyle edâ-yı levâzım-ı muhâdete nehmet eylediler. Çünki Edirne'den hareketde Silistre'ye doğru azîmet siyâk-ı sâbıka mutâbık ve nefsü'l-emrde sâ'ir tarîka tevessülün dahi nihâyeti nehr-i Tuna'ya mülâhık olup ma'a-hâzâ Babadağı ve Maçin havâlisi deşt ü beyâbân ve zâd ü sevâkin ve emâkin kılletine mebni lâ-ekall beş altı merhalede mevsim-i şitâ **(10 a)** sebebiyle dâ'ire-i sefâretin ta'yyüş ve gencâyişi hâric-i imkân idüğü bi't-taharrî ma'lûm-ı bîgümân ve Silistre'den karşuya ubûrla Eflak ve Boğdan arâzısinden murûra muhtaciyyet nümâyân oldığına mübtenî Edirneden kable'l-hareke elçi paşa hazretleri tarafından Eflak ve Boğdan[5] Voyvodalarına mektûb irsâliyle tarîk-i azîmet ehvâ ve istis'âl olunmuşidi. Binâ'en aleyh Eflak Voyvodası Aleksandırı bin. Kostantin Bey cânibinden İsptârî Hancerî Dimitraki nâm boyarı mihmândar ta'yînini mübeyyin mektûbiyla müşârün-ileyhe Silistre'de mulâkî olup mâh-ı mezkûrun yirmi altıncı sebt günü karşuya ubûrda Kalaraş nâm karyeye tertîb-i malzeme-i müsâferetle hidmet-i mihmândârîde kıyâm ve ferdâsı sekiz sâ'at mesâfe İslabozye [ايسلابوزيه] karyesine sevk-i zimâm birle tahtında cârî Yalimitçe [يالومتيه] nehrini bot ta'bîr eyledikleri geçid ile güzâr ve karye-i merkûmeye tenzîl-i katâr olundu. Amma mevsim-i husûm yevm-i merkûmda icrâ-yı rusûm iderek hem-inân olmağla ol gice mukâbele-i

---

[4] B nüshasında " ma'zûlen makarr-ı vilâdetde cân-şîn ikâmet bulunmalarıyla Elçi Paşa hazretleri" ibâresi kenara ilave edilmiştir.

[5] B nüshasında " arâzisinden murûra muhtâçiyet numâyân olduğuna mebni Edirne'den kable'l-hareke elçi paşa hazretleri tarafından Eflak ve Boğdan" ibâresi fazladan yazılarak üzeri çizilmiştir.

âteş-dân germ-i ülfet-i muhâvele-i ebdân eyledi. **(10 b)** Ertesi gün beş sâ'at Çekine karyesine ve dahi ferdâda sekiz sâ'at bu'dı olan Özican nâm karyeye irhâ-yı e'inne-i azîmet ve Eflak Voyvodası mîr-i mûmâ-ileyhe dahi makarr-ı emâret olan Bükreş'den tahrîk-i zimâm ziyâretle yevm-i mezkûrda sefîr-i müşârun-ileyhe mülâkât ve bast-ı musâdakat eyleyüp ferdâsı yine ruhsat-cûy-i arz-ı muhâlasat ve resm-i vedâ'a mürâ'atla nehzat ve avdetinde elçi paşa hazretleri dahi bir esb-i müzeyyen geşîdesiyle riayet eylediler. Daire-i sefarete ulufe-i şehriyye itasıyla ikâmet olunup sefîr-i sâbık Abdülkerim Efendi zamânında Rusya elçisinin keyfiyyet tevârüdünden tefakküdle Edirneden mektûb tahrîri[6] risâle-i Nahîfî'de tastîr olunmuş idüğüne nazaran bu def'a dahi vurûd üzre olan Rusya büyük elçisi Kutuzof Ceneralin ne vakitlerde vâsıl-ı re's-i hudûd olacağı istihbârıyla müşârun-ileyh dahi karye-i mezbûreden mektûb tesyâr buyurdular. Mâh-ı Şa'bânü'l-mu'azzamın ikinci cuma günü karye-i mezkûreden hareket ve sekiz sâ'at mesâfe Boza nâm merhalede **(11 a)** beytûtet ve ferdâsı Remnik kasabasına azîmet olunmağın lede'l-vusûl mihmândâr boyar itmâm-ı hidmetin ihbâr itmekle elçi paşa hazretleri bir kuntuş samûr iksâ ve bir mikdâr altun ve ba'zı hediyye atâ ve âdemlerine birer hil'at ve birer çıkı in'âmıyle cânib-i mîr-i mûmâ-ileyhe i'âde ve isrâ buyurdular. Sâlifü'l-beyân Kalaraş'dan bu mahalle gelince menâzil ve mebyet olan kasabât ve kurâ makaddemce pâ-zede-i asâkir-i sefer-peymâ iken şevketlü adâletlü kudretlü padişahımızın âsâr-ı menn ü inâyet-i mülk-ârâlarıyla fukarâ-yı ra'iyyet karîn-i istimâlet ve mevâtın ve mesvâ i'mârıyla rehîn-i meşğûliyyet oldukları müşâhede-i basar-ı dirâyet kılındı.Boğdan Voyvodası Mihal Bey cânibinden dahi Boğdanî boyarlardan Dimitraki nâm boyarı mihmândâr ta'yîn ve mektûbıyla Remnik'de gelüp muma-ileyhin tertîb eylediği konak defterin tebyîn birle Fokşan'a avdet itmeğin ferdâsı Remnik'den tehzîz-i inân ve altı sâ'at mesâfe Fokşan kasabasına vusûl ve Boğdan cânibine **(11 b)** nuzûlle ol gice müsâferet ve ertesi günü beş sâ'at şumâriş itdikleri Tikoriş [تيقوريش] nâm karyeye revân olunup esnâ-yı râhda Siret [سيرت] nehri pot cisrinden güzerân ve karye-yi merkûme de mihmân olundu. Ferdâsı sekiz sâ'at bu'dı olan Borlat kasabasına azîmetle bir gün istirâhat ve dahi ferdâda beş sâ'at mesâfe Bişeş [بيشش] karyesinde beytûtetle ertesi yevm-i cuma ki mâh-ı şa'bân-i şerîfin onuncu günüdür on sâ'at bu'dı olan Hoş karyesine tahvîl-i mihâr ve rûz-i mezkûrda tenzîl-i katâr karâr olunup voyvoda-i

[6] Bk.Sefâretnâme-i Abdülkerim Paşa; İkdâm Matbaası, 1316, sf. 7.

mumâ-ileyh mukaddem vurûdla elçi paşa hazretleriyçün mu'ayyen müsâferetgâhda istikbâl itmeğin bast-ı makâlât-ı vakt ü hâlde müşârun-ileyh hazretleri Bender pişgâhı mahall-i mübâdele olmak husûsu Devlet-i Aliyyede lede'l-müzâkere zebân-güzâr-ı karâr olarak nehzat ü harekete mebni Rusya sefîrinin vakt-i vurûdu nâ-ma'lûm iken, ser-hadd-i mezkûra azîmet menâfî-i resm-i sefâret ve bu takrîb Keşno [كشنو] kasabası semt-i münâsibe olmağla iktizâ-yı hâle göre anda meks **(12 a)** ü ârâm olunmak tasmîmlerin beyân ve ifhâmlarında mîr-i mûmâ-ileyh dahi re'y-i müstahsin görüp kendü dahi zamîrinde kasaba-i merkûmeyi cây-gîr-i karâr ider idüğün iş'âr ve Hoş karyesinde iki gün istirâhat iltimâsıyla hitâm-i meclise ibtidâr eyledi. Ferdâsı yine mülâkâtla ber-vechi-i sâbık îrâd ve tezkâr ve kendü Yaş'a avdet niyyetin ihbârla icrâ-yı resm-i vedâ'a nehzatinde elçi paşa hazretleri bir esb-i müzeyyen keşîde ve müsâferethânesine resîde oldukda, mihmândar boyarı taraf-ı fakîre tesyîr ve Yaş'dan şimdi menzilim geldi, elçi paşa hazretlerinin işbu kasabada ikâmetleri ve dâ'ire-i sefâretlerinin ekseri Bendere nakl olunmak tedbîri kendülere ifâde olunsun takrîrini bast itmekle, müşârun-ileyh hazretlerine taraf-ı fakîrden sûret-i mezkûre lede'l-inhâ, işbu Hoş kasabası nefs-i Bendere yirmi sekiz sâ'at ba'îd ve Yaş kasabasına ondört sâ'at mesâfe-i muhâziyede vâki' mahall olmağla mîr-i mûmâ-ileyh, işbu tertîb ü tedbîrini mübeyyin tarafımıza bir kağıd virsun cevâbları boyar-ı mesfûra ifâde ve i'âde olundukda, mîr-i mûmâ-ileyh dahi ber-vech-i muharrer taraf-ı fakîre bir kıt'a tezkire tahrîr ve boyar-ı mesfûr yediyle ba's ve tesyîr idüp kendü **(12 b)**emâretgâhına ric'at iyledi. Tertîb-i mezkûr üzre nısf-i dâ'ire-i sefâret tefrîk ve ekser hayvânatla Bender'e tesvîk olunup mâ'adâsıyla hafîfü'l-mü'ûne kasaba-i merkûmede kıyâm ve yirmidört gün şümâride-i eyyâm olundukda dâ'ire-i sefâret ve cânib-i ra'iyyetde âlâmet-i futûr sûret-numâ-yı zuhûr olmağla mâh-ı sıyâm ve nisanın dördüncü günü leff-i bisât-ı ârâm şedd-i zeber-tenk-i i'tizâm olunup, sekiz sâ'at Laposta [لاپوسته] karyesine azîmet ve esnâ-yı râhda Purut nehrinin pot cisrinden murûrla ol gice beytûtet olundu. Ferdâsı tahrîk-i e'inne-i müsâferet ve yedi sâ'at mesâfe Konşit [قونشت] merhalesine pâ-nihâde-i sefâret olunub, ertesi günü beş sâ'at Keşno kasabasına vusûlle müşârun-ileyh ol gice istirâhat idüp, ferdâsı seherice kâtib-i divân ve dört nefer ağavât-ı enderûnîleriyle Bender'e azîmet buyurdular. Bender muhâfızı ve mübâdil ve vezîr-i rûşen-dil saâ'detlü Hasan Paşa hazretlerin ziyâret ve emr-i mübâdeleye

me'mûriyyetlerin mütezammın dest-i dustûrîlerinde olan fermân-ı **(13 a)** âlîşân ve kavâ'im-i seniyye-i sadâret-nişânı imrâr-ı nazar-ı dikkat birle, rusûm-ı mübâdeleye dâ'ir müzâkereye mübâderetle, ol gice müsâferetlerine binâ'en mübâdele salına vaz' olunacak iskemleler mâddesi der-miyân olundukda nezd-i hazret-i müşârun-ileyhde Boğdan voyvodası cânibinden vurûdla mevcûd olan, fakat iki kıt'a istufe kablu sandalyeler mu'âyene ve meşhûdları olmağın mezkûr sala ise tertîb-i vaz'ı tarafeynde yek diğere mu'âdil ikişerden dört aded ve anlardan dûnca yek diğere mümâsil dört aded ile dahi altı kıt'a iskemlelere mütevakkıf idüğün müşârun-ileyh, vezîr-i müşârun-ileyh hazretlerine ihtâr ü inhâ ve ahar mahalden tedârükü adîmü'l-imkân oldığına binâ'en mevcûd olan iki sandalye mânendi iki aded ve dahi dûnca dört aded iskemleler îsâliyçün vezîr-i müşârun-ileyh hazretleri voyvoda-ı mûmâ ileyhe tahrire himmet buyurdular. Ba'dehu Elçi Paşa hazretleri avdet ve kasaba-i mezkûrede eyyâm-güzâr-ı ikâmet iken Rusya elçisi mektûbıyla menzili mâh-ı ramazân-ı şerîfin on yedinci günü vârid ü âverde oldığı mektûbda sefîr-i mumâ-ileyhe bilâd-ı Rusyada meyahın kesreti sebebiyle mahrûsa-i **(13 b)** Bendere yetmiş altı sâ'at mesâfe Lisavet'e vusûlunu iş'âran, bulunduğumuz mahallerın mukârebeti mülâbesesiyle hîn-i vahîdde Tombasar'a vakt-i mukârebetimizi ta'yîn ve tahsîs içün beynehumâda muhâbere ve mükâtebe itmek emr-i sehîl olup, Tombasar tarafına re's-i hudûda vusûlunuzde sizi bir dakîka, bizi beklemeğe muhtâc itdirmemek niyyetimizdir. İşbu mektûb-i mühibbânenin hâmili Pini tercemân vâsıtasıyla cevâb-ı dostâneleri me'mûl ve mürterakkab olunup, hîn-ı vâhidde yevm-i mübâdelemize dâ'ir re'yinizden dahi habîr olacağımız me'mûl olunur. Mâh-ı nisanda hevânın adem-i sebâtı olup bu ecilden mübâdelenin alâniyyetine halal virmek ihtimâlinden ârî ve berî olmak zımmında, yevm-i mezbûr, mâh-ı mayısın evâ'ilinde olması bu muhlislerine göre ahyar ve enseb görünür. Mâh-ı nisanın ondördüncü günü tahrîr olunmuşdur. Elfaz-ı türkî tercemisinde tastîr kılınmış olmağla elçi paşa hazretleri dahi muktezâ-yı dirâyet-i fıtriyyeleri üzre tahrîr buyurdukları, mücâvebe nâmelerinde hidemât-i mebrûre-i muhtârât-ı düvel ve alâmet-i me'sûre-i musâfât-ı milelden olan hatb-ı hatîr-i sefâret nasb ve takrîrine **(14 a)**uhde-i sıdk ü istikâmetimiz ahrâ ü cedîr görülmekle beyne'd-devleteyn îfâ vü icrâ-yı sezâvârisine kemer-bend-i mübâderet ve reh-neverd-i müsâferet olunarak cenâblarının Lisavet [ليساوت] şehrine vurûdla mâh-ı mayıs evvelinde kudûm-ı re's-i hudûd edeceklerini mübeyyin mektûb-i

merğûb-i dostâneleri vâsıl ve terceme-i elfâzının hülâsa-i müfâdına ittilâ'ımız hâsıl olmuştur. Elhâletü hâzihî mühibbiniz dahi Bender'e sekiz sâ'at mesâfeye tevârüdümüz hasebiyle bi-'avnihi'l-mevlâ mahall-i mübâdeleye ân-ı vâhidde vusûl ve mülâkâtımız, cenâb-ı dostânelerinin Tombasar'a vurûdundan haberdâr olmamıza tevakkuf ider. Lâkin mektûb-ı meveddet-mashûbunuzda Tombasar tarafına re's-i hudûda vusûlumüzde sizi bir dakîka beklemeğe muhtâc itdirmemek niyyetimizdir, kelâmı iş'âr olunmuş vâkı'â tarafeyn birbirini müsâbakatla, ihdâhümâ intizârda olmamak mülâhaza-i dostânemize mebnî Asitâne-i sa'âdetde maslahatgüzâr hürmetlü Kavastof dostumuzun, Devlet-i Aliyye'ye takdîm itdiği takrîrlerinde, vakt-i mübâdeleyi mâh-ı martın yirmi beşinden mâh-ı nisanın beşine değin on günün zarfında olmak tahsîs ve ta'yîn itdiği **(14 b)** mülâbesesiyle mâh-ı martın evâ'ilinde bu havâliye vurûdumuz vuku' bulmuşdı. Kaldı ki re's-i hudûd ta'bîri Turla nehrinin vucûduna cârî ve şâmil bir tabîr olmağın bu takdîrce Bender pişgâhı dahi ta'bîr-i mezkûra dâhildir. Ma'a hâzâ mübâdelemize me'mûr olan Bender muhâzıfı vezîr-i rûşen-zamîr sa'âdetlü Hasan Paşa hazretleri, mihmândârânız-ı mîrimîrân-ı kirâmdan Akkirman muhâfızı, ızzetlü İsmail Paşa ve dergâh-ı âlî kapucubaşılarından rif'atlü Abdullah Bey muhibbleri dahi Bender'e vurûdla iltifât ü ikrâmınıza dâ'ir levâzımâtı, anda hâzır ü mevcûd itmekdedirler. Ve Bender karşusunda vâkı' Porkan [پرقان] karyesi zemîninde de hayli ebniye inşâ olunmuş idüğü istimâ'la karîn-i fehm-i hakîkat numûdumuz olmuşdur. Bu sûretde cenâb-ı dostânelerinin karye-i mezkûra tarafına vurûdlarında bir zahmet olmamak gerek. Egerçi mübâdelemiz ne mahallde olur ise bizlere göre bir be'is yokdur. Ancak şimdiki hâlde Tombasar semtinin berü tarafı cem'iyyet ve şenlikden ârî, berriyye olmağla vakt-i murûrunuzda kadr ü şânınıza lâ'ik icrâ-yı merâsim-i vâcibede şâyed kusûr olunur hâtırasıyla ihtar-ı dostâneden merâmımız bu hususu mübâdilimiz olan vezîr-i müşârun-ileyh hazretlerine mâh-ı mayıs duhûlunden **(15 a)** mukaddemce tahrîr ve muhâbereye ibtidâr eylemeniz münâsibdir zann iderim. Zirâ bâlâda beyân olunduğu üzre Devlet-i Aliyye'ye, maslahatgüzâr dostumuzun takdîm eylediği takrîrlerinde, resm-i mübâdele Tombasar'a karîb mahallde icrâ olunmak tahsîs eydiğine mebnî, Tombasar'a karîb[7] mahall Bender pişgâhı olmak farzıyla vezir-i müşârun-ileyh hazretlerine dahi

---

[7] B nüshasında karîb mahallde icrâ olunmak tahsîs eylediğine mebni Tombasar'a" ibâresi istinsah ederken unutulduğundan kenara ilâve edilmiştir.

böylece tahrîr buyurulmak gerektir. Şimdi ahar mahalle tasmîm olunduğu halde vezîr-i müşârun-ileyh hazretlerine göre kal'adan hâric mahalle gitmeleri emr-i müşkil idiğünden gayrı öyle şenlikden ârî beyâbân sahârâya edevâtı-ı lâzıme naklinde şâyed noksaniyyet vâkı' olur. Binâ'en aleyh lâzımü'l-ifâ olan merâsim tevkîr ü ihtirâmınıza ârıza-i taksîr ü nakîsıyyeyi bâdî hâlâtdan himâyeten ve ol sebeble infi'âllerimizi mü'eddî sunûh-ı mu'âmelâtdan sıyâneten cenâb-ı dostâneleri Porkan karyesi tarafına ve bu muhibbleri dahi beru tarafda mukâbiline hîn-i vahîdde vusûllerimiz münâsib görünür idüğü beyânıyla istifsâr-ı hâtırları sıyâkında mektûb-ı mühabbet-uslûb terkîm ve tercemân-ı mersûm yediyle meb'ûs-ı savb-ı menzelet-vesîmleri kılındı. Elçi paşa hazretleri işbu mektûbların tercemân-ı mesfûra lede't-teslîm mıkdâr-ı vâfî (15 b) altun ve yağlık çevre misüllü hediyye atâ buyurdular. Tercemân-ı mesfûr pâ-der-rikâb iken Rusya devletinden tevârüdü şuyû'uyla bir müddet terakkub olunan Kolonel Baruç'u mübâdele maslatına dâ'ir vukûfu olmak mesmû' idüğüne mebni mersûm Keşno kasabasına vârid ve müşârun-ileyhe mülâkî ve mahall-i mübâdele müzâkeresi dermiyân oldukda, mersûm dahi Bender pişgâhında mübâdelenizi ben ta'ahhüd iderim ve elçimize dahi şimdi tahrîr iderim, mutlak Bender'de[8] olur kelâmiyle meclise hitâm ve Âsıtane-i Aliyyeye azîmetiyle Yaş cânibine sevk-i zimâm eyledi. Mersûmun işbu cevâbı ve Rusya sefîrine tahrîr olunan mücâvebenin tesvîdi Bender muhâfızı vezîr-i müşârun-ileyh hazretlerine ve sefîr-i mumâ-ileyhden gelen mektûb ve tercesi taraf-ı Devlet-i Aliyye'ye ba's ü takdîm ve ne vechile irâde-i aliyye erzânî buyurulur ise şeref-vurûd emr ü fermân terakkub olunacağı arz ü tefhîm kılındı. Mukaddemâ Eflak toprağından meb'ûs mektûba mücâvebe olarak elçi-i mûmâ-ileyhden bir kıt'a kâğıd dahi mâh-ı ramazân ve nisanın on dokuzuncu günü vârid ve terceme-i elfâzının me'âlinde tarafeyn re's-i hudûda tekarrubda ve mahall-i (16 a) mübâdele olan Tombasara vusûlumüze dâ'ir mukaddem tarafımızdan tahrîr ve tesyîr olunan mektûb-ı mühâdenet-uslûbumuzda şerh ü beyân olunmuş oldığı ifâdesiyle, işbu nemîka-i mühibbânemiz tahrîr olunmuşdur, fî 16 nisan sene ... Sefîr-i mûmâ-ileyh işbu mektûbunda mübâdelenin Tombasar tarafında vukû'unu sarâhaten beyân eylediğine binâ'en elçi paşa hazretleri tarafından sâlifü'l-irsâl mücâvebe mazmûnuna murâ'ât ve Bender cânibini terğîb ve iyâne bâdî ta'bîrâtla cevâbnâme terkîm ve gelen

[8] B nüshasında " Bender'den " şeklinde yazılmıştır.

menzili i'âde olunup iki gün murûrunda mihmândâr-ı sânî Palkonik gelüp müşârun-ileyhe arz-ı telâk itmekle icrây-ı resm-i dostâne olunup lede'l-azîme dâ'ire-i sefârete ne mikdâr araba ve bârgîr luzûmundan istihbâr itmeğin elçi ceneral dostumuzun dâ'iresiyle müsâvâtı melhûzdur. İktizâsına göre âmâde idersiz makâliyle mukâbele ve mukaddemce Kolonel Baruçu dâ'ire-i sefâretimizde mevcûd ahmâl ve hayvânâtı istifsâr eylediğine binâ'en mikdârları beyân ve iş'âr olunmuşidi, cevâbını tezkâr buyurdular.

Bender Muhâfızı Vezîr-i Mükerrem Sa'âdetlü Hasan Paşa Hazretlerine

Devlet-i Rusya mübâdili Belu Rusya eyâleti Gabarnatorı Ceneral Anşef Piyar de Bask **(16 b)** cânibinden mâh-ı mezkûrun yirmi yedisi tarîhiyle tahrîr kılınan mektûbun türkî tercemesinden müstebân olan me'âlî, Devlet-i Aliyyenin fevka'l-âde elçisi ve murahhası olan Râsih Mustafa Paşa hazretlerinin Devlet-i fahîme-i Rusya'nın fevka'l-'âde elçisi ve murahhası olan Ceneral Kutuzof cenâblarına, devleteyn sefirlerinin mübâdelelerine dâ'ir cevâb olmak üzre ramazân-ı şerîfin on dokuzuncu günü târîhiyle irsâl olunan mektûb-ı meveddet-uslûbları bu muhibbleri tarafından manzûr ve mefhûmu ma'lûmumuz olup, bu muhlisleri dahi cenâb-ı sa'âdetleri misüllü devleteyn sefîrlerinin mübâdelesiyçün, mübâdil nasb ve ta'yîn olunduğuma binâ'en cenâb-ı sa'âdetlerine bi'z-zât mu'ârefeye nâ'il olmak ümniyyesiyle Âsıtânede devletimizin maslahatgüzârı Kavastof cenâbları mübâdileye dâ'ir Devlet-i Aliyye'ye takrîr takdîm edüp elçi paşa cenâblarının tarafından hilâf-ı fehm ittilâ' hâsıl olduğunu tasrîh içün işbu meveddetnâmemiz ile işârete mübâderet olunmuştur. Müşârun-ileyh elçi paşa cenâbları tarafından tahrîr olunduğu üzre Âsıtânede devletimizin maslahatgüzârı mahall-i mübâdele Tombasar'a karîb olacağını dimekle hilâf-ı fehm-i ittilâ' hâsıl olmak lâzım değildir ve ale'l-husûs Tombasar'a **(17 a)** karîb dimekle mahall-i mübâdele içün Bender kal'asını zann itmek mûcib değildir.Zira[9] Bender kal'asına Tombasardan varınca on iki sa'âtdan ziyâde mesâfedir ve lâkin karye-i Tombasar, Bender kal'ası misüllü Turla sâhilinde vaz' olunup nehrin bu tarafından öte tarafına murûr içün tahsîs olunan Tombasar'dan yarım sâ'at mıkdârı Karaulan karyesi olup devletimizin maslahatgüzârı Tombasar'a karîb dimekle işbu mahall-i mübâdeleyi sarâhaten beyân itmişdir. Devleteyn sefîrlerinin

[9] B nüshasında " zira " kelimesi sahife sonuna yazılmışken diğer sahifenin başına tekrar yazılmıştır.

istirâhati içün Tombasar'a karîb mahallden başka mahall tarafımızdan intihâb olunmak müşkil ve Bender kal'asının karşusunda olan berü tarafın bizim yerler henûz berriyye olduğu içün sefîrlerin mübâdeleleri Tombasar'a karîb Karaulan karyesinde olmasıyçün cümle levâzımâtı tedârükü tarafımızdan hâzır ü âmâde olmuşdur. Mârrü'z-zikr Tombasar'a karîb mahall fi'l-vâkı' cenâb-ı sa'âdetlerinin ikâmetgâhına nazaran yakîn degil isede bu muhlislerinin ikâmetgâhına nazaran pek yakîndir. Zirâ bu muhlisleri Belo Rusya Gabarnatorı Ceneralı olup müsâlemenin te'yîdine bâdî ve devleteyn mevâlât-ı mer'iyyelerine istimrâra mü'eddî (17 b) sefîrlerin mübâdeleleri itmâmıyçün ikiyüz altmış sâ'at yol revân olmak mecbûr olduğum, ma'lûm-ı sa'âdetleri oldukda, mârrü'z-zikr hilâf-ı fehm olunmuş olan mübâdelenin kat'â[10] itmâmına mâni' ve te'hîrine bâdî olmak îcâb itmeyüp ve bu mühibblerinin ihlâsına mümâsil tarafınızdan dahi hulûs üzre sa'y ü ihtimâm olunup mübâdele Tombasar'a karîb Karaulan karyesinde olmağla taraf-ı sa'âdetlerinden usret gösterilmeyeceği ve sefîrlerin mahall-i mübâdelelerine dâ'ir Âsıtâne'de devletimiz maslahatgüzârı takdîm eylediği sarâhaten şerh ü beyâna muvâfık tarafımızdan mübâdeye dâ'ir verilen nizâma mutâbık cevâb verileceği me'mûlumuz olup, hakkınızda olan hüsn-i zann ü i'tibârımız meczûm-ı sa'âdetleri olmak ehass-ı metâlib-i hâlisânemizdir.

Vezîr-i Müşârun-ileyh Hazretleri Tarafından Tahrîr Buyurulan Mücâvebenin Suretidir.

Gerek cenâbınız ve gerek mühibbiniz beyne'd-devleteyni'l-fahîmeteyn meb'ûs olan fevka'l-âde büyük elçiler cenâblerının mübâdelelerine devletlerimiz tarafından me'mûriyyetlerimize binâ'en beyne'd-devleteyn mün'akıd olan hübb ü mevâlâtın-kemâl-i te'sîrini izhâr ider hâlât ü mu'âmelâtın tarafeynden vukû'-yâfte olmasına vus'ımız mertebe sa'y ü ihtimâmımız devletlerimize hidmetdir. Binâ'en aleyh gerek cenâb-ı (18 a) safvet-me'âb ve gerek sefîr-i kebîr rağbetlü Ceneral dostumuzun taltîf ve ikrâmlarında nisâr-mâye-i makderet[11] idecegimiz lâyıh-ı zamîrleridir. Ancak Deraliyye'de mukîm maslahatgüzâr dostumuzun Devlet-i Aliyye'ye takdîm eydiği takrîre nazaran Tombasara karîb mahall mevki'-i mübâdele olacağı Bendere dahi şâmildir ve lâkin Tombasar'ın berü cânibi beriyye ve hâlî olmağın

[10] B nüshasında " kat'a mübâdelenin " şeklinde yazılmıştır.
[11] B nüshasında makderât, cem'i şeklinde yazılmıştır.

bu takdîrce mahrûsa-i Bender şehr[i] itlâkına şâyân ve sefîr-i mûmâ-ileyh dostumuzun mâlzeme-i mürettebâtı bu mahallde tehiyye ve ıyân ve devleteyn-i celîletiyn beyninde lâ'ik-i şukûh ü şân olan ikrâmlarında kusûr ve küsûr olmaması hâlâtına mebni, Devlet-i Aliyye'nin sefîr-i kebîri Rasih Mustafa Paşa hazretleri bundan akdemce mûmâ-ileyh sefîr dostumuza gönderdiği mektûbunlarında Bender pişgâhından murûr ü ubûr ve mahall-i mübâdele haberiyyet-mevfûr olması îmâ ve iş'ârı fakat ikmâl ve evfer-i ikrâm olunmak mülâhazasından neş'et itmek gerekdir, bu def'a savb-ı dostânelerinden boyar bendeleriyle taraf-ı hüllet şinâslarına mersûl-ı rakıyye-i belâğat-tercemelerine nazaran, ikâmetgâhları olan mahall, re's-i hudûda ikiyüz sâ'at mesâfe olup izhâr tehâbb ü tevâdd zımmında (18 b) ol kadar mesâfeyi kat' zahmetini nasb-ı nefs eyledikleri halde,[12] bizim dahi tekmîl-i hidmet mûcib-i iftihârımız olduğu emr-i bedîhîdir. Bu sûretde Bender pişgâhı mahall-i mübâdele olacağında tarafı dostânelerine nev'an su'ûbet ve usret hâletleri ser-nümâ-yı zuhûr ise fart-ı muhabbetlerine binâ'en mühibbiniz dahi cây-ı ikâmetimden Tombasara karîb mahalle kadar nehzat ve hareket ideceğim akreb-i melhûzdur. Kaldı ki mahrûsa-i Bender'de mâlzeme-i sefâret cümlesi müheyyâ olmağla Tombasar'a karîb mahalle gidildikde şâyed taltîf ve ikrâmlarında bir mâdde noksân terettübü ihsâs olunur ise, tarafeyn birerlerimizin kusûruna nazar olunmayarak, nakl-i ahmâl [ü] eskâl içün muktezî devâbb ve mevâşî âmâdesi lâzime-i râhiyyeden olup hemân îzâh ü beyân-ı yevm-i mülâkâta himmet ve derhâl irsâl-i varaka-i meveddet iştimâlleriyle ahbâr ve âgâhîye hürmet ve hemâra aksâ-yı merâm bu hidmet-i lâzımü'l-ihtimâmda bir kusûr ve küsûr olmaması idüğü ma'lûm-ı hâşmetâneleri oldukda, Bender pişgâhı mahall-i mübâdele olmadığı sûretde re's-i hudûda ne günde ve ne sâ'atde vurûd ideceklerini mühibbinize tahrîr ve mahsûsan tesyîr, vâli't-telâk (19 a) taraf-ı mühibbânemizi hâtır-ı lâzımi't-tevkîrlerinden insâ ve intilâk eylememeleri ehass-ı me'mûldur.

Vezîr-i Müşârun-ileyh Hazretlerine Mübâdil Ceneralden Def'aten gelen Kağıdın Tercemesidir.

Çend eyyâm mukaddem Âsıtâne'de maslahatgüzâr-ı devletimiz Kavastof Cenâbı Devlet-i Aliyye'ye takdîm ve şerh ü beyân eylediği minvâl üzre mevkı'-i mübâdele mahall-i Tombasar'da olmak

[12] B nüshasında " haletde " şeklinde yazılmıştır.

muvâfakatiyle işbu me'mûriyyetimizin itmâmına îrâs-ı halal itmemesine, taraf-ı sa'âdetlerinden sa'y ü ihtimâm olunduğu esnâda ba'zı umûr-ı cüz'iyye bahânesiyle âsân olan mâddelere usret tertîb itmek lâ'ik değildir. Binâberîn mübâdele mahall-i Tombasar'da olmasına taraf-ı sa'âdetletlerinden muvâfakat olundığı bu muhlıslerine ziyâde meserrete bâdî olmuşdur. Zirâ bu vechile işbu husûsa dâ'ir tekevvün olunan hacnet Devlet-i Aliyye'nin re'yinden neş'et itmediği meczûm-ı fahîme-i devlet-i Rusya olacağı müstağnün ani'l-beyândır. Kangı gün re's-i hudûda vâsıl olacağımızı siz dostumuza ihbâr eylemek rakîme-i sa'âdet, vesîmenize derc olmuşdur. İnşa'ü'l-mevlâ şehr-i mayısın yirminci gününden evvel Tombasar'a vâsıl olacağımız tahmîn olunur ve şehr-i mayısın evâhırında mübâdele-i mübâreke **(19 b)** olabilir ve mübâdelenin günü ve sâ'atı sarâhaten ta'yîn ve âdet-i mer'iyye üzre resm-i tertîb olunmak içün Tombasar'a vâsıl olduğumuz birle, cenâb-ı sa'âdetleriyle ve gerek elçi paşa cenâblarıyla mübâdelenin günü ve sâ'ati ve resmini tertîb itmeğe me'mûr, kalem-i Rusya ve sefâret-i kübrânın müsteşîri olan Pızani cenâbları, cenâb-ı sa'âdetlerine tesyîr ü irsâl olacağı ma'lûm-ı sa'âdetleri ola ve işbu sûrete dahi re'yiniz munzamm oldığını bu muhlıslerine ifâdeye himmetleri melhûzdur. Ve elçi paşa cenâblarına dahi tahrîr ve haberdâr olup, ân-ı vâhidde mahalline varmak içün tertîb olunan günün tasrîhiyle kendülerine dahi taraf-ı sa'âdetlerinden ihbâr olunmak me'mûlümüzdür; fî 10 mayıs.

Mektûb-ı mezbûr Vezîr-i müşârun-ileyh Hazretlerine şehr-i şevvâlın onbeşinci günü vârid olmağla.

Elçi paşa hazretlerini mâh-ı mezkûrun onbeşinci günü Bendere azîmetlerin irâde-i müşîri ve bir kıt'a kâ'ime-i dustûrîleri Keşnov'a [كشنو] vârid olduğuna binâ'en sefîr-i müşârun-ileyh hazretleri dahi derhâl mihmândâr ispiravnik [اسپراونيك] boyarları getürdüp ahmâl-i mevcûde-i sefârete kâfî arabalar istihzârında mersûmân etrâf-ı kurâdan tedârüke inhisâr ve lâ-ekall üç gün **(20 a)** tevakkufun ihbâr itmeleriyle ferdâsı seherice abd-i fakîrin Bender'e azîmet ve vezîr-i müşârun-ileyh hazretlerine inhâ-yı keyfiyyetimizi tedbîr buyurdukları hasebiyle abd-i fakîr dahi serî'an azîmet ve bi'l-iktizâ üç gün te'hîr ile harekete muhtâc olundığın takrîr ve bu takdîrce sefîr-i müşârun-ileyh mâh-ı mezkûrun yirminci pençşenbe günü Keşnov'dan hareket ve suvâr olup, yevm-i merkûmda Bender sahrâsına vusûlleri temşiyet ve karâr birle yirmi

ikinci günü mahall-i mübâdele tahsîs eyledikleri, Karaulan karyesine azîmete ibtidâr olunmak iş'ârıyla vezîr-i müşârun-ileyh hazretleri, ceneral-ı mûmâ-ileyhe mücâvebe nâme tahrîr ve tesyâr buyurdular. Abd-i fakîr dahi ol gün Keşnov'a avdet ve vezîr-i müşârun-ileyh hazretlerinden tahrîrât-ı seniyye ityânıyla tefhîm, sûret-i temşiyet olunmağın muktezâsı üzre harekete mübâderet ve yevm-i pençşenbe-i merkûmda neşr-i râ'yet-i sefâretle Bender sahrâsına mukârebetde vezîr-i müşârun-ileyh hazretlerinin kethüdâ ve kâtib-i dîvân ve dâ'ire-i müşîrîleri ağâyânı ve mihmândârân istikbâl ve âlây ile sahrâ-yı mezkûra mensûb-ı hıyâm-ı sefârete îsâl eylediler. Ba'de'n-nuzûl iki sâ'at murûrda elçi paşa hazretleri suvâr ve vezîr-i müşârun-ileyh hazretlerine teveccühen, Bender kal'âsına duhûllerinde on top (20 b) iş'âl ve avdetinde bir esb-i müzeyyen keşîdesiyle ri'âyet-i şân-ı sefâreti ikmâl buyurdular. Ferdâsı vezîr-i müşârun-ileyh hazretleri teşrîf ve hareketlerinde elçi paşa hazretleri dahi, eğer takımlu bir esb-i müzeyyen takdîmiyle hâtır-ı müşîrîlerin te'lîf buyurdular. Dahi ferdâda elçi paşa hazretlerin da'vet ve tertîb-i ziyâfet buyurub, ertesi gün abd-i fakîr ve mahdûm-ı müşârun-ileyh da'vet-i dustûrîlerine icâbet ve ba'dehu tarafenyn tebdîl-i câme, îyâb ve zihâbla mâlzeme-i me'mûriyyete dâ'ir güft ü şinîde müsâberet[13] buyurdukları esnâda devlet-i Rusya mübâdili ve elçisi cânibleri̇ndan müşârun-ileyhimâ hazarâtına birer kıt'a tahrîrâtla mârrü'l-beyân, sefâret müsteşârı Pizâni vurûd ve vezîr-i müşârun-ileyh hazretlerine getürdüğü beyân-nâme-i Rusiyyü'l-'ibâre tercemesinde müstebân olan mevâd-ı rusûmun sûretîdir.

Suret-i Beyân-nâme-i Resm-i Mübâdeledir.

Bu eyyâm meyâmin irtisâmda berâ-yı istirâhat-i re'âyâ-yı tarafeyn-i devleteyn-i celîleteyn beyninde in'ikâd-pezîr olan müsâlemenin te'bîd ve te'yîdi müfevvez olan devleteyn sefîrlerinin mübâdele-i mübârekelerine gerek bu muhlısleri ve gerek cenâb-ı sa'âdetleri (21 a) tarafından me'mûriyyet birle işbu emr-i ehemmin bir ân akdem temşîyetine ikdâm olundığına binâ'en, devletimizin i'tibârına lâ'ik[14] ü sezâ ve zât-ı şevket simâtlarına rû-nümâ olan tarafeyn sefîrlerinin şân ü şöhretlerine çesbân ü ahrâ vechi üzre rûz-i mu'ayyenede icrâ olunacak mübâdelenin resmini işbu mektûb-ı

[13] B nüshasında müsâberet kelimesi yoktur.
[14] Bu kelime A nüshasında elif ile yazılırken B nüshasında ye ile yazılmıştır.

meveddet uslûbumuzda şerh ve beyâna mübâderet olunmuşdur. Mahall-i Tombasar'da Karaulan karyesi pişgâhında nehr-i Turla üzerinde vâkı' mübâdele olmak şartıyla, gerek cenâb-ı sa'âdetleri ve gerek Rusya devletinin sefîr-i kebîri Ceneral Kutuzof cenâblarıyla tarafımızdan mukâvele olunup, işbu mübâdele-i mübârekenin itmâmıyçün mahall-i mezkûrda nehr-i Turla vastında mübâdelenin resmi içün hâssaten tarafımızdan masnû' olan köşkün lenger-endâz olup üzerinde iki tarafında gerek sefîrlerin ve gerek sizin ve benim ve dört mihmândârların celseleriyçün sandalye ve iskemleler vaz' ü müheyyâ olup, ol vechile ki köşkün iki tarafında ve birbirinin mükâbelesinde ikişer sandalye ilerüde ve ikişer iskemle birer mikdâr gerüde vaz' ve tertîb oluna, nehr-i Turla'nın iki yakası sâhilinde mübâdelenin rûz-ı mu'ayyenesinde **(21 b)** tarafeynden bi'l-mukâvele münâsib görüleceği mikdârı ki müsellah piyâdegân askeri nasb ve ta'yîn olunub, emr oldığı üzre tüfenk şenliğine müheyyâ olalar. Mübâdelenin arafe gününde sefîrlerin eskâl ve ahmâlleri nehr-i Turla'dan geçeler ve arafe günü murûr-ı eskâle kâfî olmadığı sûretde mübâdele gününde dahi zuhurdan evvel [ol] vakte değin geçeler. Tarafeynden mukâvele olunacak mübâdelenin rûz-ı mu'ayyenesinde, sefîrlerden evvel hâzır olan mekânından bir top atıla ve ba'dehu sefîr-i cenâbları kendi etbâ' ve haşemlerinden takdîm ve ta'kîb olunarak oldukları yerden hareket itdikleri anda tarafeynden tebrîk zımmında onar top atıla. Nehrin kenârına vurûd olundukda, mübâdillerin emr ve işâretleriyle müheyyâ olan haymelere sefîrler girüp tarafeyn etbâ'larından kangı evvel hâzır olunsa bir top atıla, etbâ' ü haşemleri hâssaten tedârük olunan geçid ile Turla'yı geçince müntazır olalar. Zikr olunan etbâ' ve haşem geçtikden sonra tarafeyn etbâ'larından kangı evvel hâzır ü âmâde olunsa bir top atıla ve diğer tarafın etbâ'ı dahi hâzır ü âmâde oldukda, kezâlik cümle hâzır oldukları ihbârıyçün bir top atıla. **(22 a)** Ol hînde sefîrlerin rütbelü olan etbâ'ı geçide süvâr olup mübâdelenin köşküne varıla, zikr olunan tarafeyn etbâ'ı ve haşemi köşke vârid oldukları birle tarafeyn sefîrleri mübâdiller ve mihmândârlara takdîm iderek sandallara suvâr olup mârrü'z-zikr mübâdele köşküne teşrîf ideler ve işbu sefîrlerin köşke[15] teşrîfleri ân-ı vâhidde tarafeynden amel oluna. Devlet-i fahîme-i Rusyanın sefîr-i kebîri köşke duhûl eylediği esnâda ân-ı vâhidde Devlet-i Osmaniyye'nin sefîri dahi köşke duhûl edüp müheyyâ olan sandalyelere ku'ûd ideler ve bu muhlisleri bize mahsûs olan sandalyeye

[15] B nüshasında " köşküne " şeklindedir.

ku'ûd idüp, bizim mihmândârlarımız dahi kendülere mahsûs iskemlelere ku'ûd ideler. Mu'tâd olan merâsimin edâsından sonra devletlerimizin emirleri mûcebince sefîrler[in] mübâdeleleri edâ olunur. Cümle Rusyalar, padişâhı efendim cenâblarının elçisini bu muhlisleri sağ elimle tutup cenâb-i sa'âdetlerine teslîm ider ve işbu resmi ba'de'l-edâ ve't-tetmîm ve tarafeyn sefîrleri ba'de't-teslîm (22 b) ol vakitde hâsseten mübâdele köşkünün her bir tarafında bir âdem tayîn olunup bâ-ğulğule işâret itdiği ânda derhâl nehrin iki yakasında yirmişer top atılup, alây üzre tarafeynden tertîb olunan piyâdegân askeri dahi üç kerre tüfeng şenliği ideler. Me'mûriyyetimizi tekmîl iden işbu resmden sonra kendü mihmândârlarından takdîm olunan sefîrinizi cenâb-ı sa'âdetleri sağ elinizi verüp berâber hareket idüp, sandala suvâr olduğunuzda devlet-i Rusya sefîrini sağ tarafınıza iclâs edesiz. Tarafeyn sefîrleri yere kadem basdıkları bâ-ğulğule işâret olunup iki yakadan onar top atıla, zikr olunan haymeye kat'â kimesne girmeye, illâ devlet-i Rusya sefîri ve cenâb-ı sa'âdetleri ve sefîrin etbâ'ından mümtâz olanlar yani sefâret-i kübrânın müşteşârı ve mareşâlı ve sır-kâtibleri on iki kavalır ve üç mütercimleri ve kezâlik iki mihmândâr ve cenâb-ı sa'âdetlerinin etbâ'ından mümtâz-ı sefâret müsteşârı ve mareşalı ve sır kâtibleri, sefîrin cenâbında kendülere âmâde olan iskemlelere ku'ûd ideler, sâ'irleri cümlesi ayağ üzre kıyâm ideler. Devlet-i Rusyanın sefîrine mümkün mertebe ziyâde ta'zîm (23 a) ü tekrîm olunması cenâb-ı sa'âdetlerinin irâdetlerine menûtdur. Elçi ile beraber konağa varmak yahud alây ile göndermek ve bu husûsda dahi tarafınızdan müsâvât üzre amel olunur. Eğer sefîrimiz ile berâber konağına teşrîf itmezseniz ve lâkin sefîrimize kalkup konağına varacağında cenâb-ı sa'âdetleri çadırdan beraber çıkup çadır kurbünde sefîrimiz hıntoya yahûd esbe süvâr olup azîmet idince, cenâb-ı sa'âdetleri ol mahallde ikâmet ideler. Alâyın ibtidâsı iki mihmândârların etbâ'larından ola ve ba'dehu cenâb-ı sa'âdetlerinin etbâ'ları ve ba'dehu sefîrmizin etbâ'ları ve sefîrimizin beyninde etbâ'sız iki mihmândâr esbe süvâr gideler ve sefîrimizin gerüsünde etbâ'ları ta'kîb ideler. Alâyın nihâyeti kethüdânız ve divân efendiniz nezâretiyle mehterhâne ile hatm oluna. Sefîrimiz hıntoya yuhûd esbe süvâr oldığı birle ol hînde alây üzre saf-beste olan cümle piyâdegân askeri üç kerre tüfeng şenliği ideler. Bâlâda meşrûh vech üzre bi-aynihi Devlet-i Aliyye-i Osmaniyyenin sefîri hakkında dahi bilâ kusûr dikkat-i tâmm ile tarafımızdan müşârun-ileyh (23 b) sefîrin şân ve şöhretine

lâ'ik ikrâm ile tekrîm olunacağı ma'lûm-ı sa'âdetleri ola. Bâlâda şerh ü beyân olunan rusûmun takrîrine ve eğer fehm olunmamış bir mâdde var ise îzâh ü beyân ve yevm-i mübâdelenin dahi ta'yînine me'mûr-ı kalem-i Rusya ve sefâret-i kübrânın müsteşârı olan Pizani cenâbı taraf-ı sa'âdetlerine ba's ü tesyîr olundığı beyânıyla, işbu mektûb-ı meveddet uslûbumuz tahrîr ü imlâ ve cenâb-ı sa'âdetlerine isrâ kılınmıştır. Bâkî der mesned-i sa'âdet-bâd fî 26 L sene [1]209.

Elçi Paşa Hazretlerine Rusya Elçisinden Müsteşâr Pizani Yediyle Gelen Mektûbun Suretidir.

Hâmil-i varaka-i muhlisâne olan kalem-i devlet-i Rusya ve sefâret-i kübrânın müsteşârı ve rütbe-i itibârla mümtâz olan kavalir de Pizani hüsn-i nazarlarına tavsıye birle cenâb-ı sa'âdetleriyle bi'l-müzâkere yevm-i mübâdelenin tahsîsine ve bu bâbda bi-aynihi sebkat iden misilli üzre ri'âyet olunacak resmin takrîrine tarafımızdan tarhîs olundığı ve cenâb-ı sa'âdetleri hakkında kemâl-i hulûs ve i'tibâr-ı tâmmımız arz ve tebyînine me'mûr kılındığını ifâde ü[16] beyân zımında işbu mektûb-ı dostânemiz tenmîk ve savb-ı sa'âdetlerine irsâl olunmuştur. Fî 16 Mayıs

(24 a) Elçi Paşa Hazretlerine Şeref-vurûd olan iki kıt'a fermân-nâme-i hazret-i Sadâret-penâhînin mezâmîn-i münîfesinden müstebân olan emr ü tenbîh tastîr olundu.

Çünkü mahall-i mübâdeleye dâ'ir Rusya elçisi ile vukû'-yâfte olan mükâtebe ve mücâvebe müşârun-ileyh tarafından Deraliyye'ye evâhır-ı ramazân-ı şerîfe ve evâ'il-i şevvâli'l-mükerrem'de arz u inhâ kılındığına binâ'en mâh-ı mezkûrun onbirinci günü târîhiyle olan fermân-nâme-i hazret-i sadâretpenâhîde Rusya elçisi Bender'de mübâdeleye râzî olmayup Tombasar'da olmasına ısrâr ider ise mu'âraza abes ve ğayr-ı müsmir olmağla mahall-i merkûmda mübâdeleniz iktizâ ideceği ve bu husûs Bender muhâfızı, vezîr-i mükerrem Hasan Paşa hazretlerine dahi bu vechile tahrîr olunduğu ma'lûmunuz oldukda, dirâyet-i zâtiyye ve me'mûriyyet-i lâzimeniz üzre hareket ve icrâ-yı şân-ı Devlet-i Aliyye'ye himmet ve keyfiyyeti Dersa'âdete tahrîre mübâderet buyurmaları sıyâkında kâ'ime-i muhabbet tahrîr ve irsâl olunmuşdur. Fî 11 L. sene

[16] B nüshasında " ve " sahifenin sonuna yazılmakla birlikte diğer sahifenin başına tekrâr yazılmıştır.

Bender Muhâfızı Vezîr-i Müşârun-ileyh Hazretlerinin Meclisinde Mübâdele Rusûmuna Dâ'ir Elçi Paşa Hazretleri ve Rusya Müsteşârı Pizani ile Güzerân iden Muhâverâtın Sûretleridir.

(24 b) Mâh-ı şevvâli'l-mükerremin dokuzuncu sebt günü vezîr-i müşârun-ileyh hazretleri tarafından med'uvven elçi paşa hazretleri Bender sahrâsından nezd-i hazret-i müşârun-ileyhe azîmet ve mersûm Pizani mevcûd olduğu hâlde müşârun-ileyhimâ hazarâtı feth-i kelâm buyurub Devlet-i Rusya mübâdili Ceneral Pasek cenâbı mektûbunda, rusûm-ı mübâdele mevâddını eğerçi ber-vechi sâbık tahrîr ve tezkâr idüp, ancak iki mâdde ki tastîr ve iş'âr eylemişler. Biri kendi taraflarından masnû' salda ya'ni köşkde mübâdele olunmak husûsu ve sâniyen yevm-i mübâdele alâyında mihmândârân, Elçi Kutuzof cenâbı önünde bilâ etbâ' râkiben gitmeleri mâddesi olup, sal husûsu rusûm-ı sâbıkanın hilâfı ve bu âna gelince düvel-i sâ'ire ile vukû' bulan mu'âmelâta münâfîdir. Ma'a hazâ Devlet-i Aliyye tarafından dört mâhdan berü münşâ ve müheyyâ olan mübâdele salı onbeş gün mukaddem Bender pişgâhından tahrîk ve tesyîr ve mahall-i mübâdele karâr-gîr olan Karaulan karyesi önüne îsâl olunduğu tarafeynden re'yü'l-ayn müşâhede olunmuş iken, çend rûz zarfında tarafınızdan sal inşâsına mübâşeret ve anda mübâdele olunmak teklîfi Devlet-i Aliyye salını alâ hâlihi terk **(25 a)** ve ta'tîli müstelzem bir teklîf olmağla kabûlu vus'ımızdan hâric bir keyfiyyetdir; didiklerinde mersûm dahi egerçi sâbıkda Hotin'de sal Devlet-i Aliyye tarafından idi. Ammâ ol zamân nehr-i Turla bizim hudûdumuz değil idi. Lâkin şimdi nehr-i mezkûr hudûdumuz olduğundan mâ'dâ bizim ma'mûriyyeti hüveydâ Tombasara sizi da'vet itdik ve geleceksiz müsâfirimiz olduğunuza binâ'en biz sal inşâ itdik ve sizin salın mahall-i mübâdeleye, geldiğinden iki gün mukaddeme değin bizim haberimiz yoğidi. Kaldı ki mukâbele-i bi'l-mislihi bi'l-cümle düvel ihtimâm iderler. Bâ-husûs Devlet-i Rusya pek dikkat ider. Çünki mukaddemâ Hotin'de sal sizin tarafdan imiş. Bu def'a bizim tarafdan oldu. Ve mübâdele bizim salda olmasına bizimkiler ısrâr iderler ve ferâğat itmezler. Hattâ sizin salın mübâdele mahallinde olduğun işitdiğim gibi ru'esâmıza; ay ! ne yapacaksınız didim ve her dürlüsünü söyledim bu vechile ısrârlarını tahkîk itdim. Kat'î idüğün bilüp öyle geldim dimekle, bu tarafdan dahi mâdâmki öteden berü Devlet-i Aliyye tarafından müheyyâ salda mübâdel oluna gelmişdir ve bizim salımız ol mahalle nakl ve rabt olunmuşdur **(25 b)** bizim tarafdan dahi bu husûs ısrâr der-kârdır ve

şıkk-ı âhırını tecvîz muhâl idüğü âşikârdır; denilmekle mersûm cevâbında, çünkü tarafeynden ısrâr der-kârdır. Öyle ise mübâdele su'ûbet kesb ideceği bedîdâr olur ve sizin bu husûsu kabûl vus'unuzda olmadığı sûretde bâri Devlet-i Aliyye'ye tahrîr iden, cevâbı gelince[ye kadar] tevakkuf olunsun didikde, bu tarafdan dahi mukâbeleten re's-i hudûda cânibeyn tecemmü' itmişiken ve böyle mâdde-i cüz'iyyeyi hayır-hahân-ı tarafeyn ta'dîl ve tanzîm eylemek mevkûf-ı himmetleri iken ve sen bi'z-zât bu mahalle gelmişiken buna sûret virilmemek ne mertebe yakışmaz iş olur, denildikde bu mâddeye ben inzimâm-ı re'y idemem. Zirâ mübâdil ceneralın mektûbunda derc ü tastîr olunan mâddelerin cerh ü ta'dîline ruhsatım yokdur deyüb sûret-i muhâlefet irâ'et itmekle müşârun-ileyhimâ hazarâtı dahi bunların irâdelerine muvâfakatı nâ-mülâyim-i tab'iyyet maslahat görüp, uslûb-ı dostâne üzre bu gûna mâdde şûrâ-pezîr-i meclis-i vâhidde karâr-gîr olamaz. Sende bu gice istirâhat ve mulâhaza eyle, yarın müzâkere ideriz, kelâmıyla meclise hitâm virdiler. Ferdâsı yine hem-meclis olup bu tarafdan feth-i makâl-ı merâm birle bizim me'mûriyyetimiz beyne'd-devleteyn **(26 a)** müstekarr olan müsâleme-i mübârekenin tevkîd ve tevsîkıyle, kederi mûcib hâlât ve mehâzîrin def' ve izâhasına bezl-i vus' u makderetdir, mukaddemâtını beyân ile mersûma dünkü gün müzâkeresi sebkat iden sâl mâddesine zamîrinde ne gûna sûret verdik hıtâbıyla cevâb-hâh[17] olduklarında, mersûm ecvibe-i sâbıka ile mukâbeleye mübâderet ve tarafeynden makâlât-ı kesîre güft ü şinîd olunup nihâyetü'l-emr taraf-ı Devlet-i Aliyye'den te'yîd-i müvâlâta bâdî hâlât ibrâzına mü'eddî sûret-i ta'dîle ya'ni ittisâl-ı saleyn temşiyetine dâ'ir makâlatda mersûm bir mıkdâr te'emmül ve tefekkürden sonra bizim sal cesîm sizin sal sağîrü'l-cirm olmağla iki salda mübâdele ne vechile ola bilür, dedikde; sağîrin kebîre müşâbeheti neccâr san'atı olmağla iki günde yekdiğere mümâsil olmak kâbildir, denilmekle mersûm, sûret-i ittisâle dahi mütemâyil olmayup bizimkiler ile bu sûretlerin her türlüsünü müzâkere itdim bir vechile kabûl göstermediler ve bundan sonra dahi mümâşât itmiyeceklerini cezmen bilürüm, hemân tefvît-i vakt itmeyün ya kabûl veyahûd Devlet-i Aliyye'ye istizân ideceksiniz, şurû' idün. Lâkin vakit murûr idecekdir. Bizimkilere göre iki mâh dahi murûr idir ise bâ'is **(26 b)** ezdiyâd zevkleri olur, hemân beni dahi bir cevâb ile Tombasar'a i'âde iden didikde vezîr-i müşârun-ileyh hazretleri derhâl bu emr-i mübâdeleyi,

[17] B nüshasında " cevâb kelimesinin elif yazılmamıştır.

devletim bana ihâle buyurduğu misüllü Ceneral Pasek cenâbına dahi devleti ihâle itmişdir. Terâzî-i mübâdilân ile tanzîm ve icrâ olunacak husûsâtı Devlet-i Aliyye'ye tarafımdan arz ü istîzân, emr-i mübâdeleye dâ'ir me'mûriyyet ve ruhsatıma mâni'dir. Eğer senin ruhsatın var ise ittisâl sûretiyle tanzîm ve yevm-i mübâdeleyi tasmîm idelim ruhsatın yoğise işbu güzerân iden muhâverâtımızı nakl ü beyân ve iki salın ittisâlinden ğayrı sûret bizim içün bî-imkân idüğün Ceneral Pasek cenâbına tahrîr ve ıyân idelim. Ne zemân rızâ ve muvâfakat gösterilür ise ol vakte dek bulunduğum Bender muhâfazasıyla imrâr-ı ezmân idelim, buyurduklarında, mersûm dahi pek güzel mektûb tahrîr idin lâkin mektûbunuzun terceme ve cevâbını bizimkiler ancak beş günde gönderebilürler. Fe-emmâ bu maslahat ile ben bu mahalle geldim ve kâffe-i usûle ve ecvibe-i vâkı'ayı bilâ ziyâdetin ve noksanin zabt ve beyân benim vazîfe-i me'mûriyyetim olmağla eğer cümle-i muhâverât ve netîce-i mübâhasâtımızı tahrîr ve işârâtıma i'timâd idersiniz sizin tahrîrinize hâcet yokdur, ben cümlesini tahrîr ve beyân ve yarın vakt-i **(27 a)** zuhra değin cevâbını getürdürüm dimekle, pek güzel hemân salların ittisâlinden başka sûret tarafımızdan ğayrı mümkün idüğün kat'îce tahrîr eyle de biz mektûb tahrîr itmeyelim buyurduklarında, mersûm tekrâr kelâma âğâz ve tarafeyn böyle ısrâr eylediği halde mübâdele ne zemâna dek durur; makâlini ibrâz eydikde vakt-i mukadderiye kadar durmak lâzım gelür, cevâbıyla meclise nihâyet verilüp, mersûm hareket ve azîmet itmişidi. Ferdâsı kable'l-gurûb vezîr-i müşârun-ileyh[18] hazretlerine gelüp Rusya mübâdili ve sefîri cenerallerden kendüye gelen Rusıyyü'l-'ibâre mektûbun me'âlî çünkü Devlet-i Osmaniyye sâlı mahall-i mübâdeleye gelmiş, bizim salımız henüz nâ-tamâm olmağla terk ve Devlet-i Osmaniye salında mübâdele icrâsına dostâne muvâfakat itmişizdir, makâlinden ibâret idüğün arz ü ifâde ve yarın elçi paşa hazretleri dahi bu meclise hâzır olup, yevm-i mübâdeleyi tahsîs idelim cevâbını takdîm eylediğin, vezîr-i müşârun-ileyh hazretlerinin kâtib-i divânı ba'de'l-ğurûb gelüp takrîr ve tefhîm itmeğin ferdâsı meclis-i hazret-i müşârun-ileyhde yevm-i mübâdele lede'l-karâr, mersûm Pizani mihmândârânın **(27 b)** alâyda bilâ etbâ' gitmelerini tezkâr ve benim bu tarafa geldiğimden bir semere hâsıl olmağla bu mâddeye muvâfakatiniz ile beni bizimkilerin mu'âhazalarından tahlîsınızı taleb iderim didikde. Egerçi sâbıkda dahi ceneral-ı mübâdil ve elçi Rebnîn bu husûsu îrâd ve iş'âr eylemişlerdir.

[18] B nüshasında " ileyh " kelimesi yazılmamıştır.

Lâkin muğâyır-ı rusûm-ı alây idüğü ta'rîf ve ihtâr olundukda insâf ve kabûl eyledikleri mazbata-i vekâyı'de mastûr ve merkûmdur cevâbıyla mukâbele olundukda mersûm dahi muhakkak bizim mazbata ve rusûm defterimizde dahi o vechile mezkûr ve mersûmdur. Fe-emmâ bu kadarca mâddede bizim tarafa muvâfakatınız mü'ekked-i râbıta-i hubb ve muhâlesat olmuş olur, makâliyle sûret-i iltimâsı izhâr ve irâ'et itmekle bu tarafdan dahi çünkü öyledir. Mihmândârânın bilâ etbâ' gitmeleri uymaz. Ancak etbâ'-ı kalîle ile gitmeleri husûsuna temşiyet virülür, cevâbıyla tarafeyn bi't-terâzî Devlet-i Aliyye salında ber-vech-i sâbık resm-i mübâdele icrâsına mâh-ı zi'l-ka'detü'ş-şerîfe'nin altıncı ve mâh-ı haziranın beşinci, yevm-i sebt-i mübâreke karâr verilüp vezîr-i müşârun-ileyh hazretleri tarafından ceneralân-ı mûmâ-ileyhimâ'ya mektûb-ı müşîrileriyle müsteşâr-ı mersûmu ba's **(28 a)** u tesyâr buyurdılar. Mâh-ı mezkûrun ikinci günü mihmândârân Bender'den hareket ve mahall-i mübâdeleye azîmet itdirilüp, ferdâsı yevm-i çahârşenbe elçi paşa hazretleri dâ'ire-i sefâretle Bender sahrasından tehzîz-i zimâm-ı nehzat ve vezîr-i müşârun-ileyh hazretleri ta'kîben dâ'ire ve âvâni-i vezâret ve rusûm-ı mübâdeleye dâ'ir top ve edevât ve piyâdegân-ı tüfeng-endâzân[19] ve Bender yeniçeri zâbıtı ma'iyyet-i dustûrîlerinde olarak tezyîn-i zîn-i azîmet buyurmalarıyla, beş sâ'at mesâfede vâkı' Kurozova [قوروزوه] nâm karye civârına ol gice nasb-ı hiyâm beytûtet ve ertesi günü Karaulan karyesiyle nehr-i Turla mâ-beyninde ordugâhlara vusûl ve müsâferet olundu. Ba'de'n-nuzûl elçi paşa hazretleri ber-siyâk-ı sâbık Rusya elçisine istifsâr-ı hâtıra çesbân, emti'a-i hindiyyeden zî-kiymet kumâş ve raspânî şâl ve yakutluca çıbk ve duhân ve ehl-i ma'iyyetinde olmağla başkaca boğca ve ıtır ve edhân tertîb buyurub mahdûm-ı mükerremleri, dîvân kâtibi efendi ve ma'iyyetinde tercemân-ı sefâret ile ba's ve tesrîb eylediler. Elçi-i mûmâ-ileyh nefs-i Tombasar'da kıyâm-güzâr olduğuna mebnî efendi-i mûmâ-ileyh beş nefer mülebbisce çukadâr ve tercemân-ı sefâret **(28 b)** iki nefer hidmetkârlarıyla Karaulan geçidinden güzâr ve etbâ' dahi râkiben karye-i mezkûre kenârına vardıklarında mâşiyen ikâmetgâh-ı sefîr-i mûmâ-ileyhe vusûlle, efendi-i mûmâ-ileyh makâlât ve avdet eylediler. Ferdâsı sefîr-i mûmâ-ileyh dahi mukâbele-i müteşâbih ile sır-kâtibi ve tercemânı, elçi paşa hazretlerine irsâl ve mıkdâr-ı mütesâvîden ruchânluca hediyye îsâl eylediler. Rûz-ı mekzûrda ber-vech-i mukâvele nakl-i ahmâle mübâşeret ve nehr-i

[19] B nüshasında " endâzân " kelimesinin ikinci elifi yazılmamıştır.

Turla'dan elli hatve mıkdârı ba'îdce mahalle Rusyalu cânibinde üç sutûnlu bir kıt'a rusûm çerkesi ve ittisâlıne iki sutûnlı diğer çerke bir kubbe çadır vaz' olunmağla, bizim tarafda dahi mukâbelesine bir kıt'a kebîr münkaş oba ve ittisâline çend kıt'a hıyâm nasb ve tarafeyne müte'addid toplar vaz' ve tersîf olundı. Ve taraf-ı Devlet-i Aliyye'den münşâ sal dahi vast-ı nehre lenger karâr atup, vezîr-i müşârun-ileyh hazretleri nezdinde elçi paşa rusûm-ı mübâdeleye dâ'ir mevâddı tezkâr ve ihtâr birle, sandalyeleri istihzâr ve keşf-i inzâr eydiklerinde mukaddemâ Bender'e vurûdla meşhûd olan, fakat iki kıt'a sandalyeler istüfe kablu olup Boğdan Voyvodası cânibinden sonra gelen (29 a) iskemleler sâde düz katîfe kablu olmalarıyla Rusyalu cânibinden dahi müsteşâr-ı mersûm gelüp mu'âyene ve mübâdil cenerale ihbârında mûmâ-ileyh tarafından mübâdilân sandalyeleri yek diğere mu'âdil ve sefîrân sandalyeleri dahi anlara mümâsil olmaz ise sala lede'l-vusûl kable'd-duhûl avd ü kufûl iderim. Cevâbını tesyâr eylediği ve sahrâ-yı mezbûrda husûsıyla vakt-i tenkinâda ahar sandalyelerin tedârükü bî-imkân ve ferdâsı yevm-i mübâdele idüğü i'lânına binâ'en Rusyalu ku'ûd idecekleri iskemlelerin kendi taraflarından nasb ve tertîb ile sûret-i temşiyetine tarafeyn rızâ ve muvâfakat numâyân eyledikleri beyân olundu.

Yevm-i Mübâdelede İcrâ Olunan Rusûm-ı Sefîrândır.

Ertesi yevm-i sebt-i mübâreke ki yevm-i mübâdeledir. Rusya elçisi âmâde olduğun i'lân içün mekânından bir top furûzân itmekle bu tarafdan dahi mükâbele nümâyân olunup, elçi paşa hazretleri sâ'at beşde iken suvâr ve müretteb-i alây ile azîmete ibtidâr eylediklerinde, Rusya elçisi dahi karşu tarafdan mukâbele izhâr ve tarafeyn âheste harekâtle rusûm çadırlarına mukârebetde sû be-sû onar top iş'âliyle istikbâl ve tarafeyn-i (29 b) mübâdilân indlerine nuzûlle etbâ' ve hayvânât murûrlarına kadar meks ü musûl idüp lede'l-ikmâl bu tarafdan bir kıt'a top ve lûle endâz işâret ve karşu cânibden dahi mukâbeleye mübâderet olundukda, tarafeynden hareket ve iskelelere azîmet birle, nakil zevrakcalarına duhûl ve mübâdele salına ân-ı vâhidde vusûlde tarafeyne semt olan kapulardan girilüp ibtidâ ki sandalyelere mübâdiller ve yemînen zahrlarına mütemâyil iskemlelere mihmândâr-ı evveller ve mübâdil sandalyelerine muttasıl sandalyelere sefîrler ve zahrlarına mâ'il iskemlelere mihmândâr-ı sânîler kâ'id olup vezîr-i müşârun-ileyh hazretlerinin kâtib-i dîvân ve silâhdâr ve enderûn

çukadârları ve elçi paşa hazretlerinin mahdûm-ı sânî ve hazînedâr ve silâhdârları ve kezâlik Rusyalunun üçer nefer mu'teberceleri verâlarında kıyâmen karâr ve tercemânân-ı tarafeyn mâbeyninde makâlât-ı müstelzimü'l-mevâlâtı ta'rîf ve beyânla zebângüzâr oldular. Mübâdele salına lede'l-azîme tarafeyn sâhillerinde müşârun-ileyhimâ hazrâtının mehterhâneleri dem-deme sâz-ı müşâru'l-mikdâr olup, ba'dehu iki tarafdan mübâdiller kıyâm ve Rusya mübâdili elçisini yeden bi-yed vezîr-i müşârun-ileyh hazretlerine teslîm ve kezâlik **(30 a)** vezîr-i müşârun-ileyh hazretleri dahi Devlet-i Aliyye elçisini mübâdil-i mûmâ-ileyhe teslîm birle, resm-i mübâdele tetmîm oldığı hînde bi'l-işâre tarafeynden yirmişer kıt'a top furûzân ve mehterhâneler tanîn-i endâz-ı âzân-ı âdem-yân olarak mezkûr saldan hurûc ve nakil zevrakcalarına vulûc eyledikde mübâdilân-i sefîrânı taraf-ı yemînlerinde istikrârla[20] sâhillerine avdet eylediler. Vezîr-i müşârun-ileyh hazretleri bu taraf iskeleye vusûllerinde Bender yeniçeri zâbıtı ve kethüdâları tarafeynden bağılgîr meşy ve azîmet olup Rusya sefîriyle ma'an ve mâşiyen rusûm obasına vurûd[21] ve sefîri pişgâh-ı meclise ve ma'iyyetinde mevcûd mu'teberlerin iskemlelere alâ-merâtibihim ku'ûd itdirüp tatlu kahve ve şerbet rusûmu ba'de'l-edâ alây müheyyâ oldığı ihbârıyla yeniçeri zâbıtı nezd-i hazret-i müşârun-ileyhe arz-ı temennâ eydikde sefîr ve vezîr-i müşârun-ileyh hazreti kıyâm ve sefîr-i mûmâ-ileyhe vedâ' irâdesinde tahattî-i akdâm iderek, vezîr-i müşârun-ileyh hazretleri obanın bâb-ı hâricine takarrubde karâr[22] ve sefîr müzeyyen esb keşîdeye suvâr olunca yirmi kıt'a top furûzân ve alây memerrinde sû be-sû âmâde piyâdegân hizâlarına geldikçe üçer def'a tüfeng **(30 b)** şenliği i'lân iderek alây önünde mihmândârân etbâ'ı ve ba'dehu vezîr-i müşârun-ileyh hazretlerinin dâ'ire-i ağâvâtı ve ba'dehu sefîr-i Rusya tevâbi'i ve müte'âkıben mihmândârân-ı hem-inân ve verâlarında sefîr ve der-kafâ etbâ'-ı mahsûsları ve ba'dehu vezîr-i müşârün-ileyh hazretlerinin kethüdâ ve kâtib-i dîvânları hem-inân ve verâlarında mehterhâne-i zemzeme-perdâz ve tetimme-i sâz-ı alây olup bu tarzla Karaulan karyesi kurbünde sefîr-i mûmâ-ileyhin hıyâm-ı mazrûbesine îsâlle merâsim-i ri'âyeti ikmâl eylediler. Vezîr-i müşârun-ileyh hazretleri ol hînde istirâhat çadırına teveccüh ve azîmet ve bir mikdâr teneffüs birle civârında vâkı' ordugâh ve müşîrîlerine ric'at buyurdılar. Miyâneden bir kaç sâ'at murûrda sefîre üç beş tabla et'ime-i nefîse

[20] B nüshasında " istikrâr ile " şeklinde yazılmıştır.
[21] B nüshasında " vurûd " kelimesi yazılmamıştır.
[22] B nüshasında unutularak yazılmadığının farkına vararak sonradan satır üstüne ilâve edilmiştir.

tertîb ve tesrîb ve ferdâsı sefîr-i mûmâ-ileyh cânibinden vezîr-i müşârun-ileyh hazretlerine istifsâr-ı hâtır olundığı tahrîren ma'lûm olmağla âverde-i kalem evrâk-ı kam kılındı.

Vasf-ı Çerke-i Rusûm-ı Mübâdil-i Rusya

Elçi paşa hazretleri dahi karşu sâhile mübâdil ceneralle vusûlde on kıt'a top iş'âliyle istikbâl ve mübâdil-i mûmâ-ileyh taraf-ı yesârlarında bağılgîr misüllü meşy itmekle abd-i fakîr dahi **(31 a)** taraf-ı yümnâlarından mu'âvenetle rusûm çerkesine duhûl ve mezkûr çerke tûlîce olmağla nihâyetinde mütevassıtan vaz' eyledikleri iki aded iskemlelerin yemînine elçi paşa hazretleri ve yesârına mübâdil ceneral kâ'id olup müşârun-ileyhin taraf-ı yemînleri add olunur üç aded iskemlelerin ulâsına abd-i fakîr, vustâsına kâtib-i dîvân ve sülüsâsına mahdûm-ı sânîleri efendiler ku'ûd idüp, karşu cânibde ki mübâdil-i mûmâ-ileyhin taraf-ı yesârıdır. Vaz' eyledikleri iki iskemlenin evvelkisine mihmândâr-ı evvel İlya Bezboritki [ایلیا.بز.بوریتکی] nâm ceneral Mayur ve ikincisine mihmândâr-ı sânî Palkonik Neslin [پلقونیک نسلین] ku'ûd itmekle, meyânemizde beyâz kirpas puşide çâr köşe ve tûlîce sofra-i efrenciyye üzerine vâfirce tabaklar ile şekerlemeler ve bulunduğuna göre meyveler konulmuş, kahveden sonra mezkûr tabaklardan üçer üçer arz ve teklîf olundukca ba'zılarından tenâvül ile hâtırları te'lîf olundı. Bu tertîb üzere bir sâ'at mıkdârı tevakkuf olunup elçi paşa hazretleri hareketde rukûbunuz içün imparatoriçemiz tarafından âverde hınto âmâde eyledik, suvâr olurmusuz deyü istihbârlarında, müşârun-ileyh dahi müsâfiriz her ne tehiyye olur ise rukûb ideriz. **(31 b)** Cevâbıyla mukâbeleye ibtidâr ve mezkûr hintoya lede'l-vusûl Petreburg'a varınca rukûbunuz mübârek-bâd makâlını îrâd ve tezkâr eylediler.[23] Mahall-i mezkûrdan müretteb alây ile Rusya sefîrine mukâbil azîmet ve nefs-i Tombasar'da tehiyye eyledikleri konağa îsâlle müşârun-ileyh hazretleri ol gice müsâferet itmeğin abd-i fakîr ve dâ'ire-i sefâret civâra karîb ordugâhımıza avdet ve beytûtet idüp, ferdâsı karye-i merkûme sahrâsına nasb-ı hiyâm ve on gün şumârîde-i eyyâm olundukda, leff-i bisât kıyâm olunup, mâh-ı mezkûrun onbeşinci isneyn günü neşr-i râyet, hareket ve tertîb eyledikleri konak yerlerinden evvel merhale-i azîmet olan Dobova karyesi pişgâhında salı gicesi beytûtet olundu.

---

[23] B nüshasında " eyledikler " şeklinde yazılmıştır.

Sûret-i Defter-i Menâzil

Karye-i Dobova [دوبوه] verş[24] 25; Karye-i Ukni [اوقنى] verş 20; Karye-i Berzilova [برزيلوه] verş 28; Karye-i Balta [بالطه] verş 28 ikâmet 1; Karye-i Bobrik [بو بريق] verş 40; Karye-i Karyova [قريوه] verş 15; Karye-i Kamarova [قماروه] verş 25; Kasaba-i Elvibol [الويبول] verş 23 ikâmet 1; Karye-i Lisağori [ليساغورى] verş 30; Karye-i Pişanovi [بيشا نوى] verş 22 ikâmet 1; Karye-i Ancalika [انجاليقه] verş 30; Karye-i Viska [ويسقه] verş 24; Kal'a-i Lisavat [ليساوات] verş 36 ikâmet 1; Karye-i Ocamka [اوجامقه] verş 20; Karye-i Petroka [بتروقه] verş 20 ikâmet 1; Şehr-i Aleksandırıya [علكساندريه] verş 16; Karye-i Potiski [بوتسكى] verş 32; Kasaba-i Germencik [كرمنجك] verş 21 ikâmet; Karye-i Omlinik [اوملنيق] verş 22; Kasaba-i Horuski[25] [حوريسكى] verş 30 ikâmet 1; Karye-i Reştilofka [رشتيلوفقه] verş 27; Şehr-i Poltova [بولطاوه] verş 32 ikâmet; Karye-i Kavalnoka[26] [قوالنوقه] verş 14; Karye-i Tehlotoka [تهلوتوقه] verş 32 ikâmet; Karye-i Kalankova [قالانقوه] verş 25; Kasaba-i Valki [والكى] verş 27 ikâmet; Karye-i Lobotna [لوبوتنه] verş 30; Şehr-i Hırkova [حرقوه] verş 18 ikâmet.

Salı günü Dobova **(32 a)** sahrâsından hareket ve Ukni ve Berzilova pişgâhlarında müsâferetle, pençşenbe günü Balta sahrâsına mansûb-ı hıyâm-ı sefâret, nuzûl ve bir gün ikâmet olundu. Karye-i mezbûre yüz elli mıkdârı buyût-ı müteşettite, re'âyâ[27] ve yehûddan ibâret ve kenârında cârî Kodime deresi dimekle meşhûr, Leh toprağıyla hem sınur[28] olup üzerinden cisrle karşu Leh Baltasına ubûr olunur. Mezbûr Leh Baltası ikiyüz mıkdârı muhâzî ve mütesâvî buyût-ı nasârâ ve yehûd ve meyâne-i karyede etrâfı yirmi iki bâb odayı müştemil bir bezistânı mevcûddır. Bir kaç Lehlu zâbıtânı elçi paşa hazretleri ziyâretine vurûd edüp esnâ-yı sohbetde, eski konşoyuz lâkin şimdi Moskovlu olduk ta'bîrin işâ'atla mukaddemce Boğdan havâlîsinde, müsâferetgüzâr iken sâmi'a-gîr-i şöhret olunan makâmıma sadedini

[24] Verş; Mehmed Emnî Paşa Sefâretinde şöyle izâh ediliyor:Memâlik-i Rusiyye'nin memû' turûk ve mesâlikinde temyîz-i sübül ve ta'yîn-i kurb ve bu'd için her on iki dakikada birer rast ü bâlâ ve perdâhte dıraht-ı tirâşîde nasb olunup, verş ismiyle müsemmâ kılınmışlar ki; her beş verşi bir saatten ibârettir. Bk Mehmed Emnî Paşa Sefâreti ve Sefâretnâmesi, Münir AKTEPE , TTK; 1974; sh. 77.

[25] Bu köyün ismi ileride " r " den sonra vavlı şekilde yazılmıştır.

[26] Bu köyün ismi burada Kavalnoka olarak geçerken ilerde Kavalniko olarak geçmektedir.

[27] B nüshasında " re'âyâ " kelimesinin " yâ " sı yazılmamıştır.

[28] B nüshasında " heminûr " şeklinde yazılmıştır.

te'yîde işâret itdiler. Mâh-ı mezkûrun yirmi birinci ahad günü mahall-i merkûmdan nûr-dîde-i bisât kıyâm ve Büyük Bobrik ve Karyova Ucaro [قريوه اوجارو] ve Kamarova nâm kurâ sahrâsına darb-ı hıyâm olunup, çâhârşenbe günü Aksu ta'bîr olunur nehri (32 b) Rusyalu tarafından Peyveste onbeş çift muşemma' tombazlar üzerine murassaf ahşâb cisrden güzar ve Elvibol kal'ası pişgâhına mansûb-ı hıyâm-ı sefârete nuzûlla bir gün istirâhat olundu. Nehr-i mezkûr Leh derûnundan ceryân ve işbu mahalden seyelân idüp, Özü kal'asına altı sâ'at mesâfe Yüzoba [يوزاوبه] nâm karyeye karîb Özi suyu münsab oldığı râykândır. Diğer Göksu nâm nehr Rusya toprağından cârî ve işbu Elvibol kal'ası zîrinde Aksu'ya mezc-i sârî olur. Bu tarafda ez-kadîm Tombasar mulhakatından otuz hânelü Ural [اورال] nâm karye ve cânib-i yesârı olan karşu Leh toprağı sâhilinde yüz elli buyûtu müştemil Buhopoli [بوخوپولی] nâm karyeye ale'd-devâm pot geçid ile murûr ve ubûr iderler. Kal'a-i merkûme, nefs-i Elvibol'dan çâryek sâ'at mesâfe, zemîn-i mürtefi', şimâlisinde murabba'ü'ş-şekl ve dört tabyalu bir sağîrce toprak kal'a ve derûnunda fakat muhâfaza-i nişînân ve mühimmât mekânları olup, elçi paşa hazretlerinin iyâb ve zihâbında otuzar pâre top iş'âliyle istikbâl ve teşyî'a iştiğâl eylediler. Mâh-ı merkûmun yirmi altıncı cum'a günü sahrâ-yı mezbûrdan hareket ve Lisağuri nâm karye kenârında cârî (33 a) Taşlık Deresi sâhiline rekz-i sutûn-ı hayme beytûtet olundu. Dere-i mezkûre sâlifü'z-zikr Elvibol'dan altı sâ'at zîrde Aksu nehrine ihtilâtı zebân-ı ehl-i vukûfdan cârîdir. Ertesi günü Pişanovi Burut [پیشانوی بروت] karyesine azîmet ve bir ğün ikâmet birle mihmândâr-ı evvele ziyâfet ve üserâ istirdâdıyçün[29] Tombasar'da olan makâlâtı elçi paşa hazretleri nihâde-i tabakca-i mübâlât eylediler. Mâh-ı mezkûrun yirmi dokuzuncu isneyn günü hareket ve Acalika ve Viska karyeleri sahrâlarında beytûtetle çahârşenbe günü Lisavat kal'ası derûnunda tahliye eyledikleri konaklara nuzûlle bir gün istirâhat olundu. Yevm-i vusûlde üserâ-i müslîminden inâs ve zukûr beş nefer firâren dâ'ire-i sefârete gelüp izhâr-ı islâmiyyet itmeleriyle elçi paşa hazretleri tevkîflerine mübâderet ve mihmândârân gelüp muğâyir-i ahd ve şart nez'leri dâ'iyesiyle makâlâta müsâberet itdiler. Kal'a-ı merkûme şehr-i mersûmun cânib-i cenûbîsine[30] mâ'il müsellesü'ş-şekl, vastü'l-cirm ve handeği arîz bir çîm kal'a olup, tabyalarına toplar âraste kılınmağla

[29] B nüshasında " istirdâd içün " şeklinde yazılmıştır.
[30] B nüshasında " kal'a-i merkûme şehr-i mersûmun cânib-i cenûbîsine " ikikez yazılmıştır.

vulûc ve hurûcda otuzar pâre top furûzân itdiler. Şehr-i mezbûr on iki manastır ve bin buyûtla müştehir, dekâkîn ve mehâzîn-i tüccâr dahi vâfirce görünür. Kal'a-i merkûmeden cum'a günü (33 b) tehzîz-i e'inne-i sefâret ve Ocamka ve Petroka ve şehr-i Aleksandıra'ya ve Potiski Şanic sahrâlarında birer gice karârla mâh-ı zî'l-hicceti'ş-şerîfe'nin yedinci sülesâ günü mârrü'z-zikr Özi Suyu dinmekle ma'rûf Binre [بنره] nehrini potlu cisrden güzâr ve Germencik kasabasına vusûlle iki gün bast-ı kâlîce-i müsâferet olundı. Nehr-i mezkûr arâzî-i Rusya'dan Belu Rusya didikleri semtinde İsmolinska [اسمولنسقه] nâm beldeye karîb bir cebel-i cesîmden zuhûr ve Kiğo (Kiev) cânibinden murûrla kasaba-i mezbûreye gelince sekizyüz verş mesâfe kat'î beyne'l-âhâlî meşhûr ve andan cerî ile Özi kal'ası önünden bahr-ı Siyaha vusûlu harîta-i ta'rîfde mastûrdır. Kasaba-i mezbûre bin buyûtla müştehir, ancak ebniyesi münfasıl ve havlıları fesîh ve cebbûr olmağla cirmi hayli cesîm görünür.

Vasf-ı Kârhânehâ:

Vast-ı beldede sâhile karîb bir arsa üzerine dört aded kârhâne inbâ olunmuş, ikisinin tahtânîlerinde âsıyâb-ı esb misüllü ikişer bârgîr idâre ider birer kebîr carh ile fevkânîlerinde müdîr oldukları çarhların tarafeynine san'atla destgâhları vaz' ve her çarhda dörder ve altışar nefer kârgirler tüfeng namluları (34 a) delmek ve kılıç ve süngü, teşhîn ve cilâ itmek amelleriyle meşğûller ve diğer iki aded kârhânelerde tüfeng ve piştu takımları ve kılıç ğılafı ve tüfeng kundakları i'mâl olunup, ikmâl itdikleri hâlde arsa-i mezbûrede beylikden münşâ cebehâne misüllü bir kebîrce binâya vaz' ve ilkâ itmeleriyle tüfeng namluları ve tûde tûde tâkımları ve şimşîr-i frengi mu'âyene; ve kral Petre zamânından kalma tuğla-kârî musanna' bir kıt'a mücellâ ve muhallâ top, şâyeste-i nazardır; diyerek irâ'et itmeleriyle, binâ-yı mezbûr zâbıtı tüfeng namluların yetmişbin ve frenk şimşirleri on bin mıkdâr deyü bilâ istihbâr zebân-güzâr ihbâr oldu. Yevm-i mübâreke-i îd-i azhıyya olan cum'a günü kasaba-i merkûmeden hareket ve Omlinik karyesi ve Horuski [خوروسكى] kasabası ve Reştilofka karyesi sahrâlarında birer gice müsâferet olunup, isneyn günü Poltova şehrine azîmet ve kal'a hâricinde müferrah bağçelu bir vâsi'ce konak tahliye itmeleriyle bir gün istirâhat olundu. Şehr-i mezkûrun kal'a ve ekser ebniyesi bir püşte üzerinde vâkı' olmağın medd-i basarı olan sahrâ-yı fushat-peymâ, eşcâr ve kurâ ve geşt-zâr ve nehr tahassün-nümâ ile

haylîce hâtır-güşâ görünür.(**34 b**) Mâh-ı mezkûrun on altınca çahârşenbe günü nehzat ve Kavalnika [قوالنيقه] karyesi civârında beytûtet olunup andan Hırkova sancağı dâhili olan Tehlotoka Çotova [تهلوتوقه چوتوه] nâm karye sahrâsına nabs-ı hıyâm-ı sefâret ve tebdîl hayvânat içün bir gün ikâmet tertîb itmeleriyle mihmândâr-ı evvelin akrabâsından Koçi Bey menzili karye-i mezbûrede olduğuna binâ'en mîr-i mersûmun tevâbi'-i mevcûdesi leyle-i cum'ada fişeng şenliği icrâ ve aralık aralık çaklus topları memlu neftlu eczâlar ihrâkıyla zîr ü bâlâya şu'le-numâ oldılar. Ferdâsı leff-i bisât-ı ârâm ve Valki kasabasına i'tizâm olunup, ertesi gün Lobotna karyesi sahrâsında beytûtetle isneyn günü Hırkova şehrine vusûl ve tehiyye eyledikleri kebîr konağa nuzûlle iki gün müsâferet olundu. Şehr-i mezbûr cirm-i vus'at cihetiyle Germencik'den sağîr isede ebniyesi andan kesîr, müte'addid manastır ve[31] sûk ve bâzâr ve tüccârı düzgün idüğü zâhirdir. Zemîninde kişt ve sebze ve eşcârında âlû ve alma ve vişne hâsıl olur. Mâh-ı mezbûrun yirmi dördünci pençşenbe günü hareket ve Sentce [سنتجه] ve Teserbane [تسربانه] karyeleri civârlarında müsâferetle, sebt günü kal'a-yı Milgurud [ميلغرود] kasabasına nakl-ı raht-ı sefâret ve Kuruska [قروصقه] sancağı medhali olmağla (**35 a**) tebdîli hayvânât içün bir gün ikâmet olundu. Kasaba-i mezbûre bir mürtefi'ce zemîn üzerinde kebîr ve sağîr bin beşyüz mıkdârı buyût ve cedîd ve atîk on üç bey'alu bir belde olup, ahâlîden ba'zıları bu belde kadîm ve zamânla ebniye-i kesîreyi müştemil ve müştehir şehr-i cesîm imiş deyü takrîr ve tefhîm iderler. İsneyn günü kasaba-i mezbûreden hareket ve Takoluka [تاقولوقه] karyesi sahrâsında şeb-güzâr hayme-i müsâferet ve ferdâsı Abuyani [عابويانى] kasabası civârına nakl-i dâ'ire-i sefâret olundu. Kasaba-i mezkûre dahi bir mürtefi'ce zemînde altıyüz hâneden ibâretdir. Ertesi günkü sene-i cedîde-i mübâreke şehr-i muharremü'l-haramın gurresi yevm-i pençşenbedir. Medvinka [مَدْوِينْقَه] karyesine azîmet ve ferdâsı Kuruska nâm şehre sevk-i râyet-i sefâret olunmağla, defterhâne tesmîye itdikleri binâ-yı cedîde nuzûlle iki gün ikâmet olundı. Şehr-i mezkûr dahi püşte üzerinde büyük ve küçük iki bin beşyüz buyûtla müştehir, tahtında Kurka [قورقه] nehri cârî ve karşu yakasında sebze bostanlarına sârî olmağla, hadravâtı kifâyet mıkdârı hâsıl ve bostanlarını ikiyüz mıkdârı buyût-ı âhâlî müştemildir. Müsâferetgâh olan binâ karşusında sancağ anşefî ceneralın sukenâsı olmağla (**35 b**)

[31] B nüshasında " vav " yani " ve" harfi yazılmamıştır.

leyle-i vusûlde çerâğân misüllü îkâd-ı kanâdîl ve bu tarafdan dahi eşi'a-i meşâ'il ile zıyâ-yı güster ebnâ-yı sebîl olundı. Livâ-yı mezkûr geşt-zâr ve civârlara ekser hubûb bu sancakdan nakl ve tesyâr olunduğu ve derûn-ı livâ-yı mezbûrda otuzbin nufûs cerîde-i vâridât-ı mîriyyelerinde mastûr olduğun Gradenic didikleleri şehr zâbıtı yani mütesellimi takrîr ve ihbâr itdiği iş'âr kılındı. Mâh-ı muharremin beşinci isneyn günü leff-i kâlîce-i kıyâm ve konak yeri tertîb itdikleri Kuratova [قوراتوه] karyesine vusûlde bir sâ'at ilerü sahrâya tesvîk-ı zimâm eylemeleriyle darb-ı hıyâm olundu. Ferdâsı Sorkova [صورقوه] ve Lohotka [لوخوتقه] karyeleri civârında beytûtet ve karye-i merkûme Ural sancağı medhali olmağla tebdîl-i hayvânat içün bir gün ikâmet olundu. Ertesi pençşenbe günü hareket ve Uçki [اوجكى] ve Kurakine [قوراكنه] civârlarında cârî dere kenârlarına darb-ı evtâd-ı müsâferet olunarak, sebt günü Hotitova [حوتيتوه] nâm karyede beylikden münşâ ve vâsi' bağçelü konağa tenzîl-i dâ'ire-i sefâret itmeleriyle mahall-i mezbûr bir müferrahca hey'et temâşâ olundu. Bâzâr günü Ural kasabasına vusûl ve yine beylik konağa elçi paşa hazretleri nuzûl itmekle dâ'ire-i sefârete ulûfe-i şehriyye i'tâsıyla (36 a) meşğûl ve iki gün meks u müsûl olundu. Mezbûr konağın bir divânhâne şekli mekânında bir kıt'a sandalye-i imparatorıyye mevcûd ve karağol ta'yîniyle leylen ve nehâran muhâfazaları mu'âyene numûddır. Mezbûr konak pişgâhını ve önünde cârî nehir cisrinin cânibini leyle-i vusûlde âf-tâb misüllü lem'a-efrûz fitîl ve câ be-câ ziyâ-burûz kanâdîl tertîbiyle bir kaç sâ'atler rûşenâ-i piş-nümâ-yı menâzil ve sebîl oldular ve iyâb ve zihâbda otuzar pâre top iş'âliyle icrâ-yı merâsim-i istikbâl ve teşyî'a iştiğâl eylediler. Mâh-ı mezkûrun on dördüncü günü çahârşenbe günü hareket ve cisr mârrü'z-zikrden lede'l-murûr, züvvârın kesret ve zihâmından yirmi hatvelik mahalli ihtizâz itmekle üzerinde bulunan nâs yemîn ve yesâra ittikâ' içün dest-endâz oldular. Cisr-i mezbûrun bu hâlet-i hareketi mihmândârâna nakîsa sûret görünmekle şehir zâbıtına atf-ı kusûr ve rehâvet ve Kuruska anşifine tahrîr ve inhâ-yı keyfiyyet eyledikleri kendi cinslerinden ilkâ-yı sâmi'aten dirâyet kılındı. Yevm-i mezkûrda Teşki [تشكى] karyesi civârına i'tizâm ve kenârında cârî Ural nehri dâmenine nasb-ı hıyâm ve ferdâsı Emciniska [امجينيسقه] kasabası derûnundan cârî (36 b) Zoşa [زوشه] nehri kenârına nakl-i raht-ı ârâm olunup ertesi gün büyük Kuratova [قوراتوه] nâm karyeye tenzîl-i ahmâl-i sefâret ve Tuğla sancağı madhali olmağla

tebdîl-i hayvânât içün bir gün ikâmet olundı. Mukaddemâ Tombasar'a murûrda cânib-i mihmândârdan gelen konak tertîbi defteri üzre bu mahalle gelince seyr ve[32] hareket olunup, bu mahalde mihmândâr-ı evvel evâ'il-i teşrîn-i evvelde imparatoriçemiz torununa velîme-i tezvîc idecek olmağla duhûl mâh-ı mezkûrdan mukaddem Petreburğ'a vusûlumuz me'mûlıdır, cevâbıyla mukaddemâ tertîb etdiği konak defterinden tağyîr itdiği menâzili, diğer defter tahrîr ve def'aten gönderdiği ecilden işbu mahalle aynı tastîr olundı.

Karye-i Plave [پلاوه] verş 45; Karye-i Glova [غلوه] verş 25; Şehr-i Tuğla [طوغله] verş 38 ikâmet; Karye-i Vişani[33] [وشانی] verş 37; Karye-i Jalodi [ژالودی] verş 21; Kasaba-i Serpuhu [سرپوحو] verş 34; Karye-i Lunasine[34] [لوناسینه] verş 33; Kasaba-i Podol [پودول] verş 33; Şehr-i Moskov verş 32 ikâmet; Karye-i Teşvorna [تشورنه] verş 28; Karye-i Peşki [پشکی] verş 23; Kasaba-i Kılın [قیلین] verş 31 ikâmet; Karye-i Cavidova[35] [جاویدوه] verş 26; Karye-i Korodine [قورودینه] verş 26; Kasaba-i İtor [ایتور] verş 28 ikâmet;[36] Karye-i Mednoye [مدنویه] verş 30; Kasaba-i Torjak [طورژق] verş 33 ikâmet; Karye-i Vidroposki [ویدروپوسکی] verş 38; Kasaba-i Vişni [ویشنی] verş 33 ikâmet; Karye-i Hotilova [حوتیلوه] verş 36; Karye-i Yedrova [یدروه] verş 36; Kasaba-i Valday [والدای] verş 20 ikâmet 2; Karye-i Yezalbetce [یازالبتچه] verş 23; Kasaba-i Kiristi [قریستی] verş 38; Karye-i Zayçova [زایچوه] verş 30 ikâmet; Karye-i Yorvince [یوروینچه] verş 27; Kal'a-i Nevğrad [نوغراد] verş 35 ikâmet; Karye-i Potbereci [پوت برکچی] verş 22; Karye-i İspaskya [ایسپاسکیه] verş 24; Karye-i Teşorva [تشوروه] verş 25 ikâmet; (37 a) Karye-i Lubana [لوبانه] verş 32; Karye-i Dosna [طوسنه] verş 26; Karye-i Sofya [صوفیه] verş 36 ikâmet; Variş verş 20 ikâmet; Petreburğ verş 8.

Tombasar'da iken elçi paşa hazretleri mihmândârân ile üserâ mâddesiyçün der-miyân eydikleri mükâlemeyi mübeyyin tahrîrât ile

[32] B nüshasında " vav " harfi yani "ve " ikikez yazılmıştır.
[33] Bu köy ileride Vahânî şeklinde yazılmıştır.
[34] Bu köy ilerde Nasnise şeklinde yazılmıştır.
[35] Aynı köy ileride Zavidova şeklinde yazılmıştır.
[36] B nüshasında " ikâmet " kelimesi yazılmamıştır.

Tombasar'dan Âsıtâne-i Aliyye'ye mehter-başıyı ib'âs eylediklerine binâ'en merkûmun Dersa'âdet'den avdetinde Rusya maslahatgüzârı ma'rifetiyle bahran Kersun'a vurûdunu ihtâr, tavsiye buyurdukları ecilden Kersun'a avd ve vusûlu tasmîmiyle âdet-i mer'iyye-i Rusyalu[37] üzre merkûmu lede'l-vusûl kırk gün nezâretde tevkîf itmemeleriyçün[38] mihmândâr ceneralden Kersun zâbıtına mektûbla mâh-ı muharremü'l-harâmın üçüncü günü Kuruska'dan tesyîr itdirilen kuruyer yani menzilin gidüp gelmek müddeti kemâl bulmak hesâbıyla mihmândâr cânibinden istihbâra mebni Kersun gümrükcüsünden şimdi geldi, deyü tercemânıyla gönderdiği bir kıt'a Rusiyyü'l-ibâre mektûbun me'âlinde eğer[39] Rusya devletinin dahi olur ise âmed şûd iden eşyâdan gümrük alurum cevâbını tercemân-ı mersûm takrîr ve inhâ itmekle elçi paşa hazretleri dahi beyne'd-devleteyn eşyâ-yı süferâdan gümrük alınmak âdet ise ben dahi viririm ve eğer âdet değildir ancak sizden aluruz dirler ise verâmızdan Petreburğ'a haber gönderilsün eğer virmemiz iktizâ ider ise tezkeresini alur veririz. **(37 b)** Cevâbıyla tercemânı i'âde ve mehter-başı merkûm da üserâ mâddesine dâ'ir emr ve cevâb[40] olmak melhûzıyla merkûmun vurûdunda Kersun'da tevkîf iderler ise, yedinde olan tahrîrâtı ilerü irsâliyçün Kersun'a mahsûs tatar tesyîri tertîb ve mihmândâr cânibinden dahi ma'iyyetine kuruyer terfîk ve ikiyüz elli ğurûş menzil ücreti i'tâsıyla mâh-ı mezkûrun on sekizinci günü sâlifü'l-beyân Glova merhalesinden Kersun'a firistâde olundu. Ferdâsı isneyn günü hareket ve Tuğla şehrine kadem-nihâde-i müsâferet olundukda mihmândâr iki gün ikâmet tertîb itmeğin yevm-i vusûlun ferdâsı âlât-ı harbiyye kârhânelerini seyr ve temâşâya terğîben da'vet birle müşârun-ileyh ve mahdûmânı ve hazînedâr ve bir kaç etbâ'-ı mahsûsaları ve abd-i fakîr ma'iyyet idüp varılmağla.

Vasf-ı Kârhânehâ-yı Ehl-i Sanâyi' Der Şehr-i Tuğla

Şehr-i mezbûr meyânından cârî nehirden ifrâz ve bende ilkâ ile sekiz aded kârhânelere taksîmi imtiyâz olunmuş mâ' ile her kârhâne sannâ'ının muktezâ-yı san'atlarına göre vaz' olunan çarhları idârede kuvvet ve bir çarhla tarafeynde bir kârgir üçer âlet i'mâline suhûlet

[37] B nüshasında " rusyalu " kelimesinin sonuna fazladan bir elif yazılarak " Rusya liva " şeklinde olmuşsada istinsah hatasıdır.
[38] B nüshasında " itmeleri içün " şeklinde yazılmıştır.
[39] B nüshasında " eğer " kelimesi yazılmamıştır.
[40] B nüshasında " cevâb " kelimesinin elifi yazılmamıştır.

bulub ez-cümle tüfeng nâmlusu i'mâl itdikleri kârhânede sekiz kıt'a körük **(38 a)** kuvvet-i mâ' ile imlâ ve ihlâdan nâşî ateş ânında hadîd-i hâme vakt-i yesîrde tesîr-i germiyet ve haftada bin ikiyüz nâmlu fi'le getürmeleri ve kezâlik burğucu kârhânesi vastında bir kebîr carh tarafeyninde dörder sağîr carhları müdîr olup her çarhın cânibeyninde birer nefer kârgir, ikişer nâmlu birden sûrâh itmekde olmağla bunlar dahi haftada bin ikiyüz nâmlu süfte itmeleri ve diğer kârhânelerin her birinde harbe ve şimşir ve tüfeng takımları i'mâl ve bir kârhânede hurda şeyler san'atıyla me'lûf olanlar hadîd-i hâmı fulâd ve sîm-i sâf-nihâd hey'etine koyup âlemde isti'mâl olan edevât-ı envâ'ının pezîrefte-i kemâl-ı şöhret olanlarına müşâbehet ve husûsıyle İngiltere-kârî âlâta mümâsil pişto ve tüfeng ve sâ'ir hurda edevât i'mâlinde izhâr-ı mahâret kasdıyla sarf-ı dikkat itmeleri, mu'âyene-i ma'mûlât san'atları olmuşdır. Egerçi fi'le getürdükleri eşyânın tarz ve uslûb ve cilâ-yı keder meslûbu birûnundan her ne kadar matbû' ve merğûb görünür isede derûnî ıslâhatı maslaka-i fikretden rehîn-i nesy-i ma'yûb itmeleri derûn-ı eşyâda **(38 b)** ğıll ü ğış zeng-nümâ-yı mir'ât-ı hâhiş olur. Mezkûr kârhâneler yegân yegân temâşâ ve hurda san'at kârhânesine kadem-resâ olundukda beyâz kirpâs pûşîde üç kıt'a peykeler üzerine edevât-ı ma'mûle-i mevcûde-i güzîdelerinden nihâde itmeleriyle ibtidâ ki peyke üzerinde üç çift pişto ve üç filinta uslûbunda tüfenglere mukâbil varıldıkda elçi paşa hazretlerine kangısını pesendîde eylediniz istihbârlarına mebni, cümlesi güzel ta'bîrini güftâr oldular. Mâ'adâ peykelere dahi resîde-i inzâr olunmağla edevât-ı mevcûdeden bir çift musanna'ca pişto ve bir devât ve bir düzi subha mânend fulâd-ı mücellâ habbe ihdâ ve bâkîlerimize iki çift pişto ve çifte namlu üç tüfeng i'tâ itdiler. Mahall-i merkûmdan avdet ve âmâde iyledikleri hintolara râkiben meyân-i şehirde vâki' cebhânelerine azîmet olunmağın, bir meydân-ı fushat meyânda cevânib-i sülâsası ebniye-i muttasılayı müştemil kârgîr binâ derûnunda âlât-ı harbiyyeden soltat ta'bîr olunan tüfenglerden takım takım tersîf olunmuş, her takımın semt-i numûnesine bir merkûm tahta âvihte kılınmış muhâfazasına mu'ayyen zâbıt, pişrev olarak **(39 a)** tahta-i merkûme hizâsına vardıkda, imrâr-ı nazar ve mevcûdun defteri olduğun haber sûretinde şu kadar bindir diyerek, güzar idüp hülâsa-i ta'rîfi kırk dokuz bin saru takımlu ve altı bin beyâz takımlu tüfeng ile beşbin mıkdârı şimşîr-i frengi şumârîde-i tahmîn-i basar olunup, zemân-ı kadîmden ba'zı zırh ve âlet dîvârlarında âvîhte-i mesâmîr olunmuş

durur. Bunları dahi temâşâdan avdet ve sâlifü'l-beyân kârhânelerde ma'mûl namluları haftada iki gün li-ecli'l-imtihân altışar dirhem barut-ı siyah ve çifte kurşunla basdırmak âdetleri ve yevm-i merkûmda mevcûdâtı imtihâna mübâderetlerine binâ'en, imtihânhâneleri kurbune vardıkda beşyüz namluyı birden bastırdılar. Ba'dehu hâne-i mezkûrede mu'âyene ve on mikdâr sakatları müşâhede olunmuşdur. Diğer beşyüz dahi bastırdılar. Ba'dehu hâne-i mezkûre kurbunde meyl-i mânendi yirmidört zirâ' kadlu çâr köşe zîr vâsi', bâlâsı muzîk bir haşebî binâ barut kertesi nâmına ibnâ olunmuş olmağla, esâsına karîb mahalline vezinle barut-ı siyah vaz' ve hark itmeleriyle mıkdâr-ı kuvveti fark olundu. Mahall-i mezkûr bu gûne temâşâ ile (39 b) avdet ve vâsıl-ı karârgâh-ı müsâferet olundukda, elçi paşa hazretleri hediyyesine verilen kârhâne üstâdlarına yüz aded zerr-i Macarî ve üzerlerine nâzır Palkonik'e bir rizâyî şâl ve çevre ve yağlık irsâl buyurmalarıyla kemâl-i memnûniyyetleri rev-nümûn oldu. Şehr-i mezbûrdan mâh-ı mezkûrun yirmi üçüncü pençşenbe günü hareket ve Vehânî [وهانى] ve Jalodi ve kasaba-i Serpuhu ve Nasnise [سرپوحو ناسنيسه] karyesi civârlarında birer gice beytûtetle yirmi yedinci isneyn günü Podol kasabasına bast-ı kalîca-i müsâferet ve ferdâsı alây ile şehr-i Moskov'a azîmete niyyet olunmuşidi. Lâkin şehr-i mezbûr altı buçuk sâ'at mesâfe ve cirminde vus'at beyânıyla, bî-vakt vusûlî mihmândârân ihtâr ve iki sâ'at beru bir mahallde karârı tertîb itmeleriyle yevm-i mezbûrda bir ceneral Mayur bağçesine nuzûlle müsâferet olundu. Bağçe-i mezkûrenin buyût ve kusûrı ve eşcâr-ı intizâm-kıyâmı vâkı'an mevsim-i bahârda hayli teferrücgâh idüğü hâtıra hutûr ider. Mahall-i mezbûrdan nehzat mâh-ı mezkûrun yirmidokuzuncu çahârşenbe günü olmağla şehr-i Moskov'a alây ile vusûl ve tahliye eyledikleri konaklara nuzûl olunup dâire-i sefârete aynî esvâb yolluk verileceklerden mâ'adâ'ya (40 a) yolluk bahâları bi'l-iktizâ i'tâ ve hazîne ve cebhâne temâşâları mihmândârân ve zâbıtân taraflarından ihtâr ve inhâ olunduğuna binâ'en şehr-i mezbûrda dört gün ikâmet tertîb eylediler. Duhûl-ı eylül sebebiyle hevâlar tahvîl ve hıyâmla ârâm ü kıyâm ta'tîl olunmak takarrubu, mevcûd-ı dâ'ire-i sefâret olan hıyâm mihmândâr ve şehr zâbıtı ma'rifetleriyle bir mekân-ı mahsûsa vaz' ve ibkâ kılındı.

Vasf-ı Hazîne

Rusya krallarından Aleksandıriya nâm kralice[41] zamânında şehr meyânına vaz'-i esâs-ı bünyân olunan mekânın şimdilerde hazîne ta'bîriyle adı-râygân olan mahalle varılup binâ-yı mezbûrun yirmi kademeden efzûn nerdübânıyla su'ûd olunan munsafca kubbe altının çuka ferşîde zemini vustundan merkez-i kubbeye mümâs çâr-köşe ve câ be-câ muhallâ sutûnun etrâfına sîmîn şem'dânlar nihâde ve cevânibine ba'zı tekellüflice sandaliyyeler istâde olup bir köşesine karîb tahmînen sekiz zirâ' vus'atda gûgez katîfe güsterde suffe ki sefîr-i sâbık Abdülkerim Efendi nâme-i hümâyûnu, hâlen imparatorice-i Rusya'ya ol mahallde teslîm itdiğün tefhîm itdiler. Mezkûr suffe ittisâlında bir bâbdan duhûl olunan odanın zîr-i kubbesine dâ'iren mâ-dâr kâr-ı kadîm-i âvânî-i sîm tanzîm ve cevânib-i erba'asında **(40 b)**camlu mihfazalar derûnunda eslâf kralların elbise-i mahsûsa ve murassa' büyük askıları ve tacları ve muhâfazalarına mu'ayyen sâlhûrda saltatın takrîrine göre sekiyüz seneliğe karîb zamânla acem şâhânı ve Erâmine hânânı ve düvel-i sâ'ireden yâdıgâr olup kalmış ba'zı musanna' ve murassa' edevât ve la'l ve fîrûze ile donanık iki aded sandalye ve be-ğâyet hurdakâr diğer şîrmâye-i sandaliyye hengâm-ı İskenderîden bakıyye diyerek ta'rîf ve kralları süferâ-yı düvel-i sâ'ire ile mulâkâtda bunun üzerine ku'ûd iderler imiş, deyu tavsîf ider. İkinci odada yine kâr-ı kadîm olarak kimi hurda incu ve kimi sûzeni serme ve dibâ üzerine ma'mûl ğâşiyeler başka başka mihfazalara vaz' olunmuş. Hatta sefîr-i sâlifü'z-zikr Abdülkerim Efendi vesâtatıyla taraf-ı saltanat-ı seniyyeden mütevârid hediyye-i behiyye-i hüsrevâne ki kirân-bahâ murassa' sorğoc ve yakût ve zümürrüd ile meynâ-kârî zerrîn raht ve bısât ve rikâb ve zîn ve mercân ve yeşem ve fîrûze, ma'mûl-ı pesendîde-i resm ve nevîn kesme dahi mihfaza-i mahsûsalarından küşâyişle mezkûr mahalle şa'şa'a-bahş-ı tezyîn olmalarıyla, şâyân-ı enzâr-ı i'tibâr ve mâ'adâ-yı mevcûdâta dest-mâye-i iftihâr olmağa, çesbân ve sezâvârdırlar. Üçüncü oda cebe ve cevşen âhenîn ve dolablarda ekl ü şurb **(41 a)** avânîleri ki battâl sîmîn ve iki dolabda gülâbdân ve buhûrdân ve sâ'ir avânî-i zerrîn mu'âyene olundu. İttisâlinde ahar nerdübân ile çıkılur cebehânede sedefkârî ve şîrmâye takımlu tüfeng ve pişto ve sâ'ir âlât-ı harbiyye-i dîrîneye ne ki endâz-ı kemmiyyet olundu. Binâ-yı mezbûr pişgâhında kenâr-ı puşteye bir

[41] Bu cümlede bir hata söz konusu, cümlenin baş tarafında Rusya krallarından derken sonra kralicesi diye devam etmektedir ki doğrusu kral olmalıdır.

sakf-ı mekşûfü'l-etrâf ihdâs olunup tahtına arabalarıyla murassaf beş kıt'a yirmişer karışdan ziyâdece topların dördü kantârlık ğulle atup birisi derûnunda bir âdem murabba' ku'ûd idebilür, hayli vus'atlu görünür, elli ikibin vukkiyye deyü sencîde-i mîzân, ta'rîf-i şöhret-nişân idiler. Şehr-i mezbûrun zokakları ve havlıları vâsı' binâları yekdiğere ba'îd olmağla cirm cihetinde fushat-ı bedîd ve kenâsi vefretle adîd olur. Rûz-ı vusûlda temâşâkirân-ı âlây olan nufûs ğâliben civârlardan dahi cem'iyyet itmiş olmalarıyla tahmînen otuzbin karaltısı görünür idi. Mâh-ı saferü'l-hayrın beşinci sâlis günü leff-i kâlîçe-i kıyâm ve Teşvorna karyesine sevk-i zimâm olunup, andan Peşki karyesinde beytûtet ve yevm-i pençşenbe Kılın Kasabasına azîmet olunup, re's-i livâ olmağla, tebdîl-i hayvânât ve hasbe'l-iktizâ dâ'ire-i sefârete ala't-tesviye bahşiş **(41 b)** i'tâsıyla bir gün ikâmet olundı. Sebt günü hareket ve Zavidova ve Korodine karyelerinde imrâr-ı leyl-i müsâferetle isneyn günü İtor şehrine[42] azîmet bir gün istirahat olunmağla leyl-i vusûlde müşârun-ileyhin müsâfertgâhına nâzır îkâd-ı kanâdîl ve duhûl ve hurûcda otuzar kıt'a top iş'âliyle tehniyyet-i sebîl eylediler. Şehr-i mezbûr meyânından ceryân iden Volğa nâm nehrin tarafeynine ebniye-i muhâziye bünyâd olunmuş bin beyt ta'dâd olunur bir müferrahca kasabadır. Yevm-i pençşenbe leff-i bisât-ı ârâm ve Mednoye nâm karye ve ferdâsı Turjak Kasabasına İrhâ-yı licâm birle bir gün tertîb-i kıyâm olunup, mâh-ı mezkûrun on üçüncü günü ki eylülün onuncu günüdür, kasaba-ı merkûmede bârîdan berf vâkı' oldı. Mezkûr kasaba dahi bin buyûtla müştehir ve mürtefi'ce zemîn üzerinde cevânibe müntazırdır. Ehl-i sanâyi'den sarrâciyye san'atıyla me'lûf olanları maharetle ma'rûf telâ-i tînden gûnâ gûn edevât ve mû-memlu münakkaş meşîn ve tılâ-i tînden celte ve balîn i'mâline dikkatleri masrûf olarak bilâd-ı sâ'ire-i Rusya'ya neşr ve iştihâr ve bey'i mâye-i iftihâr itmekdedirler. Meyân-ı kasabadan ceryân iden Turitce [تورتچه] nâm nehr İtor şehri kurbünde ve Volğa nehrine insıbâbla bahr-ı Azdarhân'a mulâkî olduğın ityân ve işrâb iderler. Bâzâr günü **(42 a)** kasab-i mezbûreden hareket ve Vidroposki ve Vişni Vileçok [ويشنى بلاچوق] kasabasında birer gice beytûtet olundı. Kasaba-i merkûme kenârından cârî Musta [موسطه] nehri ile Petreburğ'a zehâ'ir nakl olunur idüğü kavl-i ahâlîde mütevâtirdir. Ferdâsı hareket ve Nevğrad sancağı medhali olan Hotilova karyesine azîmet ve tebdîl-i hayvânât içün bir gün ikâmet olunup, pençşenbe günü Yedrova nâm karyede müsâferet ve ferdâda

[42] İtor yukarı menziller sayılırken kasaba olarak verilmiştir.

Valday karyesine[43] azîmet birle iki gün ferşîde-i vesâde-i istirâhat olundı. Karye-i mezkûre pişgâhında kırk mil idâre ider göl kenârında kadîm ve cesîm bir manastır olup kal'a mânendi, metînü'l-bünyân ve zemânla on ikibin rehâbîn mukîm imiş deyü takrîr ve beyân eylediler. Bâzârtesi nehzat ve Yezalbetce [يزالبتجه] karyesinde beytûtet olunmağın, kenârından cârî Palodine [پالودينه] nâm nehr ki Petreburğ derûnundan güzâr iden Nova nehrinin menba'ı olmağla râykândır. İşbu karye sâhilinde nehr-i mezbûrda şehr-i zî'l-hicce ve muharremü'l-harâm zarfında dürr zuhûrı mesmû' olmağla elçi paşa hazretleri mevcûdiyytinden istihbâr ve elli aded ihzâr itmeleriyle keşîde-i silk inzâr olunup, vâkı'an sedefi (42 b) sedef-i dürrîdir. Ancak sefîdi kalîl[44] ekserî kebûda mâ'il ve cesâmetde ba'zîları südüs miskâle vâsıl ve senevî dört bin rublelik mıkdâr hâsıl olduğun erbâb-ı vukûf takrîr ve beyân ve Büyük Petre nâm kral zamânından beru ihrâcı memnû' ve âtıl iken şimdi bir kaç senedir ruhsat gösterilmiş olmağla ihrâc ider oldukların nakl-i müfahar-ı tervâc ve vasf-ı şöhret-i minhâc eylediler. Karye-i merkûmeden hareket ve Kıristi kasabasına vusûlle bir gün istirâhat olunup çahârşenbe günü tehzîz-i e'inne-i i'tizâm ve Zayçova ve Yorvince karyelerinde birer gice ârâm birle mâh-ı mezbûrun yirmidokuzuncu cum'a günü kal'a-ı Nevğrad şehrine vusûl ve tahliye eyledikleri münsif ve mükellefce konağa nuzûl ve bir gün meks ü müsûl olundı.

Vasf-ı Kal'a-i Nevğrad

Kal'a-i mezkûre ta'rîf ve inhâlarına göre ebniyye-i ezmine ve dîrîneden sağîrü'l-cirm ve metînü'l-cism çifte handeklu bir kal'a olup şehri üç bin buyût ve yirmiüç bey'a ile müştehir, meyânından ceryân iden Volhof [ولخوف] nehri mârrü'z-zikr Palodine nehrine imtizâcla Nova suyuna insıbâbı ve menba'ı (43 a) şehr-i mezbûre yarım sâ'at mesâfe Alıman gölü dinilmekle râykân cesîmü'l-cirm gölden olduğun işrâb iderler. Ve vusûl ve uzûlde otuz pâre top furûzân itmekle, şân-ı sefârete mürâ'ât-i nümâyân eylediler. Sefîr-i sâbık Abdülkerim Efendi Moskova şehrine otuzaltı sâ'at karîb Tuğla'dan Devlet-i Rusya baş vekîli ve Feltmeşalı cenerallere mektûb tahrîri risâle-i vak'ada tastîr[45] olunmuş idüğüne nazaran Nevğrad kal'ası dahi nefs-i Petreburğ'a ol

---

[43] Valday yukarıda menziller sayılırken kasaba olarak verilmiştir.
[44] A nüshasında " Ancak sefid-i kalîl " ibâresi ikikez yazılmışsada ikinci kez yazılan kısım nokta nokta dâire içine alınmıştır.
[45] Bk.Sefâretnâme-i Abdülkerim Paşa; İkdâm Matbaası, 1316, sf. 40.

mıkdâr mesâfe kalmak takrîbi elçi paşa hazretleri dahi Devlet-i Rusya baş vekîli Osterman cenerale ve Potmekin feltmaşaldan sonra diğeri mu'ayyen olmayup sâbıkı dahi mütekâ'iden mukîm olmağla hâlâ devlet-i mersûmenin müsteşârı ve mesâlih-i ecânibenin nezâret-güzârı ve vekîl-i sânî Bezboretki Aleksandırı cenerale ve imparatorice cenâbına musâhib ve mukârib Zibof cenerale tahrîr-i mekâtib tertîb buyurmalarıyla ağavât-ı enderûn-ı sefâretden Haftânî vesâtatıyla tesyîr ve tesrîb olunup şehr-i mezbûrdan mâh-ı rebî'ü'l-ûlâ ğurresi olan ahed günü hareket ve Potbereci karyesinde beytûtet olunup (43 b) ferdâsı İspaskya nâm karyeye azîmet ve dâ'ire-i sefâret nâ-güncîde olmağla etrafında dört kurâ-yı sağîre ilâvesiyle yekşeb müsâferet olunup, sâlis günü Teşorva nâm karyeye nakl-ı raht-ı sefâret ve bir gün istirâhat olundı. Pençşenbe günü nehzat ve mahall-i sefâret olan Lubana karyesi dahi dâ'ire-i sefâreti güncâyiş itmemekle civâr kurâya taksîm birle beytûtet olunup ferdâsı Dosna karyesine lede'l-azîme Petreburğ'a meb'ûs Haftânî avdetle vurûd ve mücâvebe nâmeler ityânıyla kudûm-ı müşârun-ileyhe takarrub ve hâhişlerin vech-i mahsûsiyyeti üzre takrîre müsâberet eyledi. Karye-i mezkûrede tebdîl-i hayvânat itmeleriyle bir gün bast-ı kalîca-i ikâmet olunup ahad günü hareket ve Sofya nâm mahalle İrhâ-yı inân-ı sefâret birle ferdâsı ikâmet tertîb eylediklerine binâ'en, sülâsa günü Petreburğ'a karîb Variş nâm mahallde tahliyye ve tehiyye olunan bir mükellefce konağa vusûl ve nuzûl olunmağla cânib-i imparatorıyyeden müretteb ziyâfete on (44 a) iki nefer bevvâbînden müntehab birini ta'yîn birle îfâ-yı levâzım-ı ri'âyete mübâderet ve kable'l-ğurûb dîvânhâne-i tûlânînin beynin üç mahalline birer çâr köşe sofra-ı efrenciyye tertîb itmeleriyle ulâsına müşârun-ileyh hazretleri ve mahdûmânı ve abd-i fakîr ve mihmândârân ve mu'ayyen-i mersûm kâ'id oldılar. Sânî ve sâlisine enderûn ve birûn-ı sefâret-i müte'ayyınânı tertîbiyle ku'ûd idüp, lede't-tenâvül muzîka didikleri saz tenevvu'-perdâz ve hânendegân sürd-ı âğazları tavr-ı efrenciyâne ile tarafeynde bi'l-münâvebe fasl-ı bend-i bî-ârâm ve rûz-ı vusûl ve ferdâda tavr-ı mezkûr ile imrâr-ı vakt-i ta'âm eylediler. Çünkü müretteb âlây ile Petreburğ'a duhûl, defteri mukaddemce baş vekîlden mütevârid olduğuna binâ'en süferâ-yı sâlife vakitlerinde olduğu uslûb-ı merğûba mutâbakatla, mâh-ı rebî'ü'l-ûlânın on ikinci pençşenbe günü vusûle karâr verildiği üzre rûz-ı sa'd-ı efrûz-ı mezkûrda vâkı' olan tertîb beyân olunur.

Sûret-i Resm-i Âlây

Yevm-i merkûmda ala's-sabâh cânib-i imparatoriyyeden avdetle kapucular kethüdâlığı (44 b) makâmında Sabablikof nâm ceneral gelüp tatlu kahve ve şerbet rusûmu ba'de'l-edâ getürdüğü[46] altı bâgîrlu hintoya elçi paşa hazretleri suvâr ve müte'ayyınân içün gelen otuz re's mıkdârı surûc-ı efrenciye ve ğavâş-ı mütenevvi'alu hayvânat yine eyâdi-i mevridînde reftârla ağavât kendü atlarıyla saff-beste mevki'-i azîmet ve yûrû(yü)şle bâb-ı şehr-i mezbûra vusûlde, müşârun-ileyh dahi kendü müzeyyen-rahşene rukûb idüp, derûn-ı şehre duhûl sefîrâne birle tehiyye eyledikleri müsâferetgâha İrhâ-yı inân-ı i'tizâm ve memerrin tarafeynine bilâ fâsıla pâ-beste-i kıyâm iden elbise-i mütelevvinelü saltatlar meyânından murûr oldukça her orta neferâtı önünde tranbete sazları tantana-perdâz olarak mekân-ı müte'ayyene vusûl ve nuzûl olundı. Yevm-i merkûmdan bidâyetle on gün cânib-i çâriceden müretteb zıyâfet üzerine mu'ayyen sâlifü'z-zikr on iki bevvâbînden müntehab diğer kamârîr beher yevm vaktine hâzır olarak ta'âma da'vet ve tertîb-i mâ-sabek üzre üç sofra tertîble, cânib-i Çariceden mu'ayyen-i müte'addid (45 a) hidmetciler ve takım takım muzîkacılar mevcûdiyyetiyle eyyâm-ı ma'dûda güzârân eyledikde elçi paşa hazretleri tarafından mersûm kamârîre ve ru'esâ-yı hademeye şâl ve akmişeden müretteb boğçalar ihdâ ve hademe-i sâ'ire ve muzîkacılara bin ikiyüz elli gurûş atâ ile mukâfât-ı hidmetlerin ilkâ-yı hayyiz-i ahrâ buyurdular.

Mekâtib-i Sâmiye-i Hazret-i Sadâret-Penâhî Teslimi İçün Resmen Başvekile Gitdikleridir.

Petreburğ'a yevm-i vusûlun ikinci günü tahrîrât-ı sâmiye-i Âsafâneyi teslîm içün sefîr-i müşârun-ileyh hazretlerinin resmen başvekile azîmetleri mihmândâra ihbâr olunmağla rûz-ı mezkûrda yine Sabablikof ceneral ve sarây-yı imparatoriyyeden altı bâgîrlu mu'anven hinto ve ağâvat-ı müte'ayyinân içün takımlu yirmibeş re's hayvânat gelüp ceneral-i mezbûr lede'l-vurûd ve ma'an hıntoya rukûbunda muvâceheten ku'ûd birle azîmet ve ağâvat kendü atlarına suvâran de'b-i müstedîm üzre müşârun-ileyhin verâsında alâ merâtibihim murâca'at itmeleriyle, sarâydan gelen hayvânât eyâd-ı serâcîn ile müşârun-ileyhin

[46] B nüshasında " getirdiği " şeklinde yazılmıştır.

yedekleri önünde tesyîr olunarak alây resmiyle azîmet ve avdet eylediler. (45 b) Elçi paşa hazretleri mahall-i mulâkâta vusûlde başvekîl şabka der-ser ber-kıyâm bulunup lede't-telâk ku'ûda temâyül iken müşârun-ileyhe tahrîrât-ı sâmiye-i Âsafâneyi, sır-kâtibi-i sânî mahdûm-ı efendi yedinden ahz-ı bi't-tekrîm ve irâde-i teslîmlerinde vekîl-i mumâ-ileyh def'aten kıyâm ve tesellüm idüp ba'dehu muvâceheten ku'ûdla tatlu kahve ve[47] şerbet rusûmı icrâ ve mu'âmelât-ı dostâne îfâsıyla hareket ve hey'et-i azîmetleriyle vârid oldılar. Bir gün fâsıla ile med'uvven vekîl-i sânî Bezboritki cenerale uslûb-ı merkûm üzre azîmet itmeleriyle lede'l-mulâkât ceneral-ı mezbûr istikbâl-ı evfâya mübâlât itdiği âverde-i hâme, şinîde-i makâlât olundu.

Vasf-ı Efrûziş-i Eczâ Der-Zîr ve Bâlâ

Petreburğ'a vusûlun yedinci çahârşenbe gicesi câme-i tebdîl, fişeng şenliği seyrine da'vet itmeleriyle müşârun-ileyh ve mahdûmânı efendiler ve abd-ı fakîr ve dört nefer ağavât-ı mu'tebere ve tercemân-ı sefâretle azimet ve sarây-ı çarice karşusunda vâkı' meydân-ı halîcde bir mekân-ı mahsûsa duhûl ve ikâmet olunmağın pişgâhında ibtidâ beş aded nahl-i nihâl ve meyânelerinde beş şukûfe-i sifâli resminde eczâ-yı furûzân (46 a) itmeleriyle nihâlân-i zümürrüdî ve sifâlân-ı kebûdı rengle sûzân olarak şukûfe-i sifâlân meyânelerinde çarice ve ferzend ve zâdegânının adları lâcûverdî reng ıyân ve elvân-ı sâ'ire nümâyân iderek on dakîka mıkdârı şa'şa'a-güzâr ve hıtâmları nümûdâr oldukda, dört aded çarh-ı felekler ve her çarh bir gûne resm-ı masnû' izhârıyla gerdiş câlâk ve numâyiş tâbenâk idüp ba'dehu selsebîl ve fevvâreler şerer-i efşân hem-vâre beşer altışar dakîka mıkdâr işti'âlle, ber-kemâl ve anlardan sonra bir sarây-ı fevkânî resminde bâlâ-yı rûzenleri tâk ve çen-dîn tabâk, gûyâ mücellâ sûret ve muhallâ hey'et bir binâ-yı eczâ-yı mütelevvineden ibâret olmağla ihrâk itdiklerinde sekiz on dakîka mıkdârı şa'şa'adâr-ı ğarâbet olmuşdır. Ba'dehu elli adedden efzûn çaklus toplardan yek-ser ber hevâ olan ateşin salkımlar ve bir kaç binden numûne numûn hevâyî fişengler mütevâliye şu'le-sâz cevv-i semâ ve tanîn-i endâz zîr ve bâlâ oldılar. Ba'de'l-hitâm karîn-i pesend oldılar mı deyü mihmândâr ve bulunan ru'esâ-yı sâ'ire istihbâr itmeleriyle elçi paşa hazretleri dahi cins-i (46 b) sân'in istifsârda Rusyalu bir ceneraldır, diyerek mübâhîyâne ihbâr ve iddi'a'en îcâd ve îkâdını îrâd ve tezkâr birle, vurûdumuzdan mukaddemce velîme-i

[47] B nüshasında " ve " yazılmamıştır.

tezvîc-i nebîre-i çaricede olan bu gûna eczâ-yı efrâzândan ser-efrâz[48] ve akrânından mümtâz oldu, makâlîyle izhâr-ı mahâretine sehan-sâz oldılar.

Vasf-ı Teslîm-i Nâme-i Hümâyûn

Mâh-ı Rebî'ü'l-ûlânın on dokuzuncu pençşenbe günü elçi paşa hazretleri hareketinden iki sâ'at mukaddemce hedâyâ-yı hümâyûn-ı mulûkâne tahmîli içün sarây-yı çâsâriyyeden altışar bârgîrlü on aded kalaska ta'bîr olunur arabalar vârid olmağla hedâyâ-yı sâ'ireden evvelce bi't-taleb oba irsâl ve havlı-yı sarâyda bir mekân-ı mu'ayyene akkâmân nasb idüp mâ-'adâ-yı hedâyâ-yı mulûkâne dahi gelen arabalara boğça ve sandukalarıyla vaz' ve ilkâ ve lede'l-hareke hazînedâr ağâ nakl-i sarây idüp vakt-i hareket takarrubünde cânib-i çâsâriyyeden kapucular kethüdâlığı makâmında mübâdil Pasek ceneral da'vete gelmekle süferâ-yı sâlife-i devlet-i ebed-müddet vakitlerinde tertîb olundığı gibi âlây tehiyye olunca sohbet-ı âfâkıyye ile bir sâ'at mıkdârı imrârdan sonra hareket ve gelen hıntoya ma'an suvâr ve muvâceheten ku'ûd birle (47 a) sâ'at yedide iken azîmete ibtidâr ve diğer hıntoya dîvân kâtibi efendi nâme-i hümâyûnla zîbende-i i'tibâr olunup ağavât rukûblarıyçün gelen hayvanât yine sefâret yedekleri önünde tesyîr olunarak, ağavât kendü atlarıyla alâ-merâtibihim mahallerinde azîmetle sarây-ı mezbûra vusûl ve bir oda-yı mahsûsaya duhûlle teneffüs ve istirahat esnâsında hedâyâ-yı hümâyûn cinsi cinsiyle otuz iki aded muhallâ tabak ve tebsilere vaz' ve Enderûn ağavâtına alâ merâtibihim itâ ve lede'l-ikmâl elçi paşa hazretleri kallavî iktisâ idüp, siyah yenlu ferveleriyle azîmetde hizâ'en yemînine nâme-i hümâyûn ile dîvân kâtibi ve yesâren mahdûm-ı sânîleri Mehmed Nuri Efendi ve sefâret tercemânı ve ittisâlen yemînine mübâdil ve yesârına mirahûr-ı imparatoriyye ceneraller hem-pây-ı azîmet ve cânib-i çâriçeye teveccühlerinde nâme-i hümâyûnu dîvân kâtibi yedinden ahz-ı bi't-tekrîm ve üç def'a telsîm-i leb-i ta'zîm idüp muvâcehe-i imparatoriyyeye karîb vusûllerinde, savt-ı bülend ve fesâhat-ı dil-pesendle bu nutbe-i tuhbe-ı makâlı zikr ve kırâ'et eylemeleriyle aynı işâret kılındı.

Hâlâ Mekke-i Mükerreme ve Medîne-i Münevvere ve Kudüs-i Mübârekin Hadim ve Hakimi Olan (47 b) Şehriyâr-ı a'zam ve hâkân-ı

[48] B nüshasında " serefrâz " kelimesinin elifi unutularak yazılmıştır.

efham, pâdişâh-ı âl-i Osman, şevketlü, kudretlü, azemetlü, adeletlü, veliyy-i ni'metim, efendim, Sultan Selim Han Hazretleri; hâlâ memâlik-i Rusya'nın pâdişâh-ı fermân-fermâ ve imparatoriçe-i u'zmâsı haşmetlü rütbetlü vâlâ menziletlü cenâb-ı dostlarına nâme-i hümâyûn ve hedâyâ-yı muvâlât-meşhûnlarını îsâl içün büyük elçilik ile bu bendelerin ib'âs ve irsâl buyurmuşlardır. Kemâl-ı dostlığa lâ'ik ve ahrâ vechile hâtır-ı dostânenizi su'âl buyururlar, kelâmını itmâmlarında, hutbe-i merğûbenin aynı sûreti mukaddemce başvekîle gönderildiğinden terceme itdirilmiş olmağla çariçenin cânib-i yusrâsında kancıryallerden biri terceme-i merkûmeyi kırâ'et ve lede'l-itmâm bi'l-işâre baş vekîl şabkası derûnunda meknûn bir varakçadan nâme-i hümâyûn vusûlunden kemâl-i memnûniyyetini ve ber-mûcib-i ahidnâme, şûrûtun îfâsı ahass-ı matlûbı idüğün imparatoriçe lisânından olarak beyân ve türkî zebân ile İslâm Mirza nâm tercemân-ı kühensâl takrîr ve ıyân itmekle, yine nâme-i hümâyûnu şifâh-ı ta'zîm ile telsîm ve berdâşte-i ser-i tefhîm idüp ba'dehu başvekîle teslîm birle sefîr-i müşârun-ileyh hazretleri resm-i sefâret ve hidmet-i müstelzimü'l-mefharetlerin kemâ yenbaği îfâ buyurup, kâm-cunbân-ı mu'âvedet ve mukeddemce vardıkda **(48 a)** vusûl olunan odaya duhûl ve istirahat ve yine tatlu kahve ve şerbet rusûmu icrâsıyla hareket ve hey'et-i azîmetle vâsıl-ı ikâmetgâh-ı müsâferet olundu.

Vasf-ı Teslîm-i Hedâyâ-yı Hümâyûn

Elçi paşa hazretleri cânib-i çâsâriyyeye teveccühlerinde müte'âkıben hedâyâ-yı hümâyûn derdestleri olan ağvât-ı Enderûn ve önlerinde defterleriyle hazînedâr ağa ve sorgûç ile mukaddemâ abd-ı fakîr-i sâbıka ri'âyet tertîb ile hareket ve müşârun-ileyh hazretleri mahall-i tevakkufa vusûlde Çariçenin cânibi yümnâsına mâ'il gûgez katîfe pûşîde bir suffeye ilkâ içün mu'teberce bir palkonik delâletiyle abd-ı fakîr ve ağavât-ı sâ'ire cânib-i suffe-i mezbûreye temâyül ve tevâsülde her kes derdest etdiği hediyye-i behiyye-i mulûkâneyi yed-i mu'ayyene atâ eylediği İmparatoriçe cenâbı çeşm-i ğıll mübâhiyâne ile nigeh-peymâ ve dîvânhâne-i tûlânı-i merkûmenin cenâheyni inâs ve zukûrdan pâyedâr ve düvel-i sâ'ire süferâsı ve saray karağolluğuyla leyl-i nehâr pâbeste-i karâr olan soltatlar ve zâbıtânı, elbise-i cedîde ile kıyâm-nümâ ve nigahdârında istihsân hedâyâ-yı mulûkâne-i cihân-ârâ idiler. Bâlâda mezkûr mücevher ve müzeyyen kirânbaha takımlar ile **(48 b)** donanık esbler ve üç re's yelkendestler hâss ahurdan

mu'ayyen eskiler ve yedekciler yediyle, sahn-ı sarây-ı çâsâriyede zîb-efzâ-yı cünbüş ve cevlân ve şü'â'-ı efrûz çeşm-i nigahdârân iken mîr-ahûr-ı İmparatorîye tesellümlerine mu'ayyen itdüğü zâbıtâna teslîm ve oba-i peyvest avdetimize kadar inzâr-ı tahsîn âhâlî-i diyâra vâbeste olunmuşdur. Resm-i sâbık üzre müzeyyen esbler irsâli emânât-ı hüsrevânî, cânib-i çâsâriyyeye teslîmin ikinci günü ki yevm-i sebtdir, kraliçezâde veliyy-i ahde ve başvekîle ve vekîl-i sânîye ve Zibof cenerale ber-mu'tâd eğer takımlu birer esb-i müzeyyen ve onar pârçe şâl ve akmişeden müretteb birer boğça ilâve ile enderûn-ı sefâret-i müte'ayyinândan bireri ve mîrahûr tertîbiyle ib'âs olunup ba'dehu veliyy-i ahdın iki oğlu ve beş aded kızları ve nev-arûsuna birer münâsib boğça ve ıtır ve edhân ve tenzû-yı müte'addide izâfeleriyle irsâl ve hidemât-ı resmiyyeden bulunan sâ'ir ceneralân ve mîr-ahûr misüllü mu'teberlerine ber vechi münâsib boğçalar ve edhân-ı makbûle inzimâmıyla hedâyâ tertîb ve her kese başka başka ba's ve tesrîb buyurdılar.

Beyân-ı Cem'iyyet-i Dîvânhâne-i Sarây-ı Çarice

Düvel-i nasârâda âdet-i me'lûfeleri olan bala[49] nâmıyla cem'iyyetleri her diyârlarında **(49 a)** vâkı' olduğu râykândır. Bu def'a teslîm-i nâme-i hümâyûndan iki gün murûrunda cem'iyyet-i mezbûre sarây-yı çâsâriyyede tertîb ve elçi paşa hazretleri ba'zı müte'ayyınânıyla da'vet olundığına binâ'en sarâydan gelen üç aded hıntolara râkiben azîmet ve rûz-ı sâbıkda vusûl olunan oda-yı mahsûsaya duhûlle tatlu kahve ve şerbet resmi icrâ olundığı mıkdâr ikâmet olunup ba'dehu dîvânhâne-i sâlifetü'l-beyâna da'vet birle hareket ve azîmet olunmağın kattı vâfir ceneraller ve nisvân-ı mu'tebereden müzeyyen elbiselü duhterân ve arâ'is ve nîmsâleler ve süferâ-yı düvel-i sâ'ireden bulunanlar kıyâm-güzâran iken, İmparatoriçe dahi önünde vükelâ-yı devlet ve ru'esâ-yı milletiyle kâşânesinden meyân-ı cem'iyyetgâha vurûd ve tarafeyne ser-furû-yı âşınâyı iderek endek endek hareket ve elçi paşa hazretlerine mulâkî oldukda tevekkuf ve karârla iltifât-ı hâtır-nevâzîye mübâderet ve istimzâc-ı tab'-ı hümâyûn-ı hüsrevâneye müsâberet itmeğin, müşârun-ileyh dahi rüşd-i seciyye-i fıtrıyyeleri üzre mukâbele-i cedîrane ve mu'âmele-i sefîrâne irâ'et eylemeleriyle imparatoriçe resm-i i'tibâra mürâ'ât **(49 b)** sûretinde vedâ' ve avdet ve ba'dehu vükelâ-yı devlet ve

[49] Seyyid Abdullah Efendi'nin bala dediği bu günkü tabirle balodur.

ru'esâ-yı milleti yegân yegân gelüp istifsâr-ı hâtıra rağbet eylediler. Bu vetîre üzre dahi bir mıkdâr karâr olundukda cânib-i câsâriyyeden ruhsat-ı avdet haberi varid olmağla yine mezkûr odaya varılup teneffus ve istirâhat birle hareket ve müteveccih-i karârgâh-ı müsâferet olundu.

Beyân-ı Tertîbât-ı Merâtib-i Zâbıtân-ı Askeriyye

Devlet-i mezbûrenin zâbıtân-ı askeriyyesi akrânından imtiyâz ve meyânelerinde destmâye-i ihtiyâzları olarak hidemât-ı mu'ayyinelerinde ale'd-devâm i'tinâ ve ihtimâmla me'lûf ve ol pâye ile mevsûf olmağla tahsîl-ı hırs ve hâhiş ve ta'tîl-ı kesl ve ârâmiş içün peyveste bir dâm cehlen beste kaydına şâyeste denilur. Senede dört günleri olup ol günlerde cânib-i Çariçede müretteb olan zıyâfetlerin adına zıyâfet-i kavaliriyye demişler. Mezkûr dört günün biri mâh-ı martın yirmi beşinci ve sânîsi mâh-ı mayısın yirmi sekizinci ve sâlisi ağustosun altıncı ve râbı'i teşrîn-i sânînin sekizinci günü olmağla, evvelki nefs-i Petreburg muhâfazasıyla mukîm suvârı asker polki [پولقی] zâbıtlarına, ikinci kezâlik piyâde **(50 a)** izmayılıski polki [ازمایلسکی پولقی] zâbıtlarına, üçüncü yine piyâde peravi perazaniskoy polki [پرازانسقوی پولقی] zâbıtlarına, dördüncü yine piyâde simyonesko polki [سمیونسقی پولقی] zâbıtlerine yanı oficalden yukaru cenerale varınca bu günlere mahsûs olarak cânib-i çâsâriyyeden her kangısına pâye alâmeti yani beyinlerinde çîn tabîriyle râygân olan çelipa nişânı verilmiş ise ol günde ol günün alâmet-gîrleri Çariçe ile berâber dîvânhâne-i merkûmede sımât-ı mebsûtaya atîk ve cedîd i'tibârıyla mahallinde oturmak kâ'ide-i mer'iyyelerinden olup şöyleki ol günün zıyâfetine âlâmeti olmayanlar, ol sofradan ma'dûm ve ceneral ve anşif dahi ol zıyâfete ku'ûddan mahrûm olarak zıyâfetinde de ayak ultasıyla imrâr-ı vakt-ı ta'âm-ı mersûm iderler. Verilen alâmet dahi ol günde verilmek üzre mu'tâd ve ma'lûm olmuş bir keyfiyyetdir. Eyyâm-ı ikâmet-i sefâret tarafından teşrîn-i sânî ziyâfeti vâki' olmağın böyle eyyâm-ı ma'dûdalarında süferâ-yı Devlet-i Aliyye'den müsâferetle bulunan cânib-i çâsâriyyeye azîmet resm-i âdî oldığın, mihmândârân ve sâ'ir ru'esâ ihtâr ve inhâ ve saraydan hıntolar ihzâr **(50 b)** ve müheyyâ itmeleriyle el-'âdetü lâ-tütrekü fehvâsınca kıyâfeti âdiye ile varılup sâlifü'l-beyân oda-yı mahsûsada ifâ-yı resm-i ri'âyet mihmânîlerinden sonra imparatoriçe mekânından hareket itdiği ihbâr olundukda elçi paşa hazretleri dahi mezkûr odadan azîmete ibtidârla,

Çariçe hıvân-ı mebsûta lede't-tevârüd mulâkât-ı hafîfe ile avdet ve cevher odası tesmiye itdikleri semte imâle-i nazar-ı azîmet olundu. Mezkûr odanın mıftâhı bir avrat zabtında olmağla kable'l-vusûl güşâde ve âmede itmiş oldığından varıldıkda duhûl ve temâşâya meşğûl olunup, altı aded cam mıhfazalu yaymaca hücreleri misüllü hücreler mevcûd derûnlarında âdetâ mücevherâtla ma'mûle inâs ve zukûr-ı nasârâya müte'allık edevât-ı makbûle ve bir hücresinde rahîs ve ğâlî kıymetlü enfiyye kutuları misülli görülüp hucurât-ı mezkûre önünde bir mürtefi'ce kafes-i mahsûsa nihâde olunmuş bir murassa' tâc ki üzerinde sekiz sıra elmâs ve incü dizilmiş, elmaslar ale's-seviyye onar, onbeş kırât tahmîn olunur her[50] sırada sekizer taş ve incüleri her sırada sekizer ve ba'zı onar aded dizilmiş, lâkin tarak-ı tâca karîb gelenleri diğer ânından cüssedâr ve cesîmü'l-hâsıl, kibâr ve ricâl-i düvelde (51 a) emsâli nâdire yâb ve şâykân-ı mulûke şâyân olanlardan tedârük ve intihâb olunmuşlar.[51] Tâc-ı mersûmun debesine bir yakût-ı humrâ vaz' olunmuş, cüssede hemân mütevassıtca cevz-ı rûmî lubbü kadar olabilür. Ancak yekpâre mevzûn ve müdevver olmayup ba'zı yerleri çukurlıca bir cevherdir. Egerçi sere iktisâsı kranter görünür, hemân şöhret içün yapılmış bir efseze benzer.

Vasf-ı Elmas

İştihâr-ı pîrâye-i hazâne-i elsine-i iftihârları olan ma'hûd elmas dahi bir zerrîn şeş bâlâsına mânend-i fass-ı nigîn bir zihgîr izâfesiyle mevkı'-ı ta'yîn olunmuş durur. Mezkûr taş zâtında tûlîce oldığından zihgîr-i mezkûr hâricinde nümâyân olan mıkdârı beyzâ-i hamâmeden cesîm ve yukaru cânibini beyzâ-ı merkûmeden fahîm oldığını kıstâs-ı tahmîn-ı basar, kıyâs-ı ta'yîn-i nazar ider. Ancak beyân-ı zebânlarında engüşt-i şöhret ve hemyân dahânlarında şumâride-i kıymet olan bin üçyüz kîseye müşterâ idüğü ta'rîfiyle risâle-i Nahîfî'de[52] dahi geşîde-i silk beyân olunmuştur.

Vasf-ı KumadiyeHane[53]

Memâlik-i Millet-i Nasârada kumadiye adıyla yâd ü îyâd idegeldikleri cem'iyyetgâhlarının resm-i bünyâdî vâsı' bir câmekân

[50] B nüshasında " her " yerine " bir " yazılmıştır.
[51] A nüshasında " olunmuşlar " kelimesinin baş harfleri olan " elif ve vav " satır sonuna yazılmışsada diğer satıra tekrar yazılmıştır.
[52] Bk.Sefâretnâme-i Abdülkerim Paşa; İkdâm Matbaası, 1316, sf. 59.
[53] Seyyid Abdullah Efendi'nin kumadiye hane dediği tiyatrodur. Bk.Sefâretnâme-i Abdülkerim Paşa; İkdâm Matbaası, 1316, sf.54.

hammâm misüllü sakfı mürtefi' binâ olup nısfı gurûh-ı (51 b) bâzendegâna ve nısf-ı uhrâ sunûf-ı sâzendegân ve temâşâ kirâna mahsûs olup cânib-i bâzendegânı berü cânibden iki zirâ'a karîb fevkânî ve tahta ferşîde ve tâvânî perde-i müte'addide-i nûr dîde olup etrâf-ı selâsesi kezâlik perde gûnâ gûn ve resm-i tenevvü' numûndan sâhte hücurât-ı adîdede muhtefî, bâzendegân halli-i's-siyâb yani nisvân-ı hâzır cevâb, vakt vakt on adedden otuza kadar ve mukallid ve muzhık makûlesinden uslûb ve elvân-ı elbiseleri yek diğere muhâlif vaktine göre on nefer ve dahi ziyâde şumârîde olur. Zukûr mekân-ı mahsûs-ı mersûmun meyânına birer ikişer gelüp birbirleriyle güft ve şinîd itdikleri makâlât gûyâ zemân-ı sâbıkda ser güzeşt-i erbâb-ı hubb ve hâlât olmağla ki kâh ke-enne kelimât-ı şevk âver istimâ'ıyla raks ve melâ'ib izhârına mübâderet iderler. Yani âlemde mer'î ve ma'lûm olan bâzice-i hayâlin bunlar mücessemi olup her irâ'et itdikleri faslın nihâyetinde tavana âvihte olmuş perde-i nûr-dîdelerin bir gûne mürtesimi tebdîl ve tenzîl olunarak kimi kasr ve serâ misüllü binâlar ve kimi eşcâr ve çemen-zâr şekillü sahrâlar beyân ve verâ-yı perdede eczâ ihrâkıyle ra'd gibi ğalğale ve berk gibi şu'leler peydâ (52 a) numâyân iderler. Ve zemîn-i la'bet kedeye ferşîde olan tahtalar san'atla güsterde olmağın kâh meyânın tahliye birle bir tarafdan bir tarafa seyr-i deryâ sûretinde zevrakçalara râkiben bâzendegân-ı murûr ve ubûr iderler. Ve ba'zen esnâf-ı haddâd ve seyyâfdan birer takım ustâd ve şâkirdân hâbesin ve sendânlarıyla der-miyân olup ihdâs-ı âteşdân ve hadîd-i germ ve sûzân iderek dakk ve i'mâl ve ke-enne ikmâl fî'l-hâl idüp, mukallidînin birine kat'-ı bâzâr ile bey' ve şirâ ve kabz-ı bahâ itmek surûrıyla anlar dahi kıyâfet-i mevcûdelerinde raks-ı künân olup giderler. Binâ-yı mersûmun mahall-ı fâzıla-ı tarafeyni sâzendegâna mahsûs. Ve sâzendegân otuz nefer kadar mevcûd olup her biri bir gûna saz ile izhâr-ı makâmât-ı efrencî sürûd iderler. Ve binâ-yı mersûmun cânib-i cem'iyyetgâh-ı temâşâ-kirânî dört kat tabakat olup tabaka-i bâlâsı, hemvâre mahall-i encümen ve tabakât-ı süflâsı, ebvâb-ı mahsûsalarıyla müte'addid ve[54] müteferrid nişîmenlerdir ki tabaka-i bâlâ temâşâkirânı ikişer rûble ile yevm-i cem'iyyetde ikâmet ve tabakât-ı süflâları birbirinden terakkîlu olarak inâs ve zukûrun pâyedâr ve ashâb-ı servet ve yesârlarına senevî ücret-i kirân ile verilmiş olmalarıyla vakt-ı cem'iyyetde her kes kendü mekân-ı (52 b) mu'ayyenine ta'llukâtıyla gelüp ârâma mübâderet iderler. Meyân-ı

[54] B nüshasında " ve " ikikez yazılmıştır.

zemîni birer sıra nâs tevakkuf idecek vus'atde on fâsıla kerâste keşîde olup, ehâd-ı nâs temâşâ güzârlarına her rûz cem'iyyetde birer rûble ücretle ikâmete mu'ayyen kılınmış olmağla, bu tertîb üzre binâ-yı mersûm zâbıtının senevî celb itdiği esmân bâzendegân ve sâzendegânın ulûfe ve mâlzeme-i sâ'irelerin müstevfa idâre ideceği bî-gumân iken beylikden dahi senevi şu kadar bin ruble verilür deyü takrîr-i firâvân iderler. Binâ-yı mersûm nefs-i Petreburğ'da iki mahallde ve şehr itlâk olunur, re's-i livâ olan ba'zı beldelerde bireri bünyâd olunmuş idüğü güzârgâhda re'yen ve bilâd-ı sâ'irede sem'an ma'lûm oldı.

Vasf-ı Cem'iyyet-i Ecsâd-ı Mahlûkât

Nefs-i Petreburg'da bir binâ-yı mahsûsun müte'addid hucurâtı olup her birinde vus'atına göre dâ'iren-mâdâr camlu mıhfazalar ve derunlarında meyâh-ı mukattara memlu minâlar ve her[55] minâda dünyâ ve deryâda bulunan mahlûkât ve envâ'-ı hayâtdan üçer beşer kebîr ve sağîr hey'et-i mevcûdesiyle bî-hâyât ve rahm mâderden dehre tulû'una kadar müdetde mıkdâr-ı cesed veled **(53 a)** ve ba'de't-tulû' müddet-i yeksâlede peydâ itdiği vucûd ve vucûd-ı beşerin sertâ be-pâ zâhirde olan urûk ve a'sâb ve ızâm-ı mevcûde ve bâtında olan rûde ve gorde ve tâ mağza kadar eczâ-yı ma'dûdesi başka başka mînâlara mahfûz ve çerendegân ve perendegân kezâlik cild ve mûları mevcûd olarak hayvânât-ı kadîde, zinde misüllü ber-kıyâm ve bu vechile cem'iyyetlerine ziyâde ihtimâm olunmuş.

Vasf-ı Korboz

Lisân-ı İslâmiyyede mekteb, zebân-ı Rusiyyede korboz denilen mekân nefs-i Petreburğ'da be-hesâb-ı terbî'i bin altıyüz on zirâ'ı müştemil arsa üzerine bin beşyüz yetmiş beş bâb ile bin ikiyüz elli aded oda ve dört kıt'a suffe-i vasî'a binâ olunmuş olup, bay evlâdından beşyüz yirmi, gedâ evlâdından seksen nefer ki, yedi yaşından onbir yaşına dek mecmû'ı altıyüz nefer sıbyân celb ve ayda bir kerre mulâkâtlarına kanâ'atla âbâ ve ümmehâtı hâtırlarından selb itdirmekle, ta'lîm-ı funûn şetta iderler ve mezkûr dîvânhâne misüllü suffelerde ta'lîm-ı funûn-ı harbiyye iderler. Bu tertîb üzre on iki sene müddetde sıbyân-ı mesfûre mukteză-yı kâbiliyyetleriyle kangı fennde mahâret kesb iderler ise ana göre pâye verilüp ol tarîka **(53 b)** idhâl ve istihdâmına mübâderet idirler. Ve sıbyân-ı mesfûre mekân-ı mezbûrda

---

[55] B nüshasında " her " kelimesi yazılmamıştır.

ikâmetleri müddet me'kûlât ve meşrûbât ve melbûsât ve derecât-ı hamse i'tibârıyla yüzseksen rubleden üçyüz altmış rubleye varınca senevî ulûfeleri beylikden müretteb ve funûn-ı şetta ustâdları mu'ayyen ve mevcûd idüğün zâbıtân-ı mekân-ı mezbûr takrîr ve inhâ ile nizâm-ı askeriyyede ru'esânın fenn-i mahâret kesb itmelerin sermâye-i mübâhât-ı ifhâm itmek isterler.

Vasf-ı Meşverethâne

Devlet-i Rusya'nın oniki nefer müsteşâr-ı esrârına mahsûs meşverethâne adlu bir mekân olup meşveret lâ-büdd ve lâzım bir maslahat olmuş, ya olmamış beher hâl haftada iki gün mekân-ı mezbûra cem'iyyet âdet-i ğayr-ı metrûkeleri olmakdan maksûd, bi'l-iktizâ bir mâdde-i müstelzimetü'ş-şûrâ içün vakt-ı cem'iyyet ve müsâberetlerin hiss ve idrâ-yı uhrâ bîrûn-ı idrâk ve nehâ eylemek i'tinâlarından ibâret te'âven ve bi-ketmâni'l-umûr mü'eddâsına ri'âyet îmâ ider bir tertîb-i dikkat nümâları olmağın re's-i livâ olan beldelerinde dahi hâkezâ meşverethâne adıyla müsemmâ birer binâları vardır.

Vasf-ı Billurhâne

Billur kârhânesinde **(54 a)** i'mâl ettikdeleri âyine ve bardak ve fincan ve tabak misüllü avânîleri şimdilerde memâlik-i Rusiyya'ya vâfî ve refte refte Pec ve Saksonya ve İngiltere bârdânı mânende, düvel-i sâ'ireye dahi neşr itmek hevesiyle tertîb ve izâfelerinde ihtimâmları ber-kemâl idüğüne sûk ve bâzâr ve dekâkîn-ı tüccârda olan o makûle edevât-ı ma'mûleleri dâlldır.

Beyân-ı Tertîb-i Zıyâfet-i Resmiyye

Sefîr-i Kebîr-i Devlet-i Aliyye'ye vükelâ-yı devlet-i Rusya câniblerinden birer def'a zıyâfet kâ'ide-i resmiyye oldığı ecilden başvekîl Usturman ceneralin ehli bir müddet alîle ve der-firâş olarak hâlik ve ceneral-ı mûmâ-ileyh tarîk-i mâtemine sâlik olmağla vekîl-i sânî ceneral Bezboretki tertîb-i zıyâfet ve ğurre-i cumâdiye's-sânîyede da'vet itmeğin elçi paşa hazretleri ve mahdûmânı ve abd-i fakîr ve müte'ayyınân-ı enderûn ve bîrûn ve dâ'ire-i sefâret azîmet idüp, ceneral-ı mûmâ-ileyhin konağında bir odaya âmâde sofra-yı tûlâni-i efrençiyyeye müşârun-ileyh hazretleri ve abd-ı fakîr ve mahdûmânı ve on kadar anşıf ve parucek yani ser-leşker ve üç tuğ pâyelu ceneraller

ve on beş mıkdârı (54 b) ceneral mayur ve birigadi yani iki tuğ ve kapucubaşı pâyelüler, mu'teber palkonikler yani ikibin ve dörtbin asker zâbıtleri alâ haddihim kâ'id oldılar. Diğer odaya tehiyye eyledikleri iki kıt'a sofralara müte'ayyınân-ı dâ'ire-i sefâretle muvâceheten potpalkonikler ve mayur ve kapudanlar tertîb üzre ku'ûd birle tenâvül-i ta'âm ve muzîka didikleri sazları fasl-güzâr bî-ârâm oldı. Ceneral-i mûmâ-ileyh tecemmülât-ı esâs-ı beytine ve tecemmü'ât-ı edevât mübâhâtiyyeye mâ'il ve hasbe'l-vakt ve'l-hâl ihtiyâz, tevakkuf-ı emsâline nâ'il olmuş olmağla hâne ve hıvânında manzûr olan âvânî-i sîmîn hayli tekellüf ve teserrüfe rehîn idüğü geşîde-i mehakk tebyîn ve sâ'ir edevâtı makyıs alâ't-ta'yîndir.

Beyân-ı Ahz-ı Cevâbnâme-i Çâsâriyye

Şehr-i cumâde'l-âhırın onsekizinci isneyn günü resmen cânib-i imparatoriyyeden cevâbnâme ahzına da'vet olınmağla ber uslûb-ı sâbık müretteb âlây ile azîmet ve mukaddemâ nâme-i hümâyûn teslîmi misüllü icrâ-yı rusûma mübâderet birle, elçi paşa hazretleri muvâcehe-i çâsâriyyeye vusûlde bu hutbe-i fushâ-pesendî kırâ'et buyurmalarıyla aynı tastîr ve işâret kılındı.

(55 a)

Sûret-i Hubte-i Belîğa

Hâlâ revnak-bahşâ-yı taht-gâh-ı saltanat-ı zînet-i efzâ-yı serîr-i hilâfet, sultanu'l-berreyn ve'l-bahreyn, hâdimü'l-haremeyni'ş-şerîfeyn, şevketlü, azemetlü, kudretlü, veliyy-i ni'metim pâdişâh-ı cem-câh ve şehenşâh-ı âlem-penâh efendim Sultan Selim Han Hazretlerinin cânib-i hüsrevânelerinden rütbetlü, haşmetlü, vâlâ-menzeletlü, memâlik-i Rusya'nın imparatoriçe-i uzmâ ve pâdişâh-i fermân-fermâsı cenâblarının taraf-ı dostânelerine fevka'l-âde büyük elçilik ile meb'ûs olduğum ecilden müsâferetimiz eyyâmında hakkımızda cânib-i dostânenizden zuhûr iden hüsn-i mu'âmele ve mihmân-nevâzlıklarından memnûn ve minnetdâr olmuşuzdur. Devletler elçileri edâ-yı hidmet-i sefâret eylediklerinden sonra me'zûnen i'âde olunmaları kavânîn-i kadîmden olduğuna binâ'en, şân-ı devletinize şâyân olduğu vechile bizim dahi avdetimize izn ve ruhsat mültemesdir. Hutbe-i mezkûrenin sûreti mukaddemce bi't-taleb vekîl-i sânî cânibine irsâl olunmuş olmağla Rusî lisâna terceme ve sefîr-i müşârun-ileyh hazretleri aslını lede'l-kırâ'e, bir tercemân beyân eyledikde vekîl-i sânî dahi şabkası

derûnunda bir kağıda nazaran zebân-ı Çâriceden olarak (55 b) tevsîk-ı musâfâtla taraf-ı hümâyûn-ı hüsrevânîye arz-ı muhâlasata dâ'ir takrîr ve ıyânını diğer tercemân sûret-i türkîsinden kırâ'etle pâyân buldukda, cevâbnâme-i çâriçeyi vekîl-i sânî, sefîr-i müşârun-ileyh hazretlerine teslîm ve ol vechile resm-i sefâret tetmîn olmağla avdet ve mukaddemce vusûl ve teneffüs olunan odaya duhûl ve istirâhat ve yine kahve, şerbet resmi icrâsıyla hareket ve hey'et azîmet üzre müsâferetgâha ric'at olundı.

Beyân-ı Ahz-ı Cevâbnâme-i li-Hazret-i Sadrıâlî An-cânib-i Vekîl-i Sânî

Mâh-ı mezkûrun yirmibeşinci günü taraf-ı sâmî-i hazret-i sadâretpenâhîye cevâbnâme teslîmi içün resmen başvekîl bedeli, vekîl-i sânîye da'vet olınmağın mukaddemâ mekâtib-i sâmîye-i Âsafâne teslîminde başvekîle gidildiği tertîb üzre, Sabablikof ceneral gelüp sarây-yı çâsâriyyeden altı bârgîrlu muhallâ hınto[56] ve ağavât[57] içün yirmi beş takımlu hayvânât vurûd itmekle, elçi paşa hazretleri ceneral-ı mersûm ile muvâceheten suvâr ve ağavât kendi atlarıyla kuddâmen ve ta'kîben mahall-i azîmetlerinde reftâr ve sarâydan gelen hayvânât eyâd-ı mevridîn ile sefâret yedekleri önünde tesyâr olındılar tertîb-i mezkûr üzre azîmet ve avdet eylediler.

(56 a)

Elçi Paşa Hazretleriyle bî-ğayr-ı resm Dostâne Mulâkât İçün Vekîl-i Sânî Da'vetidir.

Mâh-ı receb-i şerîfin ikinci günü müşârun-ileyh vekîl-i sânî-i mûmâ-ileyhe med'uvven azîmet eylemeleriyle hîn-i mulâkâtda der-miyân itdikleri mulâkât-ı üserâ-yı müslimîn istihlâsıyla Canikî Tayyar Bey ve Şeyh Mansur ve Akkirman re'âyâsı ve ta'rife mâddeleri husûsâtı olmağla, vekîl-i sânî cevâbında etrâfa neşr-i tenbîhât olunmuşdur. Müslim esîr zuhûrunda elbet redd ve teslîm olunur ve Tayyar Bey şimdi diyâr-ı Osmanî'de olmalıdır. Akkirman re'âyâsı husûsu dahi dostâne nizâm bulur ve ta'rife mâddesinin cevâbı Devlet-i Aliyye'de müsâfir olan büyük elçimize tahrîr olunmuşdur. Her mâddelere dostâne sûret verilür diyerek kelâm ile meclise hıtâm

---

[56] B nüshasında " hıntoya " şeklinde yazılmıştır.
[57] B nüshasında " ağâvât " kelimesinin ikinci elifi yazılmamıştır.

verilmesi ve elçi paşa hazretlerinin ber-muktezâ-yı me'mûriyyet istihlâs-ı üserâ-yı müslîmine sarf-ı mâ-hasal vas' ü kudretle cânib-i Devlet-i Rusya ve vükelâya kerreten ba'de uhrâ irsâl eyledikleri tahrîren beyânlar ve lisânen takrîr ve i'lânlarına mukâbil vükelâ-yı devlet-i mezbûreden müddet-i ikâmet-i sefîrânelerinde gelen fakat iki kıt'a takrîrlerinde îrâd itdikleri i'zâr-ı vâhiyye, imrâr-ı vakte bâdî bir keyfiyyet ve muktezâ-yı emr-i sefâret iyâb ve zihâb ve ikâmet ve i'âdesi müretteb ve mu'ayyen maslahat olmak mulâbesesiyle **(56 b)** mâh-ı receb-i şerîfin yedinci sebt günü ki mâh-ı kanûn-ı sânînin yirmisekizinci günüdür. Nefs-i Petreburğ'dan hareket-i avdet mu'ayyen ve muhakkak oldığına binâ'en yevm-i hareket-i merkûmeden bir gün mukaddem yine bir kıt'a takrîr ve tahrîr ve tercemân-ı sefâret vesâtâtıyla başvekîle ba's ve tesyîr buyurmalarıyla, re's-ı hudûddan rûz-ı mezkûra gelince kâffe-i vukû'ât iki kıt'a mazbataya mâdde be-mâdde derc ve terkîm ve def'a def'a derbâr-ı devlet-karâra irsâl ve takdîm olunmuş olduklarından tekrâr işbu mahalle tahrîr ve iş'ârları lâ-büdd olmamak lahzasında tayy-ı safha-i tezkâr ve gidildiği tarîk ile avdet müretteb oldığı ecilden ketb-i merâhale ibtidâr kılındı.

Beyân-ı Hareket-i Avdet

Sâlifü'z-zikr yevm-i sebt-i mübârekede ikâmetgâh-ı müsâferetden dâ'ire-i sefâret ve yol takımlu yedekler ve tuğ ve sancak ve mehterhâne ile sâ'at beşde iken hareket olunup ber-tertîb-i sâbık konak yerlerinde birer gice beytûtetle kal'a-i Nevğrad şehrine vusûl ve mukaddemâ müsâferet-güzâr olunan konağa nuzûl birle li-ecli'l-istirâha bir gün meks ve musûl olundu. Mâh-ı mezkûrun onbeşinci ahad günü leff-i kâlîca-i kıyâm ve Yorvince karyesine i'tizâm olunup, şehr-i mezbûra **(57 a)** vulûc ve[58] hurûc ider iken kal'a-i merkûmeden yirmi dört kıt'a top iş'âl ve furûzân itdiler. Karye-i mezkûreden ferdâsı hareket ve Zayçova ve kasaba-i Kıristi ve Yezalitçe karyelerinde birer gice müsâferetle, mâh-ı merkûmun on dokuzuncu pençşenbe günü Valday nâm kasabaya tenzîl dâ'ire-i sefâret olundu. Ma'rûzât-ı vukû'âtı Dersa'âdete tesyîr zımmında Petreburğ'dan lede'l-hareke âdem ihrâcına müşârun-ileyh hazretleri i'tinâ ve cidd-i evfâ iderek, menzil tezkeresi mihmândârdan işbu mahallde ahz olundığına ibtinâ'en ma'rûzât-ı lâzımü'l-inhâ ile başçukadârı sebt günü ihrâc ve isrâ, ehad günü Yedrova karyesine zimâm-ı azîmet İrhâ olundı. Ferdâsı Hotilova

[58] B nüshasında " ve " yazılmamıştır.

nâm karyeye rihlet ve ertesi[59] günü Vişni Vileçok kasabasına nakl-i raht-ı müsâferet olunup Nevğrad sancağı tekmîl ve hayvânât ve araba tebdîl olunmasıyçün bir gün tevkîf ve te'cîl itdiler. Dahi ferdâ ki yevm-i erbi'adır tayy-ı râh-ı azîmet ve Vidroporska [ویدروپورسقه] ve kasaba-i Torjak ve Mednoye karyelerinde imrâr-ı leyl müsâferetle, sebt günü İtor şehrine i'tizâm ve bir gün ârâm olunup, ğurre-i mübâreke-i şehr-i şa'bânü'l-mu'azzam hesâb olunan yevm-i isneynde Gorodine [غورودینه] karyesine irtihâl ve ertesi gün Zavidova nâm karyeye bast-ı (57 b) rihâl olunup, şehr-i Moskov sancağı medhali ve tebdîl-i araba ve hayvânât mahalli olmak takarrubu çahârşenbe günü ikâmet ve ferdâsı hareket birle kasaba-i Kılın ve Podselincova [پودسلنجوه] ve Çornağaras [چورنه غرس] karyelerinde beytûtet ve bâzâr günü Moskova şehirine vurûdla li-ecli'l-istirâha iki gün ku'ûd olındı. Çahârşenbe günü teveccüh-i tarîk-ı azîmet ve kasaba-i Podol ve Loposna [لوپوسنه] karyesinde müsâferetle, cum'a günü Serpuhu nâm kasabaya vusûl ve Tuğla sancağına duhûl olundığına binâ'en rûz-ı mezkûrda mihmândârân araba ve hayvânât tebdîline meşğûl oldılar. Ferdâsı hareket ve Jalodi ve Vişani karyelerinde birer gice karârla Tuğla şehrine güzâr ve sâlis günü istirâhatla ferdâsı azîmete ibtidâr ve duhûl ve hurûcda yirmi dörder pâre top endâht itdikleri şumâr olundı. Şehr-i merkûm ve esnâf ve edevât-ı ma'mûleleri mukaddemâ müşâhede ve ma'lûme oldığı mertebe vakt-i murûr-ı sahîfesinde mersûm kılınmağın tekerrürü hafz ile inhâya atf-ı hâme-i beyân ve mâh-ı mezkûrun on yedinci çahârşenbe günü Solova [صولوه] karyesine irhâ-yı inân olundı. Ferdâsı hareket ve Serkiye [سرکیه] karyesinde beytûtet olunup, ertesi günü İskoratova [اسقوراتوه] nâm karyeye azîmet müretteb iken menâzilinde kıllet sebebiyle Çernetçe [چرنتچه] nâm kasaba-i atîkaya sarf-ı mihâr-ı sefâret ve sebt (58 a) günü Emciniska nâm kasabaya rihlet olundı. Kasaba-i merkûme Ural sancağı madhali olduğundan ğayrı Petreburğ'dan berü dâ'ire-i sefâretde olan arabalar kızaklar üzerinde tesyîr olunup bundan ilerüde berfin nedret ve mefkûdiyyeti tashîhiyle tekerlekler tedvîr olunmak içün muktezî olan ta'mîrlerine mübâderet ve bu cihetle kasaba-i merkûmede iki gün ikâmet olunmuşdur. Derûn-ı kasabadan cârî Zoşa nehri ezdiyâd ve hall-i incimâdla cisrini hedm itdiğinden dâ'ire-i sefâret potlar ile murûra muhtâç olmağın yevmeyn ikâmetde imrârlarına ibtidâr bu takrîb elçi paşa hazretleri mâh-ı mezkûrun yirmi üçüncü yevm-i sülesâda

[59] A nüshasında " ertesi " yazılan kelime B nüshasında bütününde " ye " ile " irtesi " şeklinde yazılmıştır.

güzâr eylediler. Ol gice Obduka [ابدوقه] nâm karyede bast-ı kalîca-i beytûtet ve ferdâsı Ural şehrine azîmet ve bir gûne istirâhatla şûmârîde-i nısf-ı merâhil-i avdet olundı. Şehr-i mezkûra vulûc ve[60] hurûcda kılâ'-ı sâ'ire misüllü istikbâl ve teşyî'-i merâsimine murâ'atla toplar iş'âlına müsâberet eylediler. Cum'a günü hareket ve Hotitova ve Kurakine merhalelerinde müsâferetle ahad günü mahall-i nuzûl olacak Uçki karyesinden güzar ve Kuruska sancağına muzâfa Lihovetko [ليخوتقو] nâm karyeye sevk-i licâm-ı sefer olunup tebdîl-i araba ve hayvânât içün bir gün kıyâm ve gurre-i mâh-ı sıyâm-ı **(58 b)** mübârek iltiyâm add olunan sülâs günü tehzîz-i e'inne-i i'tizâm ve mukaddemâ tertîb-i merâhile dâhil İstolbova [استولبوه] ve Kurasova[61] [قوراسوه] nâm merhaleler mukâbili tarîk-i câddenin yemîn ve yesârında vâkı' kurâ-yı sağîrede müteşetteten bir giçe beytûtetle, ertesi yevm-i erbi'a Kursuka şehrine nakl-i dâ'ire-i sefâret olundı. Şehr-i mezbûrun berü cânibi zîrînde cârî Kurka nehri mart eyyâmında efzâ-yı şiyâb olup sahrâsını eyvâb itmekle cisri münhedim ve nâ-yâb ve potlar ile îyâb ve zihâb olundığına mebni dâ'ire-i sefâretin dört günde berü tarafa nakli sûret-pezîr-i imkân oldığından mâh-ı sıyâmın altıncı ahad günü sefîr-i müşârun-ileyh hazretleriyle mahdûmânı efendilere ve abd-ı fakîre nevbet-i murûr-ı mukadder ve potlar ile nehr-i mezkûr üzerinden güzar olunup yedi sâ'at bu'dı olan Mednika [مدنيقه] karyesine vusûl ve müsâferet ve isneyn günü Abuyani kasabasına tesvîk-i licâm-ı beytûtet olundu. Ferdâsı hareket ve Yakoloka [ياقولوقه] karyesine azîmet ve çahârşenbe günü Milgurud kal'asına ferşîde-i kalîca-i ikâmetle bir gün istirâhat olunup Rusya elçisinin Dersa'âdet'den mâh-ı martın onyedisinde avdeti ve esnâ-yı râhda seyr ve sukûneti tertîbini kuryeriyle **(59 a)** mihmândâra tesyîr itdiğine binâ'en re's-i hudûda vusûlda tarafeyn mutâbakatı husûsunda elçi paşa hazretlerinin dahi azîmetlerine mukaddemâ tertîb eydikleri menâzil ve merâhilin ba'zı mahâllini tebdîl ve diğer tahrîr ettiği konak defterini mihmândâr i'tâ itmeğin aynı tastîr olundı.

Kal'a-i Milgurud verş 18; Karye-i Nikolosko [نيقولوسقو] verş 31; Karye-i Miçencova [ميچنجوه] verş 20; Şehr-i Hırkova verş 30 ikâmet 1; Karye-i Lobotino [لوبوتينو] verş 18; Kasaba-i Valki verş 30; Karye-i Çotova [چوتوه] verş 26 ikâmet 3; Karye-i Çarikova [چاريقوه] verş 20; Şehr-i Poltova [پولطوه] verş

[60] B nüshasında " ve " yazılmamıştır.
[61] B nüshasında " Kurasova " yazılmamıştır.

32 ikâmet 2; Karye-i Reştiloka [رشتيلوقه] verş 27; Kasaba-i Horiski verş 30; Karye-i Omlinik verş 26; Kasaba-i Germencik verş 21 ikâmet 4; Karye-i Potoski [پوتوسكى] verş 20; Kasaba-i Aleksandırı verş 32; Karye-i Petrikoka [پتريقوقه] verş 20 ikâmet 1; Karye-i Ocamka verş 26; Kal'a-i Lisavat verş 20 ikâmet 3; Karye-i Viska verş 30; Karye-i Eclinka [اجلينقه] verş 24; Karye-i Pezacani [پزاجانى] verş 30 ikâmet 1; Karye-i Lisağori verş 22; Kal'a-i Elvibol verş 25 ikâmet 2; Karye-i Kamarova verş 23; Karye-i Pojarova [پوژاروه] verş 22 ikâmet 1; Karye-i Bobrik verş 40; Karye-i Balta verş 40 ikâmet 2; karye-i Berzilova verş 26; Karye-i Ukni verş 27 ikâmet 1[62]; Karye-i Dobova verş 30; Tombasar verş 25.

Mâh-ı ramazânın onbirinci cum'a günü Milgurud'dan hareket ve Nikolosko karyesinde müsâferet olunup, ferdâsı Miçençova nâm karyeye azîmet ve ahad günü Hırkova şehrine vusûl ve bir gün istirâhat olunmağın duhûl ve hurûcda kılâ'-ı sâ'ire gibi toplar furûzân ve merâsim-i istikbâl ve teşyî'a ri'âyet nümâyân itdiler. Salı günü leff-i bisât-ı kıyâm ve Lobotino karyesine **(59 b)** resîde-i ikdâm olunup ferdâsı Valki kasabasına i'tizâm ve ertesi günü Çotova nâm karyeye tenzîl-i dâ'ire-i sefâretle kıyâm ve tebdîl-i araba ve hayvânât ve ahad günü îd-i nasârâ olmağla, mihmândâr ikâmete nizâm verüp isneyn günü Çarikova karyesine azîmet ve sülesâ günü Poltova şehrine vusûlle iki gün müsâferet olundı. Cum'a günü hareket ve Reştiloka karyesinde beytûtetle Horiski kasabasına sevk-i e'inne-i rıhlet ve ferdâsı Omlinik nâm karyede mihmân ve isneyn günü Germencik kasabasına nakl-i raht-ı sefâretle dört gün karâr-ı ıyân oldı. Çünkü Özi suyu dinilmekle meşhûr Nebre nehri üzerine hengâm-ı sayfda lenger endâz-ı karâr itdikdleri kebîr Tombazlar üstüne cisr kurulup mevsim-i şitâ hulûlunde fesh ve ref' olunur idüğü ve bu def'a avd-ı vurûdumuzda, rûz-ı Hızıra eyyâm-ı kalîle kaldığı sebebiyle cisr-i mezkûr henüz kurulmamış oldığından, dâ'ire-i sefâret potlar ile imrâra mübâderet ve dört günde hıtâm bulmağla, şehr-i şevvâli'l-mükerremin ikinci cum'a günü elçi paşa hazretleri dahi mahdûmânı ve abd-i fakîr ve çend nefer etbâ'-ı mahsûsalarıyla filika misüllü zevrakçalara suvâren berü tarafa ubûr ve sâhil-i mezkûrda vâki' Kırıkova [قيريقوه] karyesinde ol gice karâr olundı. Ferdâsı hareket ve karye-i Potoski ve kasaba-i Aleksandırı sahrâlarına **(60 a)** darb-ı evtâd-ı hıyâm-ı sefâret ve isneyn günü

---

[62] B nüshasında " ikâmet 1" ibâresi yoktur.

Petrikoka karyesine azîmet birle bir gün istirâhat olundı. Çahârşenbe günü tahrîk-i licâm ve Ocamka nâm karye kenârında yekşeb ârâm olup ferdâda Lisavat kal'ası civârına nasb-ı hıyâm ve tebdîl-i araba ve hayvânât ve dâ'ire-i sefârete ale's-seviyye yolluk bahâları tevzî' ve ı'tâsıyla dört gün kıyâm olunmuşdır. Salı günü leff-i tınâb-ı karâr ve Viska ve Eclinka karyeleri sahrâlarında müsâferet-güzâr olunup pençşenbe günü Pezacani karyesi sahrâsına nasb-ı hayme-i beytûtet, cum'a günü kıyâm ve istirâhat olunmağın, sebt günü nehzat ve Lisağori sahrâsına nakl-i raht-i sefâret birle, ehad günü Elvibol kasabasını güzâr ve Aksu kenârına rekz-i sutûn-ı hıyâm karâr olundı. Nehr-i mezkûrdan ahmâl-i eskâl ve araba ve hayvânât potlar ile iki günde imrâr ve mâh-ı mezkûrun yirmibirinci çahârşenbe günü müşârun-ileyh hazretleriyle berü tarafa ubûra mübâderetde kal'a-i merkûmeden otuz pâre top iş'âline ibtidâr itdiler. Rûz-ı mezkûrda Kamarova sahrâsına darb-ı hıyâm ve ferdâsı Pojarova nâm karye kenârına nakl-i raht-i i'tizâmla cum'a günü **(60 b)** meks ü ârâm olunmuşdır. Sebt günü hareket ve Büyük Bobrik sahrâsında beytûtet birle, bâzâr günü Balta civârına nasb hıyâm-ı kıyâm ve iki gün istirâhatle çahârşenbe günü Berzilova karyesine i'tizâm olundı. Ferdâsı Ukni karyesi kenârına darb-ı evtâd vusûl ve ba'de'l-ğurûb hilâl-ı şehr-i zi'l-ka'detü'ş-şerîfe, ru'yetiyle ğurre-i i'tibâr olunan yevm-i cum'a-i mübârekede kıyâm ve musûl olunup, ertesi sebt günü hareket ve Dobova karyesinde beytûtetle ehad günü re's-i hudûddan ma'dûd Tombasara çeşm-güzâr ve derûnundan imrârla sâhil-ı nehr-i Turla'ya mensûb-ı hıyâma tenzîl dâ'ire-i sefâret ve berü cânibine ne ki endâzî-i nezâretle zemîn şükr ü minnet vaz'-ı cebîn zarâ'at ve istidâmet-i eyyâm-ı saltanat hazret-i şehenşâh-ı dârâ-haşmete dest pürdâşte-i temennâ-yı müdâvemet kılınmışdır. Murûr-ı sınur iştiyâkıyla müddet-i müsâferetde terâküm iden envâ'-ı mihn ü meşâk-ı ma'nevî arz-ı fırâk ve yevm-i mübâdele arzusı hâver-i kemâl-âver sâlde inşirâk idüp Rusya elçisinin Maçin'den Galsa ubûr ve nefs-i kasaba-i Yaş'a vusûl idence eyyâm seyr ve sukûnet ve Yaş'dan ba'de'l-hareke re's-i hudûda **(61 a)** vurûd idecek, müddetin tertîbini mukaddemâ mihmândâr cenerale tahrîr ve beyânından bahsle Tombasar sahrâsına vusûlumuzda bir kaç günler tevkîfe hâhişleri her ne kadar câygîr-i lahza-i zamîr isede sâ'ik-ı takdîr mümteni'ü't-tedbîr muvâfık-ı vakt-i yesîr buyurub, sefîr-i mûmâ-ileyh Yaş'dan hareketinde menâzil-i mürettebesin müsâferetle güzâr ve mâh-ı merkûmun dördüncü isneyn günü Karaulan karyesine Luhuka şitâbdâr olmağın edevât-ı mübâdele

ber-sıyâk-ı sâbık yine Bender muhâfızı vezîr-i ğayr-ı tesmîr, sa'âdetlu Hasan Paşa Hazretleri'nin ma'rifet-i müşîrîleriyle mahall-i mezkûra tesyîr buyurulup, rûz-ı mezkûrda kethudâları dahi dâ'ire-i dustûrîleriyle ale's-seher sahrâ-yı karye-i mezbûreye vusûl itmiş olmalarıyla sefîr-i mûmâ-ileyh lede'z-zuhûr mukaddemce bi'l-muhâbere tertîb olundığı üzre istikbâl ve ordugâhına ve kâhine îsâl eylediler. Karşu tarafda elçi paşa hazretleri Tombasar sahrâsına vusûllerinde otuzbir pâre top iş'âl itdiklerine binâ'en bu tarafda dahi, sefîr mûmâ-ileyhin hîn-i nuzûlunde resm-i mukâbeleyi icrâ ve ikmâl eylediler. Ba'dehu vezîr-i müşârun-ileyh hazretlerinin dîvân kâtibi efendi karşuya murûr ve elçi paşa hazretlerine (61 b) vurûd birle Rusyalu tarafından vakt-i mübâdele-i azîmet misllü yine bir kıt'a köşklü sal inşâ ve kendü taraflarında sâhile rabt ve ibkâ ile bu def'a mübâdele bizim salda olmaludır. Sadedi bast-ı mukaddeme-i makâlât itdiklerin takrîr ve inhâ itmeğin, hakîmâne uslûb ile terk ve ta'tîllerini müstelzim mu'âmele izhârına mübâderet olunmak istisvâbıyla meşveret ve re's-i hudûda vurûdumuzdan mukaddem esnâ-yı tarîkde mihmândâr-ı evvel ceneral ile yevm-i mübâdeleye dâ'ir kelimât der-miyân oldukca, mihmândâr-ı mersûm siz birbirinizi mübâdele idersiz ve bizde bulunuruz makâlını îrâd ve beyân iderek tarafeynden mübâdil-i mahsûs-ı mu'ayyen olmadığın egerçi takrîr ve ıyân ider idi. Ancak rûz-ı mezkûr-ı mu'ayyen ve müstekarr olunca kîl ü kâli mûcib mâddeler sünûhı adîmü'l-ihtimâl olmakdan ğayrı, berü tarafda tehiyye-i mâlzeme-i mübâdile vezîr-i müşârun-ileyh hazretlerinin muhavvel-i uhde-i müşîrileri ve mahall-i merkûmun Bender'e on sâ'at bu'diyyeti olup hasbe'r-rusûm mahall-i merkûmda devâ'ir çendîne ve müretteb tüfeng endâzânın âdet-i dîrîne üzre cem'iyyetleri lâzımesince ve ma'a hazâ sâl mâddesi misüllü sunûh ve zuhûr iden hudûs-ı lâzımetü'l-müzâkerenin muhâberesine yesr ve suhûlet (62 a) olmak mülâbesesiyle vezîr-i müşârun-ileyh hazretlerinin câme tebdîl-i vurûd ve mevcûdiyyetleri menvi-i zamîrleri olarak ol gün ba'de'l-ğurûb dâ'ire-i mevcûde-i dustûrileri semtine vâsıl olmalarıyla, fî nefsi'l-emr teşrîflerinde her husûsa hüsn-i sûret hâsıl olup, ferdâsı emr-i mübâdeleye dâ'ir mükâlamât netîce-yâp-ı karâr ve yeni Devlet-i Aliyye tarafından müheyyâ sal üzerinde mübâdele-i sefîrân temşiyeti derkâr olmağla ol gün ahmâl-i sefâret imrârına mübâşeret olundı. Ertesi yevm-i erbi'a ki mâh-ı zi'l-ka'detü'ş-şerîfenin altıncı günüdür, sâ'at dörtde iken mübâdele vukû'ı musammem ve mu'ayyen oldığı hasebiyle rûz-ı

mezkûrda tarafeyn elçileri i'lân-ı tehiyyeleriyçün üçer top iş'âl ve müretteb âlây ile rusûm çadırlarına lede'l-îsâl onar pâre top efrûzişiyle icrâ-yı resm-i istikbâl olunmak tertîbine mebnî tarafeyn mukâbele hey'etiyle hareket ve rusûm çadırlarına nuzûlde tüfeng endâzân dahi üçer def'a şenlik izhârına müsâberet ve rusûm çadırlarına elçiler duhûlde sadr-ı meclise karâr ve ol hînde tarafeynin müsteşâr-ı sefâretleri, istifsâr-ı hâtıra azîmet itmek bir mâdde-i mesbûkü'l-müzâkere olundığına (62 b) ibtinâ'en elçi paşa hazretleri tarafından abd-i fakîr ol hînde berü tarafa murûr ve Rusya elçisine mulâkât olunup tatlu kahve ve şerbet resmi icrâsı müddet-ı tevakkufla hareket ve karşu cânibine avdet olundı. Müşârun-ileyh hazretlerine vusûlde kendüleri dahi kıyâm ve iskeleye tahattı-ı ikdâm birle, tarafeyn sâhillerinde müheyyâ nakil filikalarına suvâr ve ân-ı vâhidde mübâdele salına yanaşup tarafeyne semt olan medhallerden duhûl ve sandalyelere ku'ûd idüp dahi zîrlerine mevzû' birer aded iskemlelere mihmândâr-ı evveller kâ'id oldılar. Bir mıkdâr musâhabet-i dostâne ile kıyâm ve birbirlerine vedâ' ve avdetle resm-i mübâdele temâm olmağın sâhillere teveccühde tarafeynden yirmişer kıt'a top fürûzân ve berü tarafda mehterhâneler tanîn-i endâzân olarak rusûm çadırlarına vusûl ve cüz'î teneffüs ile hareket ve tarafeyn ordugâhlarına murâca'ât itmeğin bu tarafda elçi paşa hazretleri, muhâfız-ı vezîr-i müşârun-ileyh hazretlerinin haymelerine muhâzî vusûlda taraf-ı müşîrîlerine atf-ı ınân ziyâret ve tahlîs ve imrâr olunan üserânın Bendere irsâlleri[63] husûsunu müzâkereye mübâderet birle ol gün üserâlarıyçün arabalar tehiyye itdirilüp (63 a) inâs ve zukûru yegân yegân ihzâr ve bi'l-istihbâr, Dersa'âdet'e ma'an tevârüde hâhiş-gir olanlar tefrîk ve istikrâr ve mâ'adâlarına sefîr-i müşârun-ileyh hazretleri yol harclığı atâ iderek tesyârla isticlâb-ı da'avât-i hayriyye-i cenâb-ı pâdişâhîye nesâr, nakdîne-i ibtidâr eylediler. Çünkü Rusya elçisinin Galas'a murûrunda Yaş cânibine azîmetinde hareket batî'âne ile vurûdına nazaran Yaş'dan hareketinde dahi esnâ-yı tarîkde tertîb ve tasavvurdan efzûn ârâm ve kıyâmı melhûz iken tarafeynin re's-i hudûda mukârebetleri eyyâmında Leh arâzısinde Lehlu ile Rusyalu meyânında tekevvün iden keyfiyyeti her ne kadar izhâr itmeseler de kendülere mûcib-i telâş ve tehaddüsü ve dilhırâş olarak bu sebebden sefîr-i mersûm dahi azîmetinde sur'at ve emr-i mübâdelede berü tarafa muvâfakatlarına bâdî bir hâlet idüğü cezm olunmuşdı. Mâh-ı mezkûrun dokuzuncu cum'a günü Karaulan

[63] B nüshasında " üsâretleri " şeklinde yazılmışsa da " irsâlleri " şeklinde olacaktır.

sahrâsından hareket musammem olmağın dâ'ire-i sefâreti teftîh ve taklîl ile yevm-i merkûmda tahrîk-i rikâb-ı azîmet ve Boğdan voyvodası cânibinden mu'ayyen mihmândâr Portar delâletiyle mâh-ı mezbûrun on sekizinci bâzâr günü Fokşâna vusûlle Eflâk cânibine tenzîl-i dâ'ire-i sefâret olunup, Boğdan arâzîsinde **(63 b)** mebyet olan menâzil ve merâhilde ta'yînât-ı dâ'ire-i sefârete kâfî verdikleri ecnâs-ı zehâ'ir-i me'kûlâtın îcâb iden bahâları rahmen li'r-re'âyâ râyic-i belde üzre müşârun-ileyh tarafından tamâmen def' ve i'tâ ve kazâ esper unikleri ve ba'zan re'ayâ kocabaşılarından senedât ahz olunarak arz-ı mezkûrdan murûr ve Eflak cânibine dahi Kostantin Bey tarafından mu'ayyen mihmândâr boyar ma'rifetiyle tertîb-i mezbûr üzre azîmetle, haftasında Yergök'e vusûl ve mâh-ı merkûmun yirmiyedinci çahârşenbe günü nehr-i Tuna'dan Ruscuk'a ubûr ve tahliye eyledikleri konaklara nuzûlle yek-şeb müsâferet ve ertesi günü tehzîz-i e'inne-i azîmetle Hezerğrad ve Çalıkkavak ve Karinâbâd ve Kırkkilise tarîkıyle Berğos'a imâle-i licâm-ı müsâferet ve tevessül-i câdde-i istikâmetle mâh-ı zî'l-hicce-i şerîfenin onbirinci çahârşenbe günü tavr-ı mu'tâd üzredir. Dâru's-saltanatu'l-Aliyye'den duhûl tertîb olunmağın hâric-i sura lede'l-vusûl tuğ ve sancak vaz'-ı gılâf olunup tefrîk ve tesvîk ve ba'dehu elçi paşa hazretleri bir mıkdâr etbâ' ve zevvâr ile sebükbârça tahrîk-i licâm ve Sultanbayazıd'da kâ'in konağına resânende olmağla herkes mulâkât-ı akribâ ve ta'allukâtda îd-i ber îd ve böyle rûz-ı sa'îdi du'â-yı **(64 a)** ferd-i saltanat-ı hazret-i şehriyâr-ı cem'uzmaya delîl-i icâbet dergâh-ı cenâb-ı rabb-ı mecîd idüp, farîza-i zimmet ve vâcibe-i uhde-i nehmetimiz olduğu üzere edâsına mübâderet ve hemîşe-i şukûh ü şân-ı kitâ-yı sitânîleriyle serîr-i saltanatda fermâ-rânîleri temennâsına müsâberet olundı.

Hâlât-ı Arzıyye ve Keyfiyyât-i Rusya'dan Ba'zı Vukû'ât

Bilâd-ı Rusyadan bâlâda beyân olunduğu üzre güzargâhımız olan mahallin Aksu ile Özi suyu mâbeyni elli sâ'at mıkdârı mesâfe eşçâr ve gühsârdan müberrâ ve hemvâre deşt ve kazâ olmağla hubûb-ı mezrû'âtı akvât-ı sekeneye kâfî olamayup, Leh cânibinden celb ile ta'ayyuş ve hatab ve kereste dahi cânib-i mezbûrdan tevârüde tevakkuf ider ve ahâlîsi Kazak tâ'ifesiyle mahlût olmağla sükenâları esâs ve bârdan ve nuhâs makûlesi avânîden hâlîdir. Özi suyundan yani Germencikden şehr-i Moskova varınca ikiyüz otuz sâ'at mıkdârı mesâfenin arâzısi câ be-câ eşcâr ve gühsâr ve berriyeleri geştzâr olmağla, husûl

mezrû'âtında akvât-ı ahâlîden fazla kalup şehr-i Moskov ve dahi ilerü bilâda bu havâlîden zehâ'ir nakl-i râykândır. Şehr-i Moskov'dan (64 b) Petreburğ'a varınca kırk sâ'at mesâfe arâzı-i mevkı'-i şitâ ve yekpâre dağıstân ve mecme'-i mâ' olmağla enbâ-yı sebîle tahsîs olunan tarîkın ekser mahalli kerâsteden kaldırım yapılmış ve her karye bir dere yahûd göl kenârına hâneleri yekdiğere muhâzî ve mütesâvî bünyâd olunmuş kurânın fevâsılı yarımşar sâ'at dahi ziyâdece tertîb olunup yemîn ve yesârlarında ve câ be-câh meyâne-i gühsârlarında emârât-ı kurâ dûçâr-ı inzâr olunur. Ancak[64] zirâ'at ve hirâsetleri hınta-i kalîletü'l-mıkdâr ve alaf ve çavdârdan ibâret olup hâsılât-ı seneviyyeleri ahâlînin dörder aylık akvâtına ancak vâfî olmağla, mâ'adâ muhtâc oldukları zehâ'iri mevsim-i şitâda kızaklar ile berü havâlîden nakl ve tesyîrle celb ve iddihâr iderler. Neva ta'bîr itdikleri nehr dahi makarrer-ı Devlet-i Rusya olan Petreburğ derûnundan ceryân ile iki sâ'at mesâfesinde bahr-i Baltığa insâb ider. Nehr-i mezkûra berü havâlîde bir iki nehrin ihtilâtı sebebiyle belde-i mezkûreye zehâ'ir ve hatab ve haşab-ı kebîr kayıklar ile nakl ve tesyîr olunmağın giden kayıkların avdetleri dahi memnû'ıyyet sûretine konulmuş olmağla, anda bozılup bey' ve şirâ mu'tâd oldığına (65 a) mebni envâ'-ı kerâste ve hatab nefs-i Petreburğ'da mütedârikdir ve Devlet-i mezbûrenin meskûk olan sîm ü zerrî eyâd-ı nâsda kıllet ve nedretle mütedâvil olup gümüş ruble ikiyüz akça i'tibârıyla râyic, rubu'u ve humusu ve öşri ve nısf-ı öşri ve on pâreliği kesilüp, ancak kâmilinin kıymeti refte refte âric oldığından tüccârın bey' ve şirâları ve rıcâl ve zâbıtân ve ahâlî-i sâ'irenin ahz ve atâları yekpâre bakır ve kağıd akçe ile temşiyet bulmuş meselâ gümüş rubleye tebdîl istidiklerinde yüz gümüş rubleye yüz kırk rublelik kağıd yahûd bakır akçe verirler. Macarî altuna tebdîlde bir altuna dört buçuk rublelik verirler. İdâre-i kâfiye-i umûrları bu sûretle revâcyâb olmuşdır. Kağıd akçeleri ki sağnaca ta'bîr iderler yüz ve elli ve yirmibeş rublelik olarak beyâz kağıda on rublelik kırmızı kağıda beş rublelik, mâ'î kağıda basılup bakır akçeleri on akçelik ve dört ve iki ve bir akçe kesilüp, memâlikinde dâ'ir olmakdadır. Devlet-i mezbûrenin ricâl mütemevvilceleri nümâyişe mâ'il ve düvel-i sâ'ireye temessülden başka tefevvuk dâ'iyesini hâsıl itmeş olmalarıyla, (65 b) elbise ve emkinelerine refte refte zînet îrâs ve şehir ve kasabât ve ba'zı civâr kurâda vus'atlu ebniye ve bağceler ihdâsıyla envâ'-ı meyve ve şukûfe husûlüne tekellüfât-ı kesîre iderek ekseriyâ bağçe köşelerine etrâf ve

[64] B nüshasında " ancak " kelimesi yazılmamıştır.

sukûfu camlu ve derûnları sobalu ebniye-i şitâ'iyyeler binâ ve peydâ ve âteş ile teshîn ve germ itmekle meyve ve şukûfeler husûl ve berâverde ve tertîb-i zıyâfetde sofralarına nihâde ve vakt-i cem'iyyetlerinde birbirlerine irâ'etle müşâhede itdirirler. Sûk ve bâzârlarında dahi ba'zen engür ve elma ve amrud ve kâhî portakal ve limon arâyiş-i pişkûn dükkâncaları olmağla müşterî zuhûrunda her dânenin mıkdâr-ı girânınca bahâ taleb iderler.

Sunuf-ı askeriyye ve ahâlî-i kuraviyyesi yekpâre yenmek çavdar etmeği ile me'lûf ve ricâl ve kibârının sofralarında dahi mevcûdiyyetle mevsûfdır. Büyük Petre nâm kral zamânından askeriyyesine tertîb itdiği nizâm hâlâ ber-karâr olmasına ale'd-devâm ihtimâm itmeleriyle bin, ikibin yahûd dörtbin olmak üzre bir polk add itdikler askerin kisve ve eslihaları beylikden bir nev' olarak her polk-ı askerî bir gûna kıyâfet (66 a) alâmetinden beyinlerinde ma'lûm idüğü nümâyândır. Neferin ulûfe-i senviyyeleri cüz'î ve nefere nazaran zâbıtının ulûfeleri külli olmağla neferâtın her türlü kıllet ve meşakkate tahammül ve kanâ'atleri zâbıtıyyet pâyesine neyl ve vusûl-ı emniyyesiyle senelerce eyyâm-ı sermâ ve hengâm kermâ üzerlerinden güzar ve kemâl-ı ıtâ'at ve inkıyâdla hidmet-ı müte'ayyinelerinde leyl ü nehâr dest ber-kemer itmekdedirler.

Kıt'a-i Hâtime

Hâmeme-i arz-ı ubûdiyyetde imdâd-ı bennân.
Virdi Küstâhâne cür'et, kıldı ma'lûmun beyân.

Akdem-i âmâl-i dildir minnet-i afv-ı kusûr.
Lutf idüp mazhar buyur ey dâver-i re'fet nişân.

1

MUSTAFA RÂSİH EFENDİ'NİN SEFÂRET ARÎZASININ METNİ

(1 b) Hamd ve şükr-i nâ-mahdûd ve sipâs ve senâ-yı nâ-ma'dûd mâlik-i melakût-ı âsımân ü zemîn olan hazret-i vâcibü'l-vucûd. Cihân-âferîne cedîr ve ahrâdır ki irsâl-ı rusul ve inzâl-ı kütüb ile tensîk-i ahvâl-ı âlem ve tertîb-i esbâb-ı nizâm-ı nev'-i benî âdem ve tekvîn ü îcâd-ı âdemden bu demedek karnen ba'de karnin istihlâf-ı selâtîn ü şâhân ile kârhâne-i âlemi âbâdân ve hürrem eyledi.Ve salâvât-ı fâ'ika-i lâ ye'ud ve tahiyyât-ı lâyıka-i bî-hadd, ol cenâb-ı hâtemü'l-enbiyâya lâyık ü sezâdır ki hazret-i rabb-i vedûd ve kerîm, ol nebiyy-i emced ve mahmûd-ı teşrîf-i latîf-i hıtâb-ı levlâk[1] ile tekrîm ve şân-ı şerîf hatmiyyet ünvânın sallû aleyhi ile tebcîl ve ta'zîm ve bu emr-i vâcibü'l-imtisâl, zu'âfa-yı ümmetine tarîk-ı fevz ü necâtı hidâyet ve ta'lîm eyledi. Amma ba'd, terkîm-i kemterîn-i bendegân-ı divân-ı şâmihü'l-erkân (2 a) Mustafa Rasih nâtûvân oldur ki, binikiyüz bir senesi evâhırında Devlet-i Aliyye-i ebed-kıyâm sânahâ'llahu te'âlâ an-cümleti'l-âlâm ile Rusya devleti beyninde tekevvün ve hudûs iden akd-ı bî-ceyyide-i târ-cidâl ve hisâm ikiyüzbeş senesi evâhırında in'ikâd-ı sulh ü salâh ile pezîrây-ı sûret-i infisâm olmakdan nâşî kâ'ide-i cârîye-i düvel üzre taraf-ı Devlet-i Aliyye'den bu abd-ı nâcîz sefâret-i kübrâ ile ikiyüz yedi senesi müntesıf-ı şehr-i cümâdiye'lâhırada Rusya devletine ib'âs ve irsâl buyurulduğuma binâ'en esâs-ı mevâdd-ı me'mûriyyetim olan levâzım-ı Rusûm-ı sefâreti,

---

[1] B nüshasında " Levlak" kelimesinin lâm-elifi yazılmamıştır.

şân-ı ebed-nişân-ı Devlet-i Aliyye'ye sezâ vucûhla îfâya sarf-ı vus'-ı makderet ve tetmîm ve tekmîl-i seyr-i ikâmet-i sefâret birle bi-'avn-i hazret-ı Bârî ve bi-menn-i teveccüh-i cenâb-ı hilâfet-penâhî işbu binikiyüzsekiz senesi mâh-ı zilhiccetü'ş-şerîfenin evâsıtında derbâr-ı atûfet-medâr-ı saltanat-ı seniyyeye ric'atle vusûl ve Südde-i Ulyâ-yı ma'delet-penâha nâsıye-sâ-yı rakıyyet ve musûl müyesser ve mukadder olmağla farîza-i zimmet-i ubûdiyyetim olan kâffe-i usûl ve furû'-ı sefâreti[2] hasebe'l-vus' ve'l-imkân ikmâl ve itmâm-ı kilâde-i tavk-ı rakıyyet ve ihtimâmım olduğuna binâ'en Rusya devletinin ba'zı tertîbât ve tanzîmât-ı umûr-ı mulkiyye ve askeriyye ve harekât ve etvâr-ı (2 b) hiyeliyyelerine dâ'ir mehmâ emken tahsîl-i vukûf ve ittilâ' itdiğim ve oldukça sıhhate karîb olur mesmû'âtım ve meşhûdum olan hâlâtdan hasbe'l-iz'ân nakle şâyân ba'zı suver beyânını dahi uhde-i çâkerâneme vâcib ü mütehattim olduğun fehm ve iz'ân etdiğime mebni dâhil-i hudûd-ı Rusya olduğum günden diyârlarında oldukca veliyy-i ni'metim olan Devlet-i Aliyye'ye ifâdesi çesbân ba'zı ma'lûmât ve meşhûdâtımı tahrîr ve beyân itmek nasb-ı ayn-ı dikkat ve ihtimâm-ı âcizânem olup, ancak Rusyalunun âdet-i me'lûfe-i keyd-i âzmâsı, müsteş'ir olduğu tahrîrât mührünü fekk ve küşâd ile vâkıf-ı cenâyâ-yı umûr-ı ıbâd olmak ez-kadîm beyinlerinde ziyâde mer'î ve mu'tenâ olan ef'âl-ı kabîhadan bu dahi bir kâr-ı mezmûm idiği yakînen ma'lûmum olmak mülâbesesiyle ba'zı ahvâl-ı mücmeleyi hurûf-ı ma'hûda ile beyân mümkin oldıysa dahi keyfiyyât-ı mufassalayı terkîm ve ıyân adîmü'l-imkân olduğu cihetden, işbu risâle peçede zabt ve tenmîk itdiğim mevâdd-ı merkûmenin Atebe-i Ulyâ-yı saltanat-ı seniyyeye rû-mâlım müyesser olıncayadek ind-i âcizânemde izmârı enbâdan evliter.

Ve bi-hamdihi Subhanehu ve te'âlâ Südde-i seniyye-i Devlet-i Aliyye'ye Cebîn-sâ-yı ubûdiyyet ve ez-ezeli müktesib ve mübâhî olduğum şeref ve fahr-i rakiyyetim ile teceddüd-i husûl istiğrâk-ı ni'am-ı celîleye (3 a) mazhariyyetim vukû'ıyla nakş-ı sahîfe-i hâtırım olan suverin aks-i endâz-ı mücellâ-yı sahâyif-i evrâk kılınması mukadder olmağla olbâbda küstahâne ictisârım karîn-i afv ve ihsân buyurulmak ümniyyesiyle âcizâne ve müstemiddâne, semend-i hâme-i acz-i âlâmeye ol vâdîde irhâ-yı inâna ibtidâr olundu.

Rusya Devleti ketm-i esrâr ve ihfâ-yı râzlarına bir mertebe-i mübâlağa ile dikkat ve ihtimâm iderler ki istimâ'ımâ göre ol dereceler

[2] B nüshasında " sefârâti" şeklinde yazılmıştır.

ketm-i esrârda mübâlağa, düvel-i sâ'irde yokdur. Bu ketm-i esrâr ve şurû' idecekleri kârlarını ağyârdan izmâr mâddesini bir fevk-i dilhâh husûl netîce-i herkâr-ı mefsedet kerdâzları olmak esbâbından bir sebeb-i kavî add ve şumâr iderler. Çâkerleri dâhil-i hudûd-ı Rusya olduğumun üçüncü günü Tombasar[3] ve sekiz sâ'at kurbünde Berder karşusunda olan Porkan nâm karyede mevcûdiyyetlerini haber aldığım yirmi altı nefer üserâ-yı[4] islâmiyyenin isimlerini nâtık defterini Bezboritki'nin karındaşı olup mihmândârmız olan ilyâ Enderic nâm ceneral mayora verüp taleb eylediğime mebni ve ol gün İsmail üserâsından olup Tombasar'da olan Kazak bolaklarından İsayif nâm pürğadirin polkanıkten olan nâ'ib kerîmesi Şerîfe Hadîce nâm Hatun firâren tarafıma gelüp katı çok kîl ü kâl ve mübâhasa (3 b) ve münâzara güzarânından sonra hatun-ı mezbûre tarafımda alıkonulup, kendülerinin arz ü irâ'e eyledikleri muğâlataları kârkir olmadığına mübtenî ma'iyyetimize tertîb ve ta'yîn eyledikleri iki bolak askerlerine dâ'ire-i sefâreti dâ'iren-mâdâr ihâtâ itdirüp leyl ü nehâr hâricden bir ferdin dâ'ireye duhûlüne ruhsat verilmeyerek Petreburğ'a vusûlüme dek bu sûreti iltizâm itdiler. Petreburğ'a ba'de'l-vusûl tehiyye olunan hâneye nuzûl olundukdan sonra dahi hurûc ve avdet olundığı sâ'ate dek ala'l-ittisâl bu iltizâm mâlâ-yelzimi icrâda dakîka fevt itmeyüp küll-i ân ve sâ'at zokâk kapularında ve nerdübân başlarında ve zokaka nâzır revzenler altlarında karağol bekletdirerek tazyîkımda mübâlâğaları derkâr idi. Ba'zı eşyâ mübâya'ası içün tüccârları celb itdirildikde[5] evvelâ zokak kapusu yanına vaz' ve ta'yîn eyledikleri kanceyer hademeleri yanlarına varup ol tâcir kimdir ve metâ'î ne cinsdir. Ve ne tarafdan celb olunmuştur. Lede't-tahkîk zabt-ı cerîde olundukdan sonra dâ'ireye duhûle ruhsat-yâb olur. Ba'dehu dâ'irede kimin yanına varır ise dâ'ireye ta'yîn eyledikleri üç beş nefer tercemânândan beher hâl biri berâber bulunur. Ahz ü i'tâya müte'allık kelâmdan hâric bir kelimeyi tefevvühe zemân bulunmaz idi.

Petreburğ'da düvel-i sâ'ire elçileri mevcûd ve mukîm idiği hod ma'lûm ve (4 a) imparatoriçe sarayında eyyâm-ı rusûmda sahısları dûrdan meşhûd olup süferâ-yı sâlife tekârîrlerinde bi'l-münâsebe yazdıkları vechile ve idrâk eylediğim zemân zarfında Avrupa devletlerine gitüp gelen sefîrân-ı Devlet-i Aliyye'den istimâ'ım oldığı üzre her bir devlete tevârüd iden devlet-i uhrâ elçisiyle ol devletde bulunan elçiyân ve

---

[3] B nüshasında " Tonbasar" şeklindedir.
[4] B nüshasında " isrâr" şeklinde yazılmıştır.
[5] B nüshasında " itdirildiğe" şeklinde yazılmıştır.

beyzâdegân birbirleriyle görüşüp üns ü ülfet ve ba'zı gûne sohbet eyledikleri mütevâtır ve muhakkak ve âdet iken; Petreburğ'da düvel elçileri ve âdemlerinden birisi tarafıma gelmeyüp ve anlara dâ'ir harf-ı vâhid istimâ'ım olmadı.Güyâ Rusya memâlíkinde düvel-i sâ'ire elçileri hiç yok misüllü idi.[6] Bu vechile mu'âmele-i tazyîk ve iz'âcı sûret ikrâmda irâ'e itmekden dahi hicâb itmezler idi. Bundan mâ'adâ kendi devletleri ricâlinden dahi kimesneyi dâ'ireye getürmezler idi.

Sefârete dâ'ir mevâddın ru'yet ve idâresi zımmında ta'yîn olunan baş mihmândâr sâlifü'l-beyân ceneral mayur ve perbolkonik ve potbolkonik ve cend nefer mayur ve yedi sekiz nefer kapudan ve on beş yirmi nefer ofenciyal ve dört beş nefer tercemân ve sâ'ir polak zâbıtânından gayrı ve ba'zı rusûmât icrâsında resmen ta'yîn **(4 b)** itdikleri da'vetci nâmıyla olan bir iki ceneral mayur ve bir iki kamarir ve polkoniklerden mâ'adâ bir ferdin yanımıza âmed şudı vâkı' olmadı. Ne vechile itdiler ise itdiler emîn ve mu'temedlerinden gayrı bir ahadın yanımıza gelmesini men' itdiler. Bu makûle muhâsara etrâfımızda itdikleri mübâlağa ile ihtimâmları husûsu görüldükde ba'zen bu acziniz neden neş'et ideyor. Bu kadar karağollar ile etrâfımızı muhâsara ve konağımıza gelecek kimesneleri men' ideyorsız deyü tarafımdan takrî' ve ta'rîz oldukca mağâlataya başlayup karağol ta'yîni ancak sizin râhat ve ikrâmınız içündür[7] sirkât[8] ve olur olmaz nâ halef âdemler gelüp sizi ta'cîz ve bî-huzûr itmesün mulâhazasıyladır. Hatta kralicemiz sarayında dahi karağol vardır, deyü bir resmdir[9] ki büyüklerimize mahsûsdır deyerek tağlît-ı zihne çâlişurlar idi. Nihâyetü'l-emr anların i'tikâdlarına göre bu mürettebe tazyîkden benim fehm ideceğim sûret, üserâdan firâren etrâfımıza gelecekleri men' itmek içün olacak. Ammâ asıl maksad-ı desîse-i âmîzleri ve ihfâ olan irâdeleri mücerred devletlerinin tertîbât ve mu'âmelâtına ve ahvâl ve cenâyâ-yı umûrlarına bir takrîb tahsîl-ı vukûf ve ittilâ' olunmamak mülâhazasına mebni idüğü iclâ-yı bedîhiyyâtdandır. Hatta ma'iyyetimizde **(5 a)** olan gerek Rusiyyü'l-asl ve gerek aslı düvel-i sâ'ireden olup bir takrîb Rusya Devleti hidmâtında müstahdem olanlardan ba'zılarını esnâ-yı râhda altun verilmekle tarafıma celb ve ba'zı husûs su'âl olundukda isticvâbları mümkin olmakda idi. Petreburğ'a vusûlumde yine anlardan ba'zılarına mu'tâd üzre altun verdiğimde kabûlden imtinâ'

---

[6] C nüshasında " idi" kelimesi yazılmamıştır.
[7] B nüshasında " içündür ki " şeklindedir.
[8] B nüshasında " sitrâk" şeklinde, harflerin sırası yanlış yazılmıştır.
[9] B nüshasında " resm" kelimesinin " r" yazılmamıştır.

itmekle sebebini su'âl ve istıksâ eylediğimde, şu kadar ifâde idebilürüm ki tahlîf olunduk bir vechile alamam; deyü i'tizâr ve bu ifâdemin adem-i ifşâsını sizden niyâz iderim; deyü tekrâr tekrâr iltimâs ve iş'âr eyledi.

Petreburğ'a vusûlumde mu'tâdları üzre kralice tarafından konağımızda tertîb itdikleri oniki gün zıyâfetleri esnâsında ta'âmlarına hâzır olan ba'zı ceneraller ve sergerdeleriyle tercemânları vasâtatıyla sohbet-i âfâkiyye olunurken bi'l-münâsebe İngiltereye ba's olunan Ağâh Efendi kullarının me'mûriyyetini tezkâr ve keyfiyyât-ı düvele tahsîl-i vukûf ve ittilâ' zımmında Devlet-i Aliyye birer kimesneyi dahi düvel-i sa'ireye ba's ve tesyâr itmek irâdesinde imiş mesmû'ımız oldı, deyü iş'âr itdiler idi. Ahbâr itdiğiniz mâddenin vukû'unu bizim bu arâzinize duhûlümüzden sonra deyü beyân edeyorsuz, benim ma'lûmum (5 b) değildir. Cevâbı tarafımdan irâd olundı.

İfşâ-yı râzdan ziyâde muhteriz ve şuyû'-ı ısrâr ve tahaddüs kîl ü kâlden ve kâr ve ef'âllerine kesb-i ittilâ' ağyârdan mübâlağa müctenib olduklarına mebni ve mücerred isrârlarının şuyû'u ifsâd nizâmlarını mûcib olacağını cezmen ve yakînen bildirdiklerine mübteni Petreburğ'da İmparatorice saray[ı] karşusında tahmînen beşyüz zirâ' fâsılası olarak üç kat vasî' bir kârgîr meşverethâne binâ olunmuşdır. Gerek meşverete muhtâc umûrları olsun gerek olmasun bazarirtesi, pençşenbe günlerinde haftada iki gün şûrâya mahsûs on iki nefer kavalir ol meşverethânede cem' olmağı âdet itmişlerdir giderler ve umûr-ı devletlerin ol mahalde istişâre ve tanzîm iderler. İşbu iki gün beyninde meselâ cum'a günü yahud salı günü istişâresi muktezî bir emr-i mühimm-i müsta'cil zuhûr eylese ta'cîl idüp hemân ol gün meşverethâne-i merkûme hilâf-ı âde cem' olup acabâ ne varmış, müsteşârân meşverethâneye gittiler deyü ser-rişte-i[10] kîl ü kâli eyâd-ı nâsa vermemek zımmında beher hâl istişâre, umûra tahsîs olunan bazarirtesi yahud penşenbih gününe tevkîf ve te'hîr iderler. Yevmeynden biri geldikde meşverethâne-i merkûmede cem' olup biri biri içinde bir kaç oda verâsında (6 a) bir odada istişâre-i mevâdd-ı vâkı'a iderler ve işbu istişâre-i umûr itdikleri odadan üç oda hâricinedek müsteşâr olan ol oniki kavalirden gayrı bir ferdi istişâreye mahsûs odaya takrîb itmezler. İstimâ'-ı savt ve etvâr ü harekâtdan bir sûret-i fehm ve istidlâl olunmasûn içün eyyen men kân bir ahad'ın ol mahalle tevârüdini tecvîz eylememeği unudulmaz terk olunmaz bir âdet itmişlerdir. Ba'dehu ol gün meşverethâne-i merkûmede ol oniki kavalir müsteşârların mevâdd-ı

[10] B nüshasında " rişte" kelimesinin " r" si yazılmamıştır.

vâkı'atü'l-istişârenin beyinlerinde kararı ve ol bâbda hulâsa-i re'yleri ne vechile oldıysa, vekîl-i sânî olan Bezboritki ve İmparatoriçe'nin sâbıkda mukarrebi ma'dûm Botmekinin bu def'a câ-nişîni olan Ziyof ve ba'zen baş vekîlleri ihtiyâr Osterman ma'an varup İmparatoriceye inhâ-yı meclis-i şûrâ ve mevâdd-ı vâkı'a ve karâr-ı re'y ve hülâsa-i nühâların şifâhen ihbâr ve inbâ iderler. Eğer verilen karâr İmparatoriçe'nin karîn-i pesend ve savâbı olur ise şurû' ve tekmîline ihtimâm ve ol vechile kârların itmâm ve hılâfından tevakkî-i tâmm iderler ve eğer ve İmparatoriçe'nin müstahsini olmaz ise işbu iki yahud üç herze vekîlin beynlerinde sûret-i **(6 b)** uhrâ ile ol mâddeye karâr ve nizâm verirler. Dilerler ise ol sûret-i uhrâyı mâ'âda dâhil-i şûrâ olan kusûr müsteşârân-ı mahsûsaya inhâ ve ifşâ iderler. Dilemezler ise hiç yad itmezler. Anlar dahi fulân mâddeyi şöyle söylemişdik ne asıl oldı deyü dehân-güşâ-yı istiksâya ictisâr itmezler ve re'yimizin hilâfı oldı deyü ta'rîz ve takrî' iderek, umûr-ı devletlerin muhtel ve berbâd itmemek ve vazîfelerinden hâric bir mâddeye karışmamak ve su'âl itmemek ibtidâ-yı nizâmları o anında bu vakte gelinceyedek kemâ hüve hakkuhâ usûl ve furû'u icrâsına dikkat ve ihtimâm eyledikleri bir kâ'ide-i kaviyyetü'r-râbıta idiği ve bu kâ'idelerinin sâ'at be-sâ'at bozulmamasına mükibb olmalarıyla nice fevâ'id ve menâfi'i müktesib ola geldikleri müsellem bir keyfiyyetdir.

İşbu Petreburğ'da olan meşverethâne ve müsteşâr-ı mahsûsları mânendi her bir gobernâ ya'ni eyâletin başı olan mücessem şehr ve kasabalarında birer üç tuğlı makâmında anşifleri ki ana ğobernator dirler, ol eyâletin kâffe-i mesâlihini kavâ'id-i devletleri üzre ru'yet ve tanzîm ana müfevviz ve ihâle olunmuşdur. Ol makûle re's-i eyâlet add eyledikleri şehr ve kasabalarında dahi birer vasî' meşverethane ve zâbıtân-ı memleketden pâyedâr ma'dûd ve mu'ayyen **(7 a)** müsteşârları olmağla ol ğobernatora müfevviz kendü ve ğobernası umûrunda bir istişâre ve ru'yeti muktezî mâddeleri vukû'unda ol ğobernator ile müşteşârlar meşverethânelarine tecemmü' ve vukû' bulan umûrların nizâm ve kâ'idelerine tatbîk iderek tensîk ve tanzîm iderler. Ru'yet ve idâresinde kâsır oldukları husûslarını Petreburğ'da olan vükelâ-yı devletlerine tahrîr ve terkîm ba'dehu ne vechile tanzîmine me'zûn ve me'mûr olurlar ise ol vechile umûrların tanzîm ve tetmîm iderler. Ma'adâ umûrların ve zabt ü rabt-ı asâkir ve memleketlerin kânûnnâmelerinde terkîm ve tahdîd olundığı vech üzre görmekde dakîka fevt itmezler ve kıyâmet kopsa kendü kendülerine râbıta ve nizâmlarının tağyîr ve tebdîlini tecvîz itmezler. Devlet-i mesfûre tanzîm-i umûr-ı bilâd ve tevkîr-i irâd ve teksîr-i ecnâd

ve kâffe levâzım-ı harbiyye ve edevât-ı seferiyye ve ta'lîm-i atâd îcâdına şurû' ve i'tiyâdları seksen seneyi mütecâviz olup bu sûretlerinin zuhûru Deli Petro dedikleri beyinlerinde Büyük Petro Aleksevic nâm kralın vaktinde olmağla ol zemândan berü sûret-i nizâmât-ı mülkiyyelerinin vaz'-ı asliyyesinden çıkmayup refte refte vaktleri müsâ'ade oldukca muktezi olan hâlât ve keyfiyyâtı dahi ilâve ve zamm eylemeleri **(7 b)** kral-ı mesfûrun te'lîf ve tanzîm eylediği kânûnnâmede münderic ve mestûr olduğuna binâ'en ve kral-ı mesfûr kânûnnâme-i merkûmu tasnîf ve ahlâfına düstûr olmak üzre nice nice turuk-ı hiyel ve desâyisi derc ve telfîf eylediğine ibtinâ'en müceddid-i devletleri makâmında olmağla vaz' eylediği kavânîninin tağyîri zevâl-i mülk ve devletlerini müstevcib olur, cezm ve i'tikâdıyla ala'l-ittisâl hıfz ve vikâyesine bi'l-ittifâk sa'y ve ihtimâmları revnümâdır. Kral-ı mesfûr binyüz üç târîhinde imparatorluğa nasb ve intihâb olunduğu hılâlda Rusyanın her hâlde funûn ve hıref ve sanâyi'i nâkıs nâ-tâmâm ve bi'l-cümle idâre-i umûr-ı mülkiyye ve askeriyyesi bî-râbıta ve intizâm olmağla memleketinin nizâmı ve ala'l-ıtlâk hey'ât-ı mülkiyyesini sûret-i melhûza-i merğûbesine ifrâğ ve tebdîli ancak bi'n-nefs avrupa memâlikini keşt ü güzâr ile sâ'ir devletlerin idâ're-i umûr ve râbıta-i asâkir ve cumhûrlarını re'yü'l-ayn müşâhede ve tahkîk ve zabt ü rabt-ı memâlik ve ahâlî ve asâkire lâzım ve mühimm olan hâlât ve keyfiyyâtı mu'âyene ve tedkîk husûsuna muhtâc olduğunu mulâhaza itmekle, tebdîl-i hey'et ile İsveç ve Nemçe ve Françe ve İngiltere memleketlerine seyâhat ve tahsîl-i funûn ü ma'ârif ve elsine-i mütenevvi'a ve her bir devletin revnak ve kemâlini **(8 a)** mûcib olan keyfiyyât-ı adîde-i sâ'ireye kesb-i âşınâyı ve mehâret birle Rusyaya avdet edüp kadîmden mukarrer devletinde müstekarr olan merâsim ve kavâ'idin ekserisini tağyîr ve tebdîl ve emr-i ticâreti tervîc ve tekmîl ve sunûf-ı askeriyyesin tertîb ve funûn-ı harbiyyi tefhîm ve ta'lîm ve edevât ve levâzım-ı beriyye ve merâkib-i bahriyyesini tanzîm ve ahâlî-i diyârının ziyy ü libâsların değiştirmek ve sakalların kesdirmek mertebelerine varınca tehdîdini îkâ' iderek vaktinde İsveç devletiyle âğâz-ı muhâsama ve muhârebe eyledikde kendünün verdiği nizâm ve râbıtadan külli intifâ' eylediğinden ahlâfı dahi eserine iktifâyı iltizâm itmişlerdir. Mesfûr Petrunun Aleksi nâmında bir nefer oğlu olup babasının hal'ı bâbında tâ'ife-i rehâbîn ile hem-dest-i ittifâk oldığı kral-ı mesfûra mün'akis oldukda derhal tertîb-i ictimâ'-ı vükelâ ve a'yân edüp ârâ-ı ittifâkıyye-i vükelâ ile katline karâr verdiği oğlu mersûm Aleksinin mesmû'u oldukda

kemâl pîç ve tâbından[11] zehresi can ve gencîde matmûre-i hâk oldığı tarîh sinâsların ma'lûmu olan keyfiyyetdir.

Mesfûr İmparator bin yüz otuz yedi senesinde mürd ü helâk oldukda vasıyyeti üzre Katarina-i ûlâ nâm zevcesi makâm-ı imparatoriyye kâ'ime olup bin yüz kırk tarîhinde ol dahi karîn-i merk oldukda mesfûr **(8 b)** Aleksi'nin veledi olan Petro-yı sânî İmparatorluk makâmına intihâb olunmuşdı. Üç sene imparatorluk idüp Büyük Petronun karındaşı kızı olan Ana nâm avret i'mâl-i desâyis ve hiyel ile mesfûr Petro-yı sânîyi makâmında hatt ve izâle kendüsü karâr ve mesned-i câriyyete geçüp on sene Rusya kıralıçesi oldukdan sonra ol dahi bin yüz elli üç senesinde mürde ve yerine Yuvan-ı Sâlis nâm tıfl makâm-ı kıraliyyete müntehab olup bir sene mikdârı geçdikden sonra binyüz elli dört tarîhinde merhûm Emnî Bey cânib-i Devlet-i Aliyye'den sefâret-i kübrâ ile Petreburğ'da iken bir gice Büyük Petro'nun salbiyye kızı Elisabet nâm dohter da'vâ-yı mesned-i kıraliyyete kıyâm ve kral ortaları didikleri dört polk askerlerinin zâbıtânı ile nihânî mu'âhede ve mukâvele birle def'aten kral sarayına hucûm ve iktihâm ve çar-ı sabiyi ahz ve zindân-bend ve vâlidesi olan Nemceviyü'l-asl çariceyi ve meper-i kebîr ittilâk olunan zevci Antoni hudûd-ı Rusyadan ihrâc ve Nemçe arâzısine sevk ve ib'âda ihtimâm ve ba'dehu binyüz yetmişbeş tarîhinde kraliçe-i mersûme târik-i hayât ve âzim-i derekât oldukda yeni olan Petro-yı sâlis imparator olup bir sene mıkdârı mesned-i kraliyyetde oldığı **(9 a)** hengâmda ğulüvv-ı âmm ile binyüz yetmişaltı senesinde mesnedinden cudâ ve zevcesi olup hâlâ Rusya kıraliçesi olan Katarina-i Sânî imparatorluk makâmına geçmekle kâm-revâ olmuşdur. Kıraliçe-i mesfûre kemâl-i hırs ve tam'ından nâşî tahrîk ve ifsâdıyla ahâlînin kulûbunu imparator-ı mesfûrdan tebrîd ve tenfîr ve ittifâk-ı ârâ-yı cumhûr ile kendisi makâm-ı kraliyyete nasb ve takrîr eyledikden sonra imparator-ı mesfûr Petraşkof nâm mahallde habs ve tescîn, ba'dehu bir kaç gün zarfında mesmûmen îsâl-ı derk-i sicîn itmiş oldığı ba'zılarının takrîrlerinden müstebândır.

İmparatoriçe-i mesfûre dahi Deli Petro'nun verdiği nizâmât-ı mülkiyyesini kânûnnâmesinde derc ve tastîr eylediği üzre ala'd-devâm şurûtıyla îfâya ziyâde ihtimâm ve dikkat ve ba'zı gûne dahi iktizâ-yı mizâc-ı zemâne ve tabî'at-ı âhalî-i memâlikine tevâfuk idecek nizâmât cedîde ve îrâdât-ı vefîre ihdâs ve îcâd ve ba'zı fesâdât-ı umûr-ı mülkiyyesini izâle ve ib'âd iderek idâre-i umûr-ı devlet-i Rusya

---

[11] B nüshasında " tâbdan" şeklindedir.

eylemişdir. İbtidâ-yı nîl makâm-ı imparatoride Zü'munca kulûb-ı âhalî-i memâlikini tarafına meyl ve celb içün siyâseten tertîb-i hizâ eylememeğe aynice half ve yemîn idüp bu ahdinde bu vaktedek nakz itmemiş idüğün rivâyet iderler. Ancak tertîb-i cezâya (9 b) müstehık olanları katle bedel Sibere nefy iderler bir dahi ol menfî içün itlâk ve azâd olmak tasavvur olunmaz ve anın hakkında recâ ve şefâ'atle isti'fâ bir sûretle mümkin olmaz. Ol vechile katle bedel Sibere nefy olunacak mücrim ahz olundukda zevcesi var ise beraber gitmeğe tâlibe olur ise emvâliyle ma'an gönderirler, gitmekden imtinâ' ider ise cebr itmeyüp tevkîf iderler. Mücrimin zimmetinde[12] mâl-ı mîrî var ise emlâk ve akâr ve emvâlinden ba'de't-tahsîl ol mücrimin alnına bir tamğa darbıyla alâmet ve nişân vaz' ve burnunun dahi bir tarafından azacık kat' idüp ba'dehu Sibere nefy iderler. Kıyâmete dek ânın içün ol mahalden firâr ve halâs mümkin değildir.

Her ne mahalle hurûc murâd itse enfinde olan kat' alâmetinden ve nişânında olan tamğa darbı nişânından bilünüp derhâl ol mahallin zâbıtânı firâriyi tutup yine Sibere irsâl ider. Afv ve merhamet yahud ihfâsına ruhsata cesâret itmeğe kimesnenin zehresi yokdur. Ve bu âna dek ol makûle menfîlerden birinin halâs bulduğunun vukû'u yokdur deyü rivâyet iderler.

Devlet-i mesfûra bakır ve asğınas kağıdı îcâd itmekle beyne'l-ahâlî ve't-tüccâr sîm ü zerr i'tibârında ahz ü i'tâ ve bey' ü şirâda tedâvülü sermâye-i sûk ü bâzâr her diyârları olmak desîsesiyle **(10 a)** idâre-i dolab-ı umûr-ı külliyeye suhûletle dest-res ve mâlik oldukları vâzıh ve âşikârdır. Bu bâkır akçe ve asğınas kağıdının revâc ve iştihârı bir hadde resîde olmuşdur ki sîm ü zerrin derece-i revâc ve mertebe-i kemmiyeti ekser ahâlî-i diyârlarının ma'lûmu değildir. Hattâ Petreburğ'da iken Francalu'nun tahlîf ile diyâr-ı Rusyada ikâmetine ruhsat verilen tüccârlarından bir bâzergândan üçyüz rublelik ba'zı eşyâ mübâya'a olundukda asğınas kağıdı mevcûd olmadığından sîm ruble verilmek murâd ve tâcir-i mersûma hesâb ile ne mıkdâr sîm ruble ider ise verelim deyü ifâde olundukda üçyüz kağıd ruble yerine ikiyüz onbeş mıkdârı sîm ruble verilmek iktizâ ider iken tâcir-i mersûm hesâbını bulamayup yüzseksen sîm ruble hesâb ve taleb itmekle sîm akçe ile bey' ü şırâ itmediği tefehhüm olunmağla, matlûbu üzre yüzseksen sîm ruble i'tâ olundukda alup mahalline gitdi. Derhâl âdemisini gönderüp hesâbda suhvim olmuş

[12] Bu kelime keskin "ze" ile yazılmıştır.

onbeş ruble dahi iktizâ ider dimekle yine matlûbu üzre onbeş aded sîm ruble dahi gönderildi.[13] İrtesi gün kendi gelüp sîm akçe ile bey' ü şirâya me'lûf olmadığımdan[14] kağıdı sîme tebdîl hesâbını bulamadım; mâni' **(10 b)** değildir cend rûz sonra olsun bana üçyüz rublelik asğınas kağıdı verin deyüb iki def'ada aldığı[15] sîm rubleyi girüye redd ü teslîm eyledi. Sâlifü'z-zikr bakır akçe çörek olarak bir iki üç dört ve on akçelik kesilür. Asğınas kağıdlarının nev'i fi'l-asl yirmibeş ve elli ve yüz rublelik beyâz kağıd olarak üç nev'a münhasır[16] iken onbeş sene zarfında bâyi' ve müşteri-i eşyâya vesîle-i husûl-ı suhûlet olmak zımmında mâ'î kağıda olarak beş rublelik ve kırmızı kağıda olarak on rublelik iki nev' dahi îcâd itmeleriyle şimdi asğınas kağıdları beş rublelikden yüz rubleliğe varınca beş nev' olmuşdır. Bir sîm rublenin râyici ikiyüz akçedir. İşbu asğınas kağıdında dahi bir rublenin râyici bakır akçeden mahsûb olur ise, ikiyüz bakır akçedir. Bakır ve asğınas kağıdı bir rublesi sîm akçeye tebdîl murâd olunsa yüz kırk akçeye alurlar. Ya'ni bakır ve kağıddan yüz kırk akçeyi yüz sîm akçeye tebdîl ve mahsûb iderler. Sîm akçeleri dahi yedi nev'dir. Tâmm ruble denilen ikiyüz sîm akçeyedir[17]. Bir nev'i yüz, bir nev'i elli ve bir nev'i kırk, bir nev'i otuz, bir nev'i yirmi, bir nev'i on akçeye râyic oluyor. Altunları tâmm **(11 a)** İmperyal denilen altundır ki bir adedi on sîm ruble hesâbı ile iki bin akçeyedir. Bunun dahi nısfı bin akçeye, anın dahi nısfı beşyüz akçeye râyic olmak üzre üç nev'a münhasırdır. İşbu altun cinsi, kemâl-i nedret ve izzetine binâ'en sanâdîd-i kumları mânend-i tuhaf ve turaf bizâ'a-i re's tefâhür ta'dâdıyla vedî'a-i kise-i muhâfaza iderler. Esâfil-i milletleri bu makûle dînâlarının fesâne misüllü nâmını istimâ' veyahud ceyb-i hayâl ve menâmlarında lede'l-müşâhede vucûdı oldığına kesb-i ittilâ' iderler. İşbu kat' eylediği gerek altun ve gerek sîm akçelerinin ma'deni, memâlik-i Rusya arâzısinin cânib-i ğarbîsinde olan Siber ve Yakucka taraflarından hâsıl ve Petrebur'da celb eyledikleri ma'dendir. İşbu ma'den hâsılâtı, ne miktâra bâliğ olur[18] tahsîl-i ittilâ' eylemek mümkin olmadı. Katı çok tedbîr ve taharrî itdim mıkdâr-ı hâsılâtını,[19] velev hilâf ve mübâlağa olsun ta'yîn ve tebyîn ider bir kimesneyi[20] bulamadım. Mıkdâr-ı hâsılât ma'lûmumuz değildir deyü ala'l-ittifâk beyân iderler. Petreburğ'da Rusya alâmetiyle kat' olunan mezkûr

[13] B nüshasında "gönderlerdi" şeklinde hatalı yazılmıştır.
[14] C nüshasında " oldığımdan" şeklinde yazılmıştır.
[15] C nüshasında " aldığım" şeklinde yazılmıştır.
[16] B nüshasında " münhasır " kelimesinin "sad"ı yazılmamıştır.
[17] Burada tâmm ruble denilen sim, ikiyüz akçedir; demek istiyor müellif.
[18] B nüshasında " olur " kelimesi yazılmamıştır.
[19] B nüshasında " hâsılâtı " şeklindedir.
[20] B nüshasında " kimesne " şeklindedir.

imperyal altunundan ğayrı, ma'den-i merkûm hâsılâtından sebîke olarak Felemenk devletine vakt vakt kâl-i hâlis, tâmmü'l-ayâr altun sebîkeleri irsâl ve tesyâr ve ol sebîkeleri Macar altunı kat' itdirüp **(11 b)** yine devletleri tarafına celb ve imparatoriçenin inşâ eylediği mahâzında hıfz ve iddihâr ve iktizâ-yı hâlde bu Macar altunundan sarf eyledikleri tahkîk olundı. Bu altunun dahi, sarfı vakt-i seferlerinde re's-i hudûdlarında veyahud hudûdlarından hârice tecâvüz etmiş olan asâkirinin ulûfelerine ve düvel-i sâ'ireden mübâya'a ve celb ideceği eşyâ olur ise ana, el-hâsıl kendi memâlikinden hâric mahalle idecekleri mesârife münhasırdır. Bu cihetlerden nâşî, gerek Petreburğ'da ve gerek sâ'ir şehir ve cesîm kasabalarında Macar altunu bulunur ve anınla bey' ve şirâ olunur. Ve Macar altunu sîm ruble ile, üç rubleye ya'ni altıyüz akçeye râyicdir. Bu dahi tâmm sîm ruble ile olur ise zîrâ tâmm rublenin ayârı ufak rublenin ayârından yüksek olduğun ihbâr, ufaklarının mağşûş olduğun ikrâr iderler. Ufak cins rubleden Macar altunu tebdîl olunsa altıyüz yirmi, altıyüz kırk, altıyüz elli, akçeye dek bir aded Macar altununu tebdîl iderler. Bu altıyüz akçeden ziyâdeye revâcı dahi vakt vakt olup meselâ düvel-i uhrâ tüccârı kendü devleti memâlikine akçe gönderecek olup külliyetlü Macar altunu tedârüküne muhtâc oldığı vaktde olur ve seferleri esnâsında zikr olundığı vechile askerlerine altun olarak ulûfe verilmek lâzım oldığı hengâmda bir aded **(12 a)** Macar altununu altıyüz altmış sîm akçeye ve bin çörek akçe ki beş aded asğınas kağıdı yahud beş aded bakır ruble hesâbıyla mahsûb ve i'tâ iderler. İşte bu makûle ru'yet-i maslahat zımmında Macar altunu ekser memâlikinde kesret üzre bulunur ve memâlik-i uhrâ tüccârı eyâdîsinde tedâvül itmekdedir. Sîm-i tâmm rublenin bir adedinin vezni fi'l-asl dokuz dirherm iken ahd-ı karîbde ya'ni bu imparatoriçe zemânında tâm rublenin vezni yedi dirheme tenzîl ve ufak cins rublenin mâddesi mağşûş oldığın tefevvüh iderler.

Sîm ü zerrin vucûdı diyârlarında mefkûd iken bir müddet asğınas kağıdının bir müddet bakır akçenin bir birine tebdîlinde yüzde beş kapak ya'ni bir rublede on akçe baş verilmek sûretleriyle bir birinden ziyâde revâcına ruchân göstermek san'atlarıyla beyne'n-nâs bu ikisinin tedâvülü ukde-i kesâda dûçâr olmayor ve asğınas kağıdının bey' ü şirâda kadr ü i'tibârı şol dereceye vâsıl olmuş ki kağıd-ı merkûm matbû' ğâyet bî cism ve rakîk olmak cihetiyle ednâ mertebe tedâvülde fersûde oluyor,[21] ma'a harkıhı yine anı âhar[22] bayağı bir kağıda yapışdirüp hiç isti'mâli ve ele

[21] C nüshasında " olmayor " şeklindedir.
[22] C nüshasında " bir âhar " şaklindedir.

alacak hâli kalmayınca dek ahz ve i'tâ ve anınla bey' ü şirâ iderler, bu fersûdedir, bu yırtıkdır alamam âharını ver dimeğe kimesnenin zehresi yokdur ve dimek **(12 b)** âdet olmamışdır. Tâ ki bir dürlü tedâvüle imkâm olmaya ol zemân ol makûle kağıdı asğınas tab'hânesi olan mahalle teslîm ve yerine cedîd kağıd alurlar.

İşbu asğınas kağıdı tab'ıyçün Petreburğ'da mükellef binâ ile darbhâne nâmıyla bir mahall inşâ olunmuşdır. Pişgâhından gezer olundukda hâricinden irâ'et ve ta'rîf itdiler; temâşâ-yı derûnu zebângüzârım oldukda fülân gün gütürürüz; ba'dehu ol gün geldikde bir özr peydâsıyla imrâr-ı vakt sevdâsında oldukları tefehhüm olundukda tarafımdan dahi ğaflet ve nisyân gösterildi. kendü kavl-i şâyi'leri üzre asğınas kağıdı olarak el-yevm eyâdîde mütedâvil olanını beş milyon olmak üzre aded-i mu'ayyene hasr ve kasr iderler. Mıkdâr-ı merkûmdan ziyâde olamaz dirler. Zirâ her ne mıkdâr kağıd tab' olur ki[23] ise ol mıkdâr kağıdın mukâbili olan sîm akçenin aynı hazînede mevcûd ve mahbûs olmalıdır ki kağıdın revâcına kesâd târî olmaya[24] hattâ asğınas kağıdını getürüp ashâbı hazîneden mukâbili olan sîm akçeyi hesâbıyla mutâlebe itdiği anda sîm akçeye tebdîl olunmak vâcib oldığı hasebiyle beş milyondan ziyâde akçe habs olunmasun içün beş milyonluk kağıd mıkdârından ziyâde tab' olunmaz deyü bî-mesâs cevâblarına tarafımdan, çünki asğınas kağıdının envâ' ve adedini beş milyonluk mıkdâra hasr idersiz; **(13 a)** ziyâde olmaz, siz bu sûretde beş milyonluk kağıd tab' olundukdan sonra irâ'e eylediğiniz kağıd tab'hânesinin ğayrı luzûmu kalmamak lâzım gelür, su'âli irâd olundukda eyâd-ı nâsda kesret-i tedâvülünden nâşî fersûde ve isti'mâle ğayr-ı sâlih olan atîk kağıdları ashâbı, tab'hâneye getürüb teslîm ve mukâbilinde cedîd kağıd ahz iderler. Bu vechile müterâkim olan atîk kağıdları hark ve harak idüp fenâpezîr olan kağıdların adedi mıkdârınca kağıd tab' olunur. Anıniçün darbhâne-i merkûmenin her zamânda bakâ ve i'mâli lâzım olıyor deyü tedârik eyledikleri cevâblarına tekrâren tarafımdan îrâd-ı su'âl olunup pek güzel işbu didiğiniz sûret câ'iz olsun ancak beş milyonluk mıkdârı tab' olunmuşdur ziyâdeye tecâvüz itmez dimeniz bir vechile teslîm olunmaz. Zirâ kağıd makûlesidir. Suya,ateşe düşer mahv olur. Birazı ashâbı yedinden ğâ'ib olur bir âhar yedine dahi geçmez bu sûretler ile maksûrdur dediğiniz aded-i merkûm bir tarafdan tenâkuz bulur. İşte ol zamân kağıd mukâbili beş milyonluk akçe mevcûd ve mahfûzdır deyü iddi'â itdiğiniz

[23] B nüshasında " ki " bağlacı yoktur.
[24] C nüshasında " olunur ise " şeklindedir.

sîm akçenin habsiyyeti temâm abes yere olmuş olur. Bundan mâ'adâ bu beş milyon sîm akçe kağıd mukâbelesinde mevcûd ve mahfûz olmak kaziyyesini akl tecvîz itmez zirâ işbu iddi'â olunan beş milyonluk (13 b) asğınas kağıdının mecmû'u Petreburğ derûnunda mevcûd bulunmak mümkin değildir. Belki bi'l-cümle memâlik-i Rusya'ya münteşir ve müteferrik olmuş ve kâffe-i ahâlî diyârınız eyâd-ı pesende mütedâvil ve mesârifât-ı devletiniz bu kağıd ile idâre ve sâ'ir umûr u husûs-ı cumhûrunuz ve bey' ve şirânız da bu kağıd râyic idiği hod meşhûd ve ma'lûm ve işbu Petreburğ'dan beşyüz sâ'at mesâfede ba'îd olan il ve memleketiniz ahâlîsi yedinde olan da'vânıza göre beş milyonluk asğınas kağıdını ashâbı bi'l-ittifâk def'aten zamân-ı kalîlde hazîneye getürüb mukâbili olacak sîm akçeyi mutâlebe eylemeleri emr-i muhâl idüğü zevî'l-ukûl indinde sâbit ve müberhendir ve bunu inkâra mecâl yokdur. Bu makûle adîmü'l-vukû' keyfiyyât-ı hulyâdan nâşî beş milyonluk mıkdârdan ziyâde olmaz ve mukâbili olacak beş milyonluk sîm akçe hazînede bunun içün mevcûd ve mahbûsdır, iddi'âlarından geçüp memâlikinizde ziyâde revâc ve beyninizde kemâl i'tibârı olmak hasebiyle hemân muktezî oldukca bir tarafdan bî add ü hesâb kağıd tab' olunmakdadır diseniz tamâm aklın kabûl ideceği müfâd değil midir? Dediğimde fe-bühite'l-lezî kefer cevâb bulamayup istimâ'ımız bu vechiledir. Hakîkat-i hâli bilmeyiz dimeğe başladılar.

Zikr olunan kağıdların cirm-i semen tabaka olup her bir nev'inde diğerinde olan nişândan birer sûretle fark ve temyîz (14 a) olunacak alâmetler ve yazular ve temğalar vardır. Yüz rublelik kağıdın nişânı yazusı kağıdın tûlüne doğrı yazılmışdır. Ve satr-ı evvelin üstünde ve vastında göçürek tûlice yazulı bir tamğa darb olunmuşdır. Kezâlik elli rublelik kağıdın dahi yazusı kağıdın tûlüne yazılmışdır. Ve satr-ı evvel bâlâ ve vastında yüz rubleliğin tamğasından tavîl yazulı bir tamğa darb olunmuşdır. Ve yirmibeş rublelik kağıdın yazusı kağıdın arzına doğrı yazılmışdır. Ve satr-ı evvelin yesârında olan tamğası tavîl ve yazulı darb olunmuşdır. Ve mü'ahharan îcâd olunan on rublelik kırmızı kağıdın yazu ve tamğası ve hey'eti elli rublelik kağıdın aynıdır. Fakat kağıdın levninden on rublelik oldığı âşıkâr olur. Kezâlik beş rublelik mâ'î kağıdın dahi yazu ve tamğa ve hey'eti elli rublelik kağıdın aynıdır. Bu dahi kağıdın renginden beş rublelik idiği ma'lûm olur. Ve bunların kağıdlarında fısdık ve ay tamğa ve sâ'ir efrenci kağıdlarında meşhûd olan yazulı tamğa ve nişânlar misüllü cinslerini mübeyyin tamğa ve alâmetler mevcûd idiğinden başka ve midâd-ı siyâh ile basılmış yazulardan gayrı

her bir kağıdın zeyline üç dört me'mûrının Rusî hatt ile imzâları terkîm olunmuşdır. Ve bu makûle vaz' itdikleri alâmetlere ve yazulara ziyâde sarf-ı dikkat ve **(14 b)** ihtimâm iderler. Zirâ taklîd ve kalbazanları bir tarafdan zuhâr itmekde olmağla anın içün her bir kağıda[25] dürlü dürlü alâmet ve hatlar vaz' ve terkîm itmişler.

Petreburğ ve Moskov, Kuruska ve Hırkova misüllü şehirlerinde ve Rus elviye ve mahâfil-i kazâ olan kasabât ve bilâdlarında dekâkîn-i sarrâfân misüllü devletleri tarafından birer mahall-ı mahsûsları vardır ki ummâli devletleri tarafından vaz' ve müte'ayyin olmuşdır. Beher yevm ol mahall bir sâ'at zamân mıkdârı güşâd olunur. Ol mahallde sîm ve bakır akçe ve asğınas kağıdlarının mıkdâr-ı mahdûd ve ma'dûd üzre envâ'ı bulunur. Meselâ onbin rublelik bakır ve kağıd akçeden ve bin rublelik sîm akçeden yevmiyye birbirine tebdîl olunur. Ahâlîden birine bir mıkdâr bakır ecnâsı akçe iktizâ eylese yedinde olan kağıdı verir ve âdetleri üzre bir rublede iki üç kapak ki; her bir kapak iki akçeden ibâretdir. Baş vermekle kağıdı bakıra tebdîl ider. Kezâlik bakırı kağıda tebdîl ve bakırı bakırın ecnâsıyla ve kağıdı kağıdın ecnâsıyla mübâdele iderler. Ve sîm akçeyi sîm akçenin ecnâsıyla ve kağıd ve bakır akçeler ile yine kendü cinslerinden baş verilmekle tebdîl iderler ve beher yevm ol mahallde tebdîl içün tahsîs olunan sîm ve bakîr akçe ve asğınas kağıdının **(15 a)** mıkdârları her ne ise ol mıkdâr verilür. Ya'ni yüz ruble sîmden, beşyüz bakır akçeden, beşyüz kağıddan verilür ise ol mıkdarlardan ziyâde verilmez. Beher yevm ta'yîn olunan mıkdârını tamâmen tebdîl eyledikden sonra ol gün bir kimesne gelüp her bir tamâm olmuş cinsden bir ruble tebdîlini matlûb eylese bu gün tamâm olmuşdır yarın gel deyüp ferdâya savarlar ve işbu tebdîl eyledikleri ecnâs akçeden aldıkları baş ve fazladan ummâlinin ulûfe-i mu'ayyene ve ol mahallin icâre ve masârifâtı ru'yet ve idâre olunduğundan mâ'adâ fazlasını cânib-i mîrîlerine îrâd olarak edâ iderler.

Bundan mâ'adâ ahâlî-i bilâdın zâhiren suhûlet-i zendegânîleri husûlüne esbâb zımmında nefs-i Petreburğ'da üç mahallde hazîne tesmîyesiyle mahaller îcâd ve inşâ ve her birine birer kalem ve beşer onar müdebbir âdem vaz' ve ta'yîn olunmuşdır.Mahall-i merkûmenin biri şol mâddeye mahsûsdır ki erbâb-ı rütbe yahûd ahâlînin ashâb-ı alâka-i mülkiyyetden biri mütesarrıf oldığı kurâ mâlikânesin[26] yahûd akâr ve

[25] C nüshasında " kağıdda " şeklindedir.
[26] B nüshasında " mâlikânesin " şeklindedir.

emlâk ve hânesin[27] yahûd mücevherât makûlesin[28] mâlını ol hazîneye erhân ve mukâbilinde ahz edeceği mıkdâr rubleyi altı sene tamâmen rıbhıyla edâ eylemek üzre sened i'tâ ider. Vakt-ı mev'ûdda edâ iderse rehni olan eşyâyı istirdâd ider. Eger vakt-i mev'ûdda **(15 b)** edâ itmez ise bu kerre sâğ ise kendüyi değil ise terekesini kabz ideni çağırup va'desi hulûlünü inhâ ve teslîm-i deyn eylemesini iddi'â iderler. Edâ[29] iderse febihâ itmez ise çend rûz murûrunda yine çağırub fulân güne dek edâ itmez isen rehnin olan mâlını ahara furûht ideceğiz dirler. Ve fi'l-hakîka rehn olan ol eşyâ kimin idüğünü ve ol mahallde kaç rubleye ve ne vaktden berü merhûn oldığını ve sâhibinden deyni olan akçe mutâlebe oldığını ve fulân vakte dek edâ itmez ise furûht olunacağı sâhibine haber verilmiş idüğünü beyân ve tafsîl ederek gazete kağıdları basdırup memerr olan sûk ve bâzârları köşe başlarına âvîze itmekle hakîkat-i kaziyyeyi bir kaç gün mukaddem cümleye i'lân ve işâ'at itdiğinden sonra yevm-i mu'ayyen-i merkûmda rehn-i mezkûr ol mahallde müctemi' olan müşterîler beyninde müzâyede ve değer bahâsıyla tâlib-i kâtı'-i mutâlibîne furûht ve bahâsın[30] hazîne-i merkûme nüzzâr ve ummâli ahz ve asl-ı mâl ve terâküm iden rıbhını bahâ-i merkûmdan ifrâz ve cânib-i mîrîçün kabz ve îrâd kayd eyledikden sonra kusûr-ı fazlası olan akçeyi sâhib-i rehne virirler ve ibtidâ rehn aldıkları vaktde eşyâ-yı mütenevvi'anın kıymetlerini gereği gibi tahmîn idüp rehn olacak şey altı seneden sonra furûht olundukda mukâbilinde[31] verilecek **(16 a)** akçenin ve altı senelik murâbahasının temâmıyla vefâ idecek mıkdârını hesâb ve ol mıkdârdan ziyâde bahâ idecek rehni kabûl ve akçeyi i'tâ iderler. Meselâ irhân olunacak mâlikâne verilen kurâ ve üsrâ ise eger ol mâlikâne onbeş bin ruble i'tibârında ise beş bin ruble noksanıyla onbin ruble edâne ider. Emlâk ve akâr ve hâne misüllüden ise yirmi bin ruble bahâ takvîm olunur ise onbin rubleye edâne olunur. Mücevherât makûlesinden olup elli bin ruble değer ise onbin ruble noksânıyla kırkbin rubleye edâne iderler, mahâll mezbûreden bir mahall-ı dahi vardır ki, idâresi külliyetlü akçe ahz ve i'tâsına münhasır olmayup ahâd-ı nâsdan birine bir iki rubleden beşyüz rubleye varınca lâzım oldukda eşyâ-ı mevcûdesinden bir nesneyi ol mahalle getürüp farazâ matlûbı beş ruble ise ve getürdüğü ol nesne on ruble ider ise hazîne muhammini yedi ruble bahâ takdîr ve nev'ini ve sâhibinin ism

[27] B nüshasında " hânesin " şeklindedir.
[28] B nüshasında " makûlesin " şeklindedir.
[29] A ve C nüshalarında " edâ " kelimesi yoktur.
[30] B nüshasında " bahâsını " şeklindedir.
[31] B nüshasında " mukâbiline " şeklindedir.

ve mekânını ve aldığı akçenin mıkdâr ve teslîmi zamânını, deftere kayd ve beş rubleyi i'tâ iderler. Ol kimesne müddet-i mev'ûde tamâmında beş rubleyi ve rıbhını edâ idüp şeyini istirdâd ve ahz ider. Eger müddet-i mev'ûde tamâmmında akçeyi vermez ise ol nesneyi müzâyede ve bey' (16 b) iderler çünkü mukaddemâ tahmînde değer bahâsından bir mıkdâr dûn ile bahâ takvîm ve ol mıkdâr ile deftere terkîm olundığı ecilden noksâna bey' itmezler, değer bahâsıyla bey' idüp hâsıl olan esnâmdan hazîne akçesi rıbhı alındıkdan sonra bakiyyesini sâhibine teslîm itmeleriyle hiç bir vecihden bir mâddede hazîneye ziyân ve noksân terettüb itdirmezler. Ve işbu hazînenin haftada bir gün ya'ni cum'airtesi günü müzâyedeye mahsûsdır. Zikr olunan hazîne[32] deyü tesmiyye itdikleri işbu iki mahallin bu sûretler ile idâreleri akçe rıbhiyle nef'den hâlî olmadığından gayrı, ahâlînin dahi def'-i muzâyakalarına bâdî bir maslahat göründüğünden tarafeyn râzı olup hazîne müdebbirleri dahi senevî hâsıl olan murâbahadan ta'ayyuş idüp fazlası dahi sene be-sene asl-ı mâla inzimâmla işlerine devâm ve suhûlet vermişlerdir. Bunlardan mâ'adâ ba'zı kibârzâdeleri ve erkân-ı devletleri müceddeden bir hâne binâ itmek murâd itdikde yirmi seneye dek mukassatan edâ itmek üzre bilâ rıbh hazînelerinden istidâneye ruhsat verilür. Kırk elli bin rübleye dek[33] deyn alıyor ve taksîtını vakti geldikde beher hâl edâ edeyor ancak bu makûle sûretâ[34] mîrîlerine â'id fâ'ide olmayan sûrete müsâ'ade göstermeleri dahi imâret-i memleketlerini müstevcib bir keyfiyyet ve bu desîse ile bu işlerini dahi (17 a) gördüklerinden ğayrı ebniye inşâsına lâzım ve muktezî olan kerâste ve mismâr ve kireç ve tuğla ve ahcâr ve sâ'ir levâzım-ı ebniyenin kâffesi mîrîlerinin olmağla bu makûle levâzımın dahi bir tarafdan mübâya'a olmasıyla hâsıl olan menâfi'inden ummâlinin boğazları mesârifi idâre olundığından başka katı çok fazlası dahi kalup vâridât-ı mîriyyelerine idhâl olunur. Bu iki üç mahalde bi'lcümle devr iden ahz ve i'tâları asğınas kağıdıyla bakır akçedir. Bu bazarlıkların içinde bir akçelik sîm yahûd bir aded altun vucûdı sohbeti görülmüş ve işidilmiş değildir. İşte bu bakır akçe ve asğınas kağıdının mertebe-i i'tibârına hadd-i resîde olmuşdır ki sîm ü zerrin vucûdı nâbûd oldığı gibi nâmı dahi elsinede ğayrı mezkûrdır.

Egerçi masârifât-ı devleterinin ru'yeti ve asâkir-i mürettebesinin senede dört tertîb ile üç mâhda bir kerre ulûfe-i mu'ayyeneleri i'tâsı ve

[32] B nüshasında " hazîneye " şeklindedir.
[33] B nüshasında " dek " kelimesi yazılmamıştır.
[34] B nüshasında " zâhiren " şeklindedir.

kâffe-i ahz ve i'tâları mülklerinden bu bakır akçe ve asğınas kağıdlarıyla idâre oluna geldiği muhakkak ve âşıkâr ve hemân bir tarafdan iktizâsı mıkdârınca bî-hesâb ve bî-hadd bâkır akçe kat' ve kağıd tab' eyledikleri meczûm ve bedîdâr[35] ve bu cihetler ile idâre-i dolab, umûr-ı külliyelerinde kendülere usret olmadığı bedîhi ve numûd-ı ârâ oldığı hasebiyle bakır akçe ve asğınas kağıdının ahâlî-i memâliki eyâdîsinde (17 b) kesret ve vefret üzre bulunmaklığı ile her bir ferdin mâlik-i nisâb evfâ ve mâldâr ve belki tüccârının zî-miknet yesâr olmaları lâbüd ve lâzım olmak iktizâ ider iken gerek re'âyâ[36] tâ'ifesi ve gerek askerî zümresi ve belki ekser Rus tüccârında âsâr-ı servet ü yesârı nâ-peydâ ve mefkûd ve cerîha-i iflâs ile her birlerinin cigerleri hûn-alûd ve emr-i ta'ayyuşda zucret ve iztırâbları derece-i kemâle resîde ve âh ve ânînleri âsumâna keşîde olmakdadır. Sehlü't-tedârük işbu mezkûr iki nev' akçenin bi'l-cümle ahâlî-i dâr ve diyârlarında bî-hadd bî-şumâr bulunmamak desîsesi evvelâ kâffe-i ahz ve ı'tâlarını memâlikinde bu iki nev'a inhısâr eylemek kazıyyesinin istikrârı olmak, sâniyen bu iki nev'in ahâlî-i diyârı indlerinde ala'd-devâm nedreti ile derece-i kadr ü itibârı mütezâyid ve ber-karâr olmak mulâhazalarıyla oldığı zâhir ve âşikârdır.

Bundan mâ'adâ ahâli il ve memâlikinin mübtelâ oldukları zarûret-i hâl ve kıllet-i mâl ve menâlleri esbâb-ı adîde zımmında olup, ol sebeblerden biri muhtâcun ileyhâ oldukları eşyâ ya memâlik-i Rusyada îcâd[37] ve peydâ olur. Yahûd düvel-i uhrâdan.celb ve iştirâ olunur. Bu iki sûretle dahi her bir şey'in bahâsı ğâlî olmak lâzım geliyor. Memâlikinde hâsıl olan eşyâ eger me'kûlât ve meşrûbâta dâ'ir ise meselâ hubûbât nev'inden hınta ve şa'îr ve envâ'-ı (18 a) daru mezrû'ât nâbit olacak mahâllerden olmağa maksûrdır. Bu mahâller dahi Moskov'dan berü Kiğo (Kiev) ve Hırkova, Kuruska tarafları olmağla bu mahallerden hâsıl olan hubûbât-ı mütenevvi'a dahi hubûbât zer' ve husûlı mümkin olmayan zemîn-i şûra-zârde kâ'in kurâ ve kasabât ve şehirlerinde sâkin olan bu kadar nufûs-ı kesîre akvât-ı yevmiyye ve nafaka-i zarûriyyeleri zımmında arâzî-i ğayr-ı münbiteye nakl ve istihzâr olundığından hubûbâtın bahâsı zirâ'at mahallerinde dahi ğâlî olmak lâzım gelür. Hiç zirâ'at ve hırâset mahalli olmayan memleketlerinde masârif-i nakliyyesiyle her bir mahallde ziyâde-i ğalâ-yı es'ârları bi-tarîkı'l-evleviyye lâ-büdd oluyor. Meşrûbâtlarından cümlesinin muhtâc oldukları hamr ve arak mâddesi ki

[35] C nüshasında " paydâr " şeklindedir.
[36] A ve C nüshasılarında " re'âyâ " kelimesinini " yâ " sı yazılmamıştır.
[37] B nüshasında "icâr" şeklindedir.

hamrın bir dirhemi memleketlerinden hâsıl olmadığı hod ma'lûm arak ise her ne makûle şeyden olur ise olsun meselâ kurı üzümden ve sâ'ir nebâtâtdan olsun envâ'ını i'mâl eyledikleri kârhânelerinin her memleketde kâffesi mîrîlerinindir. Her ne mahallde arak kârhânesi olup derûnunda i'mâl olunan arak kaç vukıyye olur ise ol mîrîlerinin mâlı olmağla müşterîsine mîrîleri tarafından olan ummâl bey' ve furûht ideyor ve hâsılatından masârifi ve ücret-i amele ve emîniyyesi çıkdıkdan sonra bâkî kalan her bir arak kârhânesi **(18 b)** irâdı mîrîlerine edâ ve teslîm olınur. Tüccâr yediyle memâlik-i uhrâdan gelen arakı rahîs bahâ ile mîrîleri tarafından kabz ve esmânî ashâbına edâ ve mîrî kârhânelerine vaz' ve teslîm ve andan meyhânecîlerine mîrî mâlı olarak bey' ve furûht itdirilür[38] ve müşterisi meyhâneciler dahi luzûmu mıkdâr arakı arak kârhâne ümenâsından iştirâ ideyorlar her bir meyhâneci meyhânesinde müddet-i mu'ayyenede nâsa furûht ideceği mıkdâr vukıyye arakı fey'-i mîrîsi üzre iştirâ, ol müddetde nâsa furûht eylediği mıkdârdan müddet-i muayyene temâmında ziyâde artmış kaç vukıyye arakı var ise onar akçe noksanıyla gerü mîrîye furûht ve teslîm ba'dehu yine müddet-i mu'ayyenede nâsa furûht itmek içün yine dilediği mıkdâr vukıyye arakı fey-i mîrîsi üzre yeni bâşdan mîrîden iştirâ ideyor. Meselâ bir meyhâneci bir mâhda meyhânesinde yüz vukıyye arak furûht ider ise yüz vukıyye envâ'ına göre arak fey'-i mîrîsi olan kaç akçe ise ol mıkdâr akçeye mîrî arak kârhânesinden mübâya'a ider ve ol meyhânecinin ismini ve meyhânenin mahallini ve mübâya'a eylediği arakın mıkdârını ve ne mıkdâr müddetde furûht idecek idüğünü arak kârhânesi nüzzâr ve ummâlı mazbatalarına kayd iderler. Müddet-i mu'ayyene-i mukayyede inkızâsında kârhâne nüzzârı taraflarından kolcı nâmıyla **(19 a)** iki üç kimesne ol meyhânecinin meyhânesine varub, taharrî ve su'âl ile müddet-i mu'ayyenede nâsa furûht itmek içün mîrî kârhânesinden mübâya'a eylediği yüz vukıyye arakdan nâ-furûht bakıyye kalan ne mıkdâr vukıyye arak bulurlar ise vezn ve cânib-i mîrîleriyçün kabz idüp ol mıkdâr vukıyye arak envâ'ına göre beher kıyyesinin[39] fey-i mîrîleri olan bahâsından on akçe noksânı ile akçesini arak kârhânesi nâzırları tarafından edâ olunur. Ve ol bakıyye arakı mîrî kârhânesinin temâmıyla mâlî oldukdan sonra meyhâneci merkûme yine bir mâhda furûht ideceği luzûmı mıkdârı arakı tekrâren mîrî kârhâneden mübâya'a ve yine vech-i meşrûh üzre mahalline şerh ve kayd itdirir. Müddet-i mu'ayyene

[38] B nüshasında " itdirilüp " şeklindedir.
[39] A ve C nüshasında " envâ'ına göre beher kıyyesinin " ibâresi yoktur.

temâmında yine meyhânesi teftîş ve tahrîr ve fey'-i mîrîden noksan-ı mezbûr ile ahz ve istirdâd ve yine müşterinin matlûbı mıkdâr vukkıyye arakı bahâ-i mîrîsiyle bey' ve furûht ideyorlar. Hamrın husûlı memâlik-i Rusya'da mümkin olmadığına binâ'en beher hâl Devlet-i Aliyye memâlikinden ve düvel-i sâ'ireden tüccâr yediyle diyâr-ı Rusya'ya celb ve bey' ve şirâ olunmağa maksûr ve münhasır olmak takrîbiyle etrâfdan tevârüd iden hamrı devletleri tarafından bey' ve şirâ itdirmeyorlar. Fakat memâlikine gelen hamrın beher (19 b) kıyyesinden yirmibeş pâreden otuz kırk pâreye dek resm-i gümrük alınur. Mübâya'a ile[40] kendi tüccârları yediyle gelen hamrdan beher kıyyesinden onar pâre milel-i mühtelife tüccârları yediyle gelen hamrın beher kıyyesinden mukâveleleri ne vechile ise ol vechile bir birinden tefâvütle otuz pâre, kırk pâre resm-i gümrüklerini edâ ideyorlar. Ba'dehu meyhâneci ve sâ'ir ahâlî-i bilâdlarından her bir kim matlûb ider ise varub ol hamr tüccârından mübâya'a ve furûht ideyorlar bu iki mâdde-i habîse-i âyîn-i küfr üzre cümle sekene ve ahâlî-i bilâd-ı Rusyanın beher hâl ibtilâları derkâr ve akvât-ı yevmiyyelerinin tedârükünde muhtâc oldukları sa'y ve ihtimâma müdânî-i mâddeteyn-i habiseteynde dahi sarf-ı iktidâra mecbûr ve mecbûliyyetleri lâzım idüğü vareste-i kayd-i beyân ve iş'âr ve hamr ve arâk[41] mâddelerinin bey' ve şirâlarında tafsîl-i mezkûr üzre verdikleri sûret-ı râbıta-i nizâmiyyeleri ale'd-devâm sâbit ve pâyedâr ve mütevârid[42] ve geçid mahalleri Rusyanın mahâll-i hudûd ve mu'ayyeneye inhisârı kâbil-i şumâr olmak ve sâ'ir desîse esâslarına mebni her biri bin kise itibârında olan milyon ta'bîr eyledikleri i'tibâr-ı adîdiyye üzre bu iki mâddeden mîrîlerine senevî yirmi sekiz milyon akçe îrâd hâsıl olur deyu tefevvüf ve rivâyet itmekde dirler. Kesret-i ictimâ'iyye ve vefret-i ibtilâyı (20 a) nüfûs-ı beşeriyye ve vus'at-ı mülkiyye ve deymûmiyyet-i revâbıt nizâmiyyeleri cihetleriyle bu mâddelerden senevî bu mikdâra hâsıl olan îrâd aklın kabûl ideceği sıhhate karîb mesmû'âtdan olmağla istib'âd olunmaz. Ve bi'l-cümle sâ'ir eşyâdan aldıkları rusûmât-ı gümrüklerinin hâsılât-ı seneviyyesin dahi i'tibâr-ı mezkûr üzre yirmi sekiz milyon olmak üzre[43] şumârîde ve ta'dâd iderler. Devlet-i mesfûre gerek kendi cinsi tüccârı ve gerek milel-i sâ'ireden memâlik-i Rusya'ya tevârüd ile tevattun itmiş tüccâr haklarında mu'âmeleyi yeksân ider. Ya'ni memâlik uhrâ sekene ve tüccârlarından iken Rusya memâlikine

---

[40] A ve C nüshalarında " mübâya'a ile " ibâresi yoktur.
[41] Bu kelime bütün nüshalarda sehven "ırâk " şeklinde yazılmıştır.
[42] B nüshasında " merârid " şeklindedir.
[43] A ve C nüshalarında " üzre " kelimeleri yoktur.

gelüp tevattun eyledikden sonra emr-i ticâretle düvel-i sâ'ire memâlikine gidüp, düvel-i sâ'ire metâ'ından memâlik-i Rusya'ya getürdiği eşyâdan Rusya tüccârı misüllü resm-i gümrük alınur. Düvel-i sâ'ireden ticâretle gelen bâzergânân ki memâlik-i Rusya mütevattınlarından değildir. Ol makûle tüccâr metâ'ından yüzde otuz resm gümrük tahsîl ider. Gerek asl-ı Rus cinsinden olmuş gerek mütevattınîndan olmuş tüccârın memâlik-i Rusya'ya getürdiği eşyânın resm-i gümrüğünü yine ol eşyânın hâsıl oldığı mahalde râyic olan altun ve sîm akçesinden tahsîl ider. Farazâ Devlet-i Aliyye memâlikinde hâsıl olan eşyâ tüccâr yediyle **(20 b)** Rusya memâlikine dâhil oldukda resm-i gümrüğünü Devlet-i Aliyyenin altun ve sîm sikkeleriyle alur. Kezâlik düvel-i sâ'ir memâlikinde hâsıl olup Rusya memâlikine dâhil olan eşyâ kangı devletin ise ol devletinin meskûk[44] altun ve sîm akçelerinden olmak üzre resm-i gümrüğü tahsîl olunmak kâ'ide-i devlet-i mesfûredir. Ve ânifen beyân olundığı üzre yirmi sekiz milyon hâsılât-ı gümrük olmak iddi'âları dahi sıhhate takrîbden ib'âd olunmaz.

Zîrâ bilâd-ı Rusya arâzî-i bâridede vâkı' oldığından bilâd-ı hârra ve mu'tedilede nâbit ve hâsıl olan eşyânın husûlı adîm olmağla fevâkih makûlesi bulunmaz. Ma'âdâ memâlik-i sâ'irede hâsıl ve nâbit olan esmâr ve fevâkihden ter ü tâzesi îsâlı mümkin olanların tâzeleri mümkin olmayanların hoşki vakt vakt bulunıyor. Her ne kadar latâfet-i ekli yoğıse dahi tâze engür Ejderhan tarafından dâru içinde celb ve hıfz olunarak Petreburğ'da erba'în içinde görülmüşdür. Ammâ alınmak murâd olunsa lede't'teharrî on dânelu bir salkımı bir sîm rubleye ancak iştirâ olınabilir. Ma'a ğâliyetü'l-kıymet bu makûle bilâd-ı sâ'ire eşyâ ve metâ'ı ahâlî-i Rusya beyninde ziyâde mu'teber olmağla bilâd-ı sâ'ire meyve ve nebâtâtını ekl ve eşyâ-yı ma'mûlesini isti'mâl ve emti'a-i mensûcesini iksâ **(21 a)** ve i'mâl husûsunda evvelâ kâffe-i nisvân-ı Rusya bi't-tab' mükibbe ve musırra olmalarıyla ricâl-ı Rusya dahi bi't-tab' ol bâbda mübtelâdırlar.

Mu'âmelâtda nisvânı ricâline ala'l-umûm hâkim ve ricâl diyâset ittisâfı mahkûm olmak ez-kadîm âyîn-i bâtıllarından olmak münâsibiyle bî-kudret ve askerî zümresinden gayrı ve bî-mecâl Miçok tâ'ifesinden mâ'adâsı bi-ecme'ihim fevâhiş-i me'lûfe-i her mânûselerinin hükm ve ibrâmıyla me'kûlât ve meşrûbât ve melbûsât ve müsta'melâtda sefeh ve tebzîrleri katı mübâlağada olmakdan nâşî Petreburğ'da ve Moskov ve sâ'ir

---

[44] C nüshasında " meskûn " şeklinde yanlış yazılmıştır.

hılâl-ı tarîkımızda olan cesîm kasabalarında düvel-i sâ'ire metâ'ı görülür idi. Bu vechile kıymeti ğâlî Devlet-i Aliyye[45] peyder pey celb ve nakl olunmakdan nâşî istimâ'ım olan hâsılât-ı gümrükleri mıkdârını dahi meşhûdâtım tasdîk idebilür.

Tüccâr-ı Rusya memâlik-i uhradan Rusya diyârına getürdükleri ve memâlik-i Rusyadan diyâr-ı sâ'ireye çıkardıkları eşyânın resm-i gümrüklerini[46] edâ eylediklerinden mâ'adâ emr-i ticâretle me'lûf ve müte'ayyış olduklarıçün dahi her bir tâcir mertebe-i vas' ve yesârı iktizâsınca devletlerine senevî virgü virmeleri nizâm-ı kadîmlerinden olmağla dört sınıf itibârıyla tüccâr-ı Rusya'dan virgü tahsîl olınur ve her bir tâcir mâlik oldığı (21 b) mâlının mıkdârını bilâ ketm beyân ideyor. Bir sınıfı senede devletlerine yirmi beş ruble virgü veriyor işbu sınıf bin rublelik mâlı oldığını devletlerine beyân ve emr-i ticâretle teğavvül ve ta'ayyüş itmek istîzân itdükde sâkin oldığı karyede bey' ve şirâye ya'ni sâkin oldığı mahalden ahar mahalle yedinde olan mâlını getürmemek ve göndermemek ve ahar mahallden sâkin oldığı mahalle bi'n-nefs metâ' getürüb furûht itmemek ve bey' ve şirâsı ancak oldığı mahalle maksûr olmak şartıyla senevî mîrîlerine yirmibeş ruble virüb oldığı mahallde bey' ve şirâ ve ticâret ideyor. Bir sınıfı senede altmış ruble viriyor. Beşbin rublelik mâlını ikrâr ve ihbâr ve emr-i ticârete ruhsat talebini iş'âr itdükde bu sınıfa ya'ni altmış ruble virgü viren tüccâr sınıfına sâkin oldığı mahallde ve sâkin oldığı mahallin sancağı içinde bey' ve şirâ ve ticâret itmeğe ruhsat virilür. Bu ruhsat dahi şol mertebeye resîdedir ki ticâret mâlını oldığı mahallden sancağı dâhilinde olan ahar mahallere getürdiği hâlde vardığı mahallde mâl-ı ticâreti dilediği kimesnelere başka başka satamaz her ne cins metâ ise cümlesini topdan vardığı mahallin esnâfına bey' ve furûht ider bir sınıf tüccârı dahi on bin rublelik ticâret mâlı oldığın arz ve beyân (22 a) ideyor ve senevî mîrîlerine yüz yirmibeş ruble virgü teslîm ideyor. Memâlik-i Rusya'dan her mahallde dilediği vechile dilediği müşteriye mâlını furûht ve dilediği metâ'ı iştirâ ve istediği mahalle nakl ideyor. Bu yüzyirmibeş ruble virgü viren tüccârın emr-i ticârete ruhsat ta'mîmi ancak memâlik-i Rusya'da olmağa münhasır ve memâlik-i uhrâya mâlını çıkarmamağa ve düvel-i sâ'ireye gidüp ticâret mâlı ahzıyla diyâr-ı Rusya'ya gelüp bey' ve şirâ itmemeğe maksûr ve meşrûtdır. Bir sınıf tüccârı dahi senevî mîrîlerine beşyüz ruble virgü edâ ideyor. Bu sınıfın mâl-ı ticâretinin mıkdârını beyân itmek matlûb

---

[45] B nüshasında metâ'ı görülür idi. Bu vechile kıymeti ğâlî Devlet-i Aliyye" ibâresi yoktur.
[46] B nüshasında " gümrükleri " şeklindedir.

olmayor. Ya'ni bu sınıf tüccâr onbin rublelik mâldan yukaru her ne kadar mâl ile bey' ve şirâ ider ise ideyor ve bu sınıfın gerek memâlik-i Rusya'da ve gerek ahar diyârlarda ticâret itmesinde mümâna'at olınmayup her mahallde bey' ve şirâyı her metâ'a ruhsat-ı umûmı olıyor. Ancak bir râbıta-i kaviyye ile ruhsat virilür ki tüccâr-ı Rusya'dan hiç bir tâcir cemî' mâlını düvel-i uhrâya nakl ile Rusya devletini terk idemeyor. Ve her bir tâcirin yedinde olan metâ'-ı ticâreti ve sâkin oldığı mahalli ve ruhsat-ı ticâreti ve mahall-i uhrâya âmed ü şudunda terhîsı ve mîrîsine vireceği virgüsü mıkdârı beyânıyla (22 b) kral mührüyle memhûr yedine başburt didikleri bir izin kağıdı virilür. Mâl-ı ticâretinin tevkîri ve emr-i ticâretde ruhsatının tevsî'i iktizâ itdikce yedinde olan başburtlarının iktizâsına göre tebdîl ve i'tâsı kâ'ideleri ala'l-ittisâl icrâ olınmak ile tüccâr sunûfdan mîrîlerine bu sûretler ile katı vâfir senevî irâd hâsıl olmasını ilcâle-i efkâr-ı milel ve habl-i desâyis ve hiyel ile vaktıyle râbıta-i umûr-ı nizâmıyye-i ticâret teşyîd ve tevkîd ve tetarruk ve îrâs-ı halelden vikâye ve muhârisesine bi'l-ittifâk teşmîr sâ'id-i vifâk birle pâydâr ve te'yîd itmişlerdir. Sâlifü'l-beyân gümrükleri hâsılâtından yirmi sekiz milyon senevî îrâdlarını beyân ve ıyân itmişler iken düvel-i sâ'ireden diyâr-ı Rusya'ya gelecek envâ'-ı emti'a ve eşyânın ekserinin celb ve naklinden bu esnâda tüccâr tâ'ifesi men' oldığın beyân itmeleriyle bu husûsun sebebi ve ne vechile nizâma rabt olındığı lede'l-istiksâ şu sûretle oldığın beyân itdiler ki ahâlî-i Rusyanın iksâ ve isti'mâl eyledikleri eşyânın ekseri düvel-i sâ'ireden celb ve diyâr-ı Rusyada anlar bey' ve iştirâ olınur.

Akmişe ve emti'a ve müsta'melât-ı sâ'irenin iksâ ve isti'mâline ahâlîden bay ve kedânın ziyâde inhimâk ve ibtilâları ahd-ı karîbde müşâhede ve rû-nümâ ve tüccârın (23 a) bey' ve şirâ eyledikleri düvel-i sâ'ire diyârları metâ'ından resm-i gümrük ziyâde tahsîl oldığına binâ'en fi'l-asl diyâr-ı Rusya'da eşyâya narh vaz'ı âdet olmamağla düvel-i sâ'ireden getürilen her cins eşyânın bahâları ziyâde kıymetdâr ve isti'mâl idenler muzâyakaya dûçâr ve bir tarafdan Rusya devletinin altun ve sîm akçeleri ve lev Macar altunı olsun Rusyanın ma'deni hâsılâtı düvel-i uhrâya hurûc itmekde, el-hâsıl ahâlî-i Rusyanın Muhtacun ileyhâ oldukları eşyâ-yı mütenevvi'ada olan semere-i ticâreti ahar devletler müktesib olmayub ol fâvâ'id dahi Rusya devletine maksûr olmak ve memâlikinde hâsıl olan akçe[47] ve memâlikine dâhil olan akçenin ekseri

[47] B nüshasında " memâlikinde hâsıl olan akçe " ibâresi yoktur.

bilâd-ı Rusyada kalmak mulâhaza ve tedbîrinden mâ'adâ gümrük menâfi' ve hâsılâtından zâ'id, fâ'ide ve â'idenin husûlu derkâr idüğü efkârıyla elmas ve incu ve altun ve sîmle ma'mûl sâ'at ve kutu ve sâ'ir hill-i nisvân ve elbise-i efrenciyede ma'deniyyâtdan ma'mûl olan kobca ve mec misüllü el-hâsıl memâlik-i Rusya'da nâbit ve hâsıl olmayan eşyâdan gayrı melbûsât ve müsta'melâtın düvel-i uhrâdan mubâya'a ve celb ve nakl eylememek ve ol makûle ya'ni melbûsât makûlesi olan çuka ve akmişe ve şabka ve müsta'melâtdan olan bardak ve şişe ve Fağfor ve Saksonya takımları ve iskemle ve cam ve **(23 b)** tonbak envâ'ı eşyâdan yedlerinde bulunan eşyâyı mütenevvi'ayı müddet-i mu'ayyene zarfında diler ise memâlik-i uhrâya irsâl diler ise nâsa bey' ve furûht eylemeriyçün bir buçuk sene mukaddem diyâr-ı Rusya'da olan mecmû'-ı tüccâra tenbîh ve te'kîd ve müddet-i mehli iki seneye temdîd ve tahdîd ve eger iki sene müddet temâmında düvel-i sâ'ire emti'a ve eşyâsından memâlik-i Rusya'ya celb ve nakli memnû' olan sâbıkü'l-beyân eşyâ-yı mu'ayyene-i memnû'adan her kangı tüccârda bulunur ise Devlet-i Rusya'dan bilâ bâhâin zabt ve girift olunacakdır; tenbîh ü beyânı ile keyfiyyet men'î ve sûret-i yasağı tehdîd ve tevkîd itmiş oldığı muhakkakan ma'lûmum olmuşdur. Bu makûle yasak ve men'in îkâ'ı devlet-i mesfûreye şol vechile sehl ve yesîr olıyor. Çünkü Devlet-i mesfûrenin düvel-i sâ'ireden hudûdı muttasıl oldığı mahallerde gümrük ve geçid mahalleri ma'dûd ve mahfûz ve Bahr-ı Baltık'da ve Bahr-ı Siyah'da ve Bahr-ı Hazar'da iskele olan mahalleri dahi kezâlik[48] mahdûd[49] ve ma'lûm olmakdan nâşî berren ve bahran her ne mahallden eşyâ tevârüd idecek ise ve adam gelecek ise ol mahallin gümrük ve geçid zâbıtları ferden ferdâ her bir eşyâyı tahrîr idüp temhîrleri kâbil olan eşyâyı ya'ni çuka ve akmişe ve yemeni ve dülbend makûlesinin uçlarına ol geçid ve gümrüğe mahsûs nişân ve alâmet-i firengî surh mûm ile tab' ve temhîr ve bu makûle mûm ile **(24 a)** temhîri nâ kâbil olan sâ'at ve maşraba el-hâsıl iblik bağlıyacak mahalli olan eşyâyı dahi iblik ile ta'kîd ba'dehu mûm-ı firengî ile yahûd pâre cirmi kadar yazu ve nişânlu kurşun barçası ile temhîr ve vaz'-ı nişân iderler. Hatta Petreburğ gümrüğüne dâhil olan sâ'at ve köstek misüllü kulplu olan eşyâya vaz' eyledikleri yazulu kurşun bârçalarında ol şeyin dâhil-i gümrük oldığı senesi dahi maharrerdir deyü rivâyet ve yazuyı kurşun bârçalarında irâ'et iderler[50] idi[51]. Üzerinde gümrük ve geçid

---

[48] B nüshasında " mahalleri dahi kezâlik " ibâresi mükerrer yazılmış, ikinci kısmı nokta nokta içine alınmıştır.
[49] C nüshasında " hudûd" şeklindedir.
[50] B nüshasında " iderler " kelimesinin birinci " r" yazılmamıştır.
[51] A ve C nüshalarında " idi " kelimesi yoktur.

mühürü ve nişânı olmayan cedîd eşyâ kimesnenin yed ve dükkân ve hânesinde bulunmak bey' ve şirâ olunmak mümkin olmayor. Kulbu ve nişân ve mühür vaz' olunacak mahallî olmayan enfiye kutusu ve tabak, tebsi, fincan ve saksonya ve cam ve tonbak takımı misüllü topdan furûhtu mümkin, müfredât eşyânın mıhfaza ve sandık üzerlerini temhîr ve vaz'-ı nişân iderler ve gelen ademlerin geldiği mahallini ve ne vakt geldiğini ve getürdüğü metâ'ın mıkdâr ve adedini ve ne mahalle götüreceği ol mahallde kayd itdikden sonra ne mahalle gidecek ve götürecek ise aynını ol götüreceği ve gideceği mahallin zâbıtânına tahrîr ve bir sûretini dahi ol metâ' sâhibine yahûd ol piyâde ademin yedine verirler eğer ol âdem ol mahalle tevârüdde geldiği mahallden yedinde izni hâvî başburd **(24 b)** var ise ahar mahalle me'zûn oldığı vechile azîmete ruhsat virirler ve illâ cihânı virse memâlik-i Rusya'ya bir hatve tecâvüze müsâ'ade mümkin olmamağla bu sûretleriyle memâlik-i uhrâdan hudûd-ı Rusya'ya ve diyâr-ı Rusya'dan âhar düvel memâlikine nâ-ma'lûm eşyânın ve mechûl ve nâ-me'zûn kesânın duhûl ve hurûcı mümkin olmayor.

Memâlik-i Rusya'da i'mâl ve husûlı mümkin olacak çuka ve alaca ve sandal ve akmişe misüllü melbûsâta dâ'ir eşyâ ve şerît ve şîşe ve saksunya tonbak ve timur ve nuhâs ve sâ'ir müsta'melâta mütedâ'ir emti'a ve avânî-i müfredât eczâlarının ba'zısı harîr ve penbe mânendi düvel-i sâ'ireden celbe muhtâc ise dahi tedârük ve istihsârıyla diledikleri metâ'ı memâlik-i Rusya'da nesc ve i'mâlı eylemek mulâhazalarıyla müddet-i vâfireden berü bezl-i dikkat ve ihtimâm iderek her devletden ashâb-ı hiref ve sanâyi'î itma' ve iğfâl birle celb itmeleriyle husûlı mümkin olacak eşyâ-yı merkûmenin her biriyçün mahsûs kârhâneler inşâ ve destgâhlar inşâd ve ebnâ ve derûnlarına düvel-i sâ'ireden celb itdikleri mehere-i fenn ve san'atı ulûfe-i kesîre tayînle vaz' ve îvâ ve tâ'ife-i Rus'dan kâbil-i iktisâb-i hüner ve ma'rifet olan dükkânı[52] ol ustâdına şâkird ve hüddâm ve ummâl kârhâne sanâyi' nümâ idüp her bir metâ'ın dekâyık-ı husûl ve hakâ'ik-i fevâ'id **(25 a)** vusûlunu ahz ve ta'allümde Rus milletinden olan amele her kârhâne ve destgâha ol san'atda mahâret-i kâmile gediği rû-nümâ oldığı hâlde ol celb olunan ustâdân kâr-âzmâdan diledikleri olur ise kârhânesinde ibkâ itmek dilediklerini berekât virsün güzel hizmet ve ta'lîm-i fenn ve san'atda sarf-ı makderet itdik bundan sonra sana ta'allüm içün hâcet kalmadı deyü kârhâneden tard ve ib'âd ve müte'allimînden birini ustabaşı yerine nasb ve ik'âd eylemek tedbîr ve hileleriyle bu vakte

[52] Bu kelime " küddânı " şeklinde yazılmıştır.

gelince refte refte husûlı kâbil olan her bir metâ'ın kârhâne ustâd ve destgâh ve âlât-ı nesc ve i'mâlını îcâd ve ikmâl itmiş olduklarına mebnî düvel-i sâ'ireden bu makûle eşyânın tevârüdünü bâlâda beyân olundığı vechile iki seneye karîbdir men' itmiş idikleri rivâyeti Petreburğ'da mütedâ'ir-i elsine-i nâs idi. Memâlikinde i'mâl olunan kâffe-i eşyâ mîrî olarak müşterî ve tüccârına furûht olunmağla her mâddeden hâsıl olan menâfi'-i bî-şumâr ticâret bundan akdem hâsıl olan rusûmât-ı gümrüklerinden evfer ve ezîd devletlerine râci' ve â'id îrâd tahsîs olunmuşdur.

Devlet-i mesfûre re'âyâsını dört kısma taksîm itmekle dört sûretle re'âyâsından harâç tahsîl ideyor. Bir sınıf re'âyâdan senede üç kağıd ruble tahsîl ideyor, işbu **(25 b)** üç ruble harâc ile mukayyed olan re'âyâya sâkin oldukdları karye hudûdundan hâric mahalle bir hatve tecâvüze ruhsat verilmemişdir. Ve bu sınıf re'âyâdan diledikleri kadar neferi soltatlığa bilâ su'âl ahzlar[53]. Gerek abâ ve ummehâtın rızâ ve izni olsun gerek olmasun hemân soltat tahrîr idecekleri vaktde ol sınıf re'âyâdan her beşyüz neferde kaç nefer iktizâ itdiyse ol mıkdâr neferi içlerinden[54] beyendikleri çocuğu soltatlığa alırlar. Hârâcları az olmakda[55] bu iki teklîfi bu sınıfa zamm itmişlerdir. Ve bir sınıf re'âyâsından senede altı kağıd ruble tahsîl olunur. Bu sınıfa dahi sâkin oldığı karyeden âhar karyeye âmed ü şuda ruhsat verilmeyor. Fakat işbu altı ruble harâc viren re'âyâ sınıfından hîn-ı iktizâda[56] soltat tahrîr ve ahz olunacak nefer kaç düşer ise ol mıkdâr neferi soltatlığa virmeleri ol re'âyânın rızâlarına tevkîf itmişlerdir. Ya'ni soltat tahrîr ve ahzına me'mûr olanlar bu sınıf re'âyâdan diledikleri kimesneyi cebren soltatlığa tahrîr ve ahz itmezler. İşbu sınıf re'âyâdan cem' oldukları kurâ ve kasabâtdan nufûs-ı ma'dûdesine göre kaç nefer iktizâ ider ise re'âyâ-yı merkûme soltatlığa virecekleri neferâtı kendüleri intihâb ve teslîm iderler. Harâcları sınıf-ı evvelden ziyâde olmak hasebiyle bu teklîfleri nâkıs olmuşdır.

Bir sınıf re'âyâdan dahi **(26 a)** senede on iki kağıd ruble harâc tahsîl olunıyor. Bu sınıf sâkin oldığı karye ve kasaba kangı sancak dâhilinde ise ol sancak derûnundan geşt ü güzâra ruhsat verilmiştir. Sancak hudûdundan hârice tecâvüz idemez. Kezâlik bu sınıf re'âyâdan

[53] B nüshasında " iderler " ibâresi vardır.
[54] B nüshasında " içlerinde" şeklindedir.
[55] B nüshasında " olmağla " şeklindedir.
[56] C nüshasında " iktizâda olmaklıkla " şeklindedir.

soltat tahrîr ve ahzı sınıf-ı sânî re'âyâsı[57] misüllü kendü rızâlarıyla intihâba mütevakkıfdır. Sınıfeyn-i sâbıkeynden ziyâde harâc tahsîl olundığıçün anlarda olan bariyyet-i tekâlîf bunlardan ref' ve tahfîf kılınmışdır. Bir sınıf re'âyâsından dahi onbeş kağıd ruble harâc tahsîl olunur. Bu sınıf re'âyâ sâkin oldukları karyelerinin dâhil oldığı sancak derûnunda geşt ü güzâra ruhsatları oldığından fazla memâlik-i Rusya'da[58] dilediği mahalle başbort kağıdıyla seyr ü azîmet itmek ruhsatına dahi nâ'illerdir. [59] Kezâlik soltat tahrîr ve ahzı bu sınıfın dahi rızâlarına menûtdır.

Sunuf-ı seleseden ziyâde harâc virdikleri içün ruhsat-ı seyrânları anlardan ziyâde tevsî' kılınmışdır. İşbu sunûf-ı erbi'a re'âyâsının sâkin oldıkları kasabât ve kurâda[60] bir kimesnenin mâlikâne vechile uhdesine mukayyed ise senevî edâsı lâzım gelen harâc-ı mukayyedleri ashâb-ı mâlikâne taraflarından tahsîl ve mîrîlerine teslîm olunmak mâ'adâ a'şâr ve sâ'ir virgüleri dahi kezâlik (26 b) mâlikâne sâhibleri yediyle tahsîl ve teslîm olunmak ve işbu makûle mâlikâne verilen kasabât ve kurâdan tahsîl olunacak harâc ve sâ'ir mukayyed olan tekâlîf her ne ise mâlikâne ashâbı yedleriyle[61] iktizâ iden mahallere temâmen vaktiyle edâ ve teslîm olundukdan sonra ol mâlikâne ashâbı mütesarrıf oldığı karye ve kasabanın sâkin olan re'âyâsından kendü içün ne mıkdâr şey tahsîl ve ahz ider ise niçün zulm ve ğadr idersiz deyü bir tarafdan ana ta'arruz olunmamak mukteza-yı nizâm-ı umûrlarından imiş. İşbu esnâf-ı erbe'a içinde bir sınıf re'âyâ dahi varki yanlız mukayyed olan harâclarını viriyorlar. Sâ'ir a'şâr ve virgüden mu'âf ve müsellem olıyorlar. Bu vechile mu'âfıyyetleri edevât-ı harbiyye ve levâzım-ı seferiyye ve tertîbât-ı mîrîyyelerinden olan araba ve kerâste ve âlât ve esliha i'mâl ve inşâlarına merbûtıyyet ve me'mûrıyyetleri hasebiyledir. Ve bu makûle mevâdd-ı mîrîyye ve levâzım-ı seferiyye inşâlarına merbûtıyyeti olan kazâlar re'âyâsından soltat dahi tahrîr itmezler. Harâcdan gayrı min külli'l-vucûh tekâlifden mu'âf ve müsellem olmalarıyla bu makûle re'âyâ sırf devletlerinin olıyor.

Ve her bir şehr ve kasaba ve karyeye yirmi dört senede bir def'a tahrîr olınıyor. Hîn-i tahrîrde bir hânede kaç re's re'âyâ bulınıyor ise

[57] B nüshasında " re'âyâ" kelimesinin " yâ " sı yazılmamıştır.
[58] C nüshasında " memâlik-i Rusya'da " ibâresi mükerrer yazılmıştır.
[59] C nüshasında " ve " vardır.
[60] C nüshasında " kurâ" yoktur.
[61] C nüshasında " yedlerine " şeklindedir.

sebt-i defter olunup ol mahall mâlikâne tahtına dâhil ise mâlikâne sâhibi yediyle sırf (27 a) devletlerinin ya'ni imparatoriçenin ise zâbıt ve nüzzârı yediyle mukayyed olan re'sin cizye-i mu'ayyeneleri vakt-i mu'ayyenede bilâ noksan mîrîlerine edâ olınıyor. Farazâ bir hânede hîn-i tahrîrde beş nefer ile sebt-i defter olunmuş ise yirmidört seneye dek beş neferin harâcı ve sâ'ir virgüsi beher sene alınur. Gerekse ol beş neferin dördi mürd ve telef olmuş olsun gerek peçe-i hınzîr gibi biri onbeş nefer olsun tâ tahrîr-i cedîde dek sebt-i defter olındığı aded üzre harâc ve sâ'ir virgüleri beher neferinden alınur. Memâlik-i menhûsasında kırkın ve çokluk helâk olmaları vukû' bulmamağla yirmidört sene temâmında olan tahrîrlerinde her bir hânede sâbıkından ziyâde nufûs-ı habîsenin vucûdı bulınmak hasebiyle harâc ve tekâlîf-i sâ'ire îrâdları sene be-sene tezâyüd bulmakda idüğü mervî ve menkûldır.

Arâzı-i memâlik-i Rusya sancak ve elviye nâmına olan ğobernaklık vechiyle taraf taraf hudûd ve sunûrları mu'ayyen ve her bir ğobernalıkın[62] tekmîl oldığı re's-i hudûdunda ve ahar ğobernanın mebâdî-i sınurunda yemîn ve yesârlu su terâzusı şeklinde yahûd sutûn hey'etinde tuğla ve kireçden ma'mûl birer[63] alâmet-i fâsıla kâ'ime olmağla ol alâmetlerin etrâf-ı erbi'asına kangı ğobernanın re's-i hudûdıdır. Ve kürs-yi ğoberna olan mahalle kaç sâ'atdır. (27 b) Ve nefs-i Petreburğ'a kaç sâ'atdır. Ve kurbunde olan re's-i hudûda[64] vâki iskele yahûd geçid mahalline kaç sâ'atdır. Reh-i râstları terkîm ve nakş olınmaklıkla her bir gobernaları ayrılmışdır. Ğobernalık itlâk eyledikleri elviye ve sancakları kaç kıt'a idüğü su'âl ve taharrî olundukda kimi kırk, kimi otuzaltı, kimi otuz, kimi dahi ziyâde ve noksân haber vermeleriyle tahkîki mümkin olmadı. İşbu ğobernalık olarak memâlikde vâkı' arâzî kasabât ve kurâ fi'l-asl mîrî ve mâlikâne ve kiliselerine rabt ve tertîb ile üç kısma maksûm iken ahd-i karîbde kiliselere şart olan kasabât ve kurâ külliyen meşrûtıyyetden ihrâc ve cânib-i mîrîlerinden idâre olunan sâ'ir irâdâtına idrâc idüp hüddâm ve papasân kiliselerini[65] tenfîh ve tenzîl birle ibkâ eylediği hüddâmân ve papasân her kilisâya hadd-i i'tidâlde nafaka ve ma'âşı taraf-ı mîrîsinden ta'yîn itmiş oldığın rivâyet itdiler. Mâlikâne verilmiş mahallerin re'âyâsı mâlikâne sâhibinin esîridir. Bunlardan dilediği mıkdârını kendü hizmetinde bilâ ücret karnı tokluğuna istihdâm ider.Ve ricâl ve

[62] B nüshasında bu kelime " ğona" şeklinde eksik yazılmıştır.
[63] B nüshasında " birer " ibâresi yoktur.
[64] C nüshasında " hudûdda " şeklindedir.
[65] C nüshasında " kiliselerini dahi " şeklindedir.

nisvânından âhara bey‘ ve furûht ider. Ve furûht eylediği re‘âyânın cizye ve sâ'ir virgüsi mukayyedi olan hânedan edâ olunur. Ve furûht olunan re‘âyâ yine sâkin oldığı mahallde mütevattın tüccâra ve ba‘zı rü'esâ-yı (28 a) asâkire furûht olunur ve işbu re‘âyâdan esîr deyü sâtılanlardan dahi pek çok olamaz[66] nihâyet beş on nefer ancak bey‘ ide bilürler. Zirâ hademeye pek çok ihtiyâcları yokdır. Mâlikâne virilmemiş mahallerin cümlesine imparatoriçenin mâlikânesi itlâk olınur ve îrâdâtı imparatoriçenin kendü îrâdından ma‘dûd ve[67] re‘âyâsı imparatoriçe esîri olarak şumârîdedir. Kâffe-i edâvât-ı seferiyye i‘mâl itdirilen kârhânelerinde amele ve mîrîleri tarafından ru'yet ve idâre olunan sanâyi‘ kârhânelerinde istihdâm olunan amele ve hüddâm cümlesi kraliçe mâlikânesi re‘âyâsından kraliçe esîri itlâk eyledikleri nufûsdır. Hemân bunların ücreti sekizer bakır akçe ve yarımşar vukkıyye dâru etmeği olmağla bu zarûret ve muzâyaka üzre re‘âyâ-yı kraliçe dahi pâ-mâl cevr ve i‘tisâf olmada hâric-i ez-hadd insâfdır. Mâlikâne[68] verilmiş mahallerden vakt-i hâzarda soltat tahrîr ve ahz eylememeleri nizâmât-ı umûr-ı mülkiyyelerindendir. Vakt-i hazarda tahrîr ve tekmîl edecekleri bulaklarının noksân ve amelmânde olmuş soltatlarını işbu kraliçe esîrleri[69] itlâk olunan re‘âyâdan tahrîr edeyorlar.

Ve soltat tahrîr olunan re‘âyânın yine mukayyed olunan cizye ve virgüleri yirmi dört sene tamâmında olan tahrîr-i cedîd vaktine dek hâne-i mukayyedinden[70] edâ olunmak (28 b) tertîbiyle vâridât-ı mîriyyelerine bir vechile noksân ve halel terettüb itmiyor. Ve miçak ta‘bîr eyledikleri sunûf-ı re‘âyânın kerâste odun kat‘ı ve sâ'ir levâzım-ı beyti i‘mâlıyçün buyût ve menâzilinde bir baltadan gayrı âlât-ı ahenîn bulunmaz ellerine bir silâh verilse tutacak semtin bilmezler. Ve her birinin ellerinde olan izin kağıdında geşt ü güzârına[71] ruhsat verildiği beyân olunan mahallerin hudûdlarından hâric mahallere tecâvüz itseler mütecâviz oldığı mahallerin zâbıtânı der-hâl ahz ve sâkin oldığı mahallin zâbıtânına teslîm ider. Müstehakk oldığı cezâsını icrâ iderler. İşte bu sûretle re‘âyâsını taht-ı kahr ve cebrde matlûbları üzre i‘mâl ve re‘âyâsının emvâl-ı meksûbelerin örf-ı beled ve âdet-i devlet nâmıyla dâhil-i şebîke ihtiyâl

---

[66] C nüshasında " olamaz " kelimesinin " ola " kısmı mükerrer yazılmıştır.
[67] C nüshasında " ve " bağlacı yoktur.
[68] C nüshasında " mâlikâne" nin " ne " yazılmamıştır.
[69] C nüshasında " esîri " şeklindedir.
[70] B nüshasında " mukayyedden " şeklindedir.
[71] B nüshasında " güzârında " şeklindedir.

itmekle re'âyâmız devletimizin evâmir ve nevâhîsine mutî' ve münkâddır tefâhurıyla cühhâl-ı nâsı iğfâle her hâlde sa'y bî-hemâl itmekdedirler[72].

Asâkir-i Rusya tavâ'if-i müteşettite ve milel-i muhtelifeden müretteb ve mütehaşşid bir leşker olmağla semt semt mukîm ve mütemekkin olanlar birer cins idiği ma'lûm olup bâlâda beyân oldığı üzre Rus cinsinden alınup bolak idâdına dâhil olanlardan mâ'adâ Ejderhân ve Çerkes kirmân havâlîsinde Ten Kazakları ve Dunes Kazakları ki nufûs-ı kesîreyi müctemi'a birer kabîle olup umûr ve husûsları beyinlerinde kendi cinslerinden olan (29 a) zâbıtları ma'rifetleriyle ru'yet olunmak üzre devlet-i Rusya'ya mütâbe'atları ve âlât ve esliha ve hayvânâtları kendi kesbleriyle tedârük olunmak âdetleri ve devlet-i mesfûre ahar bir devlet ile mücâdil ve muhârib oldığı zamânda bunlar bi't-taleb gelüp i'ânete mübâderet ve müddet-i mevcûdiyyetlerinde fakat ta'ayyunât-ı yevmiyyeleri devlet-i mesfûre tarafından verilerek ol muhârebe ve mücâdelede ellerine giren ğanîmet kendilerinin sehâm-ı ğayr-ı mütesarrıfaları olmak mukâveleleri idüğü hasebiyle tâ'ife-i mezbûre öyle bir ma'rekede emvâl ve eşyâya dâ'ir her neye dest-res olurlar ise sûretâ devlet-i mezbûre cânibinden taleb ve celb olınmıyor. Ancak her şeye bolak zâbıtları ile beyinlerinde olan fey'ât-ı mevzû'a ile zâbıtlarına bey' ve kabz-ı bahâ ideyorlar. zâbıt-ı mezbûr dahi emvâl-ı müşterâ-yı devlet-i mesfûre cânibine furûht ve atâ ve ol vechile tâ'ife-i mersûmenin eşyâ-yı mübî'adan ancak ahz ve kabz eyledikleri bahâ devede kulak hesâbiyle oldığı şu mâddeden zâhir ve hüveydâ olur ki farazâ birinin yedine yarım vukkıyye sîm-i hâlis girmiş olsa bolak zâbıtına virüp bir ruble bahâ kabz itmekle bey' itdim surûrıyla firîfte olur. Bir şirzime-i cühelâ olmalarıyla bu sûretler ile bunlarda[73] dahi mâl ve menâldan birer ikişer re's bârgîr ve bir kaç baş ğanem ve bakardan ğayrı sûret-i servet ve yesâr ma'dûm ve nâ-peydâdır[74].

Bi'l-cümle Moskovlu (29 b) kizb ve tefâhur ile me'lûf bir tâ'ife olup merviyâtlarına ve zâhir akvâl ve ef'âllerine i'timâd câ'iz olmamağla her akvâl-ı mesmû'ayı sıhhat-i iddi'a[75] ile sebt-i sahîfe-i beyân itmek hâric ez-uhde-i kalem râset-i kadem idüğü emr-i müsellemdir. Ancak sekâmet-i mevâdd-ı merviyyeden istikâmet ba'zı mâddeye istidlâl mümkin olmak mulâhazasıyla devlet-i mesfûrenin müretteb ve muvazzaf asâkirinin

[72] C nüshasında " itmekdedir " şeklindedir.
[73] C nüshasında " bulunanlarda " şeklindedir.
[74] A ve C nüshalarında " ve yesâr ma'dûm ve nâ peydâdır" ibâresi yoktur.
[75] C nüshasında " iddi'a " " dal" harfı yazılmamıştır.

mıkdârında olan rivâyetleri terkîmine cesâret olunur ki Rusya devleti süvârı ve piyâde asâkirini bolak bolak tertîb ve tanzîm itmiş olmağla bolak ta'bîriyle beyinlerinde ma'rûf ve müştehir olan a'dâd-ı mecmû'a müsâvât üzre olmayup bin yahud iki bin yahud dört bin nefer oluyor. Müretteb ve muvazzaf asâkirlerinin neferâtını altı kerre yüz bin ve altmışbin adediyle ta'dâd ve tefâhur iderler. Bu mıkdâr neferâtı bin neferlu iki bin neferlu dört bin neferlu olarak bolaklarını ikiyüz adedden ziyâde oldığını[76] iddi'â ve beyân iderler. Bu kadar muvazzaf ve müretteb asâkirleri oldığı iddi'âları sahîh olmağıdı vâzıh ve âşikâr ise dahi sıhhat ve hakîkati üzre ulûfelu asâkirinin mıkdârına tahsîl-i vukûf ve ittilâ' dahi mümkin olmadı. İşbu bolak ta'bîr eyledikleri nufûs-ı müctemi'a-ı mürettebenin zavâbıt-ı müte'addidesi vârdır. Evvelâ kâffe-i umûr-ı bolakı idâre iden ya üç tuğlı makâmında olan ceneral Anşif didiklerinden yahud iki tuğlı nâmında olan ceneral mayor didikleridir. **(30 a)** Ba'zı bolakda ikinci müdîr kabucıbaşı pâyesinde olan pür ğadrdir. Üçüncü müdîr bolkonikdir ki ol bolkda kaç bin nefer var ise her birinin nefere baş olan binbaşıya bot bolkonik dirler. İşte ol bolkda bir iki üç dört binbaşı nâmına olan bot bolkoniklerin başına bolkonik dirler. Beşyüz nefer başına mayor dirler. İkincisine permer mayor dirler. Bunlardan sonra olan zâbıtlarına[77] kapüdân dirler. Üçyüzelli nefer zâbıtına barucek dirler. İkincisine bot barucek dirler. Serdâr ma'nâsınadır. Bunlardan sonra olan zâbıtânına oficiyal dirler ki bayrakdar dimekdir. Bunlardan sonra olan yüzbaşı nâmında zâbıta sercand dirler. Bunlardan sonra olan onbaşıya kabral dirler. Bu tertîb üzre her bir bin neferden ibâret olan bir bolakın kabralından bot[78] bolkoniğine varınca yüz on nefer zâbıtânı olmak iktizâ ideyor. Ol bolkda bir maslahat ru'yeti lâzım geldikde bot bolkonik mayora mayor kapudana el-hâsıl bir birinden aşağı tâ kabrala varınca sipariş olunarak ve her biri birbirinin tenbîhini yerine getürerek itmâm-ı emr-i me'mûrlarına ikdâm ve dikkat iderler. Bot bolkonik dahi kendüden yukaru tâ anşife dek işin iktizâsına göre isti'zân ve ihbâr ile maslahatı ru'yet ve idâre itmek uhdesine deyn-i mütehattimü'l- **(30 b)** kazâdır. On nefer başı olan kabralden tâ ceneral anşif didikleri merâtib-i ricâlinedek mu'ayyen olan ulûfeleri üç mâhda birer def'a virilür. İşbu kabralden tâ ceneral anşife varınca ulûfe-i seneviyyeleri mu'ayyen ve mahdûd ve birbirinden tefâvüt ve tezâyüdde ma'dûd olarak on iki aded kağıd rubleden on bin aded kağıd rubleye dek ulûfe i'tâ olınur. Farazâ on iki

---

[76] B nüshasında " oldığın " şeklindedir.
[77] B nüshasında " zâbıtânına" şeklindedir.
[78] C nüshasında " bot " kelimis yazılmamıştır.

ruble senevî ulûfesi olan kabrala üç mâhda bir def'a üç aded ve binyüz yirmi ruble senevî ulûfesi olan bolkoniğe üç mâhda bir def'a ikiyüzseksen aded, on bin ruble senevî ulûfe-i mu'ayyenesi olan ceneral anşife üç mâhda bir def'a ikibinbeşyüz aded kağıd ruble verilmek kanûn ve âdetleridir. Gerek hazar ve gerek sefer vakitlerinde ulûfeleri bir karâr üzre oldığın masârif-i seferiyye ve hazariyyede birbirinden mütezâyid ve mütenâkıs olacak hâlâta muhtâciyyetleri olmamak kazıyyesine tevâfuk itmişlerdir. Ya'ni ceneral anşif didikleri zî-rütbenin vakt-i hazarda etbâ' nâmına olan sekiz nihâyet on nefer ademi ve lâ-teşbîh dâ'ire deyü tefâhur eylediği bu kadar hademe ve bir kaç fâhişeye olan masârifi her ne ise vakt-i seferde dahi etbâ' ve masârıfi ol kadar olmağla maksûrdır. Vakt-i sefer ve evân-ı muhârebe olmakda bunların ya'ni askerî tâ'ifesinin soltat (31 a) neferâtından tâ ceneral anşifine varınca bir akçelik masârifleri tezâyüd bulmayor. Evkât-ı muhârebe[79] edevât-ı seferiyye ve levâzım-ı harbiyyeden olan çadır ve çerke ve barut ve kurşun ve sâ'ir kâffe-i levâzım masârifi bi'l-cümle mîrîleri tarafından ru'yet ve i'tâ olunmak hasebiyle ve tedârükât-ı seferiyye masârifâtı nâmıyla olan virgülerinin iktizâsına göre ziyâde edâsı ve mürd ve telef olan soltatları yerine müceddeden techîz ve tahrîr olunacak soltat neferâtı teslîm ve i'tâsı re'âyâ-yı Rusya taraflarından îfâ olunmak mülâbesesiyle sefer vakitlerinde cânib-i mîrîlerine masârifât-ı kesîre husûlu ve her vechile taraf-ı re'âyâya hasârât-ı vefîre vusûlu lâzım geliyor.

Yukâruda zikr ü beyân olundığı üzre re'âyâdan soltat tahrîrinde kânûn ve âdetleri vakt-i sefere münhasır ve maksûr olmağla soltat tahrîr olunmağa merbût olan re'âyânın her bir[80] beşyüz neferinden iktizâ-yı kasır ve tûl müddet-i sefer münâsebetiyle bir nefer iki nefer üç nefer nihâyet yedi nefere dek soltat tahrîr ve ahz eylemeleri ya'ni eger seferlerinin zamânı mümted ve askerlerinden mürd-i karîn-i izâ'at ve telef olan çok olur ise ol zamânlarda beşyüz nefer re'âyâdan iktizâsına göre soltatlığa yedi nefere dek ahz olunmak ve askerleri az telef olur ise beşyüz nefer re'âyâdan iki yahud bir nefer soltatlık içün ahz olunmak âdet ve kanûnları (31 b) idüğü mesmû' oldı. Re'âyâdan soltatlığa ahz eyledikleri neferât dahi boy boy ya'ni müretteb olan bolaklarında olan soltat neferâtı her biri kâmet ve sinnde diğerine müdânî ve mümâsil olarak bir bolakın mecmû'-ı neferâtı mütesâviyetü'l-kâmet ve hem-sinn olmak ya'ni onbeş yaşından yirmi beş yaşına dek üç mertebede hem-sin

[79] B nüshasında " evkâtde " şeklindedir.
[80] C nüshasında " bir " kelimesi yazılmamıştır.

ve evvelcileri iki boy olarak iki mertebede kâmetleri hem-vâr olmak üzre mürettebdir. Yadıraz kâmet olur kıznâdirdirler uzun boylu ma-nâsına yahud vastü'l-kâme olur ana muşkater dirler. El-hâsıl bir bolakın neferâtının mecmû'u bir çırpıda uzun boylu yahud orta boylu olarak bir mertebede kâmetleri hem-vâr olmak meşrût ve mültezimdir. Tahrîr idecekleri nâkıs bolakların neferâtı kangısından ve kangı ölçiden ve kaç neferdir bolakların zâbıtân ve müdebbirlerinden defter ve Petreburğ'da olan kalem-i askeriyye ru'yetine me'mûrlar tarafına ihbâr olundukda mürd ve telef olanların yerlerine tahrîr olunacak cedîd soltat her beşyüz nefer re'âyâdan kaç nefer olunmak ve her bir mahallin mukayyed olan re'âyâ-ı ma'dûdasından kaç nefer iktizâ ider. Ve sinnleri kaç olmak ve kâmetleri kangı ölçiye mutâbık olmak lâzım ise cenk kalemi me'mûrları taraflarından tertîb ve ta'yîn olundukdan **(32 a)** sonra iktizâ iden defter ve ukaz didikleri tenbîhnâmeleri kavl kavl semt semt karye be-karye neşr ve irsâl itmeleriyle defterlerde muharrer ve matlûb kaç nefer ise ol mahallerin zâbıt ve me'mûrları ma'rifetleriyle re'âyâdan kaydları üzre taleb ve tahrîr ve ahz ve teslîmi matlûb olan bolakın zâbıt ve müdîrlerine îsâl ve teslîm olunuyor. Ba'de't-teslîm ol yeni soltatlık içün teslîm olunan acemi re'âyânın ol bolakın bolkoniği ibtidâ bîşânî tarafından bir kulağından bir kolağına varınca başının saçı ve sakalı var ise sakalını tırâş itdirüp bir iki mâh hizmet öğrenmek terbiye olmak zımmında zâbıt yanında istihdâm itdirilüp[81] ba'dehu âyîn-i dîrîn-i bâtılları üzredîr ve kiliselerine ol yeni soltatı gönderüp[82] papasları tahlîf ve[83] ahd itdirirler imiş şol vechile ki şimdiden sonra sen dünyâda oldukça sana Allahı bilmek lâzımdır, ba'd kraliçemizi bilürsen sana zâbıtânın kraliçemizin emrini ifâde itdikde ol emr ve hidmeti yerine getürürsen, zâbıtın ne söyler ise tenbîhini tutarsan işte sana lâzım olan bu tenbîhler üzre amel ve hareket itmendir. Bundan ğayrı şey sana lâzım değildir, deyü tavsıye ve tebyîn-i âyîn-i hazelân-karîn ve mâ'adâ kusûr bi'l-cümle harekât-ı kâfirâne icrâsında ve vus'at sûret-i serbestiyyetini **(32 b)** telkîn eyledikde zâbıtı olup funûn-ı harbiyyeyi tefhîm ve ta'lîm itmek kânûnlarındandır. Ancak hengâm-ı seferde vaktleri zayyıkî olur ise zâbıt yanında istihdâm ile bir iki mâh terbiyesine ikdâm husûsunu terk ve ihmâl itmek dahi âdât-ı câriye-i ta'ciliyyetlerinden imiş. Bu makûle yeni soltat olan ehl-i ra'iyyete sâkin oldığı mahallden bir kat cedîd ra'iyyet esvâbı verilmek ve beylikden dahi şabkasından çizmesine varınca bir kat cedîd soltat esvâbı

[81] C nüshasında " itdirilür " şeklindedir.
[82] B nüshasında " getürüp " şeklindedir.
[83] C nüshasında " ve " bağlaçı yazılmamıştır.

ve bir tâkım silâh verilmek âdâtlarından olmağla beylikden virilen soltat esvâbını hen-kâm-ı muhârebe ve evkât-ı ta'lîm ve evân-ı ta'yîn-i karağolda telebbüs itmek, bunlardan mâ'adâ boşluğu zamânında esvâb-ı ra'ıyyetle seyr ve ikâmet itmek lâzime-i sulûk-ı askeriyyelerindendir. Bu makûle soltat neferâtına beyliklerinden virdikleri esvâb iki çift cizme ve iki çift çorab ve bezden iki aded gömlekdir. Bu üç nev' sevb senede bir def'a virilür. Bakır düğmelü şaik misüllü çukadan, kollu yelek resminde bir entârî ve yine ol çukadan bir sıkma şalvardır. Bu iki sevbi iki senede bir def'a tecdîden i'tâ iderler. Ancak bakır düğmelerin müddet-i isti'mâli yirmidört seneye dek temdîd olunmağla ol müddet zarfında düğmelerden bir dânesi zâyi' olursa tedârük ve itmâm eylemesi müsta'mil olan soltatın boynuna **(33 a)** borçdır. Yirmi dört sene tekmîlinde soltatın mâlı olmak âdât-ı kadîmelerindendir. bir aded tüyli ve tenekelü soltat şâbkası ve beyâz abâdan başlıklı bir yağmurluk dahi virirler. Bu iki nev'in müceddeden i'tâsı iksâları nâ mümkin olmak zâmânı idrâkine mevkûfdır. Her bir soltatın senevî mu'ayyen ulûfeleri yedi buçuk kağıd ruble hesâbıyla olarak bin beşyüz bakır akçedir ki senede dört def'ada virilür. Ve her bir soltatın ta'yînât-ı yevmiyyeleri ikiyüz dirhem cavdar dakîkı ve onbeş dirhem şorbalık dâru unu olmağla bir mâhlık ta'yînât-ı yevmiyyeleri beher mâhda bir def'a topdan i'tâ olunuyor. Nân ve şorbaların be-tarîkü'l-münâvebe her bolkak soltatları kendüler tabh eylemek âdât-ı me'lûfelerinden olmağla vakt-i hazarda her bolakın ta'yîn oldığı mahallerde i'tâsı mu'ayyen ğobernâların ğobernâdları mîrîleri tarafından ol ğobernâda cem' ve iddihâr olunmuş mîrî zehâyirden ol bolka i'tâsı iktizâ iden ta'yînât-ı yevmiyyeyi mâh be-mâh birer aylık olarak tamâmen irsâl ve i'tâ eylemek, kezâlik ulûfe-i seneviyyelerini vakitleri hulûlünde ol ğobernada tahsîs olunan îrâd-ı mîriyye hazînesinden i'tâ ve edâ eylemek kânûn-ı devlet-i mesfûre imiş. Bundan mâ'adâ iki soltat tahrîr olunan bolak neferâtına suvârî ise **(33 b)** bir kat suvârî eslihası piyâde ise bir kat piyâde esliha[84] beyliğinden virilür. Atlusı iki nev' olmağla bir nev'ıne yekir dirler ki bunların lâbis oldıkları çuka antari ve şalvârları yeşil çukadandır ve şabka yerine başlarına geydikleri delîl kalbağı misüllü kısarak siyâh abâdan ve sol tarafından at kestânesi şukûfesi mânendi bir tüyleri vardır.Ve bir nev' atlusı dahi mâ'î çukadan antari ve şalvargîrler ve şabkaları tenekelü ve tüylüdir. İşbu iki nev' atluya harbesiz bir çift pişto ki eger kaşına avîze iderler bir aded filinte bir aded kılıç bir balaska ve bir balaska kayışı ve bir filinte kayışı

[84] C nüshasında " eslihası " şeklindedir.

virirler. Ve bu yeşillü yegir didikleri hey'etde bir nev' atlusı ve yayası dahi vardır. Bu cins atluya Leh kukanâ[85] ta'bîriyle hafîf atlu dirler. Ve bu cinsden olan yayaya avcı dirler bu nev' atluya dahi harbesiz siyâh timûrlu bir filinte ve bir çift pişto ve bir palaska ve iki kayış verilür ve yayasına harbelü siyâh timûrlı bir tüfeng ve bir tek pişto ve kırk fişenglü bir ğayret kuşağı ve birer[86] şîş misüllü bıçak ve iki kayış verirler. İşbu nev' hafîf atlu ve yegir piyâde neferâtına verilen esliha cilâsız siyâh timûrden olmak şunun içün mültezim olurmuş ki, işbu nev' gerek atlu ve gerek piyâde neferât-ı sâ'ir ta'lîmlu[87] olan atlu ve piyâde neferâtdan ziyâde endâhte **(34 a)** itdikleri kurşunları nişâne atmak misüllü ta'lîm itdirilmiş ve sâ'ir baskın ve urğuna gidilmek sûretlerini ta'lîm itmiş olmalarıyla bunlar mesâff-ı cenginden mâ'adâ ot ve orman içinde ğayr-ı müretteb olarak muhârebe itmeleriyçün ahd-ı karîbde tertîb ve îcâd olunmuş bir nev' asker idüğü istimâ' ve balta nâm mahalle takarrubumda Lehe mu'ayyen ve mürsel olan Rusya askeri bolaklarında bi'l-müşâhede tahkîk itdim bayağı mu'allem piyâde neferâtına dahi bir harbelü ve boylu tüfeng ve bir palaska ve bir şiş yapısında bıçak ile palaska ve tüfeng âvîzesiyçün iki kayış virilür. Bu bolaklarda muhârebe idecek silâhlu soltat neferât-ı ma'dûdeden mâ'adâ topçı ve arabacı neferâtı dahi mürettebdir.Topcı neferâtının dahi ulûfe ve ta'yînâtları soltat misüllü olup ancak elbiseleri al çukadan ve göğüslerinde top resmi nakş olunmuş birer tûlîce ortası kimi yaldızlu mücellâ bakır barcası avîhte olunmak ile neferât-ı sâ'ireden başka imtiyâz verilmişdir. Ve top[88] arabacı neferâtında silâh yokdır. Ve arabacı didikleri araba koşmak ve topu çekmek içün olmayup ancak top arabası inşâsıyçün ehl-i hirefden olur. Arabalar şikest oldukda her bir bolakın arabacısı ta'mîr ve inşâ içün levâzım ve âlât-ı inşâ'iyi ol arabacı der-ma'iyyet **(34 b)** idüp her muhârebe hengâmında ve evkât-ı sâ'irde bolakın oldığı mahallerde ma'an bulunur ve her bolakın ta'yînât-ı yevmiyyeleri olan dakîk hamûlelerini ve abâ-i yağmurluk ve çadır ve çerke ve şorba pişurdükleri kazğan ve vaz' idecekleri kabları ve sâ'ir hamûleleri tahmîl olunacak mu'ayyen ve müretteb bârgîr çeker arabaları olmağla her ne mahalle bolak gider ise eşyâların ol arabalar ile nakl iderler ve her bir bolakın orta akçesi nâmıyla kendü zâbıtânı yedlerinde birer mıkdâr akçeleri mevcûd ve mahfûz ve ba'zı mu'ayyen yortı ve paskalya günlerinde kâv misüllü me'kûlât iştirâ ve tabh ve ekl

---

[85] C nüshasında " koku " şeklindedir.
[86] B nüshasında " bir " şeklindedir.
[87] B nüshasında " ta'lîmli " şeklindedir.
[88] C nüshasında " top ve arabacı " şeklindedir.

masrafları oldığı istimâ' olunmuş, zâbıtân-ı askeriyye sinden ofıcıyalleri dâ'imâ askerlerine funûn-ı harbiyye ta'lîm iderler ve hîn-i ta'lîm ve karağol tebdîlinde ve asâkiri muhârebe mahalline sevkde ve husûsât-ı sâ'ire muhârebede i'mâlde ofıcaller ikdâm ve istihdâm ve neferâtın kabâhatine göre darb ve ketk ve âzâr ile te'dîbâtları icrâsında dikkat ve ihtimâm bu ofıcallerin vazîfe-i uhde-i zâbtıyyeleri oldığından bu güne zâbıtlarından kabâhetine göre te'dîb cerîhasına uğramış canı acımış soltat neferâtı fursat buldukda ahz-ı intikâm itmiş oldukları sâbıklarda ma'lûmları olmak hasebiyle, vakt-i muhârebede bir bolakı bir tarafa yürütmek istedikleri hâlde ibtidâ zâbıtânını (35 a) değişdirüp öyle sevk itmek hem asıl zâbıtân bolkı bolak neferâtının ihlâk eylemelerinden sıyânet ve hem ol bolkı bir urğuna mı yahud bir baskına mı ta'yîn itmişlerdir. Gidecekleri mahalli ve mâdde-i me'mûriyyetleri ne idüği yalnız baş müdebbirleri olandan ğayrı bir ferd vâkıf ve agâh olmamak hilesine kemâl-ı dikkatleri oldığından neş'et ider bir keyfiyyetdir. Zâbıtân-ı bolkı değişdirmek mâddesi şu vechile olıyor ki muhârebeye me'mûr ve sevk olunan bolaklar beher hâl müte'addid olmağla bir bolakın zâbıtânını bi-ecme'ihim ol[89] bir bolakın zâbıtânıyla tebdîl ol bolakın zâbıtânını berü ki bolaka ta'yîn ve tahvîl ve husûs-ı muhârebe tekmîl oldıkda yine her zâbıt bolaka gelüp neferâtını muhârebe vaktinde ğayrı evâninde a'mâl ve idâre itmek sûretiyledir.

Âlât-ı harbiyye ve edevât-ı seferiyyelerini bilâd-ı cesîmede vâkı' beylik kârhânelerinde i'mâl ve lede'l-ikmâl kâffesi sayısıyla beylik cebehânelerinde[90] müte'addid zâbıtân ve nüzzârın taht-ı hıfz ve hırâsetine idhâl olunmağla dıyârlarının sûk ve bâzâr ve dekâkîn ve hânâtda âlât ve eslihâya dâ'ir bir nesne bulunmaz ve alınup satılmaz ve her bir dânesine bir altun virilse bir çakmak taşı ve bir dirhem barut bir mahallde ve bir kimesnede bulunmaz ve i'mâl olunan tüfengleri yekpâre kaval ve filinte ve dirhemleri müsâvî olmağla lede'l-muhârebe bir bolak askerine (35 b) ber-sıyâk ve aded-i mu'ayyen üzre fişeng tevzî' ve taksîm iderler ve ba'd-i tekmîli'l-muhârebe tevzî' olunan barut ve kurşundan bâkî her kimin palaska ve yedinde şey kalur ise hesâb ve adediyle bolak zâbıtânı ahz ve cebehânelerine teslîm iderler. Bu sûretler ile eyyâm-ı hazarda askerî tâ'ifesinde dahi bir dirhem barut ve bir aded çakmak taşı bulunmaz. Hatta ma'iyyetimde olan iki bolak neferâtı yedlerinde olan tüfenglerinin dahi taşları olmadığı mu'âyene olundı. Vakt-i seferde ordu

[89] C nüshasında " o " şeklindedir.
[90] C nüshasında " kârhânelerinde " şeklindedir.

add itdikleri hey'et-i mecmû'anın etrâfında dâ'iren mâdâr mahall be-mahall iktizâ iden karağol vaz' ve ta'yîn eylemeleri âdet-i ğayr-i metrûkeleri oldığı misüllü vakt-i hazarda dahi kasabât ve şehirlerinde sâkin cenerallerinin ve zâbıtân-i memleketin sâkin oldıkları hânelerinde ve bolakların oldukları mahallerde ve esliha ve âlâtlarını vaz' itdikleri mekânlarda leylen ve nehâran sayfen ve şitâ'en karağol (36 a) bekletmeleri mültezimdir. Bolak oldığı mahalde bolakın neferâtına, olmadığı mahalde ol şehr ve kasabaya mu'ayyen zâbıt neferâtına karağol bekletürler. Hırkova, Kuruska Moskov misüllü cesîm şehirlerinde ve Petreburğ'da sayf ve şitâda müretteb bolakların kışlaları ve bolakları mevcûd olmakdan nâşî bu misüllü şehirlere varıldıkda müddet-i ikâmetde yerlü bolakların neferâtı ve esnâ-yı râhda seyrimizde ma'iyyetimizde giden bolakların neferâtı karağol beklerler idi. Karağol bekletmeklerinde dahi tertîb-i kadîmleri şol vechiledir ki karağola ta'yîn olunan bolakın muhâfazada ikâmeti bir gün yahud iki gün olur. Muhâfaza olunacak mekân vardır ve her ne ise me'mûr olan bolak neferâtını iki sıra tertîb iderler ve önlerine mûzîkân didikleri on iki nefer düdük ve boru ve zil ve dühl çalar sazendegân neferâtı olurlar. Ve aded-i tesâvîr-i mütenevvi'a nakş olunmuş bayrağı pîşuvâr iderler. Bulakı yürütmeği murâd iden ofical işâretiyle kabzaları yerde olan tüfengleri her bir soltat ellerine alurlar, ta'lîme me'mûr oficalin biri sıranın ortasında durur, biri dahi tüfeng ile sıranın sağ cânibinin re'sinde sıradan hâric mahalle mütecâviz ve kâ'im olur, ortada duran mu'allim oficale müntazır olur. Mu'allim ofical kılıcını ğılıfından çıkararak işâretiyle soltatlar tüfengleri yerden ref' ve sağ sâ'idlerine alurlar. Ba'dehu yine bir işâretle tüfenglerin sol sâ'idlerine alup sağ ellerin fâriğan yanlarına salıvirirler. Ba'dehu yürütmek işâreti oldukda uslûb-ı vâhid üzre cümlesi yüriyecekleri cânibe teveccüh ve beşer beşer sıraya dizilüp her iki beşerlü sıranın arasında kabral denilen onbaşıları münferiden meşyi mevzûn ile azîmet ve önlerinde olan muzîkanları sazlarını çalarak muhâfazasına ta'yîn olundukları mahalle varıldıkda ol mahallde sâbık muhâfız (36 b) olan bolak neferâtı dahi tüfengleri yedlerinde ve iki sıra dizilmiş oldukları hâlde durur. Kezâlik[91] ol bolakın dahi mûzîkânları sazlarını çalar ba'dehu yeni gelen bolak askeri dahi mevzûn ve iki sıra oldığı hâlde mukîm olan atîk bolak mühâzîsinde kâ'im olur. Ayînleri üzre iki bolakın mu'allim oficalleri yedlerinde olan seyflerin tahrîk ile birbirine vaz' âşınây-ı icrâ iderler. Ba'dehu yeni gelen bolakın iktizâsına göre bir iki beş nefer

[91] C nüshasında " ve kezâlik " şeklindedir.

kabral neferâtlarını müretteb duran sâfdan tefrîk ve mukîm olan bolakdan dahi kabraller anlara ma'iyyet birle neferâtlarını der-kafâ idüp karağol olan mahallere azîmet iderler. Ve mukaddem ki bolakın neferâtından karağol olan mahallere vardıkda atîk karağolun muvâcehesine[92] varub kabrallerin işâretleriyle yeni varan ve eskiden duran neferât tahrîk-i esliha iderler. Ba'dehu ol mahallde kaç aded atîk karağol neferi var ise ol mıkdâr nefer bi'l-işâre yeni neferâtdan ayrılup eski karağol neferâtının muttasılan muvâcehesine vardıkda der-hâl atîk karağol oldığı mahallde ne vechile durmak ve ne gûne hareket itmek üzre zâbıtı kendüye tenbîh itmiş oldığın yerine gelen yeni karağola sırran ifâde eylediklerinden sonra yeni karağol eski karağol yerinde ikâmet ve eski karağol yeni karağol yerine varub kabral yânında durur. Ba'dehu kabral neferât-ı bâkıyye-i sâ'iresini **(37 a)** yine der-kafâ ve mahâll-i sâ'irede olan eski karağolları alup yerlerine yeniden neferât vaz' ve ibkâ iderek karağol mahallerin devr ve tecdîdini itmâm ve atîk karağolların kabralleri getürüb bolaklarına idhâl birle neferâtının idâdını ikmâle ikdâm-ı tâmm iderler. Bu sûretle atîk bolak karağol hizmetine me'mûriyyeti müddetin tekmîl ve edâ ve mahalline avd ve ric'ate tevcîh ve vech-i hazelân-nümâ ve cedîd bolak dahi âdet-i me'lûfeleri üzre her iki sâ'atde bir def'a karağolların nesek-ı mezkûr üzre tecdîd ve tebdîl iderek itmâm-ı müddet-i me'mûriyyet-i mu'ayyene itmekde isr-i selef nekbet-i halefe iktifâ ider. Ve karağola ta'yîn olunan soltata kabralı zâbıtları re'yleriyle her ne gûne tenbîh ider ise ol tenbîhin hılâfı hareket itdirmeği bi'z-zât kraliçeleri murâd itse ol soltat itmez. Kendi bolakı zâbıtânından biri olmadıkca ve kendüye tenbîh-i evvelin[93] hılâfını eyle deyü, kendü zâbıtı tekrâr söylemedikce, ol karağol-ı soltat bir tarîkle ilzâm ve iskât olmaz. Kendü bolakı zâbıtânının tenbîhinden hâric hareket itmez. Meselâ bir araba yanına ta'yîn eyledikleri soltat-ı karağola işbu arabanın yanına kimesneyi uğratma deyü bolakının zâbıtleri tenbîh itse, baş vekilleri yahud kraliçeleri araba-i merkûmun yanına takarrüb murâd itse, kraliçe ya başvekîl oldığını ol karağol yakînen bilse yahud kim oldığını bilmeyüp fakat küberâdan idüğünü bilse kavl-i leyyin ile araba yanına **(37 b)** yaklaşma zâbıtın tenbîhi vardır ifâdesini ider, dinlemez ise elinde ki tüfengi önüne doğru sedd ider. Yine dinlemez ise zâbite işâret sadâsıyla feryâd ider; âyende-i sâ'ir kurbunda olan karağollar birbirine sadâların yetişdirerek zâbitlerin derhâl ol arabanın yanına celb idüp sûret-i vâkı'ayı zâbitlerine beyân ve

---

[92] C nüshasında " muvâcehesinde" şeklindedir.
[93] C nüshasında " evvelinin " şeklindedir.

ifâde iderler. Zâbitleri dâ'imâ karağolların savt ve sadâlarına ve harekât ve ef'âllerine sâmi'a-güşâ ve dîde-dûz olmak dahi usûl-ı kâ'ide-i zâbitiyyeden olmağla bunlar içün dahi me'mûr oldukları hizmet-i lâzımelerin ber-vech-i etimm icrâda iğmâz ve kusûr zuhûru adîmü'l-ihtimâl ve vâkı' olur ise te'dîb ve gûşmâllerinde dahi ihmâl-i emr muhâldir. İşte karağolların küberâ-yı kavmlerinden idüğünü tefehhüm itdiklerinde harekâtları bu sûretle olup kîm olduğunu hiç bilmedikleri kimesne olur ise yaklaşma deyü anf ü âzâr dinlemez ise şiddetle tehdîdde ısrâr belki tüfeng kondağı darbıyla mudâfa'aya ibtidâr dahi olmaz ise ihlâkına ikdâm ve ısrâr ider ve her hâlde yine ol karağol beklemeye ta'yîn olundığı mahallin hudûd-ı mu'ayyeninde karâr ider hârice tecâvüz idemez. Leylen olan karağollar birbirine haber ile mefhûmundan ibâret olan uztuşay gelmesini savt-ı bülend ile iki üç beş dakîkada bir ismâ' iderler ol biri dahi istimâ' itdiğini ana i'lân ve kendüden ğayrılarını[94] dahi âgâh itmek içün bu kelime ile **(38 a)** savtını ichâr iderek muhâfaza itdikleri mahalleri dâ'iren mâdâr cânib ve husamâ duhûlünden vikâyeye sarf-ı iktidâr iderler. Ve zâbıtlarının karağola ta'lîm ve sırren kulaklarına tefhîm itdikleri parolaların haber virmedikce dâ'ire-i karağoldan bir ferdin duhûl ve hurûcu adîmü'l-imkândır. Beher gice parola didikleri kelimât-ı sırrıyyeleri bolkın baş müdîri[95] olan ceneralin lisânıyla ta'yîn olunur ve her gice parola ta'yîn eylediği kelimât-ı ma'hûde her ne ise tertîbiyle cerîdesine mazbût olmak mültezimdir. Meselâ Ağustos ibtidâsı[96] gicesinde şu kelimât ikincide şu üçüncüde şu kelimât parola verildi deyü[97] ilâ âhıru'l-müddet zabt ve terkîm-i cerîde olunmadadır. Parola didikleri kelimât-ı sırrâneleri tefehhus ve taharrî olundukda milletleri ulularından birinin ismi, kilisâlarından bir kilisânın ismi ve kasabât ve şehirlerinden bir şehir yahûd bir kasaba isminin beyân ve ta'yîni olup bu üç mâddeden her birlerinden birer isim bir kağıda tahrîr ve parola olmak üzre bolakın müdîri olan ceneral tarafından bolak kapudânına beher gice ahşâm üstü teslîm olunur. Ol dahi mu'allim asker olan oficale parolayı sırran tefhîm ve telkîn[98] itmekle nevbet be-nevbet tebdîl olunan karağollara barulayı ol ofical beyân ve parolayı lede's-su'âl bilmeyen kimesnenin muhârese olan mahalle duhûl ve hurûcuna ruhsat verilmemek ve muhâlefet ideri **(38 b)** olur ise helâk itmek ve barulayı bilür âdem olur ise ânı tevkîf ve kabrala

---

[94] B nüshasında " gayrı " kelimesi mükerrerdir.
[95] B nüshasında " müdîrleri " şeklindedir.
[96] B nüshasında " ibtidâsı " kelimesi mükerrer yazılmıştır.
[97] B nüshasında " deyü " kelimesi yoktur.
[98] C nüshasında " taklîn " şeklinde yanlış yazılmıştır.

ol âdemi irâ'e eylemek mâddelerini tenbîh-i ekîd ile ıyân ider bu nızâmlarına hazar ve seferde ihtimâm ve dikkatleri derece-i nihâyetde olmağla karağol olan mahallere ecânib ve husamâdan duhûl itmek mümkin olmadığından mâ'adâ, gör ki gûsfend muhâfaza itdirmek sûretıyle, millet-i menhûsanın cümlesi ceşmden kuhlı sırkat ider makûlesi iken karağol olan mahalde bir akçalik şey zâyi' olmak adîmü'l-vukû' gibidir. Kar, yağmur, taş yağsa te'sîr-i harr ve berdden telef ve mürd olsa, tâ müddet-i tekmîl ve kabralı gelüp yerine aharını ta'yîn ve tebdîl itmedikce, ol karağol ikâmete me'mûr oldığı mahallin hudûdundan hârice şîbr-i vâhid mıkdârı tecâvüz itmez ve ednâ mertebe mütecâviz oldığı bilinür ise zâbıtları darb ve te'dîbinde musâmahayı tecvîz itmez. Ve karağolların birbirlerine bu'd ve kurbu mahallerin iktizâsına göredir. Ancak birbirine sadâları yetişmeyecek mikdâr mesâfede olmayor. İşte karağol tertîbinde nizâmları bu râbıta üzre ve karağol ve zâbıtân ve neferât-ı askeriyyesi bu serbesiyyet sûretiyle geşt ü güzâr itmeleri emr-i muhâfaza ve zamân-ı muhârebede bolaklarının muhâfazasına me'mûr oldukları mahallerde ve karağola ta'yîn olundukları zamânlarda olmağla maksûr ve münhasır karağoldan çıkmış **(39 a)** soltat ve me'mûriyyetden münfekk ve mücerred olan bolak askerinin zâbıtânı tâ ceneral anşifine varınca bir ferde bir fiske urmaz ve bir ahada hükm idemez ve ednâ ehl-i ra'iyyet ânı ağnamaz ve bilmez. Şol kadar var ki soltatlardan mâ'adâ gerek zâbıtân-ı askeriyye ve gerek tüccâr ve gerek ehl-i ra'iyyet birbirlerine ve ru'esâ-yı kavmlerine râst geldiklerinde âyîn-i bâtıl-ı dîrînleri üzre şabkaların çıkarub resm-i tevkîri arz ve irâ'e iderler. Soltat ta'ifesinden bu resm dahi merfû' olmuş olmağla, soltatlar bu sûret-ı serbestiyyet ziyâdeliği ile imtiyâz bulunmak hilesine firîftedirler.

Ve kâffe tâ'ife-i soltat kâr ve kesbden memnû'dır. Eger san'at erbâbından ise bolakında hizmetde olmadığı vakitde san'atını işlemeye me'zûndır. Derzilik ve sâ'ir ânın misüllü san'atı işler, ânâ mâni' olmazlar ve kendüde olan beylik esvâbda bir yırtık yahud bir noksan bakır kobca görülür ise eslihasında kir ve bas müşâhede olunur ise ol soltatı zâbıtânı der-hâl te'dîb ve gûşmâl ile noksanını kendüye tekmîl itdirir. Zâbıtân-ı askeriyye serbesiyyet sûret olup hey'et-ı zâhiriyyelerine nazaran ulûfe-i mertebe-i seneviyyeleri yanlız kisve-i şıtaviyyelerine vefâ itmeyeceği bî-gümân olarak bunlara oldukca edâ-yı hizmetlerine mâni' olmayacak kâr ve kisb husûsunda ruhsat ve müsâ'ade firâvân ise dahi hiç birisi **(39 b)** sûret-i servet ve yesârda dâ'im olmayor.

Bu mâddenin sebebi dahi diyârlarında telâ'ubu râykân olan kumarbazlığa umûmen me'lûfiyyetleri derkâr olmağla pek zengini bir celsede mâ-mülkin itlâf ve izâ'at ile sâ'il ve ba'zen dahi en müflisi bir gicede kâm-rân ve dînâr-ı bî-şumâra vâsıl, ba'dehu ol dahi yudulup ülfet-i sâbıkası olan mertebe-i fakr ve iflâsına nâ'il olıyor. Bundan mâ'adâ bilâd-ı devlet-i mesfûrede envâ'-ı fuhşıyyât ve kâffe-i memkûrât fi'le gelmek âdet-i müstelzimetü'l-icrâ olup her bir ef'âl-ı kâfirâneyi[99] işlemekde ruhsat-ı umûmiyye rû-nümâ olmağla gurûh-ı askeriyye ve sunûf-ı sâ'irenin şâbb-ı emred ve salhurdeleri ala'l-umûm memkûrâta mükibb ü musırr olmalarıyla bu mâddeye dahi mâ-mülklerin sarf ve hebâ iderler. Kâffe-i âhâlî-i diyârları ala'l-ittisâl kendi hevâ-yı nefsâniyyelerin ve şehevât-ı insâniyyelerin diledikleri sûret ile tahsîl ve icrâya vechen mine'l-vucûh mâni' ve usret olmayup bay ve kedâ istidikleri âyîn-i küfr dehîni mezâkı üzre icrâya iştiğâl itmeleridir. Bir tarafdan ğalâ-yı es'âr bir tarafdan bu makûle kâr-ı küfür-şi'âra ibtilâ ve ibtidârları sâmân hallerin karîn-i hâl-i iflâs ve ıztırâr ideyor.

Amma gerek sunûf-ı askeriyye ve gerek bi'l-cümle tavâ'if-i Rusyanın mübtelâ oldukları zarûret-i hâl kazıyyesi ve düvel-i sâ'ire-i nasârâdan birinde olmayan ı'mâl-ı a'mâl-ı küfr ve fuhşıyyâtda ki ruhsat (40 a) ziyâdeliği desîsesi bir nev' tebdîr-i menzil sûretiyle indlerinde revâbıt-ı nizâm-ı mülk ve devletlerinden ma'dûd bir[100] zâbıta idüğü mulâhazaya akreb bir keyfiyyetdir. Zirâ gurûh-ı askeriyye ve sunûf-ı sâ'ir tarafından hâric-i ez-vazîfe-i umûra ta'arruz ve dehen-güşâ-yı ictisâr olmak ma'dûmü'l-vukû' ve cesâret idenler haklarında mücâzât-ı lâyıka icrâsı dahi mütehakkıku'l-vukû' idüğü râbıtasıyla elhâsıl bi'l-cümle âhâlî-i memâlik-i Rusya dâ'imen ve müstemirren kendü hâlleriyle meşğûl olmaları nizâm-ı devlet ve mülkiyyetlerine dâ'ir nik ü bed mukâvele vakitleri kalmamak cihetiyle devletlerine ahâlîsinden bir gûne emniyyet husûlı dahi zuhûra gelmiş idüğü ve bu desîse ve mekrleri ancak vus'at-ı âyîn-ı küfr ve milletlerine göre güncâyiş-pezîr olacak hâlat oldığı müşâhedeten ve mutâla'aten tahkîk ve rivâyeten ve dirâyeten tashîh ve tedkîk olundı. Bi'l-cümle ahâlî-i dıyâr-ı Rusyanın ânifen beyân olundığı üzre umûr-ı devletlerine dâ'ir[101] hadd-ı vazîfesi olmayan mevâdda zebân der ez-mübâhasa[102] olmalarını lisân-ı seyf tedbîr-i şedîdü't-te'sîrleri

---

[99] B nüshasında " Kâmirâneyi " şeklindedir.
[100] B nüshasında " bir " kelimesi yazılmamıştır.
[101] C nüshasında " ve hadd " şeklindedir.
[102] B nüshasında " zebândâr mübâhese " şeklindedir.

berîde itmeş oldığını şu râbıtaları isbât ve te'yîd iderek gerek esâfil-i kavm ve gerek e'âzım-ı milletleri hâric-i ez-vazîfe bir emre zebân dahl ve i'tirâz-ı dırâz ve haddı olmayan ve aslı olmayan kelimât-ı muzırra ve kelime-i ğayr-ı vâkı'a tefevvühüne dehânını bâz itmekle ifsâd-ı nizâm ve ihtilâl-ı umûr-ı enâma âğâz itdiği (**40 b**) müşâhede ve ihsâs olunsa me'lûf oldukları âdet-i kadîme-i devletlerinin muğâyırı bir keyfiyyet oldığından ol nâ-sezâ kelâmı istimâ' iden kim olur ise olsun zâbıtân ve küberâsına mecbûren ifâde ider. Ol bâbda ne vazîfemdir deyü lâzıme-i zimmet-i sadâkatı pâ-mâl ketm ve ihânet itmez.

Ve ol nâ-münâsib kelâmı tefevvühe ibtidâr ve muğâyır-ı nizâm ve hılâf-ı tertîb-i devletleri harekete ictisâr iden kimesneyi istintâka me'mûrlar ihzâr birle kendüden sudûru ihbâr olunan kelâm ve hareketden istihbâr ve tahkîk-ı keyfiyyetde mubâlağa ısrâr ile hakîkat-ı hâlî beyân ve ikrâra icbâr iderler. Eger fi'l-hakîka ol kimesne hakkında vukû'u inhâ olunan keyfiyyet âyîne-ı sıhhatde nümâyân olur ise kâ'il-i kelâm-ı tefevvühe ve fâ'il-i hareket gayr-ı merzıyye olan kim olur ise olsun lâzım gelen te'dîbât-ı câriyye-i âdiyye icrâsıyla mehân ve muhakkar ve müttehemün bih olan fı'lî aklâm-ı askeriyye ve dîvân ta'bîr eyledikleri mehâkime sebt ve muharrer ve haber viren kimesne âdetlerince sâdık-ı millet ve devlet nâmıyla indlernde mükerrem ve muvakkar olur. Eger vukû'u ihbâr olunan me'âl ol kimesne hakkında müfteriyâtdan bir makâl olup buhtân idüğün ıyân ider ise isnâd ve ihbâr iden kimesne ile muvâceheten istintâk ve istiknâh-ı kazıyyede bir mertebe-i dikkat ve ihtimâm iderler ki muhbir-i muhterı'ü'l-kavl bi'l-ihtiyâr ikrârkâr, hadî'atkâr ider; yok eger isnâden ve kizben (**41 a**) îcâd ve inhâ itdiği kelâmının sıhhatına ı'tımâd itdirmek zü'muyla kavl-ı bâtılının subûtuna her ne kadar edille serd ve beyân ider ise mâdâm ki sıhhat vukû'unu akl ve nihâları tecvîz itmeye kabûl itmezler ve ol mâddeyi tahkîk ve vukû'u üzre hârice ihrâcda taharrî ve tedkîk husûsunda[103] bir gün beş gün bir mâh bir sene sarf-ı enfâs ve evkât ve a'mâl-ı tedâbîr-i desîse-sımât ederek ne hâl ise ol mâdde-i müteferiyyenin kâ'iline ben iftirâ itdim günahkârım müstehakk-ı te'dîbim deyü mâcerâ-yı asl vukû'ıyla takrîr itdirirler. Ba'dehu ol bâbda tarafeyne icrâsı lâzım olan mücâzâtı îfâ ve cümle nâsa işâ'at ve inhâ itmek usûl-ı kavâ'id-i devletiyye ve esâs-ı tedbîr-i nızâmât-ı millet ve mülkiyyelerindendir. Hulâsa küçükleri büyüklerinin işlerine ve her kes aharının umûruna dahl ve ta'arruz itmek ve hadd ve vazîfesi

[103] B nüshasında " husûsuna " şeklindedir.

olmayan kelâmı lisânına almak devlet-i mesfûrede ala'l-umûm merfû' ve memnû' bir emr-i müstekarru'l-te'bîddir. Hatta devlet-i mesfûrede hukûmet-i dîniyye mefkûd ve ahkâm-ı nizâmiyye-i mülkiyye mer'î ve mevcûd idüğü beyândan müstağnî bir emr-i âşıkâr oldığı şu mâddeden zâhir ve bedîdâr olur ki vukû' bulan de'âvî-i milletlerini sebt ve imlâya ve umûr-ı mütedâvile-i cumhûrlarında hukûmet-i nizâmiyyeleri icrâsına mahsûs Petreburğ'da lâ-teşbîh mahkeme şeklinde derûnunda me'mûrları mevcûd olarak pâyesi birbirinden mütefâvüt (41 b) dokuz mahalde dîvân ta'bîriyle emkine-i mu'ayyeneleri vârdır. Kânûn ve âdet-i devlet ve âyîn-i mezheb ve milletlerine dâ'ir ahkâmât ve sâbıklarda beyne'l-ahâlî cârî ve vâkı' olmuş umûr-ı mütenevvi'a-i mülkiyye ve mu'âmelât-ı ehl-i ra'iyyet ve harekât-ı erbâb-ı askeriyye ve keyfiyyât-ı ashâb-ı ticâret, kâffeten ve âmmeten ol mahallerde mazbût ve mezbûr ve her bir mâddenin nizâm ve kat'ına mütedâ'ir mâlik-i mülk ve devletleri taraflarından sudûr iden ahkâm-ı nızâmiyye-i kâfirâneleri sicillâtda mukayyed ve mestûr olmağla, mu'âmelât her sınıfından iki kimesne beyninde nizâ' ve ğavğa tekevvün itdikde hasm ve fasl-ı nizâ' zımmında endek payede olan dîvânlarına varup nizâ'ı olan kimesneyi ve sûret-i münâza'ayı beyân eyledikde bi-aynihi dîvân me'mûrları mazbatalarına sebt idüp, müdde'îyi mahalline savarlar ba'dehu müdde'ün aleyhi ihzâr ve fülân kes senden şu bâbda şu vechile iştikâ itdi deyü bast-ı makâl iderler. Ol dahi husûs-ı nizâ'a dâ'ir kelâmını beyân itdikde bi-tıbkıhı anı dahi ol mahalle tastîr ve anı mahalline tesyîr ba'dehu yine müdde'îyi celb ve hasmının medfû'î olan ifâdesini tezkîr idüp ve anın dahi tekrâren beyân itdiği akvâlını tahrîr ve kendüyi i'âde iderek bu sûretler ile hasmından her birini iktizâsına göre on def'a yirmi def'a birbirinin ğıyâbında istis'âl ve isticvâb ve her birinde tarafeynden îrâd olunan akvâl ve kelâmından usûl-ı kâ'ide (42 a) ve tertîbât-ı nizâmiyyelerine mutâbık ve muvâfık olanlarını zabt ve tenmîk iderek ve iktizâsına göre işi uzatarak nihâyetü'l-emr'de bir sûretde maslahatı karâr ve iktizâ-yı maslahât bunu îcâb itdi deyü sûret-i encâmı ketb ve imzâ ve kangı tarafa lâzım gelür ise sened-i inkıtâ'ı ı'tâ itmek âdet-i devlet ve milletleridir.

İşbu sûretler ile kat' ve fasl itdikleri de'âvîde ol dîvân zâbıt ve me'mûrları taraflarından gerek müdde'î ve gerek müdde'ün aleyhe ğadr ve hayf vukû' bulur ise mağdûr olan içün bana erbâb-ı dîvân ğadr ve zülm ve hakkımı ibtâl itdi dimek haddi[104] olmamak mazbût ve mer'î olmuş bir

[104] B nüshasında " haddi " der ken bir " dal " fazla yazılmıştır.

kâ'ideleri iken bu bâbda şol vechile tarîk-i hileyi güşâda ve cühhâl-ı milletlerin kayd-ı ğadrdan şol desîse ile izâde itmişler ki erbâb-ı dîvân mâlik-i devletleri tarafından mu'ayyen ve mansûb olmak hasebiyle mertebeleri yüksek ve sâ'irinin dereceleri anlardan endek idüğü sebebi ile mağdûr olanlar me'mûr olanlar içün hılâf-ı me'mûriyyet hareket ile bana ğadr itdiler dimesi haddi olmağıdından, işte böyle haddi olmayan kelâmı dimek ile da'vâsını tekrâr istimâ' itdirmek murâd ider ise ikinci mertebede olan dîvân mahalli me'mûrları muvâcehesine varır yedinde olan sened-i ma'hûdını irâ'e ider ve fülân **(42 b)** dîvân me'mûrları bana ğadr itdiler kelâmının cerîmesi olan yirmibeş rubleyi peşîn arz ve edâ ider. Ve haddi olmayan işbu sözi ol zamân söyler işte bu makûle hâric-i ez-hadd büyüklerine söz söylemek içün yirmibeş ruble ile tecrîm olundukdan sonra, dîvân-ı sânîde dahi da'vâsını istimâ' itdirir. Anlar dahi tekrâr dîvân-ı evvel üzre[105] ğıyâb-ı hasmda tarafeyni istintâk ve kelâm ve ifâdelerin zabt ve sebt-i cerîde iderek bir az zamân imrârıyla bir sûretle işe encâm verirler. Bu mahalde dahi yine müdde'i-i merkûme ğadr ve hayf olur ise, ber-sıyâk-ı sâbık dîvân-ı sâlise varup ve yirmibeş rubleyi virir ve yine bana ğadr itdiler kelimesini haddi olmayarak ifâdeye[106] mucîz olur. İkinci üçüncü dördüncü nihâyet dokuzuncu dîvâna varınca birinde hakîkat-ı hâlî zâhire ihrâc ve kat'-ı nizâ' iderler ve husûs-ı merkûmda hılâf-ı nizâm ve muğâyir-i tertîbât-ı devletleri tanzîm ve kat'-ı mâddeye ictisâr iden dîvânlar erbâbından her kimler ise iktizâ-yı te'dîblerine ibtidâr iderler. Eger ol dîvân me'mûrlarının îfâ-yı me'mûriyyetlerinde vâkı' olan hareketleri hîle ve desîse nev'inden ise ya'ni müdde'î ve müde'ün aleyhe ta'lîm-i turuk-ı hiyel ile tarafeynden birini iğfâl ve ızrâr sûretiyle ise iğmâz ve anı böyle itmekle bî-dâdlık itmiş diyerek **(43 a)** te'dîbe ğayr-ı müstehık idâdında ta'dâd iderler. Eger vukû'-ı hareket-i zâlimânesi mücerred ızrâr zımmında tam'an ve irtikâben yahud nefsâniyyeten yahud berâ-yı hâtır hılâf-ı kâ'ide ve muğâyir-i nizâm ve râbıta zımnında idüğü bedîdâr olur ise mürtekib olan me'mûrı hizmet-i merkûmeden tard ve ib'âd ve yerine aharını ta'yîn ve ik'âd ve sâ'ir iktizâsına göre levâzım-ı gûşmâlı olan hâlâtı hakkında icrâ ve îcâd iderler. Dîvân didikleri mahallerinde olan me'mûrların müddet-i istihdâmları üç seneye dek temdîd ve müddet-i tekmîlinde kendüye lede's-su'âl bir müddet dahi istihdâma tâlib olur ise ibkâ-yı mâ-kân, isti'fâya mâ'il ve râğıb olur ise ferağata ruhsat ve me'zûniyyeti erzân iderler.

---

[105] C nüshasında " tertîb üzre " şeklindedir.
[106] C nüshasında " ifâdeye " kelimesi yoktur.

Hüddâm-ı dîvânlarının mu'ayyen olan ma'âşları hâsılât ve vâridât-ı mesâlih-i vârideden ru'yet ve ı'tâ, ba'dehu fazla îrâdâtları taraf-ı mîrîlerine edâ ile bu mâddeden dahi mîrîlerine nemâ husûlu rû-nümâ olur. Dokuzuncu pâyede olan dîvân me'mûrları yukarıda müsteşârân-ı devletleri olarak mertebeleri beyân olunan on iki nefer kavalirân olmağla münâza'ası bu dokuzuncu dîvânîlerinin mâ-dûnu olan sekiz dîvânda fasl ve hasmı mümkin olmayan mâdde bu dokuzuncı dîvân erbâbı ma'rifetiyle kat' olunmak mu'tâd-ı kadîmleri olmağla beher hâl bu müsteşârân-ı (43 b) devletleri olan dîvân-ı tâsı' erbâbı, mâdde-i muğlakayı fâsıl ve kâtı' olıyorlar. Bunların fasl ve kat'[107] idecekleri mâdde her ne ise ol mâdde fasl bulunmasına imparatoriçelerinin re'y ve irâdesi dahi zamm ve ilhâk olunmak husûsu tertîbât ve kavâ'id-i nizâmiyyelerinden olmağla eger bu dîvân ashâbı kavâlirânın ol mâdde-i ma'rûzada imzâ ve icrâ idecekleri nihâyet irâdeleri imparatoriçenin muhtârı ve karîn-i irâdesi olur ise infâz-ı irâde ve karâr re'ylerine hatm-zen-i encâm olurlar ve illâ sâhib-i da'va anların dahi hükmüne râzı olmaz ise yahûd mâdde-i münâza'anın bulundığı sûret üzre ya'ni dokuzuncu dîvân erbâbına gelince evvel ki dîvânlarda kat' ve nizâm verilen vechile terk olunması imparatoriçenin tab'an yahud müşeffehen irâdesi olur ise işbu mâddenin inkıtâ'ına hüküm bana müfevvez olsun, bu mâddeyi ben kat' iderim, kelâmını dir ve bu kelâmı söylediği dakîkaya dek ol mâdde ne sûret kabûl itmiş ne vechile durur ise ol hâl üzre terk olunur. Bir dahi kıyâmete dek hılâfına ne imparatoriçeleri ve ne sâ'ir dîvânları erbâbı ve ahâlî-i dâr ve diyâr-ı nekbet-medârları taraflarından harf-i vâhid tefevvüh olunmaz. Öyle hâlî üzre ol mâddeyi ibkâ olunur deyü nakl ve rivâyet itdiler. İşbu menkûl olan (44 a) keyfiyyât usûl-ı kavâ'id ve tertîbât ve zavâbıtın ibtidâ-yı vaz'ından bu ana kadar vaz'-ı aslîsi üzre istimrârı tebeddül ve tağayyürine nâhun-güzâr ta'arruz olunmamak kazıyyesiyle sâbit ve âşıkâr oldığından başka hılâf-ı tertîb ve kanûnları olarak ednâ mertebe harekete ictisâr iden kim olur ise olsun anın içün recâ ve şefâ'at ve tedâvül-i hediyye ve rişvet ile tebri'e-i zimmet itmek ve hakkında terettüb iden mücâzât-ı lâyıkanın icrâsında, ta'âmî ve tesâmüh itdirmek mümkin olmadığı cezmen ve yakînen bilmek, râbıta-i kaviyyesiyle idüğünden mâ'adâ her kes oldığı hizmetin kemâ-yenbağı îfâsına sa'y ve ihtimâm eylemesi, müstahdem oldığı hizmetinin lâzımesi idüğü cezm ve i'tikâdıyla[108] olup, yohsa bu oldığım hizmet bana az gelür bir takarrüble

[107] B nüshasında " kat' ve fasl " şeklindedir.
[108] B nüshasında " itikâdla " şeklindedir.

bundan dahi yukaru bir hizmetde olayım yahud bir pâye-i refî'a ihrâz ideyim ma'âş ve ulûfem tezâyüd bulsun mulâhazalarıyla mâ-fevkının derece ve mertebesine irtikâ ve ahara ğadr ve hayf ile kendüyi küberâ-yı millet ve devletlerine hem-pâ itmek tarîkleri devlet-i mesfûrede mesdûd ve nâ-peydâ ve bu makûle emniyyet ve emeli olanlar vâsıl-ı netîce-i âmâl olmak, müstahdem oldığı emrde levâzım istikâmeti ber-vech-i uhrâ tekmîl ve îkâ itdikde vazîfe-i zimmeti edâ itmiş olmağla, bundan sonra vaktiyle ahar hizmetde istihdâma kâbiliyyet sûreti hüveydâ olacağın (44 b) bilerek, eger hizmet-i me'mûresinde râtıbe-i uhde-i me'mûriyyeti olan bir hâleti terk ile kusûru nümâyân olur ise ol bâbda mazhar-ı gûşmâl olacağın cezmen derk iderek ve bu iki sûreti her bir sınıf kendi emsâlinde vukû'a geldikce mu'âyene ve müşâhede itmekle, her kes oldığı işi, vazîfesi mertebe başa çıkarmağa bi't-tav' ve'r-rızâ sa'y ü dikkat bî-mürâ itmek iktizâ ideyor.

El-hâsıl gerek zâbıtân-ı askeriyye ve gerek sâ'ir sunûf oldığı hizmetde mertebe-i me'mûriyyetlerinden ziyâde devletlerine hizmet ve sadâkat ibrâz ider ise ol zamân emsâl ve akrânından[109] fâ'ik ve mümtâz olmak me'mûli olıyor. Bu mâdde dahi şu vechile tahkîk ve müşâhedem oldı ki mihmândâr olan la'în, kâffe-i umûr-ı cumhûr-ı devlet-i mesfûr ru'yetine me'mûr ve müntehab olan Bezboritki'nin karındaşı olup Mâcîn vak'asında taraf-ı islâmiyyândan kurşun ısâbetle sol kolı zahm-dâr ve elyevm zahmı bi'l-müşâhede nümûdâr idi. Vukû'-ı musâlahadan sonra âdetlerince bu makûle zahm-dâr hizmetinde sadâkat ve muhârebede yararlığı âşıkâr olanları ba'zı gûne nişân ve alâmet ve eşyâ ı'tâsıyla pâyedâr ve ol vechile oldıkca ta'ayyüşde kayd-ı ıztırârdan vârestdelikde nâmdâr itmeleri hasebiyle Petreburğ'a yedi merhale kalarak sâbıkda isveçlünün re's-i hudûdu olan Nevğrad nâm kal'aya vardığımız günlerde mesfûr (45 a) mihmândâra hizmet-i sâbıkası mukâbilinde ikrâm zımmında bir kaç elmas pâre ile yapılmış min-haysü'l-mecmû' bin ğurûş tahmîn olunur bir kıt'a mec gelmekle kemâl-ı memnûniyyetinden yanımıza gelüp imparatorları tarafından geldiği iş'âr ve ke'enn sâbıkda devletinin hizmetinde oldığının mücâzâtı şimdi zuhûr itmesiyle iftihâr ve Yaş mükâlemesi hizmetlerinde bulunan bolkanik ve mayorân ve sâ'ir me'mûrândan sefâret husûsâtında müstahdem olmaklık sebebiyle ma'iyyetde bulunanlar mükâlemede vâkı' olan hizmetleriniz mukâbelesinde, imparatoriçe sizlere pâye ve nişân verilmesini tenbîh

[109] C nüshasında " etrânında " şeklindedir.

itmiş, cümlenizin nişân ve alâmetleriniz müheyyâ idüğün karındaşım Bezboritki bana yazmış deyü her birine başka başka yanımızda inhâ ve ihbâr ve fî nefsi'l-emr, Petreburğ'a varıldıkda her biri yanımıza gelüp, kimi bir alaca şerît barcası almak ile mayor olmak kimi kılıçı kabzasında olan beyâz püskülü sarı püsküle tebdîl ile ofical rütbesine vâsıl olmak kimi botına bir celiba asmak sûretlerine meyl[110] ile her biri vâsıl-ı dârü'l-bevâr olacakların beyân ve ikrâr ve me'lûf oldukları hazzı ve cehâlet ile iftihâr itdiler.

İşte bu derecede cühhâl-ı küfr-şi'âr milletlerin firîfte eylemek sâ'ir Avrupa devletlerinde mümkin olamadığı, bundan ma'lûm olur ki devlet-i mesfûrenin zâbıtân-ı askeriyyesinin belki cenerallerinin ekseri Purusya, Nemçe, Franca, **(45 b)** İngiltere, Felemenk devletlerinin müdebbirlerinden ve devletlerinde kesb-i refâh-ı hâl itmeyenlerden, belki devletlerinde hilkat-ı reddiyyeleri sebebiyle âdem idâdından ma'dûd olmamış derbeder makûlesi olup, Rusya devletinde bu makûle süfehâ ve oldukca hüner ve ma'rifetle ve yararlık ve hilebazlık ile müştehir olanlar mu'teber ve kâm-revâ olmak şuyû'una ibtinâ'en, devletlerinde dilhâhları üzre mütemetti' olamadıkları hâlet ılâve ve inzımâmı tekâzâsıyla devletinde oldığı mertebesi tevârüdü ve bir hizmetde istihdâmı hîninde kendüye i'tâsı meczûb ve ma'lûmları idüğüne binâ'en terk-i dâr u diyâr ve devletini ihtiyâr ve gelüp Rusya devletinde hizmetde olmağla hâhişin izhâr itdikde, derhâl ol makûle hizmete ilticâ iden kangı devlet milletinden ise ve devletine ihânetle[111] firâr itmemiş ise lede't-tahkîk mültecî-i mesfûra devletinde oldığı rütbesini virmek ve mertebesinin mu'ayyen olan ulûfe ve ma'âşını tamâmen ı'tâ itmek ve aslı Rus milletinden ziyâde i'tibâr itmek sûretleriyle celb-i hâtırına dikkat ve i'tinâ itmeleriyle düvel-i sâ'ire ve milel-i muhtelifeden katı çok mel'ûn Rusya devleti hidemâtında müstahdemdir. Ve bu makûle melâ'în mütevâride-i müctemi'a aslı tâ'ife-i Rus-ı menhûsdan ziyâde devlet-i mesfûreye arz-ı ubûdiyyet ve izhâr-ı sıdk-ı niyyet idegeldiği meşhûd ve devlet-i **(46 a)** mesfûrede râbıta-i tertîbât-ı kadîme-i müşeyyede ile tarîk-ı hıyânet-i mefkûd olmak mülâbesesiyle tahsîl-i esbâb-ı emniyyet her hâlde mümkin ve mevcûd olıyor. Bu sebebler ile Rusya devleti ahar devlet ile muhârib oldukda devlet-i ecnebiyyeden gelüp Rusyalu tarafında serkârde bulunan havaneden husamâ-yı Rusya tarafına şiddet-i husûmat zuhûr ve sudûr idegeldiği mütevâtirdır. Müddet-i seyr ve hareket-i

---

[110] Bu kelime " neyl " şeklinde yazılmışsada doğrusu " meyl " olmalı.
[111] İhânet kelimesi iki gözlü " ha " ile yazılmıştır.

sefâretimde dahi diyâr-ı nekbet medârlarında râst geldiğim ve gördiğim milel-i sâ'ire ahâlîsinden Rusya hidemâtında müstahdem olan melâ'în aslı Rus cinsinden eşedd ve el'an ve huşûnet ve gılzat kendülerde ezher ve ebyen idüğü indimde dahi sâbit ve müberhendir. Düvel[112]-i sâ'ire ahâlîsinden bu makûle tab'an ve ihtiyâren iltica ile devlet-i mesfûrede becâ olan hidemâtda istihdâma sezâ görilenlerden mâ'adâ düvel-i sâ'irede hüner ve ma'ârif-i şettâ ve funûn-ı harbiyye ve hiyeliyye cümleten âşınâ-ı fehm ve zekâ ile beyne'l-küffâr rüchâniyyeti[113] hüveydâ olan şeytanet-sîretleri haber aldıkca ve luzûmu oldukca bir takrîble taraflarına firîfte ve celb ve dedikleri[114] işlerinde istihdâm eylemeleri dahi Rusyaluya biraz zamândan berü tabî'at-ı sâniyye olmuşdır. Hattâ Potmekîn ve şimdiki vekîl-i sânî olan Bezboritki Lehluyandandır. Âvân-ı seferde karadenizde merâkib-i bahriyyelerinin seraskeri olan Pernecnâsu **(46 b)** Farancaludır. İşbu Pernecnâsu Karadenizde maslahat-ı muhârebe tekmîlinden sonra Purusya'ya varup Purusya asâkirine serkerde olarak Farancalu üzerine gidüp Purusya asâkirini Farancalu muhârebesinde i'mâl itmişdir. Ba'dehu biz Petreburğ'da iken Petreburğ'a getürmüşler idi. Bir mâh mıkdârı ikâmet itdirüp kenâr-ı bahr-ı Baltık'da olan Kurustad nâm Rusya tersânesine gönderildiği istimâ'ım oldı. Bunlardan mâ'adâ Rebnin ve Ribas ve sâ'ir düvel-i ahâlîlerinden olarak serhadlerinde muhâfazada ve devletlerinin umûr-ı cesîmesinde müstahdem katı çok havane oldığı meşhûr ve mütevâtırdır.

İşbu makûle hidemâtda istihdâm olunan gerek Rusiyyü'l-asl ve gerek sâ'ir milel-i muhtelifeden mütevârid mechûlü'n-nesl kesânın ferden ferdâ her biri askeri zümresinden olarak funûn-ı harbiyyede kemâlleri oldığından mâ'adâ, elsine-i mütenevvi'aya âşına ve fenn-i hendese ve san'at-ı cerr-i eskâl ve coğrafya[115] bilm[116]ek ve top ve humbara dökmek ve barut yapmak ve sâ'ir sanâyi'-i harbiyyede mâhir, yektâ oldıkları resîde-i derece-i tahkîkdır. Hulâsa-i kelâm bu makûle hünermendâne Rusya devleti, düvel-i sâ'ire-i nasârâdan ziyâde iltifât ve i'tibâr iden Avrupa devletlerinde olmayan ruhsat-ı kâfirâne bunlarda râygân ve oldukca ma'âş ziyâdeliği düvel-i sâ'ire-i nasârâdan fazla bunlarda firâvân olmak desîseleriyle **(47 a)** idâre-i dolab-ı umûrların âsân itmiş bir tâ'ife-i

[112] C nüshasında " düvel " kelimesi yazılmamıştır.
[113] Bütün nüshalarda "rüchân " kelimesinin "re " si yazılmamıştır.
[114] C nüshasında " diledikleri " şeklindedir.
[115] B nüshasında " coğrafya" nın " coğr " ı fazladan yazılarak nokta nokta içine alınmıştır. Aynı zamanda C nüshasında " coğr " şeklinde yazılmıştır.
[116] B nüshasında " bilek " şeklinde, eksik yazılmıştır.

hüsrân-ı sâmân idükleri bi'l-mutâla'a ve bi'l-müşâhede beyân ve ıyân kılındı. Düvel-i sâ'ire ahâlîsinden olarak diyâr-ı Rusya'da hidemâtda müstahdem olanlardan mâ'adâ Çerkes ve Abaza kabâ'ilinde ve Tiflis'de[117] Rusyadan nişân verilmiş ya'ni ba'zı celîbâ ve alaca şerid ve püsgül misüllü nişânlar irsâliyle Rusyalu tarafından rütbe verilmiş kimesneler dahi kabâ'il-i merkûme derûnunda mukîmlerdir deyü kimler idüğünü ve kabîlelerinin isimlerini beyân ve tasrîh itmeyerek tefevvüh iderler idi. Hatta Karadağ ahâlisinde yirmi yirmibeş nefer kadar Rusyadan pâye ve nişân verilmiş âdemler vardır ve ânların her birine senevî bu tarafdan ulûfe ve atâyâ gönderilür deyü Rusyalunun bi'l-münâsebe nakl ve hikâyeleri istimâ'ım oldı. İşbu makûle memâlikinden hâric mahallerin ifsâd ve ihtilâline Rusyalunın sevâbık-ı[118] ezminede şurû' ve mübâşeret itmiş oldukları ez-kadîm mesmû' olan keyfiyyet idüğü egerci ma'lûm olup ancak bu esnâlarda bu sûretlere ziyâde ihtimâm ve ifsâd etrâfa sa'y-ı tâmm itmelirini her ne kadar sarâhaten tezekkür itmezler ise bu makûle fesâdât ve etvâra ikdâm ve ihtimâm husûsları işbu imparatorice zemânında bi'l-husûs mel'ûn-ı ma'dûm Botmekîn vaktinde tezâyüd bulmuş idüğüne mekîn-i secîn olan Botmekinin[119] ba'zı keyfiyyât-ı mekîdâne ve hâlât-ı sefîhânesini **(47 b)** nakl ve rivâyetlerinde istirâk olunan ahbârlarından istidlâl olunmuşdır. Ma'dûm-ı mersûm nakillerine göre şerr-i eşerr ve indlerinde nufûzu imparatoricelerinden bed-ter bir la'în-i ebter ve devlet-i mesfûrenin cemî' ahvâl ve keyfiyyâtında tasallut ve istilâsı mesfûreden bâlâ-ter olup gerek tertîbât-ı cedîde-i askeriyyede ve gerek tanzîmât-ı ekîde-i umûr-ı nizâmiyyede dürlü sûretler ihtirâ' ve envâ'-ı hiyel ve desâyis izhâr ve ibdâ' iderek ve müsâ'ade baht ve zemân ve her vechile re'y ve irâdesini infâza imparatoriçeleri olan fertût-ı cihânın bi'l-istihsân inzımâm-ı müsâ'afa ve dermânı takrîble hemân cümletü'l-melik-i devletleri olmağla her hâlde husûs lâ ve ne'am ana maksûr ve münhasır olarak dilediği gibi hall ve akd-ı umûr-ı cumhûr-ı kâffeten kabza-i tasarruf ve tasallutuna berâverde imiş. Ma'dûm-ı mesfûr elyevm elsine-i Rus-ı menhûsda sâhib-i fehm ve zekâ ve etvâr ve kirdârı utüvv vü istikbâr beyânıyla serdâr-ı süfehâ ve leyl ü nehâr idmân-ı hamra mübtelâ ve kumâr ve fevâhiş ile ibtilâsı sâ'ir efrâd-ı milel-i menhûsa-i nasârâdan kat ender kat ziyâde ve bu mâddelere sefeh ve tebzîri vâsıl-ı derece-i iflâs-ı intihâ olmak ile ve bi'l-vucûh[120] imparatoriçelerinin re'y

---

[117] C nüshasında " Tiflis" de kelimesi yoktur.
[118] C nüshasında " sevâbık " kelimesinin " sin ve vav " harfleri yazılmamıştır.
[119] B nüshasında " tmekin " şeklinde eksik yazılmıştır.
[120] B nüshasında elif eksik yazılmıştır.

ve irâdesini ol tahvîl ve tebdîl ve imparatoriçeleri beher hâl kendi re'y-i sahîfini anın karâr[121] râddesiyle tezyîl ve imzâ itmek husûsu anın zamânında nev-peydâ olup böyle ahvâl-ı acîbe (48 a) ve etvâr-ı ğarîbe ile me'lûf ve memkûr ve tabî'at-ı devletlerinden ve mizâc-ı milletlerinden hâric ve dûr-ı meşreb-i mahsûsa ile meşhûrdur.

Delü Petro zamânından berü soltatlar sâ'ir tavâ'if-i efrenc misüllü sâçlarına toz ekmek ve büyüklerine râst geldikde şabkasın çıkarmak misüllü resm-i nizâmiyye ile mükellef iken mesfûr Botmekîn bu resmleri kaldırup usret-i hâllerini ref' itmekle bî-şu'ûr askerî tâ'ifesini kendi tarafına celb eylediğin ve kazak tâ'ifesini sûret-i serbesiyyete idhâl ve anlardan bolaklar tanzîm ve kendülere envâ-ı hey'etler tahsîs ve her bir kazak bolaklarını birer isim birer nişân ile tevsîm itmek ve Yekir ve Leh Kokonu nâm cedîd askerleri ve kendüye mensûbiyyetiyle nice nice sûretleri îcâd etmiş oldığın zikr ü beyân ederek şurû'-ı mukaddemât netîce-i mulâhazası ne idüğün zımnen ifhâm ve îmâ iderler. Mesfûr-ı ma'dûmun zamân-ı istîlâ ve tasallutu mümted olmak takrîbiyle herkâr-ı devlet-i Rusya'da serkâr ve serdâr olacak bedkârların ekserisi belki cümlesi Botmekinin kendi çırâğ ve tarafdârı olmak ve anlara müsâ'ade ve ikrâmı firâvân ve derkâr olmak ve aslı Rus cinsinden ziyâde milel-i uhrânın i'tibârı numûdâr olmak sûretleri istikrâr bulmuş idüğü zâhir ve âşıkârdır. Mürd-i mesfûrun derece-i tekebbür ve imparatoriçe ve sâ'ir a'yân ve kübrâ-yı devletine tasallut ve tecebbür ve nazar-ı tahkîriyyeti şol vechile ifâde (48 b) ve istişhâd iderler ki kaçan bir emr-i mühimm-i devletleri olup, ru'yetiyçün ol emre me'mûr olan kimesne Botmekin'in oldığı mahalle ifâdeye varsa, ol makûle emri istîzân itmeğe kendi vakit ta'yîn itmekdikce ve su'âl itmedikce kimesnenin ifâde ve istîzânına zehre yoğımiş. Bir mâddeyi vaktini bulup ifâde ve istîzân itmekde küberâ-yı kavmleri bir kaç gün bilâ mulâkat tarafına âmed şud iderler imiş. Ve bir mâddeye imparatoriçelerinin bir gûne irâdesi kat'-ı vukû' bulunduğunu Botmekîn'e ifâde iderler ise eger kendü irâdesinin muhâlifi ise imparatoriçelerine ifâde ve istîzân itmeksizin imparatoriçenin kat'î olan irâdesinin hilâfını icrâ itmek ve ol bâbda muğâyir-i irâde niyçün hareket itdin deyü imparatorice tarafından mu'âhez ve mes'ûl olmak âdet-i devletlerince lâzım gelmişiken bu âdetlerinin icrâsı Botmekîn[e] mu'âmelesinde nâ-peydâ imiş. Ma'dûm-ı mesfûrun işbu musâlahadan evvelce Petreburğ'dan kalkup Yaşa gelür iken verâsından zuhûr iden

---

[121] C nüshasında "ikrâr" şeklindedir.

imparatoriçenin kendi mühriyle memhûr onbeş kıt'a tahrîrâtı müte'âkıben kendüye gelmiş olmağla tahrîrât kendüye gelmediği anda açub her ne vechile me'mûr oldıysa iktizâsına göre hareket itmek zımmında me'âl tahrîrâtı bilmek lâzım iken onbeş kıt'a tahrîrâtı mührünü fekk itmeksizin derûnunda muharrer mevâddı bilmeksizin onbeş kıt'asını dahi cümleten ateşe yakdığını tevâtüren söylemekle (49 a) etvâr ve mu'âmelâtında serbestiyyeti müteferridânesin isbât iderler.

İşbu mezkûr olan ahvâl ve keyfiyyât ma'dûm-ı mesfûrun hakkında anın içün tafsîlen zikr ve beyân ve zebân-ı hâme-i sevâd nişân ile futûr-ı basara ve vukû'-ı kesl-i ezhânda kusûr-ı iz'ân itmekde ğaraz ve maksûd-ı aslî hâlik-i mesfûrun evsâf-ı kabîha-i ğayr-ı lâzımesin hâşâ sebt-i sahîfe-i ıyân kılmak olmayup ancak mel'ûn-ı ma'dûmun zamân-ı hayâtı şerr-i eşerr idüğü bedîhî ve ezher ise dahi imtidâd-ı zamânı ve istibdâd-ı re'y ve te'sîr-i kavl-i hûdı sebebiyle Rusya devletini kendü mizâc ve tabî'atına tahvîl itdirmiş ve kendüsü müteferriden nefs-i mütekellim olmak sûretiyle kâffeten herze-i vekîlân-ı devletlerini kendü tarafdâr ve vaktiyle kendünün kuvvetinden fi'le getüreceği sûret-i mulâhazasına karârda kendi[122] işine yarar bir alay kendi mânendi düvel-i sâ'ire murdârlarından tecrübe ve ihtiyâr itdiğini hidemâta nasb ve ihtiyâr itmekle anlar dahi hâssaten ma'dûm-ı mesfûrun çırâğ-ı efrûhteleri olmak devletlerinde el-ân sened-i kraliyyetde nişânda olan fertûte-i cihânında[123] pekde rû-gerdân değiller ise dahi kendilerde olan seyr ü hareket ve me'lûf oldıkları âdet-i tertîb-i devlet ve terkîb-i milletleri taht-ı râbıta-i mezheb ve zîr-i ahkâm-ı şerî'atde olmadığı hasebiyle ve sâbıkda kerrâtla oldığı misüllü ve elyevm imparatoriçelerinin (49 b) ecânibden gelüp mukîm-ı makâm-ı kraliyyet idüğü mânendi âdet-i devletleri olmak sebebiyle hâlik-i mesfûrun makâm-ı ma'hûdı iktisâbında zararları olmayacağı indlerinde sâbit ve âşıkâr olan kazıyye olmağla bedîdâr ve mesfûrun harekât-ı zâhiriyyesine nazaran muzmir olan niyyâtın fi'le gelmesine etrâfı nihânî hem dest-i ittifâk eyledikleri ba'zı Rusyaludan ihfâ'en ve îmâ'en vâsıl-ı derece-i tahkîk olmışdır.

İşte ma'dûm-ı mersûmun bu vechile mestûr olan mulâhaza ve niyyeti kendi mukarreb-i mahsûslarının sarâhaten ma'lûmları ve hılâfında olanların dahi kinâyeten melhûzları olmuş ise vakt-i zindegânîsinde kemâl-ı tecebbür ve tasallutundan efvâh-ı ecânibde bu hâli kâle gelmemiş

---

[122] B nüshasında " kendü" şeklindedir.

[123] B nüshasında " cihândada " şeklinde yazılmıştır.

olup ba'd-i helâkihi muhâlefi olanların sîne-i pür-kînelerinde muzmir olan hâlet-i merkûmeyi hemân olur olmaz kavm ve milletleri beyinlerinde tefevvühe âğâz itmişler. Şimdi ma'dûm-ı mersûmun nâm-ı adem-i nişânı ve ba'zı îcâdı olan keyfiyyât ve tertîbâtın sûretleri Rusyalu beyinlerinde yâd oldıkca anın hâl ve kerdârı küberâ-yı kavmlerinden birine benzemez ve fikr ve mulâhazası başka idi deyü keyfiyyet serbestiyyetini edille-i muharrere ile istişhâd iderler. Muhâlifîn-i Botmekin ba'd-i helâkihi müteneffis olmak lâzım geldiğinden nâşî bi'l-husûs cümlesi meyânından intihâbla umûr-ı âmme-i devlet-i Rusya'ya kraliçelerinin **(50 a)** hâsseten nâzır nasb eylediği vekîl-i sâni makâmında olan Bezboritki zimâm-ı hall ve akdı dest-i tedbîr ve nezâretine almış oldığına binâ'en ma'dûm-ı mersûmun hidemât-ı Rusya'da nasb-kerdesi olan tarafdârları bir tarafdan oldukları hizmetlerden azl ve ib'âd olunmakda ve yerlerine mersûm Bezboritki'nin kendi tarafından olanlar refte refte nasb ve ik'âd olunmakdadır. İşte bu mâdde sermâye-i erbâb-ı ifsâd olmaklığı ile karîben müstevcib-i harekât bâğıyâne ecnâs-ı ecnâd-ı Rusya olacağı bî irtiyâbdır. Fesâd u tuğyân-ı askeriyye-i devlet-i mesfûrenin tertîbât-ı umûr-ı mülkiyye ve askeriyyesine nazaran muhâl göründiği bâlâda beyân olunan nizâmât-ı devlet-i mesfûre usûlune şu vechile muğâyir ve muhâlif ve edillesi serdiyle sâbit ve meşhûd olan kazâyâ-yı muharrereye münâkıs ve mübâyin olamaz ki sunûf-ı askeriyyesinin kendü kendülerine izhâr-ı bağy ve ısyân eylemeleri küberâ-yı milletlerinin re'y-i münzam olmadıkca ve icrâ-yı mâdde-i tuğyâna kâbiliyyeti mûcib olan top ve humbara ve kurşun ve barut misüllü eczâ-yı iktidârlarını yine ru'esâ-yı askeriyyenin ı'tâsıyla olmakdıkca mümkin olmadığı müsellem bir keyfiyyet ise dahi bu sûretler ile fesâdât icrâsı bu makûle edevât-ı iktidârıyye i'tâsı ru'esâ-yı milletleri taraflarından îfâ ve tetmîm oldukda taraf taraf fesâd ve ihtilâl zuhûr itmesi **(50 b)** müyesser ve mümkin olur ve irâde-i cenâb-ı îzid-kadîr ile bu sûretin devlet-i mesfûre karîben ser-zede-i zuhûr ü sereyân-ı ihtilâl yakînda mesmû' ve meşhûr olacağına yukarudan berü zikr ve tafsîl olunan mesmû'ât-ı tahkîkıyye-i kâvliyye ve meşhûdât-ı karâ'in-i hâliyye delîl ve bürhân olur.

Bunlardan mâ'adâ bu vaktedek tertîbât-ı devletlerinin te'yîdleri gerçi vıkâyesine bi'l-vucûh sarf-ı dikkat ve ihtimâm itmeleri ise dahi bu kadar tezâyüd-ı miknet ve tevsî' dâ'ir-i memâlike, sâhib-i liyâkat ve cesâmet-i cirm-ı memleketlerine göre bilâ ihtilâl[124] idârede husûl-ı sûret-i

---

[124] C nüshasında " ihtilâl " kelimesinin " lâm-elifi" yazılmamıştır.

emniyyet-i kazıyyeleri yanlız râbıta-i kaviyye-i kadîmelerine mebnî olmayup el-yevm mütekalliben makâm-ı imparatoride mukîm olan mekkâre[125] sîretin te'sîr-i tâli' ve kuvvet-i bahtı inzimâmıyla ve müstakillen husûsât-ı umûr-ı devletlerinde tarafından sudûr iden irâdesinin tesîr ve nüfûzu olmak ilâvesiyle subût-yâfta ola geldiği bilâ-reyb mir'ât-ı mutâla'ada hüveydâ olan bir keyfiyyet ve fıkdân-ı vucûd-ı bed-bûdı bâ'is teşettüt-i şeml-i cumhûrları ve bâdî-i zuhûr-ı ihtilâf tedâbîr-i milletler olacağı ıyânen ma'lûm olan bir hâletdir.

Kraliçe-i mesfûrun veliyy-i ahdi olan veledi Bavlobetroviç nâm mecnûn-ı mutbikin hod müşâhede olınan etvâr-ı cunûn peydâsı, küberâ-yı milletleri ve kâffe-i ahâlî-i dâr ve diyârları indlerinde ma'lûm ve âşıkâr ve evsâf-ı mecnûnânesi **(51 a)** ezhân-ı milletlerinde sâbit ve ber-karâr olmak vesîlesiyle, küberâ-yı milletlerinden tarafdârlık dâ'iyesinde olanları bir tarafdan kendüden tebrîd iderek tenhâ-ı rû-meydân bed-nâmı olması dahi devlet-i mesfûrede pâyedâr olanlara nişân ve alâmet verilmek âdetleri idüğü misüllü gûyâ mersûm Pavlo Petroviçe mecnûniyyet şöhreti alâmet ve nişân mukâbelesinde kılâde-i gerdin idbârı olmuş olmağla bu günlerde veliyy-i ahdlik beyne'l-enâm-ı mersûmdan külliyen sarf ve tahvîl-i kelâmları zebângüzâr ve mersûm Pavlo Petroviçin zevcesi Mariya hakkında veliyy-i ahd olmağla intihâb olunacak, sohbeti mersûmenin tarafdâr nekbetdârları lisânlarında her bâr tezkâr olmakda oldığı dahi bir gûne fesâd-ı mizâc-ı devlet ve ihtilâl-ı tabî'at-ı milletlerin te'yîd ve iş'âr ider.

Ma'hûde kraliçenin sinni altmışyedi mertebesini geçmiş ve mizâc ve a'zâsına mâdde-i herem sereyân itmiş, mübtelâ oldığı illet-i müzmenesi kâffe-i emeline futûr vermiş şimdilerde bir gün iyi ise üç gün nâ-tûvân ve esîr-i firâş olmak hâletleriyle savaşa dûcâr olmuş olmağla tab'an ve mizâcen ve karîben karîn-i idbâr ve dimâr olacağı bedîdârdır. Veli-i ahdin işbu beyân olunan hâl ve şânı iktizâsıyla kralicenin ma'dûmiyyeti vakti geldikde imparatorlığa intihâb ve irtikâsı vukû' bulmak lâzım gelür ise dahi her ne kadar müddet-i mekîn olur **(51 b)** ise fesâd ve ihtilâl tekevvünü îcâb ider, yok eger ahâlî diyârları lisânından istimâ' olunduğu vechile mersûma Mariye veliyy-i ahdlik kisvesi iksâsıyla ba'd-i helâkü'l-mefsûre cânşîn olur ise dahi zevci merkûm Pavlo Petrovic nâm mecnûndan iki nefer oğlu ve beş nefer kızı olmağla bu imparatoriçenin zevci olan Petro-yı Sâlise itdiği desîse ve ğadr bu mecnûn hakkında cârî

[125] Bütün nüshalarda " mekkâre" kelimesi mükerrer yazılmıştır.

olamaz zann olunur. Zîrâ imparatorice-i mesfûre yukaruda beyân olundığı üzre zevci Petro-yı sâlisin ğulüvv-ı âmm ile imparatorlık makâmından hatt ve izâlesi vukû'unda mesfûr Pavlo Petrovic'in sağır sinni takrîbiyle sûret-i vekâletde imparatorluk makâmına geçmiş olup, ba'dehu zevci merkûmenin yine kendi sû'-i sanî'iyle helâkı vâkı' oldukda, mersûme Katarina-i Sânîyye desîse ve hile ile kalub nâsı tarafına celb birle oğlu mersûmu veliyy-i ahd nâmıyla devletlerinde zirve-i merâtibleri olan serdâr-ı zâbıtân-ı donanmaları idüp ve umûrını vekâletle aharına tefvîz idâre ve ru'yet ve kendi imparatorluk vekâleti sûretinde iken giderek ittifâk-ı milletleriyle Rusya imparatoriçesi nâmını iktisâba tahsîl-i vakt-i fırsat itmekle, te'sîr-i tâli'i hasebiyle husûs-ı istidrâcı kuvvet bulmuşdır.

İşte bu sûretler sâbıkda husûl-pezîr olması fertût-ı mesfûrenin tâlı'ınde olmak ve gelini olan mersûma Marıya'nın hakkında dahi sûret-nümâ **(52 a)** olmamak kazıyyesi istimâ' olunan keyfiyyât-ı tehâlifiyye ve müşâhede olunan hâlât ve esbâb-ı zâhiriyyeye nazaran delâ'il-i akliyye ile sâbit olur. Mersûm imparatoriçenin aslı Berusyaya tâbi' Saksoniya Hersekliki kıt'asında olan Mezvun ve Enhalet nâm hânedândandır. Veliyy-i ahdin zevcesi mesfûr Marıya'nın dahi aslı yine mezkûr Herseklik kıtasında Mezvun Dober Temberak nâm hânedândır veliy-i ahdın büyük oğlu olan Aleksandır'ının bu esnâda zevciyyete intihâb itdiği Elisabet nâm küçük gelinin dahi aslı yine mezkûr Herseklik kıtasında olan Mezvun Dibadan nâm hânedândandır deyü tashîh olunmuşdır. Mesfûr Pavlu Petrovic'in sinnî otuzdokuzdur. Zevcesi Mariya'nın sinni otuzdörtdür. Ve küçük gelini mesfûre Elisabet'in sinni ondörtdür. Bunun zevcesi Aleksandırı'nın sinni onaltıdır[126]. İşbu Aleksandır Petroviç'den mâ'adâ Pavlu Petroviç'in Kostantin Petroviç nâm bir oğlu dahi vardır. Bu iki veledi'z-zinâdan ğayrı beş kızı dahi vardır. Büyük kızı Aleksandıriya'nın sinni ondur. İkinci kızı Ana'nın sinni dokuzdur. Üçüncü kızı Marıya'nın sinni yedidir. Dördüncü kızı katarınanın sinni beşdir. Beşinci kızı Ulka'nın sinni birdir.

Vükelâ-yı devlet-i mesfûreden baş vekilleri olan Konta Ustarman sinni Seb'îni mütecâviz olup her ne kadar âdet-i devletlerince **(52 b)** umûr-ı âmmeleri idâresi ana müfevvez olmak mukteẓâ ise dahi ihtihârlığı hasebiyle ru'yet-i umûr-ı milletlerinden şimdilerde dest-keş ferâğ olmuş sûretinde görinür. Vekîl-i sânîleri olan Bezboritki ıllet-i nakrîse mübtelâsını derece-i erba'îne vâsıl ve müntehâ ve meyân-ı milletlerinde

[126] C nüshasında " on " kelimesi mükerrer yazılmıştır.

nüh ü zekâ ile şöhret ârâdır. Mesfûrun-ı ma'dûm Botmekin vaktinde nâm ve şânı nâ-peydâ ve kalem erbâbından oldığı hidemâtı ru'yet ve idâresi şöhretiyle mürd olan Urlof hizmetinde istihdâma sezâ görülmüş imiş. İmparatorice ile nihânî kesb-i âşınâyı akdıyla mâyedâr-ı kâbiliyyet ve isti'dâd-ı herkâr oldığın, mesfûre-i bedkâr istiş'âr itmiş olmağla, Botmekin âzim-i siccîn oldukda nezâret-i umûr-ı âmme-i Rusya ile kâm-revâ idüp mesfûr dahi her umûrı kabza iktidâra almağa bâl-ı güşâ-yı tasallut ve istîlâ olmak hasebiyle zamânında Botmekin'e olan kini havfından ızmâr itmiş ise dahi ba'de helâkihi ızhârı ihtiyâr ile tarafdârân-ı Botmekin'i birer sûretle tekdîr ve ızrâra, ba'zılarını bilâd-ı ba'îdede olan hidemâtı ru'yete nasb ve tesyâra ibtidâr ve bu cihetlerle anları kraliçeleri nazardan dûr ve mehcûre bezl-i iktidâr ideyor.

Anlar dahi büyüklerine alenen sebb ve la'n ve umûrına dahl ve ta'n âdet-i me'lûfe-i devletleri olmamak cihetiyle mâdde-i ğayz ve adâveti ızmâr idüp, nâçâr zâhirde sûret-ı **(53 a)** mutâve'at ve tebasbası iltizâm ve ihtiyâr edeyorlar. İçlerinde nâdiren Sercebus misüllüleri mesfûra sûret-i muhâlefetde olarak etvâr ve kirdâr izhârına ictisâr eylediğin dahi nakl ve iş'âr ederler. Mesfûr Sercebus bundan mukaddem Der-bâr-ı Hilâfet-medâr-ı saltanat-ı seniyyeye kerrâtla tevârüd ve ba'zı hidemât-ı Rusya ile Bâb-ı Âsafîye âmed şud eylediği esnâda fi'l-cümle beynimizde hâlet-i ceşm-i âşınâ-yı husûl-ı sâbıkı münâsebetiyle Petreburğ'da bilâ tekellüf ziyâretime bir kaç def'a gelmişidi. Me'mûriyyetim olan husûslara dâ'ir kelâm tezekkür olundukca, bast-ı mukaddemât ı'tizâr iderek benim bu husûslara resm-i me'mûriyyetim yokdur. Ancak Devlet-i Aliyyeden gördüğüm iltifât ve ınâyâtı bir vechile ferâmuş itmem eğer ider isem Allah bana ğazab ider. Ancak bu ı'tibâr-ı hâlim dahi Rusya devletinde müktesebim olmağla bu devletin dahi zarar ve ziyânını istemem. Elimden geldiği kadar iki devletin taraflarına hayr olan husûsun husûlüne çalışurım. Fe-emmâ ne yapayım bende-i hâssı oldığım Botmekin şimdi yokdur. Başvekîl dahi akıllı ve eyü âdemdir. Ammâ zevâlleri ihtiyâr olmağla kendi derdine düşmüşdür. Sâ'ir vükelâmız hâdis âdemler, akılları var ise dahi hevâları akıllarına ğâlib ve şimdi serkârde olanlar zemân görmemiş ve kâffe-i düvelin mizâc ve tabî'atını öğrenmemiş bî-tecrübe âdemler olmağla kendi re'y-i hodlarını **(53 b)** istihsân iderler. Öteden berü umûr-ı âşınâ olanları uzakdan temâşâ itdirirler. Ba'zı mâddeleri ki devletler beyinlerinde hudûs ider devleteynin birbirine hâtırları kalmaksızın ol mâddenin temşiyyet ve tanzîmi sehl ve yesîr iken ve devletler birinin hâtırına rı'âyet itmek öteden berü cârî ve âdet ola

gelmişiken, sûret-i tanzîmi hâlet-i usret ve düşvâriyyete dûçâr iderler deyü lâubâli sohbet iderler idi. İçlerinden ba'zı küberâsının hâlî istinbâ olundukca ve fulân içün akl ve zekâ ile beyninizde şöhreti var âmma istimâ' ve meşhûdum olan şu etvâr ve ef'âlı adem-i akl ve şu'ûriyyeti îmâ itmez deyü inkişâf-ı sırr-ı muzmırî vâdîlerine sevk kemmiyet istiksâ olundukca istinbâ-yı hâli kasd olunan kesân haklarında nefsü'l-emri beyân itmekde serd eyledigi makâlâtı tarafıma mümâşât içün olmayup, ol kimesnenin hakîkat-i hâlini bilâ tehâşî ihbâr ve inbâ idüp mezemmet-i hâlî ketm ve ihfâya sarf-ı lisân itmeyerek me'lûf oldığı hâlî serbestiyyet etvâr iktizâsıyla dehân-güşâ olur idi. Mesfûrun taraf-ı hiyel ve desâyisde vesvese-i[127] reh-nümâ ve mu'âmelât rû-bahâne tedâvülünde yed-i tûlâsı oldığı nezd-i ûlü'n-nühâda müsellem ve mazbût bir ma'nâ olup bu vâdî-i ebleh-firîbde sûret-nümâ olması dahi âyîne-i mulâhazâtda jeng-âlûd-ı hafâ olmadığı[128] âvân-ı mükâlemâtda mi'yâr-ı mutâla'aya revâ görilerek bâtını zâhirinin hılâfı olmak keyfiyyâtı endâm gûdek-i ye'cûc **(54 a)** fercâmına lâyık ve ahrâ bir kabâ idüğü nezdimde bilâ mer'â hüveydâ olup ancak mesfûr Sercubus'un yine kendi hem-milletlerinden tahkîk olunan hâlet-i merdûdânesi lâzimesince beyân ve ifâdesi olan efrâd-ı keyfiyyât sahîfe-i sıhhat ve hakîkatde şumârîde olmağla sezâdır.

Mesfûr Bezboritki'nin sâlik oldığı tarîk-ı hubbiyet refîk-ı isr-i ma'dûm-ı mesfûre taklîd ve tevsîk idüğü ve hevâ-yı nefs-i habîsi herkârına ğâlib ve efzûn ve sefeh ve tebzîr ile meyân-ı emsâl ve milletinde mat'ûn ve cümletü'l-mülk makâmında oldığı hasebiyle dilediği kadar istidâneye kudreti maznûn ve kıyâmetedek edâsı müte'assır olmak vechîle medyûn ve ihtilâs eyledigi emvâl-ı vefîre-yi sâ'ir nâsdan ziyâde gurûh-ı fevâhişe bezl ve îsâr ile vâsıl-ı mertebe-i mâ-dûn zümre-i iflâs merhûn olmağla böyle serâb-âsâ akl ve zekâ nâmıyla sânî-i mecnûn bir mel'ûndır. Bundan mâ'adâ ma'dûm-ı mersûm Botmekin vakt-i zendegânîsinde kendi ma'rifet ve yediyle zümre-i soltatından intihâb ve imparatoriçelerinin hizmet-i mahsûsasında kendi kâr-ı mel'anet-kârîsine tahsîs ve iktirâb eyledigi sinni hadd-i selâsîne vâsıl olmamış Zibûf nâm oğlana dahi ma'dûm-ı mersûma müddet-i medîd zarfında verilen pâye ve nişânların ekserisi verilüp, verilmeyen Feldmarşallık misüllü bir iki mertebedir deyü cümleten beyân iderler. Mesfûr Zibof fi'l-asl mürd olan Botmeki'nin bu tarîkle tarafdârı **(54 b)** bulunmak vesîlesiyle sâ'ir bâdâş ve tarafdârânı dahi tarafına isticlâb ve anlardan umûrını istis'âl ve

[127] B nüshasında " vesvâs " şeklindedir.
[128] C nüshasında " oldığı " şeklindedir.

isticvâb ve anların sevk ve ifsâdları Bezboritki ile Zibof beyinlerinde mu'âmele-i kilâb hudûs ve tekevvününü îcâb itmekle, mevâdd-ı devletleri ru'yetde tehâlüf ve te'âruzlarına bu keyfiyyet-i kavî esbâb olmuş. Hatta Leh ihtilâlini bu ikisinin birbiriyle olan muhâlif ârâları hasebiyle sûretnümâ oldığın ve uhrâ diğerine azv ve isnâd itdiğin avdet ve ric'atmizde ba'zı bilâdlarında olan düvel-i sâ'ire ahâlîsi haber verdiler. Bu husûsun dahi sıhhate karîb oldığı Romancof'un köşe-i inzivâda fâriğ-i herkâr iken bu esnâda umûr-ı Rusya ru'yetine ve şuyû'una göre Fedmarşallik mertebesine nasb ve ihtiyâr olunmasıyla istidlâl olana bilür. Mesfûr Romancof dahi beyinlerinden sâ'ir vükelâ ve ru'esâlarından ziyâde sâhib-i akl ve tedbîr vasfıyla müştehir ve ma'rûfdır. Diyârlarında ve nefs-i Petreburğ'da görilen sergerde ve cenerallerinden müşâhede olunan hâlât ve etvâr hıffet-i akl ve kıllet-i dirâyetlerin iş'âr ider. İçlerinden tavran ve hareketen temkîn ve dirâyet-i münfehim olanlar gördüklerimde ve kendülerden bi't-taharrî işitdiklerimde hîn-i mübâdelede mübâdil olan Pask[129] nâm anşifleri ve cânib-ı saltanat-ı seniyyeye tevârüd iden sefîrleri olabilür. İşbunlardan mâ'adâsının medhallerinde milletleri dahi mübâleğa ve itrâ itmezler akl ve dirâyeti **(55 a)** tamâmca imparatoriceleri olan Fertuta hasr ve kasr iderler ve kâffe-i umûrlarını anın re'y ve idâresi ile ola geldiğin ve şimdilerde dahi müsenne olmak takrîbiyle kendi derdine düşmüş ve cihândan geçmiş idüğün dahi ikrâr iderler. Hatta Deli Petro'nun devletlerine verdiği sûret-i nizâmiyyeyi imparatoriçe-i mesfûre teyîd eylediğin ve katı çok mevâdd-i cesîme-i müte'assıretü'l-husûl i'mâl-i tedâbîr-i hiyeliyye ve îcâd-ı desâyis-i sûveriyye ile ber-vech-i suhûlet temşîyet ve tanzîm ve derece-i nihâyetde nâkıs olan umûr-ı nizâmiyye-i mülkiyyesin tekmîl ü tetmîm ile bir tarafdan teşyîd eylediğin nakl ve rivâyet iderler. Fi'l-hakîka esnâ-yı râhda olan kasabât ve bilâd-ı cesîme-i Rusya'da ve Petreburğ'da görilen ba'zı nizâmât-ı mülkiyye ve revâbıt-ı milletiyyelerinden katı çok mu'âmelât ve hâlât îcâdını ve ekser îrâdât ve ebniyyelerinin tevfîr ve inşâdını mesfûrenin vakt ve zamânına nisbet ile tezekkür ve yâd iderler.

Memâlik-i Rusya arâzîsinin cânib-i ğarbîsin ımâretden hâlî ve Siber ve Yakoçka tarafları berf ve şitâ mahalli olup şenlik ve âbâdân add itdikleri buldânından makarr-ı devlet-i Rusya olan Petreburğ ile Moskov şehri mâ-beyni yüzkırksekiz sâ'ât mesâfedir. Yemîn ve yesârı kûhistân ve câ-becâ geşt-zârı bulunup şitâ ve burûdeti ğâlib zemîn oldığından

[129] A nüshasında " Paş " şeklindedir.

mezrû'ât kurevisi cavdâr ve alaf ve bu mahallerin mahsûlât-ı seneviyyesi ikişer **(55 b)** üçer aylık akvât-ı yevmiyyelerine telef olmağla nafakat-ı eyyâm-ı mâ'adâları Moskov'dan berü sâ'ir bilâddan, hengân-ı şitâda kızaklar ile nakl ve celb ve bey' ve şirâ iderek hâlât-ı ıztırârıyyelerin selb iderler ve Petreburğ'a zehâyir ve sâ'ir muhtâcun-ileyhâ oldukları eşyâ nakl ve istihzârı şitânın şiddeti zamânında tarîkın külliyen encumâdı olmak keyfiyyetine maksûr ve münhasırdır ki hatta kızaklar ile celbi âsân ola. Zîrâ mevsim-ı sayfda harâretden nâşî tarîkın yubuseti hamûle arabalarının tekerlerini pâre pâre itdiğinden nakl-i ihmâl eyyâm-ı kalîle-i sayfda emr-i asîr olıyor. Moskov şehrinden Hırkova sancağına gelince yüz altmış sâ'at mesâfenin tahmînen otuz beşer kırkar sâ'at arz olarak zemîninde mezrû'at vaktiyle husûl-ı hasâd itdiğinden Moskova'ya ve ba'zı enhâr ile Nevğrad ve Petreburğ'a varınca, bu mesâfeden nakl-ı hubûbât olundığın zâbıtân-ı bilâdiyye rivâyetiyle ma'lûm olan keyfiyyâtdır. Hırkova sancağının cânib-i şarkî ve cenûbiyyesi Kırım havâlîsi ve cânib-i şimâli ve ğarbisi Malu Rusya eyâleti olup Kiğo (Kiev) kal'ası civârlarına, diğer Malu Rusya toprağının ya'ni zamânla Leh arâzîsinden müfrez geşt-zâr ve cibâlî mezrû'âtdan ve kurâ ve kasabâtı imâretden hâlî değildir. Petre nehri dedikleri Özi suyuna gelince ahâlî-i diyârları mahsûlât-ı mezrû'alarıyla kifâf ve ta'ayyüş iderler ve nehr-i mezbûre münsâb olan sâ'ir enhâr ile civâr-ı cibâllerinde **(56 a)** hâsıl olan çam nev'i kerâsteyi kezâlik Hırkova ve Petre nehri civârında kat' eyledikleri eşcârı nehr-i mezkûr kenârına ve andan Nikolofka nâmıyla inşâ-i cedîdleri olan mahalle ve Gersun'a nehr-i mezkûr ile kerâste nakl eyledikleri mesmû' oldığından başka Kirmencik dedikleri kasabaları reh-ı râstımızda ve nehr-i mezkûrun kenâresinde vâki' olmağla bu tarafdan gider iken nehr-i mezkûrda tombazlar üzerine inşâ olunmuş sâ'at dakîkasıyla yirmiki dakîka zarfında üzerinden suvâren esble murûr itdiğimiz cisr-i tavîlden ubûrumuzda ve kasaba-i merkûmeden bir gün ikâmetimizde kerâste yığınları kerâste nakl iden tombazları mu'âyene olundı. Nehr-i mezkûrdan Aksu'ya gelince kırkdört sâ'at mesâfenin cânib-i cenûbîsi eşcârdan hâlî ve şimâlîsi zemîn-i şûrezâr misâli olmağla zirâ'at ve hırâset ve hatab ve haşeb husûlı cüz'iyyât makûlesi idüğünden, ekser bu makûle mâlzemleri Leh kurâları tarafından nakl ve bey' olunmakdadır. Mezkûr kırkdört sâ'at mesâfe arzında ez-kadîm mütevattın olan Micak tâ'ifesinden başka yirmi yirmibeş seneden berü Ağnâd ve Botkali ve Düns kazakları kabâ'ilinden bir alây eşhâs ifzâr ve iskân itdirmeleriyle bu eşhâs-ı müctemi'iyye Nevadunus deyü ad vermişler kabâ'il-i mesfûre bilâ

vazîfe suvârî askeri makûlesinden; hâneleri **(56 b)** toprak ve alafdan sûretnumâ ve esâs-ı beytleri mefkûd ve nâ-peydâ ve bârdân ekl ve şurbları hâk ve haşebden ma'mûl ve mâl ve menâl ıtlâkı birer ikişer bârgîr ve bir kaç re's ğanem ve bakara meşmûl bir tâ'ifedir Aksu'dan re's-i hudûd olan nehr-i Torla'ya gelince tûlen ve arzen, tahmînen otuzbeş kırk sâ'at mesâfede eşcâr ve enhâr nâ-bud bir sahrâ-yı alaf-nümûd olup câdde-i tarîkında câ-becâ kurâ-yı sağîr mevcûd olmağla şimdilerde eşkıyâ-yı Velenterden düzme kazak ve Botkalîler'den müfrez bolaklar tertîbiyle bu zemîn-i kalîlü'l-infâkda bu makûle askeri ikâmet itdirmişlerdir. Makarr-ı devlet-i mesfûre olan Petreburğ'a bu'd mesâfede vâkı' mahaller ya'ni Moskov şehri havâlîsinden Aksu'ya gelince olan Ğobernalarda üçer beşer ceneraller ve porğadr ve polkonik misüllü[130] pâyelü kimesneler ba'zı civâr kasabât ve kurâda birer mükellef konaklar ihdâs ve binâ itmişlerdir.

Bu makûle devlet-i mesfûrede âdet oldığı üzre fülânın şu kadar üserâsı ve mâlikânesi vardır şöhretiyle mevsûf olanlar ki bir hidmet-i pesendîde yahud cârîceye tereddüd keşîdesi sebebiyle in'âma sezâ görilen sâbıkü'l-beyân itdikleri konaklarında kendilerinin eyü ve iskân ve kendüye kayd üserâyla mütâbe'at-güster olan Micak tâ'ifesini zirâ'at ve hırâset ve kâffe-i umûrunda hizmet **(57 a)** itdirerek hâsıl olan her ne ise kendülerine kût lâ-yemût ı'tâsından sonra bâkîsini sâhib-i mâlikâne zabt ve iddihâr ve kendüye mâye-i iktidâr iderek, refte refte oldukları mahalleri hûd be-hûd tasarrufa temâyülleri[131] olmak sûretleri âşıkârdır. Memâlik-i islâmiyyede olan hân ve kahve dükkânları misüllü emkine-i merdümân-ı bîkârîyeye bunlar dirakter tesmiye itmeleriyle esnâ-yı râhda vâkı' bilâd-ı cesîmede ve nefs-i Petreburğ'da hân ve kârbân-sera misüllü mahaller ve dekâkîn ve mahâzîn mânendi binâlar, otuz kırk seneden berü ekseri kârgîr olarak beylikden inşâ, müste'cirlere kirân mâhiyye ve sâliyyeler ile ı'tâ olunmuş olmağla, vâridât-ı mirriyye olmak üzre icârelerin ahz ve istifâ iderler. Nefs-i Petreburğ kenâresinden Nova nehri cârî ve taht-ı zemîni mâ ile mâlî vastihi ancak iki buçuk[132] zırâ' mıkdârı mâden[133] hâlî olup fi'l-asl ebniyyesi ahşâbî iken ba'd-i zamân tebdîline mübâşeret ve câ be-câ kârgîr tekellüflü konaklar inşâsına mübâderet zımmında çâriçe-i mesfûre eslâfına müsâbakat ve beylikden bu misüllü ebniyye ihdâsıyla itmâmında ceneral ve sâ'ir ricâl-i milletlerinden birine

[130] C nüshasında " misüllü " kelimesi yoktur.
[131] C nüshasında " temâyülleri " kelimesinin " ye" si yazılmamıştır.
[132] B nüshasında " buçuk " kelimesi yazılmamıştır.
[133] Bütün nüshalarda " mâden " şeklinde yazılmış ise de doğrusu mâ-dûn olmalıdır.

bu binâ şu mıkdâra olmuşdur. On sene müddet zarfında mukassıtan bahâsını edâ etmek üzre mülkiyyet vechile der-uhde ve der-zimmet iderek bir tarafdan ımâret-i memleket, bir tarafdan tuğla kireç kârhânelerini ı'mâl ile mîrîlerine **(57 b)** husûl-ı menfa'at mümkin olıyor ve ol makûle binâ iştirâ idenler müddet-i mev'ûdede edâ-yı bahâ itmiş ise mekân-ı müşterâlarına mâlik olıyorlar. Kable'l-edâ mürde olur ise aharına tahvîl ve siperde itmekle mîrîlerine nemâ-berde olmuş olıyor.

Mezkûr Nova nehri fi'l-asl İsveçlü'nün hudûdu dâhilinde olan Nevğrad nâm kal'a civâr ve havâlîsinden mütevârid ve cârî olarak kenâr-ı Petreburğ'dan ceryân ve iki sâ'at aşağı bir mahallden bahr-ı Baltık'a insıbâb ve sereyân itmek hasebiyle nehr-i mezkûrdan üç cedvel ifrâz ve Katâl tesmiyesiyle derûn-ı Petreburğ'da üç zokağı sû be-sû kârgîr dîvâr ve âhenîn korkuluk ve birbirine mu'âdil ve mukâbil kârgîr ve öteleri kavî ve müt'addid zencîrler ile mu'allak yirmi bir aded köpriler inşâsıyla meyâh-ı müfreze-i mezbûreyi icrâ ve yine asl-ı nehre mezc ve ılkâ itdirmişlerdir. Nehr-i merkûme sâ'ir mahallerden cârî, mezc olan enhâr-ı müte'addidede ve nehr-i merkûmda çam ağacından ma'mûl açıklar ve tekneler ile belde-i merkûme[134] kerâste nakl itdirmeleriyle belde-i merkûmede çam ağacı nev'ınden hatab ve kerâste bahâ-yı rahîs ile bey' ve şirâ olunmakda, hâlîcinde olan tersânesinde herbâr kerâste mevcûd ve müheyyâ olunmakda idüğü hüveydâdır. Belde-i merkûmede vâkı' imparatoriçe sarayı nâmıyla olan mahall hâk-ı vastı açık meydân ve etrâfı tahmînen ikiyüz elli (58 a) zirâ' tûl ve arzla murabba'u'l-şekl, üç kat kârgîr binâ ve dâ'iren mâdâr müte'addid odalar ve dîvânhâneler ve ba'zı dâ'ireleri müştemil olan kârkîr ebniyesinin arzı tahmînen elli zirâ' mıkdârı olup ebniye-i merkûmede olan odalar ve mahâll-i sâ'irenin bir tarafın pencereleri ortasında olan meydâna ve taraf-ı aharının revzenleri cevânib-i uhrâya nâzırdır. Ve meydân-ı merkûmda yüz[135] elli nefer sığâr karağolhânesi vardır. Ve saray-ı merkûmun bir tarafı Nova şehrinden hâsıl halîc kenârına vâkı' olmuşdır. Halîc-i merkûmun ol mahallinin arzı tahmîni Rumeli ile Anadolu hısârlarının mâ-beyni kadar olmağla ve bir tarafdan karşu tarafa murûr ve ubûr zımmında tombazlar üzre memdûd cisri nehr-i merkûmun müncemid olmağıdı evkâtda mevcûd ve meşhûd idi. Yine saray-ı merkûmenin civârında kenâr-ı halîc-i merkûmda tersâne nâmıyla bir mahall vardır ki sefâyin kerâstesi vaz' ve i'mâline ve sefâyin inşâsına ta'yîn ve tahsîs olunmuşdur. Ve ol mahallin bir tarafı halîc-i

---

[134] B nüshasında " belde-i mermeriyye " şeklindedir.
[135] C nüshasında " yüz yüzelli " şeklindedir.

merkûmun kenârı idüğü hod ma'lûm, etrâf-ı selâsesi dahi dâ'iren mâdâr yirmi yirmibeş zirâ' mıkdârı, tarafeyni kârgîr dîvâr ile yapılmış ve derûnuna halîc-i merkûmdan ifrâz ile su ceryân itdirilmiş amîk handek ile muhât ve müfrez olmağla, mahall-i mahrûs ve mahfûza hâricden âmed şuda üç mahallinde kabûlı olarak köprileri **(58 b)** mu'âyene olunmuşdır. Ve mahall-i müfrez-i merkûm vasî' ve tûlânı meydân olmağla beş altı kıt'a sefâyin kurulmağla ve kerâsteleri başka başka ı'mâl olunmağla müsâ'iddir. Mahall-i merkûmede inşâ olunmuş ve karada henüz nâ-temâm kurulmuş sefîneler otuzbeş kırk zırâ' mıkdârı fırkateyn vâdîsinde idüğü mu'âyene olunmuşdur. Ânifen beyân olundığı üzre nehr-i mezbûr Bahr-ı Baltık'a munsab olmağla, sefâyin-i ma'mûle nehr-i mezbûr ile bahr-ı merkûme âmed şud ideyor ve bahr-ı merkûmeden gelen tüccâr sefâyini nehr-i merkûmla Petreburğ'a vusûl mümkin oluyor. İşbu tersânesinden başka bahr-ı Baltık kenârında Petreburğ'dan tarîk-ı ahar ile sekiz sâ'at mesâfe mahallde dahi Kurustad[136] nâmıyla olan asıl tersânesi olup Bahr-ı Baltık'da geşt ü güzâr ve lede'l-iktizâ İsveç ve düvel-i sâ'ire muhârebeleriyçün ala'd-devâm mücehhez ve müheyyâ olan kebîr kalyonları ve ince donanma tekneleri Kurustad'da olan tersânelerinde i'mâl ve mevcûd oldığı semâ'an ma'lûm olmuşdır. Mukaddemâ sefîr Emnî Paşayı mahall-i merkûmı temâşâya getürdüklleri Emnî Paşa sefâretnâmesinde mutâla'ama mebnî[137] mahall-i merkûmu bana dahi temâşâ itdirmeleri me'mûlum oldığından, sâbık vukû'unu ba-tarîkü'n-nakl kendilere beyânım esnâsında, anlar dahi mahall-i merkûmu temâşâ itdirmeğe sûret-i muvâfakati ızhâr ve havâlara burûdet-i tâmme ve tarîka **(59 a)** encümâd-ı küllî geldikde getürmeğe mevâ'îd-i arkûbiyye beyânîyla zamânî imrâr itmeleriyle Kurustad'da olan tersâneleri re'yü'l-ayn müşâhede olunmadı. Ancak donanmâları keyfiyyeti ba'zılarında su'âl olundukda yüzer top çeker, sekiz kıt'a ve yetmişerden doksana varınca yirmi yedi kıt'a, kebîr kalyonları ve fırkateyn ve şalobe misüllü ve küçük donanmaları, ikiyüz pare tekneden ibâret idüğün ihbâr itmişler idi. Bu münâsebetle Gersun'da olan büyük donanması yani kabak kaldırır sefîneleri yirmisekiz kıt'a ve Nikolofka'da olan küçük donanmaları ufak tefek tekne yüzelli pâre idüğü rivâyetleri resîde-i sem' istihbâr olundı. Sâhil-i nehrde olmayarak tophâne nâmıyla olan mahalleri hâricden Petreburğ'da görülmüşdür. Cebehâne nâmıyla olan mahalleri dahi nehr-i merkûm kenârında etrâfı burç ve baru ve kapuları temir olarak manzûr

---

[136] Kronştadt bk. Mehmed Emnî Beyefendi (Paşa)'nın Rusya Sefâreti ve Sefâret-Nâmesi sf.68
[137] Bk. Mehmed Emnî Beyefendi (Paşa)'nın Rusya Sefâreti ve Sefâret-Nâmesi sf.68

olmuşdur. Baruthâne ve sâ'ir âlât-ı san'at ve akmişe kârhâneleri dahi Petreburğ etrâf ve kenârında oldığın rivâyet iderler. Petreburğ'un içinde beylikden hân mânendi iki kat kârkîr bezzâzistân binâ olunup zemînin etrâf-ı erba'ası dâ'iren mâdâr arka arkaya[138] âhenîn revzen ve bâblu oda misüllü dekâkîn ve fevkânîsinin dahi derûnı ve bîrûnı kezâlik aşağısı misüllü oda (59 b) ve mahâzîn ve her biri kirân icâre ile zümre-i tüccâr ve gurûh-ı esnâfa, mekîn ve zemînin üzeri açık ve ortasında bir karağolhâne ve bir zâbıt mekânı inşâ ve ta'yîn kılınmış tûl ve arzı ikiyüz elli zırâ'ı mütecâviz ve düvel-i sâ'irede binâ-i mezbûrun misli nâdir olmak gerekdir.

Gerek Petreburğ'da ve gerek esnâ-yı râhda görilen bilâdlarında bârgirân hamûleyi arkalarına alur hammâlları görilmeyüp, ol makûle ahmâl tahmîli ve ba'zı kesânın rukûbu içün birer bâgîrli, eyyâm-ı sayfda müte'addid arabalar ve mevsim-i şitâda kızaklar her köşe ve bâzâr yerlerinde mevcûd ve müheyyâ durur. Bir kimesne ahmâlini tahmîl yahud kendüyi[139] irkâb murâd itdikde, ol araba ya kızaklara tahmîl ve irkâb ider ve her bir İzvolcık didikleri arabacılarının arkasında ol arabacı kangı mahall arabacısıdır ve kaçıncı arabacıdır, mahall ve isim ve mertebesi ol arabacının arkasında avîhde olunmuş müdevverü'ş-şekl beyâz teneke pâre üzre siyâh boya ile rusiyyü'l-ibâre[140] olarak resm ve terkîm olunmağla araba ve kızağı istikrâ edecek kimesne evvelâ arabacının kangı mahall arabacısı idüğünü ve adı nedir ve kaçıncı arabacıdır, arkasına âvîhte olan teneke pâre nakşından ma'lûmu olur. Ba'dehu her bir zokâkda ol bir zokâğa dek on iki dakîkadan ibâret olan verş adedleri her bir (60 a) zokâğının köşelerinde ba'zen nişânda olmuş sutûnlar ve[141] dîvârlar üzerlerine tahrîr ve beyân olunmuş oldığından, her bir verşe maktû' ve mu'ayyen olan ücret araba, herkesin indinde mazbût idüğü hasebiyle müşterî ve arabacı beyninde pâzâr kat'î ve az verdik ve çok istedik nizâ'ı iktizâ itmiyor. Bundan mâ'adâ araba ve kızağa râkib olan ve hamûle tahmîl iden kimesnenin bir şeyi arabada münsâ olsa yahud zâyı' olmak lâzım gelse, yahud arabaya binüp gidenin kendi zâyı' olsa arabcının arkasında olan tenekesi nişânıyla derhâl bulınur ve zâyi' olan âdem olur ise hîn-i rukûbunda arabacının arkasında ki nişânını rufekâ yahud hân ve dükkân komşusunun bilmesi lâzım gelür. Binâ'en aleyh ol arabalardan

---

138 C nüshasında " ya " yazılmamıştır.
139 A ve C nüshalarında " kendüyi " kelimesinin " kendü" kısmı yazılmamıştır.
140 A ve C nüshalarında " rusi " derken " re" harfi yazılmamıştır.
141 A ve C nüshalarında " ve " bağlaçı yazılmamıştır.

eşyâ ve insân zâyi' olmayur olsa dahi derhâl arabacı tazyîk ve ol şey-i mefkûdı tahkîk sehl ve yesîr mümkin oluyor. Bu sûretde bi'l-cümle ahâlî-i diyârları ferden ferdâ rus lisânı üzre san'at-ı kitâbet ve kırâ'atı bilmek lâzım geliyor hatta su'âl olundukda gerek soltat ve gerek mîcak tâ'ifesi bi-ecme'ihim Rusca okur yazar deyü mübâhât ve iftihâr iderler idi. Fi nefsi'l-emr râst geldiklerimiz gerek kuyûdânân ve ofıcalân ve sâ'ir zâbıtân-ı askeriyye ve tüccâr-ı Rusya ve yollarda olan müsâfirhânelerin ashâbı (60 b) san'at-ı kitâbet ve hesâba âşina eyledikleri ekseriyyâ bi't-tecrübe müşâhedeten ve mu'âyeneten ma'lûmum oldı. Arabacıların teneke nişânı mültezim olmak husûsı bir mâddeden dahi iktizâ ideyor ki bir maslahat zımmında arabasına rukûb iden zâbıtândan biri ğâ'ib olsa lede't-teftîş ma'lûm olmak mümkin ola. Çünkü tavâ'if-i askeriyye serbestiyyet üzre hareket ider makûleden olmağla. Mıçak tâ'ifesine ünf ü âzâr sûretle mu'âmele itdiklerinde mıçak tâ'ifesinden mukâbele emr-i muhâl olmakdan nâşî, adâvet-i derûniyye ile madâm ahz-ı intikâma müterassıd-ı fırsat olmalarıyla kabral ve sercand ve ofical olmuş kangı gurûhdan olur ise gicelik hâlinde tenhâ buldukları gibi birbirlerine mu'âvenetle sayt ve sadâsını çıkarmaksızın balta ile hemân helâkine ictirâ ve Nova nehrine ilkâ itdikleri yine ma'iyyetimizde olan zâbıtân makûlesinden istimâ ile karîn-i ittilâ'ım oldı. Vâkı'an zâbıtân-ı mezbûreden ekseri piyâde meşy ve reftârı terk idüp ve istikrâ'en olsun iki bargîrlu bir araba tedârük ve leylen ve nehâren suvâren geşt ü güzâr eylemeği zâhiren neferât zümresinden imtiyâz ile sûret-i ihtişâm add iderler ise dahi bâtınen hıfz-ı cân husûsını iltizâmlarından neş'et etmiş bir keyfiyyet idüğü bedîhiyyâtdandır. İşbu arabacılardan mîrîlerine senevî virgü alınup (61 a) hâsıl olan fâ'ide-i mîriyyeden zokâklarda ez-ahşâm tâ sabah îkâd olunan kanâdîlin ve zokâklarda mefrûş kaldırımların ta'mîrleri masârifi idâre ve ru'yet olunur deyü rivâyet itdiler. Kanâdîlin îkâd sûreti şu vechiledir ki âdet-i efrencîyye üzre tavâ'if-i Rusyanın birbirlerine âmed şudları ve üns ü ülfetleri leyâlîye kasr ve hasr olmak mülâbesiyle ahşâmdan sabâha kadar zokâklarda geşt ü güzâr itmeleriyle hınto ve arabaların sûkda sevkınden[142] birbirine mûcib-ı hatar ve müstevcib-i keder olacak bir eser vukû' bulmamak husûsunu iltizâmen esvâk ve bazâr aralarında hâlî meydânda olan her bir tarîklerinin iki cânibine ellişer altmışar zırâ' fâsıla ile ahşâbdan birer sutûn nişânda ve her bir sutûn başına, mahalline göre birer billür[143] fânûs yahud câm teneke ile ma'mûl birer fenâr mıhfazalu[144]

---

[142] C nüshasında " sevkinde ve sûkda " şeklinde takdîm ve tehirli yazılmıştır.
[143] C nüshasında " billur " kelimesinin " re" yazılmamıştır.
[144] C nüshasınd " mihfaza " şeklindedir.

kandîller vaz' itmişlerdir. Bu sûret tarîklerin vus'atına göredir. Tarafeyni ebniye ve dîvâr olup tarîk-ı vasî' olmaz ise dîvârlara fânûs ve fenâr ile kanâdîl vaz' itmişlerdir. Bezr-i kândan hâsıl olan ve bakar ve hınzîrdan hâsıl olan rağn ile beher gice ol kanâdîl iş'âl ve muvazzaf hizmetciler ı'mâl iderler. Cânib-i mîrîlerine îrâd kayd olunan işbu arabacı sunûfı misüllü etmekci ve bakkâl ve sâ'ir ufak tefek esnâfdan hâsıl olan â'idenin (61 b) her birini kanâdîl masârifi makûlesi olan köprileri ta'mîr ve sâ'ir beldelerinde olan masârifleri idâresine ta'yîn ve her bir â'idenin ve vakt ve zamânıyla îcâb idenlerden tahsîl ve mukâbelesinde zuhûr iden masârifâtı ru'yet ve tekmîl husûslarına müte'addid muvazzaf me'mûrlar tahsîs itmeleriyle herkes vazîfesi olan hizmetleri zamânını fevt itdirmeksizin me'mûriyyet-i lâzımesince edâ ve tetmîm eylemek tertîb-i kadîmleri oldığından, zokâkda bir kaldırım taşı bozulsa ve kandîllerin biri köprilerinin bir ağacı şikest olsa derhâl ol husûslara me'mûrlar haber verildiği ânda ta'mîr ve tecdîdine ve gice bekletmeksizin ol noksânı ikmâl iderler.

Bilâd-ı Rusyanın her bir mahallinde bi'l-husûs Petreburğ'da devlet-i islâmiyye ahâlîsinden mâ'adâ düvel-i sâ'ire ahâlîsinden katı çok gurûh ve zümre-i tüccârdan ekser kesân tavattun itmiş görilmekle bu makûle düvel-i sâ'ire ahâlîsinden olanların diledikleri zamânda vatan-ı aslîlerine gitmeleri yahud sâkin oldukları mahallden mahall-i âhara azîmetleri husûsı ne vechile idüğün ba'zılarından istiksâ itdiğimde bu husûs dahi mümkin ve âdet olmadığın ihbâr itdiler. Mâdâm ki ticâretle yahud ahar vechile diyâr-ı Rusya'ya gelüp fevâhişden birini istishâb ile sûret-i tavattuna mâ'il olmuş ola anın içün bir dahi cemî' mâlını alup ahar mahalle (62 a) gitmeğe ruhsat adîmü'l-imkân olup nihâyet mâlının ekserini birağup yine avdet ve ric'at itmek şartıyla tâlib-i izn olur ise ol kayd ile ruhsat-ı azîmeti istihsâl mümkin olıyor. Yukaruda beyân olındığı vechile sınur ve hudûdlarından duhûl ve hurûcda başbort didikleri izn kağıdları ı'tâsını fi'l-asl râbıta vermeleriyle bu mâddeyi dahi taht-ı zâbıtaya idhâl itmişler. Fi'l-hakîka bu vechile râbıta ve âdetleri ahâlî ve ecânibin diyârlarında cebr-i itâ'at ve inkıyâdları hâlâtından biri idüğü bedîhîdir. Gerek bu makûle ecânibden ve gerek ahâlîden ezâ ve cefâ-yı tahammül-güdâz devlet-i mesfûreden arzede sabırsuz olmuşlar. Sabır ve mutâva'atın muğâyiri bir hâlet ve sûrete müteşebbis olup meselâ diyâr-ı nekbet-medârlarından firâr ideyim dise beyân oldığı vechile turukun mesdûdiyyeti hasebiyle başburtsız hurûc mutasavvır olmadığından, sûret-i mulâhaza-i hulâsa karâr virmez. Yahud bir âlây kendi mânendi

mecrûhü'l-fu'âd hulâsa câre-cûyân olanlar ile sûret-i bağy ve ısyâna ittifâkan bir tarîkle insidâd-ı râhların güşâd murâd itseler sebeb-i keyfiyyet-i iktidâriyye buğât olan tüfeng ve kurşûn ve barut ve sâ'ire edevât-ı harbiyye mefkûd ve ol bâbda dahi husûl-ı merâm-ı ebniyye-i zamâ'irde nâbûd idüği hasebiyle bi'z-zarûr **(62 b)** dûcâr oldıkları dâm-ı mekr ve belâda îstâde olurlar.

Âlât ve edevât-ı harbiyyenin kâffesi beylik kârhânelerinde i'mâl ve cebehânelerinde ve baruthâne lerinde me'mûrların zîr-ı hıfzına idhâl olunmuş oldığı bâlâda güncâyiş-pezîr bir sutûr-ı makâl olmışdı. Ammâ gurûh-ı ricâl-i Rusyanın kendilere mahsûs ba'zı âdemleri ve hoş tuyûr avıyla iştiğâl itmeleriyle, ol makûle avcılara satmak içün şehr ve kasabât-ı Rusya'da ma'dûd ve mahdûd barutcı dükkânları ta'yîn itmişlerdir. Her bir dükkânda başburtlı avcılara satılacak barut ve saçmayı mîrî kârhânelerinden furûht iderler. Şu sûretle ki dükkân sâhibi baruthâne me'mûr ve mahârısına varır; meselâ mukaddemâ ağustos ibtidâsında iki mâh zarfında satmak üzre baruthâneden iştirâ eylediği on vukıyye barutı zikr olunan izinli avcıyândan kimlere furûht itmiş ise müşteri olan avcının yine ol baruthâne me'mûrı tarafından aldığı izn kağıdının nişânını mü'eyyed alâmetle bâyı'-i barut yedinde hıfz eylediği sened ki barut bey'ın mıkdârını beyân ider. İşte ol furûht itdiği barutın mahallerini beyân ve ta'yîn iderek mukaddem aldığı barutın birini doldırdıkda yine sâbıkı misüllü müddet-i mu'ayyene zarfında avcılara satılmak içün barut alup dükkânında avcılara furûht ider. **(63 a)** Bir dirhem barut avcılardan ğayrıya furûht idemez ve aharın bir dâne barut yedine geçmez. İşte bu sûretde olan mutâva'at-ı mecbûriyyeti ahâlî ve askerlerine itâ'at mecbûliyye deyü azv ü isnâd itmekdedirler.

Hatta Francaluların çi-gûnegi harekât-ı cumhûrâneleri tezekkür olundukca düvel-i sâ'ireye sırâyet idecekdir, meselini yad ve kendü ahâlî-i diyâriyye ve zümre-i askeriyyelerin zîr-i inkıyâdda[145] ta'dâd iderek ke'enne bu sûret-ı ısyân hiç devlet-i Rusya'nın hâtırına gelmez deyü kemâl-i derecede olan ıztırâb ve infi'âl-ı sırrîlerin zâhirde selb ve ib'âd iderler. Francalu krallarını katl ve i'dâm itdikleri haberi Petreburğ'a vâsıl oldığı ânda Petreburğ'da olan Franca ahâlî ve tüccârını fevc fevc vükelâ-yı devlet-i mesfûre yanına getürüp, her birlerine ferden ferdâ kangı tarafdan idüğü lede's-su'âl kral tarafında olanları ve cumhûr tarafında olanları isim ve resm ve müte'allıkâtıyla başka başka defter itmeleriyle

[145] B nüshasında " inkıyâdda " kelimesi tek " dâl" la yazılmıştır.

her ne kadar kral tarafdârlığıyla deftere kayd olunmuş Franca milleti ve tüccârı var ise ba'de'l-yevm Francalunun cumhûrına tâbi' olmamak ve cumhûr-ı mezbûrun hilâfına kral tarafdârı olmak ve Franca kralı ve Rusya devleti taraflarına ya bi'l-vucûh-ı dest-i ahabb olup hiç bir dürlü hıyânet ve husûmet niyyetinde olmamak üzre kilisâlarında âyîn ve âdetlerince (63 b) ferden ferdâ yemîn itdirdiklerinden sonra her birine mahallerinde kemâkân sâkin olmağla ve bey' ve şirâ itmeğe ruhsat ve müsâ'ade itmişler ve cumhûr tarafdârlığını ihtiyâr ve ikrâr idenleri fîmâ ba'd bu mahallde ikâmetinize ruhsatımız yokdur. Bu mahallde olan emvâl ve eşyânızı ve nâs üzerinde olan alacaklarınızı istîfâ ve ahz ve istishâb idüp ve memleketlerinize azîmet idin ve emvâl ve alacaklarınızı cem' ve istishâba şu kadar müddet-i mehl verilmişdir. Ve araba ve sefînelerinizi biz müheyyâ ideriz. Müddet-i mehl tekmîlinde bir dâneniz girüye te'hîr itdirilmez cümleniz arabalara emvâl ve ahmâl ve müte'allıkâtlarınız ile tahmîl ve fevc fevc iskelelere irsâl ve andan dahi sefâyine irkâb ile evtânınız olan Franca diyârına îsâl olunacaksız deyü her birine ı'lân ve tenbîh ve te'kîd itmişler. Ba'dehu bu bâbda olan tedâbîr-i mektûmânelerine kimesne vâkıf olmaksızın müddet-i mehl-i merkûm tekmîlinde diyârlarına gidecek müheyyâ olmuş, Francaluların mahallerine iktizâsına göre yanlarına birer zâbıt ile bir kaç soltat neferâtı sevkıyle lâzım olan ahmâl-ı arabalarını irsâl ve her birine vilâyetlerine gitmek sûretiyle arabalara irkâb ve mâl ve menâllerin ma'an istishâb itdirdüp, Petreburğ'dan temâmıyla birer birer ihrâc eyledikden sonra, her vechile muhâfazalarına muktedir ve ğâ'ileleri def'ine kâdir olacak mertebe asâkir ve zâbıtân-ı mürettebe ile (64 a) vilâyetlerine gidecek Francaluların tarîk-ı menfâlarını tahvîl ve Sibere nefyi ve îsâl-ı râhına tebdîl ve cumhûr tarafdârı olan bu makûle her bir Francalu krallarına ihânet itmeleri hasebiyle mâlik oldukları emvâlleri Rusya tarafından ahz ve kabz ve ihtilâs olunarak tahkîr ve tezlîl ve sebükce cân ile Sibere nefy ve îsâl husûsı tekmîl olunmuş idüğü Rusyalulardan istimâ' olunan keyfiyyetdir. Bu sûretler sebebi ile Francalunun Rusyaluya adâveti sâ'ir düvel-i muhâribîne olan adâvet ve husûmetinden kat ender kat ziyâde olmak lâzım gelmişdir. Kral tarafdârlığıyla tahlîfen Petreburğ'da ikâmetlerine ruhsat verilen Franca tüccârının ba'zısından eşyâ alınmağla aralık buldukca su'âl olundukda sırran beyân itdikleri akvâl ve etvârları anların dahi kral tarafında olmayup cumhûr tarafında olduklarını ve Rusyaluya olan ğayz ve kinlerini nâçâr izmâr itmiş olduklarını ı'lân ve ızhârdan ıbâret idi ve Francaluların zuhûr iden hâlât-ı cumhûrâneleri ne encâma

resîde olur mulâhazaları Rusyalulardan fahs ve su'âl olundukca, bu derecede olan utüvv ve istikbârları yani kendü devletlerinden kraliyyet nâmını külliyen def' itmek niyyetlerinde oldığı kendüler ile muhârib olan düvel-i müttefikînin muhâlifi bir irâde ve hareket olmağla, düvel-i mübârizîn beher hâl (64 b) yine Franca usâtını devletlerinde kral ihtihâbına ihbâr ile nihâyetde maslahata karâr verirler. Ancak Franca devleti nufûs-ı kesîre-i ictimâ'ıyyeden mürekkeb kadîm ve kaviyyü'l-iktidâr bir tâ'ife olmak takrîbiyle az[146] vakitde suhûletler bizmet. Ya'ni olur olmaz mağlûbiyyetle şurû' itdikleri kârdan fâriğ olmazlar. Düvel-i mübârizînin dahi Francaluyı kral intihâbına mecbûr itmeleri keyfiyyeti dahi şol kayd ile mukayyeddir ki temâdî-i zamân-ı seferiyye mûris-i kelâl-i ahâlî-i diyâriye ve istikrâr-ı evkât-ı muhârebe-i müstelzim, futûr-ı zâbıtân ve sunûf-ı askeriyye olmağla bu husûslar husamâ-yı Franca taraflarında vukû' bulmaz ise ve sirâyeti melhûz ve maznûn olan keyfiyyet, taraf-ı husamâda dahi zuhûr itmez ise şartıyla meşrûtdır. İşte bu vechile olan beyânları nefsü'l-emre tatbîk ile imkân-ı vukû'ı aklen tasdîk oluna bilür. Rusya devleti mâddeten sirâyetden muztarıb idüğü ve karîben tahakkuk vukû'ı zuhûryâfta olacağı meşhûdâtım olan hâlât[147] ve mesmû'âtım olan keyfiyyât ile indimde sâbıt olup, yukaruda bi'l-münâsebet zikr ve ıyân kılınan ba'zı mâddeler ile istişhâd dahi kâbil ola bilür. Zîrâ tavâ'if-i askeriyye ve sunûf-ı ahâlî-i memâlik-i Rusya'nın çekdikleri cefâ ve ezâ derece-i intihâda, sabr ve tahammülden hâric bir emr olup medâr-ı tahammül ve tasabburları râbıta-i kadîme-i devletlerinden ma'dûd (65 a) olsa dahi bu mertebesi ancak müstedric-i devletleri olan imparatoriçelerinin kuvvet-i tâli'ı ve derece-i istidrâcın zirvesine dırâc olmak haddiyle mahdûddır.

Devlet-i mesfûrenin bast u beyân olunan hâlât ve keyfiyyâtı zevî'l-ukûl indinde oldıkca nazar-ı ı'tibâra şâyân olur mâddelerden karîn-i fehm ve idrâkim olan mesmû'ât ve meşhûdâtım olup, sâ'ir gûne olan akvâl ve ef'âlleri dahi neşr itdikleri erâcîf ve rivâyetlerinin muğâyiri ekâzib ve durûğ oldığı âşıkâr ve bir vechile nakl ve rivâyete şâyeste olmadığı bedîdâr olmağla ol bâbda teksîr-i sevâddan sarf-ı enzâr kılındı. Bundan mâ'adâ devlet-i mesfûre sâ'ir düvel-i nasârâ manendi kâffe-i umûr-ı nizâmiyyelerine ecânibini vâkıf ve âşınâ itmek husûsunda sûret-i teseyyübden muhteriz ve müctenib oldığından ğayrı sevâbık-ı ezminede Devlet-i mesfûreye giden süferâ-yı sâlife ile derkâr olan halta ve âmîziş-

---

146 B nüshasında " en" şeklinde yazılmıştır.
147 C nüshasında " hâlâtdan" şeklindedir.

hâlâtı benimle vâkı' olmadığı hasebiyle mehmâ emken istirâk olan mâddelerden nühâ-yı kâsırım ve idrâk-ı fâtırım lâzımesince lisân-ı kilk-i beyâna alacak ba'zı mevâddın sebt-i sahîfe-i ıyân kılınmasına ictisârım oldı.

Hulâsa-i kelâm devlet-i mesfûrenin şimdiki hâlde idâre-i dolab-ı umûr itmesi yetmiş seksen seneden berü verdikleri nizâmlarının istikrârından neş'et ider bir keyfiyyet idüğü, emr-i zâhir ve her ne kadar (65 b) râbıta-i nizâmiyyeleri sebebi ile ziyâde-i kudret ve miknet da'vâları zâhirde bâhir ise dahi vus'at-ı mülk ve milletleri hasebiyle hakîkat-i hâlde idâre-i umûrda âciz ve kâsır olmalarını îcâb ve iktizâ itmiş olmağla şimdilerde kendü mülk ve devletlerini tahaffuz akdem-i melhûzâtlarıdır. Zirâ devlet-i mesfûrenin devâm-ı kıyâmı taht-ı ahkâm-ı şerî'atde olmayup. Ancak tedâbîr-i mülkiyye a'mâliyle ve tedâvül-i a'mâl-i nizâmiyye icrâ ve ikmâliyle idâre-i umûr ve zabt ü rabt-ı memâlik ve ra'iyyet ve cumhûra dest-res olmalarıyla gerek nizâmât-ı mülkiyye ve gerek tertîbât-ı askeriyyelerine halal tatarrukından ziyâde ictinâb ve ihtirâz ide geldikleri muhtâc-ı beyân değildir. Binâ'en aleyh devlet-i mesfûrenin vus'at-ı memâliki sâ'ir düvel-i nasârâdan ziyâde ve evfer ve bu kadar vus'at dâ'ire-i memâlikde emr-i nizâmının bilâ halel zamân-ı medîd istikrâr bulmayacağı emr-i ezher oldığından başka bir tarafdan hasm-ı kadîmi olan İsveç[148] devleti ile müttesılü'l-hudûd olmağla; İsveç devleti devlet-i mesfûrenin vakt-ı fırsatını ve zamân-ı fesâd ve âvân-i perîşâniyyetini bulmağla bezl-i mechûd itdiği; bu tarafadan Leh cumhûrundan yed-i istîlâsına aldığı kıt'ada vukû' bulan ihtilâl keyfiyyeti, bir tarafdan kazak tâ'ifesinde zuhûr iden adem-i mutâva'at hâleti, bir tarafdan müttefik oldığı Prusya ve Nemçelu'nun Francaluya mağlûbiyyetleri zuhûrının kendü (66 a) milletine in'ıkâsı ile vahâmet netîce-yi şumur olmak mulâhazaları bu esnâlarda hey'et-i mecmû'a-i devletinin bir tarafa tahrîkini tecvîz itmezler zann olunur. Bu etrâfın vakt-i ihtilâlinde memâlikinde fesâd zuhûr itmemek keyfiyyetine ikdâm ve düvel-i sâ'ire ile beyninde tekevvün ve hudûs idecek sûret-i nizâ' ve mücâdele esbâbını suhûletle indifâ' tarîkına nihânî ihtimâm idecekleri akreb-i melhûzâtdır. Devlet-i mesfûrenin el-hâletü hazihî sûret-i nizâmiyye ve tertîbât-ı müllkiyyede olan suhûlet-i idâre mâddeleri ve derece-i miknet ve kudretde, düvel-i sâ'ire-i nasârâdan mütezâyid görünmek keyfiyyâtı ancak mu'âmelât-ı kâfirânede ve sâ'ir nasârâ

[148] B nüshasında " İsbuç " şeklinde yazılmış isede bunun bunun istinsah hatası olduğu görülmektedir.

devletlerinde olmayan dürlü dürlü hiyel ve desâyis ve kâffe-i kârdârî[149] ekâzîb ve durûğ ile mulâbes bî-âr ve bî-nâmûs oldığı sebeb ile olup yohsa meşiyyet ve mütemessil oldığı sûret-i nizâmiyye ve hey'et-i ictimâ'ıyyeye bir kerre halel tatarruk ve sereyân itdikde mülk ve devletinin bergeşte olacağı emsâlinden olan Franca devletinin el-yevm iktisâb eylediği hâlât ve keyfiyyât burhân-ı bâhirü'l-beyân ve bu sûret-i perîşânî avn-i Hakk ile karîben Rusya devletinin müktesebi olacağına re'yü'l-ayn meşhûd ve semâ'an ma'lûm ve aklen meczûmum olan esbâb ve hâlât tâmâmen emârât-ı[150] zahiriyye ve ıyâniyye bâhirü'l-burhândır. Hemân cenâb-ı rabb-ı muste'ân-ı meczûm-ı âcızânem oldığı vechile nizâm ve sâmân-ı devlet-i (66 b) Rusyayı karîben, karîn-i teşettüt ve perîşânî itmekle, mülk-i milletlerin pâ-mâl cunûd-ı Devlet-i Aliyye-i ebed nişân eyleye; âmîn. Bi-hürmet-i Hazret-i Seyyidi'l-mürselîn Devlet-i Aliyye kavî şevketin tertîbât-ı askeriyye ve nizâmât-ı umûr-ı mülkiyyesi kânûnları şer'-i şerîfe mutâbık ve muvâfık olmağla ahkâm-ı şerî'at-i ğarrâ yed-i Devlet-i Aliyyede bir mîzân bekâ-nümâ, bir dustûr-ı adl-i menşûr-ı cihân-ârâdır ki, ol şer'-i mutahhar ile bend ve tevsîk olunan tertîbât-ı mülkiyye ve tensîkât-ı[151] merâtib-i askeriyye Devlet-i Aliyye-i ebed-müddetden kâffe-i düvel-i nasârâ der-mânde ve âciz olddukların bi'l-ihtiyâr ve bi'l-ıztırâr ıkrâr ve tasdîk ve kendülerinin sarâp-âsâ olan nizâmât-ı akliyyelerin ednâ sebeb ile mütezelzil ve kabil-i indirâs oldığın cezm ve tahkîk itmeleriyle, şer'î ü kanûnı olan Devlet-i Aliyyenin tertîbât-ı mülkiyyesine ve hamiyyet ve ğayret-i askeriyyesine ve Memâlik-i Devlet-i Aliyyede suhûlet ve yesr ile her şeyin pezîrâ-yı husûlune ve mevcûdiyyetine hayrân ve dil-beste idükleri râst geldiklerine herbâr-ı iş'âr ve ikrâr iderler ve kündülerinin idâre-i umûrları ve zâbıta-i asâkir ve cumhûrları ve râbıta-i ta'ayyüş ve tavattun-ı ehl-i ra'iyyetleri el-hâsıl kâffe-i mu'âmelât ve harekâtlarının hâlât-ı vukû'ıyyesi ıztırârı ve cebrî idüğün inkâr itmezler. Fî nefsi'l-emr Devlet-i Aliyye-i ebed-müddet[152] edâma'llahu te'âlâ kudretehâ bi-müddeti's-sermedin mâlik oldığı (67 a) vus'at dâ'ire-i memâlik ve envâ'-ı eşyânın düvel-i uhrâya hâcet mess itmeksizin husûl ve vicdânda bulunan yesr ve sehl turuk ve mesâlik ve vefret-i emvâl ve her hâlde kudret ve kemâl ve kesret-i ecnâd-ı hamiyyet iştimâl bir devletinin zîr-bâl-i tasarrufunda olmadığı vâreste-i kayd-ı eşkâl olmağla, Devlet-i Aliyye-i İslâmiyyenin gerek taht-ı fermânında

---

[149] C nüshasında " kâr " kelimesi mükerrer yazılmıştır.
[150] C nüshasında " emrâret " kelimesinin " elifi yazılmamıştır.
[151] B nüshasında " tensikât " şeklindedir.
[152] C nüshasında " müddete " şeklindedir.

olan memâlik-i vasî'asına olan tecellî-i ilâhiyyeye düvel-i uhrâ kâffeten ğıbta fermâ ve tavâ'if-i askeriyyesine olan ber-muktezâ-yı cibillet-i İslâmî hamiyyet ve ğayretdârî hâlât-ı millel-i uhrâda nâbûd ve nâ-peydâ[153] ke'ş-şemsi fî vastı's-semâ' bîlâ-mürâ ve riyâ zâhir ve hüveydâdır. Böyle ahkâm-ı hudûd-ı şerî'at-ı Muhammediyyeye râbıta-bend olmuş kânûn ve nizâm-ı devlet ki vâzı'-ı eserr-i şerî'at-ı cenâb-ı rabb-ı ızzetdir. İşbu râbıta-i kânûniyye devâm-peyvend ile me'lûf ve mu'tâd olan devletinin kuvvet ve kudretine ukûl-ı kâsıra-i kâfirâne ile düzülmüş nukûş, dîvâr mânendi bî-mesâs olan tertîbât-ı devlet-i efrencenin nisbet kabûl itmeyeceği ve bir zamânda mukâbeleye zehreleri olmayacağı Allah bilür ki düvel-i nasârâ indlerinde dahi mesbût ve meczûmdır. Ancak ber-muktezâ-yı meşiyyet-i ilâhiyye biraz müddetden berü asâkir-i islâmiyyede zuhûr iden adem-i sebât mâddesi düvel-i nasârâya belki bi'l-husûs devlet-i Rusya'ya hasren ve kasren medâr-ı ikdâr-ı mukâbele ve sermâye-i iktidâr mücâdele oldığı cümle **(67 b)** indinde mesbût ve müsellem bir keyfiyyetdir. Rabbena'ğfir lenâ zunûbenâ ve isrâfenâ fî emrinâ ve sebbit akdâmenâ ve'nsurnâ ala'l-kavmi'l-kâfirîn.[ ] Nişâc-ı deffe-i kârhâne-i âlem-hâtır güzâr âdem olmadık gûnâgûn suver ve nukûş ihtirâ' itmekle her bir hükm kadar vakti hulûlünde âyîne-i zuhûr ve burûzda sûret-numâ-yı vukû' ve ibdâ' ola. Gelüp her mâdde-i asra keyfiyyet-i yesr mulâzim ve derkâr ve cerîha-i inkisâr-ı fu'âd-ı ehl-i islâmın cebîre bendi fevz ü nusret-i Hazret-i bervidkâr oldığı ind-i zevî'l-ebsârda mütehakkık ve sâbitü'l-âsârdır. Hemân cenâb-ı Hakk-ı Devlet-i Aliyyeye kâffe-i umûr-ı nizâmiyye-i mülkiyye ve askeriyyenin hüsn-i tesviye ve tensîkına muvaffak ve kuvvet-i kudret-i saltanat-ı seniyyeyi a'dâ-yı dîn ve düşmânân-ı bed-âyîn üzerlerine ğâlib-i mutlak idüp ve küffâr tebehkârın şeylerini müteşettit ve perîşân ve il [ve] memleketlerin Devlet-i İslâmiyyeye nasîb ve ihsân eyleye. Amîn bi-hürmet-i hazret-i seyyüdi'l-kevneyn, bu abd-i nâcîzin kusûr-ı iz'ân ve noksân-ı fehm ve endek beyânında vâkı' olan hatâ ve nisyânı zeyl-i dâmen-i afv ve merhamet-i cenâb veliyü'l-ihsân ile mestûr olmaklığa şâyân buyurulmak bâbında emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

---

[153] C nüshasında " nâ-peydâ oldığı " şeklindedir.

A

B